

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 112

OSMANLI BELGELERİNDE
1909
ADANA OLAYLARI
I

ANKARA 2010

Proje Yöneticisi

Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları

Doç. Dr. Mustafa BUDAK
Genel Müdür Yardımcısı

Dr. Önder BAYIR
Osmanlı Arşivi Daire Başkanı

Dr. Ahmet Zeki İZGÖER
Yayın İşleri Koordinatörü

Yayına Hazırlayanlar

Dr. Recep KARACAKAYA
Ahmet ERGÜN
Ümmihani ÜNEMLİOĞLU
Salih KAHRİMAN
Seher DİLBER

Aziz Mahmut UYGUN
Numan YEKELER
Mustafa ÇAKICI
Vahdettin ATİK
Yılmaz KARACA

Belge Çekim

Şefik Kanyılmaz

Baskı: Başbakanlık Basımevi

ISBN: 978-975-19-4923-3 (tk.)

ISBN: 978-975-19-4924-0 (1. c.)

OSMANLI BELGELERİNDE
1909
ADANA OLAYLARI
I

ÖNSÖZ

18. ve 19. yüzyıllarda dünyada meydana gelen siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler, geleneksel toplum ve devlet yapısında köklü değişmelere sebep olmuştur. Özellikle Fransız ihtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımının yayılması ve sanayi devrimi sonucu güçlenen Avrupalı büyük devletlerin yayılmacı ve himayeci politikaları, Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslim tebaada bağımsızlık fikrinin doğmasına sebep olmuştur. Bu çerçevede Balkanlardaki Hristiyan topluluklar, Sırp, Yunanlılar, Romenler ve Bulgarların, Avrupalı büyük devletlerin destek ve kışkırtmaları ile isyan ederek bağımsız birer devlet olarak ortaya çıkmaları Ermeniler için de özendirici olmuştur.

Ermeni milliyetçiliği fikri; misyonerler, yabancı okullar ve büyük devletlerin desteği ile giderek güçlenmiş, neticede kilisenin de önderliğinde bağımsızlık hareketine doğru yönelmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Ermeni sorunu uluslararası bir mahiyet kazanmış, başta Rusya olmak üzere, bölgede emelleri olan Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne baskı aracı olarak kullandıkları bir mesele haline gelmiştir. Büyük devletlerin desteğinden cesaret alan Ermeni milliyetçileri, Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan kurmak amacıyla harekete geçmişlerdir.

Ermenilerin bir kısmı, Osmanlı sınırları içinde ve dışında ihtilalci-silahlı terörizmi mücadele metodu olarak seçen parti ve dernekler kurarak 1890 yılından itibaren silahlı eylemlerini yoğunlaştırmışlardır. 1890'dan 1909 yılına kadar birçok isyan çıkaran Ermeniler, bu girişimlerine 1909 yılında Adana'da devam etmişlerdir.

Ermeniler 1895 yılında yaşanan olaylardan sonra yeni faaliyet alanı olarak stratejik konumundan dolayı Adana vilayetini seçmişler, bu amaçla buradaki Ermeni nüfusunu çoğaltmaya ve bunları silahlandırmaya çalışmışlar ve II. Meşrutiyetin ilanından sonra bu faaliyetlerini daha da artırmışlardır. Ermeni Murahhası Muşeh Efendi'nin verdiği vaazlar Ermeni milliyetçiliğini tetiklemiş, silah tüccarları hem Ermenileri hem de Müslümanları kışkırtmış, ahali silahlanma yarışına girmiş, Müslümanlar ve Ermeniler arasında

büyük bir gerginlik oluşmuş, bir Ermeninin bir Müslümanı öldürmesiyle olaylar başlamış ve süratle bütün vilayete yayılmıştır. Adana'da büyük olaylar çıkmış, birkaç gün sürdükten sonra kontrol altına alınabilmiş, birçok Müslüman ve Ermeni ölmüştür.

Bölgeye askeri birlikler sevk edilmiş, tahkik heyetleri gönderilmiş, Divan-ı Harbler oluşturulmuş, yapılan yargılamalar sonucu suçlu bulunan birçok kişi idam da dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılmışlardır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ermeni Meselesi hakkında Türk ve dünya kamuoyunu aydınlatmak ve yıllarca ısrarla sürdürülen tek sesliliği tüm açıklığıyla gözler önüne sermek amacıyla tarihin birinci elden kaynakları olan arşiv belgelerine dayalı seri kitap yayınına sürdürmektedir. Genel Müdürlüğümüz bu kez de *Osmanlı Belgelerinde 1909 Adana Olayları* adlı eseri yayınlamış bulunmaktadır.

Eser, 1909-1912 yılları arasına ait 192 belgeden meydana gelmektedir. Bu kitapta yer alan belgelerin bir kısmı *Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları* adıyla 2009 yılında yayınladığımız kitabımızda yer almıştı. *Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları* adlı kitabın yayınlanmasından sonra tasnifi tamamlanan fonlarda Adana olaylarıyla ilgili birçok belgenin olduğu görüldü. Bu belgelerin müstakil olarak bir kitap oluşturacak hale gelmesi üzerine *Osmanlı Belgelerinde 1909 Adana Olayları* adıyla ayrı bir kitap hazırlanmasına karar verilmiştir.

Kitapta yer alan belgelerde özetle: Adana olaylarına karşı Harbiye Nezaretince alınan tedbirler, Adana'ya asker sevki için vapur hazırlanması, İngiltere konsolosunun Ermeniler tarafından yaralanması, Mersin sahillerine kruvazör gönderilmesi, Adana'ya gönderilecek taburların nakli, Adana'ya divan-ı harb heyeti gönderilmesi, Ermeni patrikhânesi'nin olaylardan zarar görenler için yardım talebi, Adana'da örfî idare ilanı, Adana olaylarından etkilenen muhtaçlar için para tedariki, olaylar sebebiyle göç eden Ermenilerin ve can kaybı miktarının tesbiti ile muhtaç durumda olanlara yardım edilmesi, Adana olaylarında ölen ve yaralanan Müslim ve Gayrimüslim ahalinin miktarı, Adana olayları hakkında Avrupa basınında yayınlanan maksatlı ha-

berlerin tekzibi, olaylara karışanların Divan-ı Harb'e sevki ve yargılanmaları, olaylar sonrası İngiltere Konsolosluğu'na sığınan Ermenilerin teslimleri meselesi, Divan-ı Harb tarafından verilen idam ve kürek cezalarının infazı, Heyet-i tahkikiye tarafından Divan-ı Harb'e yapılan müdahale, Cebel-i Bereket sancağı eski mutasarrıfı Asaf Bey'in durumu, Adana'da görev yapan yerel idarecilerin olaylardaki sorumlulukları, Divan-ı Harblerin olaylarla ilgili raporları yer almaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere dayanılarak ortaya konan bu eserin, tarihî gerçeklerin ilmin ışığında aydınlatılmasına yardımcı olması en büyük dileğimizdir.

Bu çerçevede eserin yayınlanmasında emeği geçen Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü personeline teşekkür eder, kitabın konuyla ilgilenenlere ve ilim çevrelerine yararlı olmasını dilerim.

Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	XVII

I. BÖLÜM BELGELERİN TRANSKRİPSİYONLARI

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
1	Ermenilerin askerî depoyu basma teşebbüsünde bulundukları söylentisi.....	3
2	Adana olaylarına karşı Harbiye Nezâretince alınan tedbirler	3
3	Adana'ya asker sevki için vapur hazırlanması.....	5
4	Adana ve Mersin'e asker gönderilmesi talebi.....	6
5	Silifke'den Adana'ya asker sevki.....	8
6	Tarsus'taki olaylar ve Adana valisinin asker talebi	9
7	Bahçe kazasında çıkan olaylar ve Cebel-i Bereket sancağına acilen asker gönderilmesi	10
8	Amerika Elçiliği'ne ait telgrafların alıkonulmaması	11
9	Geçici polis ve jandarma alınması	12
10	Cebel-i Bereket sancağına yardım gönderilmesi.....	14
11	Hapishanedeki mahkumların kaçma teşebbüsü ve Adana'ya asker gönderilmesi.....	16
12	İngiltere konsolosunun Ermeniler tarafından yaralanması / Adana'nın asayiş durumu	18
13	Cebel-i Bereket ve Haçin'e gönderilecek askerî birliklerin bir an önce sevk edilmesi	22

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
14	Misis, Haçın ve Bahçe kazalarındaki son durum	23
15	Kozan ve Cebel-i Bereket sancaklarındaki olayların Adana asayişine yaptığı olumsuz etki.....	25
16	Mersin sahillerine kruvazör gönderilmesi.....	26
17	Kozan'a askerî yardım gönderilmesi	27
18	Ermeni Patrikhanesince Adana'ya gönderilen heyete kolaylık sağlanması	27
19	Zeytun'a acilen asker gönderilmesi	29
20	Olayların Antakya'ya da sıçraması ve alınan tedbirler.....	30
21	Halep vilâyetine, özellikle Maraş ve Zeytun'a asker gönderilmesi ...	32
22	Adana'ya gönderilecek taburların nakli.....	34
23	Adana merkez ve bağlı sancaklardaki son asayiş durumu	35
24	Haçın'deki Ermenilerin muhafazası için tedbir alınması.....	37
25	Bölgede huzurun sağlanması için Halep ve Adana valiliklerine gönderilen emirler	38
26	Adana merkezinde yeniden olay çıkması ve taşradaki bazı bölgelerin asayiş durumu	39
27	Muhtaç durumdaki Ermenilere yardım edilmesi talebi / Adana'da yeniden başlayan olaylara karşı tedbir alınması.....	41
28	Bölgeye yeniden asker sevki	42
29	Adana'ya asker sevki hususunda mülkî idarecilerin de katkı sağlanması	43
30	Adana'ya Divan-ı Harb heyeti gönderilmesi	46
31	Yeni olaylar çıkmaması için tedbir alınması.....	46
32	Dört Yol Ermenileri'nin Müslüman ahaliye yönelik saldırıları ve kışla işgali / Olaylardan Müslümanların sorumlu tutulmasına karşı Adana ulemasının tepkisi	47
33	Adana'da olaylardan etkilenerek açıkta kalan yoksulların iâşesi	54
34	Adana Valiliği'nin Nizamiye Süvarisi ve top talebi	55

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
35	İngiliz Konsoloslugu'na sığınan üç Ermeni'nin hükûmete teslimlerinin sağlanması.....	56
36	Kennedy isimli İngiliz'in Dört yol'daki faaliyetleri.....	57
37	Zeytun murahasasının telgrafı.....	59
38	Ermeni Patrikhanesince olaylar hakkında yapılan değerlendirmeler	60
39	Ermeni Patrikhanesi'nin olaylardan zarar görenler için yardım talebi / Adana olaylarının Meclis-i Mebusan'da görüşülmesi	68
40	Adana'da asayişin devamı ve açıkta kalan ahalinin durumu	72
41	Adana Olayları hakkında çıkan asılsız haberlerin yalanlanması.....	73
42	İskenderun'daki kimsesiz Ermeni kadın ve çocukların bakımı	75
43	Kesebli mültecilere barınma imkanı sağlanması.....	76
44	Adana'ya sevk edilen askerî birliklerin son durumu / Tahriklerin önlenmesi için toplum önderlerinin uyarılması.....	79
45	Rahip Muşeh'in şikâyet telgrafı / Adana'da örfî idare ilânı.....	81
46	Adana Olayları ile ilgili bazı iddialar.....	82
47	Müslümanların kayırıldığı iddiası.....	83
48	Olaylardan etkilenecek açıkta kalan ahalinin iskân ve iâşesi	84
49	Adana Olayları soruşturması için bir Divan-ı Harb heyeti gönderileceği.....	85
50	Cebel-i Bereket, Bahçe ve Payas Hapishanelerinden firar eden mahkumların yakalanması	87
51	Adana Olaylarından etkilenen muhtaçlar için para tedariki.....	88
52	Ermeni Patrikhanesi'nin tenkit ve talepleri	89
53	Olaylar sebebiyle göç eden ermenilerin ve can kaybı miktarının tespiti ile muhtaç durumda olanlara yardım edilmesi	91
54	Lazkiye'ye sığınan ermenilerin iâşe masrafları	92
55	Murahhasa Muşeh'in ve İngiltere Konsoloslugu'na sığınan Ermenilerin ele geçirilmesi	94

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
56	Adana Olaylarında ölen ve yaralanan Müslim ve Gayrimüslim ahalinin miktarı	95
57	Hükümet'in Adana Olayları ile ilgili icraatının anlatılması ve Truşak Komitesince çekilen telgrafın tekzibi.....	98
58	Adana'ya süvari askeri gönderilmesi.....	101
59	İngiltere'nin Akdeniz Filosu kumandanı ile Mersin konsolosunun Adana Valiliği'nden bilgi alması.....	102
60	Lazkiye'ye sığınan Kesebli Ermenilerin memleketlerine iadesi / Cebel-i Bereket mutasarrıfı ile Islahiye mal müdürü haklarındaki soruşturma.....	103
61	Adana Olayları soruşturmasında tarafsız davranılması.....	104
62	Adana Olayları hakkında Avrupa basınında yayınlanan maksatlı haberlerin tekzibi.....	105
63	Olaylardan sonra Dörtyol'un genel durumu ve mutasarrıfın görevden alınması	106
64	Divan-ı Harb Heyeti'nin İstanbul'dan hareketi, tahkikat için özel bir heyet görevlendirilmesi, Adana'ya bağlı yerlerde yapılacak tahkikat için memur gönderilmesi.....	109
65	Ermeni komite ve gazetelerinin asılsız iddiaları / Cebel-i Bereket mutasarrıfı hakkında tahkikat başlatılması.....	113
66	İngiliz gemi kumandanının Adana Valiliği'ne takrir vermesi	114
67	Mısır'daki Ermeni murahhasalarının telgrafı.....	117
68	İtidal Gazetesi Yazarı İhsan Fikri Efendi'nin Adana Olayları ile ilgisi.....	118
69	Ermenice mütercim talebi	118
70	Telgraf çekiminden ücret alınmaması talebi	119
71	Tahkik Heyeti'ne katılacak memurlara tebligat yapılması	120
72	Adliye Müfettişi Artin Efendi'nin Tahkik Heyeti'nde görevlendirilmesi	121
73	Firarî Adana Murahhasası Muşeh'in eşkal bilgileri.....	121

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
74	Bir İngiliz amiralin İçel'in Melleç İskeleyi'ne gelmesi / Adana'nın asayiş durumu ve olaylardan dolayı tutuklananlar.....	122
75	Ermenice mütercimin harcırahı	124
76	Tutuklu nakli dolayısıyla Maraş'ta yaşanan huzursuzluk.....	124
77	Ermenice mütercimin günlük ücreti ve kendisine tebligat yapılması	127
78	Mersin'deki Fransız Zırhlısı kumandanının konsolosla birlikte Adana'ya gelişi.....	129
79	Adana Olayları hakkındaki asılsız yayınlara karşı tedbir alınması ...	129
80	Maraş ve Antakya'da İdare-i Örfiye ilanı ve Divan-ı Harb Kurulması	131
81	Cebel-i Bereket'te Divan-ı Harb ve Askerî Tahkik Heyetleri teşkil edilmesi talebi	132
82	Antakya'daki muhtaç Ermeni dul ve yetimlerine hükümetçe yardım yapılması	133
83	Olaylara karışanların Divan-ı Harb'e sevki	136
84	İngiltere Konsoloslugu'na sığınan Ermenilerin teslimlerinin sağlanması	137
85	Adana'ya gönderilecek mebusların harcırahlarından kesinti yapılmaması	138
86	Ermeni Patrik Kaymakamlığı'nın Adana'daki son durum ile ilgili iddialarının soruşturulması.....	139
87	Adana'ya gidecek Tahkik Heyeti'ne katılmak istemeyen Talat Efendi'nin yerine başka birinin tayini.....	141
88	Adana'da bir Divan-ı Harb daha kurulması talebi	142
89	Divan-ı Harb kararları ile ilgili usule riayet edilmesi	144
90	Almanya Devleti tarafından hakkında tahrir verilen bir Ermeni'nin durumu	146
91	Gasp ve yağma suçu işleyenler ile bu yolla elde edilmiş mal ve eşyayı bulunduranların durumu	147
92	Adanalı bir Ermeni kızın ihtidası ve bundan sonra ihtida edecekler hakkında yapılacak muamele	148

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
93	Bazı zanlıların serbest bırakılması ve Tahkikat-ı İbtidaiye heyetlerine mustantık tayini.....	151
94	Adana'daki İngiltere Konsolosluğu'nun, zanlı Ermenilerin teslimi için şartlar ileri sürmesi.....	152
95	Tahkikat-ı İbtidaiye heyetlerine mustantık tayini	155
96	Kerope Efendi'nin serbest bırakılması ve Divan-ı Harb'e müdahale.	157
97	Divan-ı Harb tarafından verilen idam ve kürek cezalarının infazı	159
98	Adana'daki yardım dağıtımı hakkında açıklama istenmesi / Olaylarla ilgili tahkikatın hızlandırılıp elde edilecek resmî bilgi ve belgelerin bir an önce ortaya konulması	160
99	İngiltere Konsolosluğu'na sığınan Adana Hâdisesi zanlılarının Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimi hususunda İngiltere Sefareti ile yapılan görüşme.....	164
100	İngiliz konsolos ve kumandanının Adana asayîşi hakkındaki ifadelerinin İngiliz elçisi tarafından yalanlanması	167
101	Padişah tarafından olaylardan zarar görenlere yapılan yardım	168
102	Heyet-i Tahkikiye tarafından Divan-ı Harb'e yapılan müdahale	169
103	Ermeni gazetelerinde yayınlanan bazı iddiaların araştırılması.....	174
104	Divan-ı Harb tarafından verilen bazı idam kararlarının infazı	177
105	Divan-ı Harblere müdahale edilmemesi talebi.....	181
106	İnfaz edilen idam kararları vesilesiyle yayınlanan genelge	184
107	Cebel-i Bereket Sancağı eski Mutasarrıfı Âsaf Bey'in durumu	185
108	Divan-ı Harb-i Örfîce bazı kişilere verilen ceza kararlarının onaylanması	187
109	Patrikhane heyetince hazırlanan rapor hakkında Divan-ı Harb tarafından alınan karar	188
110	Olaylardan dolayı işten el çektirilmiş olan ermenice öğretmenin görevine iadesi	191
111	Olayların yeniden başladığına dair Rum gazetelerinde çıkan haberlerin tekzibi	194

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
112	Cebel-i Bereket Sancağı eski Mutasarrıfı Mehmed Âsaf Bey'in arzuhali.....	195
113	Adana'daki Hristiyan Ruhanî reislerin Divan-ı Harb-i Örfî'nin icraatına yönelik şikayetlerinin dikkate alınması.....	198
114	Haçin'de tutuklanan bazı Ermeniler hakkında bilgi istenmesi	200
115	Ermeni Murahhasası Fırarî Muşeh Efendi hakkında Divan-ı Harbce çıkarılan mehil kararnamesinin yayınlanması.....	201
116	Adana Heyet-i Teftişiyesi'nin Cebel-i Bereket olayları ile ilgili tahkikatının sonuçları ve eski Vali Cevad Bey ile eski Mutasarrıf Âsaf Bey hakkındaki tahkikatın hızlandırılması.....	202
117	İngiltere'nin Adana Konsolosluğu'nda bulunan zanlı Ermeniler hakkındaki suçlamalar ve bunların teslimi için sefaretçe ileri sürülen şartlar	205
118	İngiliz Konsolosluğu'ndaki zanlı Ermenilerin suçlarının konsolosluğa tam olarak bildirilip bildirilmediği	208
119	Adana Heyet-i Teftişiyesi Azalarından Faik Bey ve Artin Efendi'nin Dersâdet'e dönmek için izin istedikleri	210
120	Adana Olaylarından suçlu bulunan 18 kişiye verilen cezalara ait hüküm mazbatasının gönderildiği	211
121	Müftü Mehmed Lütfü Efendi'nin Adana'daki Tahkik Heyeti'nden şikayetini bildiren telgrafı	212
122	Adana ve Halep Olayları ile ilgili belge ve yargılama sonuçlarına ait bir cetvel gönderilmesi talebi	213
123	Dört Yol'daki Tahkikat Komisyonu Reisi Binbaşî Nedim Bey hakkındaki iddialar	214
124	Cebel-i Bereket Sancağı eski Mutasarrıfı Mehmed Âsaf Bey hakkında Şura-yı Devletçe verilen ara karar.....	219
125	İngiliz Avam Kamarası'nda Adana Olaylarındaki can kaybı miktarının gündeme gelmesi	229
126	Patrikhane Tahkik Heyeti'nin Divan-ı Harb'e verilmekle tehdit edildiğine dair Azadamard gazetesinde yer alan iddia.....	232
127	Adana'daki Divan-ı Harb'in uygulamaları hakkında Kegam Orucyan imzasıyla çekilen telgrafın araştırılması	234

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
128	Kars Papası Vartan'ın zorla Müslüman edilen Ermeniler vs. hakkındaki iddiaları	235
129	İngiltere Konsoloslugu'ndaki zanlı Ermenilerin teslim olması	244
130	Adana'dan memleketlerine dönen Ermenilerin yol masraflarının karşılanması	245
131	Sis Katogikoshanesi'nde arama yapılmaması.....	246
132	Olaylardaki can kayıpları hakkında Mebus Babikyan'ın gazetelere verdiği beyanat.....	247

II. BÖLÜM

BELGELER.....	251
BELGE REFERANSLARI	547
İNDEKS	553

KISALTMALAR

BEO	Bâb-1 Âlî Evrak Odası
bkz.	Bakınız
DH. MKT	Dahiliye Mektubi Kalemî
DH. MKT. PRK	Dahiliye Mektubi Kalemî Perâkende
MF. MKT	Maarif Nezâreti Mektubi Kalemî
Y. PRK. AZN	Yıldız Perâkende Arzuhal

I. BÖLÜM
BELGELERİN
TRANSKRİPSİYONLARI

1

ERMENİLERİN ASKERÎ DEPOYU BASMA TEŞEBBÜSÜNDE BULUNDUKLARI SÖYLENTİSİ

Adana'da, Ermenilerin askerî depoyu basma teşebbüsünde bulundukları yolunda ahali arasında çıkarılan bir söylentinin heyecana yol açtığı, ancak yapılan tahkikat neticesinde bunun asılsız olduğu anlaşılacak gazeteler vasıtasıyla tekzip edildiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemî

Adana Vilâyeti'nden alınan şifre hallidir.

Dünkü Pazartesi gecesi Ermeniler asker deposunu basmak teşebbüsünde bulunduklarına dair avâm arasında bir şâyi'a çıkarılması ve güya hükûmete haber verilmesi üzerine asâkir-i nizâmiyeden kollar çıkarıldığı ve şu hâlin geceleyin epeyce heyecanı dâ'î olduğu sabahleyin istihbâr olunmasıyla tahkikât-ı lâzıme bi'l-icra polis ve zâbıtanadan verilen ve bi'l-isti'lâm Adana Fırka Kumandanlığı'ndan alınan malumâtıdan o gece böyle bir hâl ve hareket olmadığı gibi asker kolları çıkarılmadığı anlaşılmıştır. Bedhâhlığın sâika-i denâ-etkârânesiyle vâki olan şu erâcîf vilâyet gazeteleriyle tekzip ve ezhân-ı ahali teskin edilmekle beraber şâyi'âta sebep olanlar hakkında tahkikâta devam olunmakta olduğu berây-ı malumât ma'rûzdur.

Fî 24 Şubat sene [1]324

Adana Valisi
Cevad

[9 Mart 1909]

DH. MKT, 2761/101

2

ADANA OLAYLARINA KARŞI HARBİYE NEZÂRETİNCE ALINAN TEDBİRLER

Harbiye Nezâretince; Adana'da çıkan olayların yayılmadan önlenmesi ve asayişin sağlanması için bölgedeki çeşitli askerî birliklerin Adana'ya

sevki hususunda V. Ordu Kumandanlığı'na gerekli emirlerin verildiği bildirilerek, bu konuda mülkî makamlarca da tedbir alınması için ilgili-
lere emir verilmesinin ve asker sevki sırasında ihtiyaç duyulacak para-
nın yazışmalarla zaman kaybına mahal bırakılmadan acilen sağlanma-
sının istendiği

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi
331

Gayet müsta'celdir.

Hulâsa: Adana'da beyne'l-ahali hâdis olan
vak'anın basdırılması için sevk olunacak
kuvâ-yı askeriye ve saireye dair

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana'da beyne'l-ahali hâdis olan vak'anın hemen olduğu yerde basdı-
rılarak ser u sirayetine meydan verilmemek ve asayiş-i mahallî der-an hâl
te'min edilmek üzere Mersin ve Tarsus Redîf Taburlarının ve icab ederse
Karaisalı Taburu'nun hemen silah altına celbi ve yerine inde'l-iktizâ diğeri
gönderilmek üzere Beyrut'dan iki nizâmiye bölüğünün ilk vasıta ile Mersin
ve Adana'ya yetiştirilmesi ve Paskalya münasebetiyle Kudüs kuvvetine zam-
molunan taburun işi hitâma ermiş olacağından bir mahzur mahsûs olmadığı
hâlde onun da hemen sevki ve'l-hâsıl etrafa sirayeti bilhassa şu sırada devlet
ve millet için siyaseten¹ telâfî-nâ-pezîr mehâzîri dâ'î olacak olan şu hâdis-
nin tevessü'üne meydan vermeyecek suretde muktezî kuvâ-yı askeriye ve te-
dâbîr-i mâni'anın tertib ve icrası lüzumu cevaben ve müteâkiben Beşinci Or-
du-yı Hümayûn Müşiriyet-i Celîlesi'ne yazılan telgraflarla tavsiye ve iş'âr
edilmiş olduğundan cihet-i mülkiyece de tedâbîr-i lâzıme-i takayyüdkârîye
ihtimâm ile elbirliğiyle iade-i sükûn ve asayişe itina olunmasının icab eden-
lere emr u tebliğiyle beraber sevkîyât-ı askeriye için orduca sarfına lüzum ve
ihtiyac gösterilecek mebâliğin dahi bir gûnâ iş'âr ve istiş'âr ile ızâ'a-i vakte
meydan verilmemek üzere hemen te'min ve tesviyesi esbâb ve vesâilinin is-

¹ Metinde "sirayeten" şeklinde geçmektedir.

tikmâli hususuna müsaade-i sâmiye-i fahîmâneleri şâyân buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 24 Rebîülevvel sene [1]327 ve fî 2 Nisan sene [1]325

Harbiye Nâzırı

Edhem

[15 Nisan 1909]

BEO, 3534/264992

3 ADANA'YA ASKER SEVKİ İÇİN VAPUR HAZIRLANMASI

Adana'da asayiş sağlamak üzere Gelibolu'dan ve II. Ordu bölgesinden Mersin'e gönderilmesi planlanan askerî birlikleri götürecek vapurların bir an önce hazırlanıp gönderilmesinin istendiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

İdare-i Mahsusa Nezâret-i Behiyyesi'ne

Saadetli efendim hazretleri

Adana'da idâme-i asayiş için Gelibolu'dan bir taburla İkinci Ordu mın-tıkasından diğer bir taburun Mersin'e sevki için kumandanlığa tebligât icra olunduğundan bahisle asâkir-i merkûmeyi mahall-i mezkûra îsâl için icab eden vapurların serî'an ihzâr ve tahriki lüzumu Harbiye Nezâret-i Celîlesi'n-den izbâr kılınmakla ber-vech-i iş'âr iktizâsının âcilen ifasına himmet olun-ması siyâkında tezkire-i muhibbât terkîm olundu.

Fî 24 Rebîülevvel sene [1]327 - Fî 2 Nisan sene [1]325

Sadırazam

[15 Nisan 1909]

BEO, 3535/265099

4 ADANA VE MERSİN'E ASKER GÖNDERİLMESİ TALEBİ

Adana Valiliğince, Hamidiye kazasında çıkan olaylar, vilâyet merkezindeki son durum ve asayişin sağlanması için alınan tedbirler hakkında bilgi verilip yabancılar ve konsolosların ikamet etmekte oldukları Mersin ve Adana'ya ilâve askerî kuvvet gönderilmesi talebinde bulunulması üzerine, talebin Harbiye Nezâreti'ne iletildiği ve Valilik'ten de söz konusu kuvvet gelene kadar asayişin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınıp malî müesseseler ile yabancılar ve konsoloslara yönelik herhangi bir saldırıya meydan verilmemesinin istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 1167

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Hamidiye Kazası'nda dahi iğtişâşât zuhur ederek katliâm ve yağma başlamış. Oraya Yarpuz Redîf Taburu'ndan efrâd i'zâmı icab edenlere bildirilmekle beraber ulema ve eşrafın nesâyih-i lâzıme ifasıyla teskin-i heyecan ve iğtişâşa itina olunması cevaben bildirilmiştir. Merkezde heyecan ve silah sesleri ber-devamdır. Fermân.

Fî 1 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Cevad

**

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 1191

Huzur-ı Sadâret-penâhî'ye

Bugün sabahdan akşama kadar devam eden iğtişâşın akşam olmak münasebetiyle bi'n-nisbe kesb-i hiffet eylediği ve her türlü tedâbîr-i teskiniyeden

geri durulmayıp mülhakâtın te'min-i asayiş için de fırkaya mensub redîf taburlarının peyderpey sür'at-i mümkün ile silah altına alınmakda olduğu ve şimdi Tarsus'dan ve Misis'den vürûduna intizâr olunan yüz elli efrâd-ı redîfe ile müretteb kollara bir kat daha takviyet verileceği berây-ı malumât ma'rûzdur.

Fî 1 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Cevad

**

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî**

Tarih: 24 Ra. sene [1]327 - 2 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

1 Nisan sene [1]325 tarihli tezkireye zeyldir. Merkez ve mülhakât-ı vilâyetçe asayişin te'mini için çalışılmakta ise de fırkaya mülhak redîf taburlarının sür'at-i celb ve cem'i müte'assir olduğundan bahisle ecânib ve konsolosların makarrı bulunan Mersin ile nefsi Adana'ya bir muâvenet-i mahsusa olmak üzere Beyrut'dan serî'an bir-iki tabur asâkir-i nizâmiye yetiştirilmesi lüzumuna dair Adana Vilâyeti'nden bu sabah alınan telgrafnâme leffen savb-ı devletlerine tisyâr kılındı. Diğer tezkire ile bildirildiği üzere vilâyet-i mezkûrede takrîr-i sükûn ve inzibât için en yakın mahallerden serî'an kuvâ-yı kâfiye tertib olunarak Adana ve Mersin'e sevki ile beraber mikdarının peyâpey derece-i kifâyete bir gün evvel iblâğı ve asayişin cihet-i mülkiye ile müttehiden bir dakika evvel iade ve takrîri zımında kumandanlığa tebligât-ı âcile ifasına himmet.

Adana Vilâyeti'ne

C. 2 Nisan sene [1]325. Takrîr-i sükûn ve inzibât için en yakın mahallerden serî'an kuvâ-yı kâfiye tertib olunarak peyâpey sevki ile beraber mikdarının peyâpey derece-i kifâyete bir gün evvel iblâğı ve asayişin cihet-i mülkiye ile müttehiden bir dakika evvel iade ve takrîri zımında Harbiye Nezâreti'ne tebligât-ı ekîde ifa olundu. Asâkirin vürûduna kadar asayişin te'mini

esbâbı cihet-i askeriye ile müttehiden kararlaştırılarak ve dahil-i şehirde kol-
lar tertib olunarak yağmagerliğe ve müessesât-ı maliye ile ecânibe ve konso-
loslara bir taarruz vuku'una zinhâr meydan verilmemesi tavsiye olunur.

[15 Nisan 1909]

BEO, 3536/265127

5

SİLİFKE'DEN ADANA'YA ASKER SEVKİ

Adana'da olayları kontrol altına alabilecek miktarda kuvvet bulunma-
dığı bildirildiğinden, Silifke Redif Alayı'nın derhal silah altına alınarak
Adana'ya gönderilmesi hususunda Meclis-i Vükelâ tarafından Harbiye
Nezâreti'ne izin verildiği

Bâb-ı Âlî

Meclis-i Mahsus

24 Rebûülevvel sene [1]327 tarihli zabıtnâme suretidir.

Dahil-i vilâyetde iğtişâât kesb-i vüs'at etmekde olup mevcudun te'-
min-i inzibât edecek derecede bulunmadığı cihetle İkinci Ordu'ya mensub Si-
lifke Redîf Alayı'nın hemen silah altına alınarak Mersin tarîkıyla serî'an Ada-
na'ya yetiştirilmesi zımında kumandanlığa tebligât ifası hakkında Adana
Vilâyeti'nden Dahiliye Nezâreti'ne gelen 2 Nisan sene [1]325 tarihli telgraf-
nâme kırâet olundu. Siyâk-ı iş'âra nazaran mezkûr Silifke Redîf Alayı'nın
silah altına alınarak Adana'ya sevkî te'min-i inzibât için lâzımeden bulundu-
ğundan hemen icra-yı icabı zımında Harbiye Nezâreti'ne me'zûniyet i'tâsı
ve vilâyete malumât verilmesinin Dahiliye Nezâreti'ne cevaben iş'ârı tezek-
kür kılındı.

İmza aslına mutabıktır.

(Mühür)

Âmedî-i Divan-ı Hümâyûn

[15 Nisan 1909]

BEO, 3536/265144

6

TARSUS'TAKİ OLAYLAR VE ADANA VALİSİNİN ASKER TALEBİ

Tarsus'ta olayların artış gösterdiği, yangınlar çıkmaya başladığı, halkın depolardaki silah ve cephaneyi yağmaladığı, karışıklıklar Adana'nın her tarafına yayılıp civar bölgelerden asker getirtmek zorlaştığından Tarsus'a yardım edilemediği Adana valisi tarafından bildirilerek vilâyet genelinde olayların daha fazla büyümemesi için en az 2-3 tabur asker talep edilmesi üzerine, valiye Dedeağaç ve Gelibolu'dan Adana'ya 2 tabur nizamiye askeri gönderileceği ifade edilerek asayişin sağlanması için elden gelen çabanın ortaya konulmasının istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 1311

Müsta'celdir.

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Tarsus'da dahi şûriş ve ihtilâl ziyadeleşip harîk zuhur etmeğe başladığı gibi depodaki esliha ve cephâne ahali tarafından bi'l-hücum yağma edildiği Tabur Binbaşılığı'ndan iş'âr edilmekde ise de buradan nizâmiye göndermek değil mevcut nizâmiye ve efrâd-ı redîfe ile dahi teskin-i kıtâl ve galeyan mümkün olamıyor. Civar taburlardan peyderpey efrâd-ı redîfe sevk olunmakta idiyse de oralarda başgösteren ve gitdikçe tezâyüd eden galeyan, matlûb efrâd bakıyyesinin dahi buraya i'zâmına mâni oldu. Binâenaleyh vilâyetin her tarafı ateş-i ihtilâl içindedir. Geceli gündüzlü gerek taraf-ı acizânemden ve gerekse cânib-i kumandanî ve eşraf [ve] mütehayyizân-ı belde ile edilen mesâî ve gayret semeresiz kalmakta olduğundan ve bu hâlin gitdikçe kesb-i vehâmet etmekde olduğu ve bu gece sabaha kadar şehir ve kasabalarda harîkler zuhur ederek her nereden olursa olsun lâ-[e]kal iki-üç nizâmiye taburunun yetiştirilmesi kemâl-i ehemmiyetle arz olunur.

Fî 3 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Cevad

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Tarih: Fî 3 Nisan sene [1]325

Telgraf

Adana Vilâyeti'ne

C. 3 Nisan sene [1]325. Dedeâğacı ve Gelibolu'dan iki nizâmiye taburunun serî'an i'zâmı mukarrer olup vilâyetçe de iade-i sükûn ve asayiş emrinde en müessir tedâbîre tevessül edilerek bir an akdem netice-i matlûbenin husûlüne bezl-i makderet olunması ehemmiyetle tavsiye ve ihtar olunur.

[16 Nisan 1909]

BEO, 3535/265119

7 BAHÇE KAZASINDA ÇIKAN OLAYLAR VE CEBEL-İ BEREKET SANCAĞINA ACİLEN ASKER GÖNDERİLMESİ

Bahçe kazasında çıkan vahim olaylara karşı Mutasarrıflık'tan asker talebinde bulunan kaymakama, İslahiye halkından asker toplama ve tarafların ileri gelenlerine nasihatte bulunma gibi tedbirler önerildiği; ancak sancağın genel durumu Hükûmet merkezinin Ermenilerin istila tehdidi altında olacak kadar kötü ve can kaybı da çok olduğundan, Cebel-i Bereket sancağına acilen askerî yardım gönderilmesi gerektiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Erzin

Sevk Numarası: 93

Gayet müsta'celdir.

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Bahçe Kaymakamlığı'ndan şimdi alınan telgrafda Hristiyan hâneleri yanmakda ve ahali yekdiğerini kesmekde olup serî'an asker yetiştirilmezse umum kaza ahali-i Müslimesi'nin tehlike ve muhasara altında olduğu bildirilmiş ve burası oraya değil kendisine bile yarayacak bir kudreti gayr-ı haiz bulunmuş olduğundan icab ederse nef[î]r-i âm tarîkıyla İslahiye ahalisinin de muâvenete müracaatla ve Ermeniler tarafından tecavüz vuku bulmadıkça zin-hâr tecavüzden tevakkî ile tecavüz vuku'unda mukabele eylemesi ve yağma

ve harîk ve bilâ-sebebe katl gibi şeylerden tarafeyn mu'teberânına nesâyih-i müessire ifasıyla kat'iyen tevakkî olunması cevaben mezkûr kazaya ve ta'mimen diğerlerine bildirilmiş ve livânın umumiyetle hâli ağlanacak dereceleri bularak telefât pek çokça ... vusûlü ve hükûmet merkezinin Ermeniler tarafından istilasî melhûz olduğundan serî'an asâkir-i nizâmiye ve bugün İskenderun'dan nef[î]r-i âm tarîkıyla teslîh olunabilecek bir kuvvetin muntazaman sevki istirhâm ve makine başında cevaba intizâr olunur. Fermân.

Fî 3 Nisan sene [1]325

Mutasarrıf

Âsaf²

[16 Nisan 1909]

DH. MKT. PRK, 2826/95

8

AMERİKA ELÇİLİĞİ'NE AİT TELGRAFLARIN ALIKONULMAMASI

Amerika Sefaretince, Adana'da Amerikalı 2 rahibin öldürüldüğü yolundaki söylentiler hakkında oradaki Konsolosluk'tan herhangi bir bilgi gelmemesinin Sefaret'e ait telgrafların Telgrafhâne'de alikonulmasından kaynaklandığına dair şikâyetle bulunulması üzerine, böyle bir durum var ise söz konusu telgrafların derhal çektilmesi hususunda Telgraf ve Posta Nezâreti ile Adana Valiliği'nin uyarıldığı

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemî

Tarih: 26 Rebûlevvel sene [1]327 - 4 Nisan sene [1]325

Telgraf

Adana Vilâyeti'ne

Adana'da Amerikalı iki rahibin katledildiği şâyi' olup buna dair mahalli konsolosundan sefârete şimdiye kadar bir iş'âr vuku bulmaması ol bâbda sefârete yazılan telgrafnâmelerin telgrafhânece tevkif edilmekde olmasına haml olunmakda bulunduğu Amerika Sefâreti nâmına ifade kılındığından ha-

² Metinde "Vasıf" şeklinde geçmektedir.

kikat-i hâlin serî'an iş'ârıyla beraber sefâret nâmına telgrafhâneye tevdî' edilmiş telgraflar var ise bilâ-te'hir keşîde etdirilmesi ihtar olunur.

Telgraf ve Posta Nezâreti Vekâlet-i Behiyyesi'ne

Sefâretten Adana konsolosuna ve konsoloslukdan sefârete çekilmek üzere tevdî' olunan telgrafnâmelerin gerek buraca gerek oraca tevkif edilmekde bulunduğu istidlâl kılındığı Amerika Sefâreti'nden ma'raz-ı şikâyetde ifade olduğundan sefârete aid olmak üzere tevdî' edilmiş telgrafnâmeler var ise hemen keşîde edilmesi lüzumunun icab edenlere serî'an tebliğine himmet.

[17 Nisan 1909]

BEO, 3535/265077

9

GEÇİCİ POLİS VE JANDARMA ALINMASI

Adana'da olayların yatıştırılması için devriye vs. hizmetlerde istihdam edilmek üzere geçici polis ve süvari jandarması alınması hususunda Meclis-i Mahsusça Adana Valiliği'ne izin verildiği; Karaisalı'da mevcut zaptiyelerin görevlerini bırakarak evlerine gittiklerine dair bu sırada alınan bir haberin de konunun önemini ortaya koymakta olduğu

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 1344

Pek mühim ve müsta'celdir.

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Adana'nın ahvâli ma'rûzât-ı sâbika-i acizânemden malum olmuştur. Devriye hizmetleriyle nikât-ı lâzıme ve hidemât-ı müteferrikada istihdam olunmak üzere elli nefer komiser ve polis ile yüz nefer süvari jandarmasının kaydı için şimdi me'zûniyet i'tâ buyurulması kemâl-i ehemmiyetle müsted'âdır. Makine başında intizâr olunmaktadır. Ol bâbda.

Fî 4 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Cevad

**

Bâb-ı Âlî
Meclis-i Mahsus

27 Rebûlevvel sene [1]327 tarihli zabıtınâme suretidir.

Adana'da zuhur eden iğtişâşın teskini için devriye hizmetleriyle nikât-ı lâzıme ve hidemât-ı müteferrikada istihdam olunmak üzere elli nefer komiser ve polis ile yüz nefer süvari jandarmasının kaydı için hemen me'zûniyet i'tâsı hakkında Adana Vilâyeti'nin 4 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâmesi okundu.

Taleb olunan polis ve jandarmaların adem-i intizamı cihetiyle şöylece hizmetlerinden istifade pek de me'mûl değilse de vilâyetçe istihdamlarından istifade husûlü müteyakkın ve bir gûne mahzur yok ise suret-i muvakkatede olarak kayıd ve istihdamları münasib olduğunun vilâyet-i mezkûreye iş'ârının Dahiliye Nezâreti'ne tebliği ve Maliye Nezâreti'ne malumât i'tâsı tezekkür kılındı.

İmzalı aslına mutabıktır.

(Mühür)

Âmedî-i Divan-ı Hümâyûn

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Tarih: 4 Nisan sene [1]325

Tel

Adana Vilâyeti'ne

C. fî [4 Nisan] sene [1325]. Taleb olunan muvakkat polis ve jandarmaların adem-i intizamı cihetiyle şöylece hizmetlerinden istifade pek de me'mûl değilse de vilâyetçe istihdamlarından istifade husûlü müteyakkın ve bir gûne mahzur yok ise suret-i muvakkatede olarak kayıd ve istihdamları münasib ve re'y-i vâlâlarına mütevakkıftır.

BEO, 3535/265120

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Mahalli Numarası: 1411

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Elli nefer polis ile yüz nefer süvari zabtiyesinin yazılmasına müsaade buyurulması bu sabah mütekaddim telgrafnâme-i acizîde ehemmiyetle arz olunmuş idi. Şimdi Karaisalı Kaymakamlığı'ndan alınan telgrafnâmede kaza- da bulunan süvari zabtiyeleri memuriyetlerinden firar ederek hânelerine git- dikleri ve iki nefer zabtiye ile ahvâl-i malumeye karşı emr-i muhafaza ve asa- yiş gayr-ı kâbil bulunduğundan on beş-yirmi nefer süvarinin âcilen yetiştiril- mesi bildirilmiştir. Mezkûr telgrafla da ehemmiyetle arz kılındığı vechile zabtiye ve polisin tesrî'-i tezyîdi mutlaku'l-vücûh hükmünde bulunduğu ve çünkü Adana'ya tâbi ve sair mahallerde vâki bazı ecânibin ve yerlilerin çiftli- kât ve sairelerine tecavüzle ihrâk edilmekde olmasıyla bunların men'i ve emr-i muhafazası ve köylerde ve ötede beride kalmış olan Ermenileri toplay- ıp mahfûzan merkez-i vilâyete celbleri behemehâl ale'l-acele süvari ve poli- sin tezyîdi emrinin tesrî'-i i'tâsı be-tekrar ma'rûzdur.

Fî 4 Nisan sene [1]325

Vali
Cevad

[17 Nisan 1909]

BEO, 3535/265082_14

10

CEBEL-İ BEREKET SANCAĞINA YARDIM GÖNDERİLMESİ

Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'ndan gelen telgraflara dayanarak san- cağın karşı karşıya olduğu tehlike ve Ermeni tehdidine karşı acil yar- dım talebinde bulunan Adana Valiliği'ne, daha önce Adana'ya gönde- rileceği ifade edilen 2 tabura ilâveten Konya'dan 4 redif taburu daha gönderileceği bildirilerek bunlar gelene kadar olayların önlenmesi için mümkün olan tedbirlere başvurulmasının istendiği

Telgrafnâme
Geldiği Mahal: Adana
Numara: 1390

Gayet müsta'celdir.

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'ndan mütevâliyen alınan dört kıt'a telgraf zîre derc edildi. Bi'd-defaât arz olunduğu vechile livânın ahvâl-i vahîme-sine karşı buradan zerre kadar bir muâvenet kat'ıyyen mümkün olamamakda bulunduğundan bir tedbir-i âcil ittihâzına nazar-ı merhamet ve şefkat-i fahî-mânelerini tekrar isticlâba müsâra'at eylerim. Fermân.

Fî 4 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Cevad

Suret

Buradaki mahbuslar boşandılar. Payas'dakiler de zâbıtayı tehdid ediyorlarmış. Cephâneleri bitmiş. Başa çıkmazlarsa onların tahliyesi müdüre ve kâfi cephâne yetiştirilmesi İskenderun Kumandanlığı'na yazıldığı; Ermenilerin hücumu tezyîd ve etraf ateş içinde bulunduğundan feryadımızın is'âfıyla asker yetiştirilmesi müsterhamdır.

Diğer Suret

İslâmdan telefât pek çokdur. Bir kere ric'at ederlerse maâzallah Ermeniler soluğu Adana'da alırlar. İmdad, el-eman, imdad!

Diğer Suret

Dörtyol'a mücâvir karye-i³ Ocaklı, Üzerli⁴ ve sair karyelerdeki ahali-i Müslimesi'nin cephânesi bitdiğinden serî'an İskenderun'dan martin ve kapaklı ve Winchester cephânesi yetiştirilmesi müsterhamdır.

³ Metinde "kara" şeklinde geçmektedir.

⁴ Metinde "Azizli" şeklinde geçmektedir.

Diğer Suret

Osmaniye Tabur Deposu'nda dört yüzü mütecâviz mavzer varmış. Ahalîye tevzî' edilmesinin ve kısmen buraya irsâlinin binbaşuya irâde buyurulması müsterhamdır.

**

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi**

Tarih: 4 [Nisan sene 1325]

Telgrafnâme

Adana Vilâyeti'ne

C. fî 4 Nisan sene [1]325. Vilâyet-i behiyyelerine sevk olunmak üzere Gelibolu ve Dedeâğaç'dan iki tabur asâkir-i Osmaniyye tertib olunarak derdest-i i'zâm bulundukları iş'âr olunmuş idi. Konya Redîf Fırkası'nın en yakın mevâki'inden dört taburun daha sevki için dün akşam Harbiye Nezâretince emir verilmiş ve tesrî-i sevkleri zımnında Konya Vilâyeti'ne de telgrafla tebligât icra kılınmış olduğundan asâkir-i mezkûrenin muvâsalatlarına kadar vilâyetçe de mümkün olabilecek tedâbîre müsâra'atla vukuâtın men'-i teves-sü'ü çaresinin istikmâli lüzumu tekrar olunur.

Konya Vilâyeti'ne

Adana'da zuhur eden vukuâtın dolaylı Konya Redîf Livâsı'nın en yakın mevâki'inden dört taburun Adana'ya sevki için Harbiye Nezâreti'nden emir verilmiş olduğundan efrâd-ı merkûmenin tesrî-i sevkleri için vilâyetçe de lâzım gelen teshîlât ve muâvenetin ifasına müsâra'at kılınması.

[17 Nisan 1909]

BEO, 3535/265123

11

HAPİSHANEDEKİ MAHKUMLARIN KAÇMA TEŞEBBÜSÜ VE ADANA'YA ASKER GÖNDERİLMESİ

Adana'da halk arasında olaylar çıktığı ve hapishanedeki suçluların kaçmaya teşebbüs ettiklerinin bildirilmesi üzerine olayların yayılmasına

meydan verilmeden bastırılması için elden gelen çabanın gösterilmesi ve bölgeye asker gönderilmesi hususunda Harbiye Nezâretince Adana Kumandanlığı ile V. Ordu Kumandanlığı'na gerekli talimatların verildiği; bunlara ilâveten II. Ordu Kumandanlığınca da toplam 3 tabur nizamiye askeri hazırlandığı ve bunları Adana'ya götürecek geminin İstanbul'dan hareket ettiği

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi

Hulâsa: Adana'da vuku bulan münâza'aya dair

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Ahali ile Hıristiyanlar arasında münâza'a başladığı ve hapishânedeki mücrimîn kapılara hücum ile firara tasaddî etmeleri ve edilen nesâyihî kabul eylememeleri cihetle iki mahbusun telef ve birisinin mecrûh olduğu ve ahalden vâki olan telefâtın başkaca bildirileceği Adana Jandarma Kumandanlığı'ndan mevrûd 1 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâmede beyân olunmuş ve bahisle oraya serî'an kuvâ-yı kâfiye yetiştirilerek hâdisenin tevessü'üne mahal bırakılmadan teskini lüzumu Beşinci Ordu Müşiriyeti'ne ve lâzımı vechile ittihâz-ı tedâbîr olunarak teskin-i şûrişe sarf-ı mâ-hasal-ı ikdâm olunması dahi Adana Kumandanlığı'na tebliğ ve iş'âr edilmiş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 23 Rebûlevvel sene [1]327 ve 1 Nisan sene [1]325

Harbiye Nâzırı
Edhem

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Tarih: 23 Ra. sene [1]327 - 1 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana'da beyne'l-ahali vuku bulan münâza'aya dair tafsilâtı hâvî Adana Jandarma Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen vârid olan 1 Nisan sene [1]325

tarihli tezkire-i devletleri mütâlaa-güzâr-ı senâverî oldu. Vilâyet-i mezkûre-ye Dahiliye Nezâretince vesâyâ-yı lâzıme icra kılınmış olduğundan nezâret-i müşârunileyhâdan taraf-ı âlîlerine de yazıldığı üzere en karîb mevâki'den kuvâ-yı kâfiyenin âcilen sevki ve asayişin takrîri esbâbının cihet-i mülkiye ile müttehiden istikmâli zımnında icab edenlere tebligât-ı serî'a ifasına himmet.

**

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana havalisindeki ahvâl-i malume-i iğtişâşkârânenin bir an evvel teskini hakkında ittihâz olunan tedâbîr cümlesinden olmak üzere taht-ı silaha celb olunan redîf taburlarından mâadâ İkinci Ordu'dan müretteb iki nizâmiye taburuna ilâveten Dedeâğaç'da daha bir nizâmiye taburu ihzâr edilmiş olduğu İkinci Ordu-yı Hümâyûn Kumandanlığı'ndan ahîren vârid olan telgrafnâme-de izbâr edilmiş ve mezkûr taburları bi'l-irkâb nakletmek üzere tertib olunan vapurun buradan tahrik olunarak keyfiyet Adana Vilâyeti'ne dahi bildirilmiş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 27 Rebîülevvel sene 1327 ve fî 5 Nisan sene 1325

Harbiye Nâzırı

Edhem

[18 Nisan 1909]

BEO, 3536/265150

12

İNGİLTERE KONSOLOSUNUN
ERMENİLER TARAFINDAN YARALANMASI /
ADANA'NIN ASAYİŞ DURUMU

Adana'daki İngiltere konsolosunun olaylar sebebiyle daha önce iki defa gezmiş olduğu şehri, özellikle de Ermeni mahallelerini, sakıncalı olabileceği uyarısına rağmen üçüncü defa gezmek istediği ve refakatine

verilen askerlerle birlikte gittiği Ermeni mahallesinde daha önce 2 askerın şehit edildiği yerde askerlerin üzerine tekrar ateş açıldığı, açılan ateşini durdurmak için elini kaldırdığı sırada kolundan yaralandığı ve şahit olduğı bir yakma olayından dolayı Ermenilerin planlı bir hareket içerisinde olduklarına kanaat getirerek alınan tedbirlerden dolayı memnuniyetini ifade ettiğı, konsolosun Adana'ya gelen bir miktar İngiliz askeri tarafından Mersin'e götürüleceğı / Olayların artık kontrolden çıkarak vilâyetin her tarafına yayıldığı, bu sebeple daha önce Adana'ya gelmesi planlanan askerî birliklerin de kendi bulundukları bölgeyi korumak maksadıyla gelmekten vazgeçtikleri, Ermenilerin yollara hakim evlere mevzilenerek askerler dahil gelen geçen herkese ateş ettikleri, orduya sığınan bazı Ermeni kadınların yapılan üst aramalarında dolu tabancalar bulunduğı, bunun da Ermenilerin kadınlarına varıncaya kadar bu olaylara hazırlandıkları kanaatini uyandırdığı, elde mevcut kuvvetlerle bu işin önü alınamayacağından en yakın yerden deniz yoluyla Adana'ya en az 2 tabur asker gönderilmesi gerektiğı

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi Üçüncü Şubesi

***Hulâsa:** Adana'da iğtişâş esnasında İngiliz konsolosunun Ermeniler tarafından endâht olunan bir kurşundan hafifçe cerh olunduğına dair*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana'da hâdis olan vak'a hakkında bazı tafsilâta ve İngiliz konsolosunun suret-i mecrûhiyetine dair Adana Redîf Fırkası Kumandanlığı'ndan vârid olan iki kıt'a telgrafnâmenin suret-i muhreceleri manzûr-ı sâmi-i dâver-i efhamîleri buyurulmak üzere leffen takdim kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 27 Rebülevvel sene 1327 ve fî 5 Nisan sene 1325

Harbiye Nâzırı

Edhem

**

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi

Adana Redif Fırkası Kumandanlığı'ndan mevrûd
fî 2 Nisan sene [1]325 tarihli şifreli telgrafnâmenin suretidir.

Dü[n] akşamdan beri burada bulunan İngiliz konsolosu kendisine bugün şehrin hâl-i ihtilâlde bulunduğu cihetle dolaşması mahzurdan sâlim olmayacağı gerek taraf-ı acizânemden ve gerek cânib-i vilâyetden dermiyân olunmuş ve fakat mûmâileyh iki defa vâki olan geşt ü güzârında bir arızaya tesadüf etmediği cihetle bugün yine üçüncü defa olarak gezmeğe ve hatta Ermeni mahallelerini dahi görüp Ermenilerin ahvâlini anlamak istediğini ısrar etmesi üzerine kemâ fi's-sâbık refakatine jandarma kumandanı ve bir zâbit⁵ ile birkaç süvari ve otuz nefer nizâmiye efrâdı terfîk edildi. Ermeni mahallesinde evvelce asâkire edilen ateşden şehid düşen iki neferin bulunduğu mevki'e vusûlünde Ermeniler tarafından yine askere ateş edildiği esnada "Atmayın." diye eliyle işaret ettiği sırada bir kurşun koluna isabet etmiş ise de zi-yansız olduğu ve şehid düşen iki nefer onları(?) kaldırmak bir diğerini itlâf ve üzerine gaz yağı dökerek ihrâk eylediklerini re'ye'l-ayn müşahede etmesi hasebiyle artık Ermenilerin bir fikr-i musammem üzerine kıyâm etdiklerini tayin ederek bu bâbda ittihâz edilen tedâbîrden beyân-ı memnuniyet eylediği ve kendisi Fabrikatör Tripani'nin⁶ hânesinde tedavi olunmakda bulunduğu ma'rûzdur.

**

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi

Adana Kumandanı Ferik Mustafa Paşa hazretlerinden
vârid olan fî 2 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâme suretidir.

Nâr-ı ihtilâl vilâyetden hemen her tarafa intişâr etdi. Cem'i emredilen taburlar da mahallerini müdafaa etmek hırsıyla cem' etmiyorlar. Yarpuz, Tarsus depoları ahali tarafından yağma edildi. Bura ahvâlinin sû-i te'sirine meb-

⁵ Metinde "tâbık" şeklinde geçmektedir.

⁶ Metinde "Trpin'in" şeklinde geçmektedir.

nî ordu merkezinden asker gönderilemeyeceği gibi Beyrut'dan evvelce gönderileceği bildirilen iki bölüğün irsâlinden ferâğat edildiği Ordu Müşiriyeti'nden bildirilmiştir. Ermeniler yollara hâkim evlerde tahassun ederek hem İslâm ahaliye ve hem bî-taraf ve mahzâ teskini ile iştigâl edip bilâ-tefrîk-i din ve mezheb ta'addî edenleri te'dîb eden askere hatta bilhassa askere kurşun yağdırmaktadırlar. Ekser caddeler infilâk ve mikrâs ateşlerle mesdûd bulunuyor. Buradaki nizâmiye taburu mevcudunun azlığı ve Sis, Tarsus, İskenderun ve Karaisalı'dan yetişen efrâdın kâffesi yerli demek olduğundan yağmagerâna "dindaşdır" diyerek ateş etmekde mütereddid bulunması işi işkâl etmektedir. Bugün iltica eden bazı kadınlarla çocuklar fırka dairesine alınmış ise de İslâm kadınları ma'rifetiyle üzerleri taharrî olundukda bazılarının muhtelif sistemde dolu revolverle müsella bulunduklarına göre Ermenilerin kadınlarına varıncaya kadar bu iğtişâşa hazırlanmış oldukları anlaşılmakta bulunduğu ve her ne kadar mevcudla iade-i asayişe geceli gündüzlü sa'y edilmekde ise de her hâlde vilâyetin istikrar-ı asayiş için en yakın yerden bahren lâ-ekal iki nizâmiye taburunun yetiştirilmesine eşedd-i lüzum bulunduğu ma'rûzdur.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi
Aded: 349

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana Hâdisesi'nde kazâen kolundan yaralanmış olan İngiliz konsolosunu alıp Mersin'e götürmek üzere Mersin'den Adana'ya bir mikdar İngiliz askerinin gideceği Hariciye nâzırı devletli paşa hazretleri tarafından ifade olunmakla vilâyete hemen tebligât icra olunmak üzere arz ve istîzân-ı keyfiyete ibtidâr kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 27 Rebûlevvel sene [1]327 ve fî 5 Nisan sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

Rauf

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî

Tarih: 27 Rebûlevvel sene [1]327 - 5 Nisan sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Adana Hâdisesi'nde kazâen kolundan yaralanmış olan İngiliz konsolosunu alıp Mersin'e götürmek üzere Mersin'den Adana'ya bir mikdar İngiliz askerinin gideceği Hariciye Nezâreti'nden bildirilmiş ve asâkir-i mezkûrenin karaya çıkması heyecanı mûcib olacağı beyânıyla bundan sarf-ı nazar edilmesi nezâret-i müşârunileyhâ vasıtasıyla İngiltere Sefâreti'ne tebliğ edilmiş ise de şâyed İngiliz askeri karaya çıkmış ise orada ziyade kalmalarına mahal verilmemek üzere bir an evvel konsolosla beraber taht-ı emniyetde olarak Mersin'e azîmetleri esbâbının istikmâli ve eğer konsolos arzu ederse mikdar-ı kâfi kuvve-i askeriye terfîkıyla ve tren-i mahsusla kendisinin sâlimen ve âminen Mersin'e i'zâmı ve bir gûne yolsuz ahvâl vuku'una meydan verilmemesi hasâfet-i behiyyelerinden muntazardır.

[18 Nisan 1909]

BEO, 3536/265166

13

**CEBEL-İ BEREKET VE HAÇİN'E GÖNDERİLECEK
ASKERÎ BİRLİKLERİN BİR AN ÖNCE SEVK EDİLMESİ**

Haçin'de başlayan ve Zeytun'a da sıçrama eğilimi gösteren olayların daha fazla yayılmaması için Maraş, Aziziye ve Kilis'ten Haçin ve Cebel-i Bereket'e gönderilmesi planlanan redif taburlarının bir an önce gönderilmesi gerektiği, ancak bu tür olaylarda redif askerinin değil nizamiye askerinin etkili olduğu hususunun dikkate alınıp gereğinin buna göre yerine getirilmesinin istendiği

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 28 Rebûlevvel sene [1]327 - 6 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana Vilâyeti'yle Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'ndan şimdi alınan telgrafnâmelerde iğtişâsât vilâyetin diğer cihetlerine de sirayet ederek elde kuvâ-yı kâfiye bulunamamasından ve müretteb taburlar da henüz vâsıl olmasından dolayı tedâbîr-i mâni'aya bi'z-zarure tevessül edilememekde bulunduğu ve Haçin Kasabası pek ziyade haiz-i ehemmiyet olup orada da başlayan müsâdemâtın mevki'en karîb olmak cihetiyle Zeytun Kazası'na kadar tevessü'ü kaviyyen muhtemel bulunmasına binâen Maraş'da taht-ı silaha alınmakda olan redîf taburlarından ikisinin doğrudan doğruya Haçin'e, diğer ikisinin de Cebel-i Bereket'e ve Aziziye ve Kilis Taburlarının dahi yetişdikleri anda kezâlik mevâki'-i mezkûreye sevk ve i'zâmı icab-ı hâle muvâfık olarak Haleb Vilâyeti'ne bu vech ile iş'âr-ı keyfiyet edilmiş ise de redîf taburlarının bu gibi ahvâlde işe yaramadıkları ve şûriş ve iğtişâsın âcilen ref' ü izâlesi her hâlde muntazam bir fırka-i nizâmiyenin vücuduna mütevakkıf olup binâberîn bu cihetin selâmet-i vatan nâmına nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınması kat'iyen elzem bulunduğu dermiyân olunmaktadır. O havalide zuhur eden şûrişin gitdikçe tevsî'-i daire-i sirayet etmekde bulunmasına nazaran kuvve-i mürettebe-i askeriyenin tesrî'-i sevkîyâtına son derecede itina edilmek derece-i vücûbda olduğundan ve muntazam bir fırka-i askeriyenin tertib ve sevkî hakkındaki iş'âr-ı mahallî dahi nazar-ı dikkate alınmak lâzım geldiğinden ona göre icab-ı hâlin serî'an icra ve inbâsı hususuna himem.

[19 Nisan 1909]

DH. MKT. PRK, 2826/140

14 MİSİS, HAÇİN VE BAHÇE KAZALARINDAKİ SON DURUM

Misis'teki askerî birliğin sorumluluk bölgesinde Müslümanlardan 28 ölü 6 yaralı, Ermenilerden 7 ölü 10 yaralı bulunduğu; Haçin ve Bahçe taraflarında ise olayların halen devam etmekte olduğu, redif askerleriyle

olayların önüne geçmek mümkün olmadığından bir fırka nizamiye askeri gönderilmesinin gerektiği

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi
351

*Hulâsa: Misis Redîf Taburu dairesinde
mütehassıl iğtişâş hakkında*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Misis Redîf Taburu dairesinde mütehassıl iğtişâşda fî 3 Nisan sene [1]325 günü akşamına kadar İslâmdan yirmi sekiz maktûl ve altı mecrûh ve Ermenilerden yedi maktûl ve on mecrûh vuku bulduğu Adana Fırkası Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen Beşinci Ordu Müşiriyeti'nden vârid olan telgrafnâme izbâr kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 27 Rebûlevvel sene 1327 - Fî 5 Nisan sene 1325

Harbiye Nâzırı
Edhem

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Numara: 38

Tarih: 28 Rebûlevvel sene [1]327 - 6 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

4 Nisan sene [1]325 tarihli tezkireye zeyldir.

Haçın ve Bahçe cihetlerinde iğtişâşât devam etmekde olduğundan ve redîf taburlarıyla iade-i asayiş mümkün olamayacağından bahisle bir fırka-i nizâmiye i'zâmı lüzumuna dair Adana Vilâyeti'nden bu kere vârid olan telgrafnâme dahi leffen savb-ı devletlerine irsâl kılınmakla meâline ve iş'ârât-ı sâbıkaya nazaran iktizâ-yı hâlin müsâra'aten ifa ve inbâsına himmet.

[19 Nisan 1909]

BEO, 3536/265180

15 KOZAN VE CEBEL-İ BEREKET SANCAKLARINDAKİ OLAYLARIN ADANA ASAYİŞİNE YAPTIĞI OLUMSUZ ETKİ

Kozan Sancağı'nın Haçın, Sis ve Kars; Cebel-i Bereket Sancağı'nın ise Erzin, Dört Yol, Osmaniye ve Bahçe taraflarında olayların hâlâ devam etmekte olduğu, bu bölgelerden gelmekte olan haberlerin merkezdeki Müslüman ve Ermeni ahaliyi olumsuz yönde etkileyerek Adana merkezinin asayişini de tehlikeye soktuğu, buralardaki olayların önlenememesi için tam donanımlı ve kuvvetli 1 süvari alayı ile 3-4 nizamiye taburu ve birkaç topa ihtiyaç duyulduğu

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 1489

Sadâret-i Uzmâ'ya

Kozan Sancağı'nın Haçın, Sis, Kars ve Cebel-i Bereket Sancağı'nın Erzin, Dört Yol, Osmaniye, Bahçe cihetlerinde iğtişâsât ber-devamdır. Her gün her saat birçok Ermenilerin martin gibi esliha-i muntazama ile muhâcemâta tasaddî etmeleri buna karşı Müslümanların galeyan ve heyecanda bulunmaları havâdisi merkez-i vilâyetin üç günden beri ber-devam olan sükûn ve asayiş[n]e de sû-i te'sir îrâs ediyor. Oradan gelen bir havâdis dilden dile her iki tarafın hissiyâtına göre te'sire uğruyor. Gâh azîm gâh hafif bir velvedir başlıyor. Mahalleri hükûmetleri büyük bir tehlikeye ve elde kuvve-i kâfiye⁷ olmadığı için çaresiz kalarak hûnîn facialara ma'rûz kaldıklarından bahisle feriyad ediyorlar. Buraca da şu hâlin sû-i te'sirinden endişe ediliyor. Bunun çaresi ise en yakın mevâki'-i askeriyeden muntazam ve mücehhez⁸ kuvvetli bir süvari alayı ile birkaç koldan hareket etmek üzere üç-dört nizâmiye taburuy-la birkaç topun vücuduna kalmış ve bundan başka imkân tasavvur edilememiştir. Vesâit-i ma'rûza-i satvetiye sevki dûcâr-ı te'ehhur olduğu takdirde âtînin vehâmeti şimdiden tecessüm ediyor demektir ki buna da bittab' cevâz verilemeyeceğinden her ne yapılsa yapıp bu kuvvetin tesrî'-i sevki esbâ-

⁷ Metinde "münâfiye" şeklinde geçmektedir.

⁸ Metinde "mücâz" şeklinde geçmektedir.

bının istihsâli ve şu suretle merkezin ber-devam olan sükûn ve asayişine de icra edeceği hüsn-i te'sirden semerât-ı nâfia iktitâfı ehemmiyetle ma'rûzdur.

Fî 6 Nisan sene [1]325

Vali
Cevad

**

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî**

Tarih: 28 Rebûlevvel sene [1]327 - 6 Nisan sene [1]325

Telgrafnâme

Adana Vilâyeti'ne

C. fî 6 Nisan sene [1]325. Beşinci Ordu dahilinden mümkün olabilecek mikdar süvarinin âcilen vilâyet-i behiyyelerine sevkî zımnında Ordu Müşiri-yeti'ne emir verildiği gibi Tekfurdağı'na sevk olunan vapurun oradan bir tabur asâkir-i Osmanîyye alarak bu akşam hareket ve Gelibolu ve Dedeâğaç'dan da birer tabur ahz ile cem'an üç tabur askeri hâmil olduğu hâlde vilâyete azîmet edeceği Harbiye nâzırı paşa tarafından ifade kılınmıştır.

[19 Nisan 1909]

BEO, 3537/265233

16 MERSİN SAHİLLERİNE KRUVAZÖR GÖNDERİLMESİ

Bahriye Nezâreti'nden, Adana'daki olayların yatıştırılmasına yardımcı olmak üzere içerisinde 1 bölük silahlı denizci asker bulunan 1 kruvazör hazırlanıp Mersin sahillerine gönderilmesinin istendiği

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî**

Tarih: 7 Nisan sene [1]325

Bahriye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Adana Vilâyeti'nde zuhur eden iğtişâşın teskinine medâr olmak üzere sevâhilin muhafaza ve inzibâtta bulundurulması iktizâ etdiğinden serî'an bir kruvazör ihzârıyla derûnuna bir bölük bahriye silah-endâz asker irkâb oluna-

rak Mersin sevâhiline i'zâmı ve gitdikleri mahallerde efrâd-ı askeriye'nin müsellahan harice çıkmamaları esbâbının istikmâli hususunun nezâret-i celîlelerine havalesi Meclis-i Mahsus-ı Vükelâca tezekkür kılınmakla iktizâsının serî'an ifasına himmet.

[20 Nisan 1909]

BEO, 3537/265237

17

KOZAN'A ASKERÎ YARDIM GÖNDERİLMESİ

Harbiye Nezâreti'nden, durumunun gittikçe tehlikeli olmaya başladığı bildirilen Kozan'a, en yakın yerden acilen 2 bölük nizamiye askeri gönderilmesinin istendiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 29 Rebûlevvel sene [1]327 - 7 Nisan sene [1]325

Tezkire

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Kozan'daki ahvâlin gitdikçe kesb-i vehâmet etmekde bulunduğuna dair mutasarrıflıktan alınan telgrafnâmenin nakliyle en yakın mahalden hiç olmazsa iki bölük nizâmiyenin i'zâmı derece-i vücûbda olduğunu mutazammın Adana Vilâyeti'nden vârid olan telgrafnâme leffen savb-ı devletlerine irsâl kılınmış olmakla mündericâtına nazaran iktizâsının âcilen ifa ve inbâsına ve melfûfun iadesine himmet.

[20 Nisan 1909]

BEO, 3537/265242

18

ERMENİ PATRİKHANESİNCE ADANA'YA GÖNDERİLEN HEYETE KOLAYLIK SAĞLANMASI

Ermeni Patrikhanesince olaylardan etkilenen ahali için toplanacak yardımları dağıtmak ve muhtaçların sıkıntılarını gidermek üzere Adana'ya gönderilen 2 kişilik heyete Valilikçe yardım ve kolaylık sağlanmasının talep edildiği

Patrikhâne-i Millet-i Ermeniyân
İstanbul
Aded: 139

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki

Nefs-i Adana Vilâyeti'nde ve havalisinde ikâ' edilen iğtişâşât ve tahribât-dan cânî ve mâlî azîm telefât ve hasarâta dâ'î olan musâbîn için Patrikhânece tedarik olunacak iânât-ı nakdiyeyi meydan-ı sefaletde aç ve bî-ilaç hâlde kalmış olan biçaregân-ı ahaliye tevzî' etmek ve bunları tatmin ve irâha ve iskânları için hükûmet-i mahalliye ile bi'l-muhabere icabı icra eylemek üzere Patrikhâne tarafından bir Hey'et-i Mahsusa'nın hemen i'zâmı mertebî vücutta bulunmuş ve hey'et-i mezkûre Patrikhâne Meclis-i Ruhânî azâsından Serrahib Arslanyan Kivork Efendi ile Meclis-i Millî azâsından Serkiz Suin Efendi bendelerinden teşekkül etmiş ve müteheyî-i azîmet bulunmuş olmakla mûmâileyhimâ bendelerinin umûr-ı mevkûlelerinde mazhar-ı muavenet ve teshîlât edilmeleri vilâyet-i müşârunileyhâya bâ-tahrîrât-ı sâmiye-i hazret-i Sadâret-penâhîleri emr u iş'âr buyurulması kemâl-i ehemmiyetle müsted'âdır. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Rebülevvel sene [1]327 ve fî 6 Nisan sene [1]325

Ed-Dâ'î	(Mühür)	(Mühür)
Kaymakam-ı Patrik	Meclis-i Ruhânî-i	Meclis-i Cismânî-i
Ohannes	Millet-i Ermeniyân	Millet-i Ermeniyân

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî

Tarih: 29 Rebülevvel sene [1]327 - 7 Nisan sene [1]325

Elden

Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne

Vilâyet-i behiyyeleri merkez ve mülhakâtında zuhura gelen iğtişâşdan dâ'î hasar u mazâr olan fukarâ-yı ahalinin tehvîn-i ihtiyacları için Patrikhânece tedarik olunacak iânât-ı nakdiyeyi hükûmet-i mahalliye ile bi'l-müzâ-

kere tevzî' ve açıkda kalanları iskân etmek üzere Meclis-i Ruhânî azâsından Serrahib Arslanyan Kivork Efendi ile Meclis-i Millî azâsından Serkiz Suin Efendilerden mürekkeb olarak teşkil olunan ve müteheyî' -i azîmet bulunan hey'et hakkında teshîlât ve muâvenât-ı lâzıme irâesi Ermeni Patrikliği Kaymakamlığı'ndan iltimas olunmakla hükûmetçe de her suretle irâe-i teshîlât ve muâvenet edilmesi hususuna himmet.

[20 Nisan 1909]

BEO, 3538/265305

19

ZEYTUN'A ACİLEN ASKER GÖNDERİLMESİ

Zeytun'da silahlı Ermeni ahalinin Hükûmet Dairesi'ni kuşattığı, aşayi-şin tamamen ortadan kalktığı, memurların korku ve endişe içerisinde oldukları, kazada olayların üstesinden gelecek miktarda asker bulunmadığından, buraya acilen asker sevk edilmesi gerektiği

Telgrafnâme

Numara: 4748

Müsta'celdir.

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. fî 6 Nisan sene [1]325. Bugün mufasssal iki telgrafnâme ile vilâyetin ahvâli ve Maraş vukuâtı bildirilmiş ve emr-i âlî-i nezâret-penâhîleri muntazar bulunmuşdur. Ol bâbda.

Fî 6 Nisan sene [1]325

Haleb Valisi

Reşid

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 29 Rebûlevvel sene [1]327 - Fî 7 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne,

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Zeytun'daki Ermeni ahali müsellahan Daire-i Hükûmet'i muhasara etdiklerine ve asayiş külliyyen muhtel olup memurîn-i mahalliyyenin havf u

halecân içinde bulunduklarına dair mahall-i mezkûr kaymakam ve kumandanının Maraş Mutasarrıflığı'ndan tebliğ olunan iki kıt'a telgrafnâmeleri suretlerinin nakliyle Zeytun'un malum olan ehemmiyet ve nezaketinden ve orada mevcut iki bölük askerden ibaret bir kuvve-i kalîle ile iş görmek kâbil olmayacağından bahs ile hemen bir kuvve-i kâfiye-i askeriyenin tedarik ve sevki lüzumunu mutazammın Haleb Vilâyeti'nden vârid olan 6 Nisan sene [1]325 tarihli* //telgrafnâmenin sureti leffen savb-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine tisyâr kılınmış olmakla mündericâtına ve ehemmiyet-i maslahata nazaran serî'an ifa-yı muktezâsına himem.//

**

Telgraf

Haleb Vilâyeti'ne

C. 6 Nisan sene [1]325. Zeytun'a hemen asker sevki lüzumu Harbiye Nezâreti'ne yazılmışdır. Ol bâbda.

[20 Nisan 1909]

DH. MKT. PRK, 2828/8

20

OLAYLARIN ANTAKYA'YA DA SIÇRAMASI VE ALINAN TEDBİRLER

Olayların şiddetli bir biçimde Antakya'da da başlaması üzerine askerî yardım talebinde bulunan Halep Valiliği'ne, söz konusu yardım kuvveti gelene kadar mevcut vasıtalarla karışıklığın yatıştırılması, Müslüman ve gayrimüslim ahaliye ileri gelenleri aracılığıyla nasihatle bulunulması ve yabancılarla bunlara ait müesseselerin korunmasına itina gösterilmesi talimatlarının verildiği

* **Sadâret-i Uzmâ'ya:** " ... telgrafnâme leffen pîşgâh-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerine takdim kılınmış ve ifa-yı muktezâsı Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne yazılmış olduğu ma'rûzdur. Ol bâbda."

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Haleb
Sevk Numarası: 510

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Bugünkü telgrafnâmeye zeyldir. Antakya'da dahi kıtâl ve iğtişâşın dehşetli bir suretde başladığı şimdi kaymakamlıktan bildirildi. Tedâbîr-i askeriye ittihâzı derhal Beşinci Ordu Müşiriyeti'ne iş'âr kılınmıştır. Emr-i cevabî-i devletlerine kemâl-i şiddetle muntazırım. Ol bâbda.

Fî 6 Nisan sene [1]325

Vali
Reşid

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 29 Rebûlevvel sene [1]327 - 7 Nisan sene [1]325

Müsta'cel

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye ve Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Antakya'da dahi kıtâl ve iğtişâşın dehşetli bir suretde başladığı kaymakamlığından bildirilmesi üzerine tedâbîr-i askeriye'nin sür'at-i ittihâzı lüzumunun Beşinci Ordu Müşiriyeti'ne iş'âr kılındığı Haleb Vilâyet-i Aliyyesi'nden alınan 6 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâmede bildirilmiş * //ve tedâbîr-i lâzîminin serî'an ittihâzı Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne izbâr kılınmış olmakla ol bâbda.//

Telgraf

Haleb Vilâyet-i Aliyyesi'ne

C. 6 Nisan sene [1]325. Antakya'da da zuhur eden iğtişâşın basdırılması için icab-ı hâlin serî'an icrası lüzumu Harbiye Nezâreti'ne bildirilmekle ci-
het-i askeriyece tertib ve sevk edilecek kuvve-i askeriye'nin vürûduna kadar

* **Harbiye'ye:** "... olmakla nezâret-i celîlelerince de icab-ı hâlin serî'an icra ve inbâsı hususuna himem."

vesâit-i mevcude ile şûrişin teskini ve ahali-i Müslime ve gayr-ı müslimeden ileri gelenleri vesâatlarıyla her iki taraf ahalisine nesâyih ve vesâyâ-yı lâzıme icrasıyla beraber müessesât-ı ecnebiye ve ecânibin muhafaza-i selâmet ve masûniyeti esbâbının istikmâline itina buyurulması ehemmiyetle tavsiye olunur.

[20 Nisan 1909]

DH. MKT. PRK, 2827/82

21

**HALEP VİLÂYETİNE, ÖZELLİKLE
MARAŞ VE ZEYTUN'A ASKER GÖNDERİLMESİ**

Halep Valiliğince; Maraş'ta 3 yaralının daha öldüğü, ahalinin heyecan içerisinde bulunduğu, Maraş ve Zeytun'da asayişin sağlanabilmesi için acilen asker gönderilmesi gerektiği bildirilerek vilâyetin tamamı için 6 nizamiye taburu asker talep edilmesi üzerine, asker talebi Harbiye Nezâretince karşılanana kadar mümkün olan tedbirlerin alınıp olayların önlenmesinin istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Haleb

Sevk Numarası: 138

Müsta'celdir.

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Zeyldir. Maraş'da iki gün evvel mecrûh olanlardan dahi üçü vefat ettiği ve her ne kadar te'min-i inzibât ve asayişe çalışılıyorsa da İslâm, Hristiyan telaşlı bir heyecan içinde bulundukları ve Zeytun Ermenileri'nin hâl ve tavırları da câlib-i dikkat bulunduğu cihetle Maraş ve Zeytun'da te'min-i inzibât için asker yetiştirilmesi Maraş Mutasarrıflığı'ndan iş'âr edilmiş ve Zeytun ve Maraş'ın vekâyi'-i sâbıkasına nazaran orada birkaç tabur askerin vücudu lâ-büd ve orduca nizâmiye askeri yetiştirmek imkân haricinde olduğu ve keyfiyet Harbiye Nezâreti'ne yazıldığı beyânıyla haricden kuvâ-yı nizâmiye sevki esbâbının istikmâli lüzumu Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyeti'nden izbâr buyurulmuş olduğundan arz-ı mesbûk vechile hiç olmazsa şimdilik

umum vilâyet için altı nizâmiye taburunun seyr-i serî' ile yetiştirilmesi kemâl-i ehemmiyetle ma'rûzdur.

Fî 7 Nisan sene [1]325

Vali
Reşid

**

Dahiliye Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Tarih: Fî 8 Nisan sene [1]325

Telgrafnâme

Haleb Vilâyeti'ne

C. 7 Nisan sene [1]325. Kuvâ-yı nizâmiyenin sûratle tertib ve sevki Harbiye Nezâreti'ne yazıldığından vürûduna kadar tedâbîr-i mümkünenin ittihâzına ve şûrişin men'-i sirayet ve tevessü'üne ihtimâm buyurulması mütemennâdır.

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: Fî Selhi Rebûlevvel sene [1]327 - Fî 8 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne ve Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Maraş'da mecrûh olanlardan üçü de vefat edip ahali arasında telaş ve heyecan ve Zeytun Ermenileri'nin de hâl ve tavırları dikkate şâyân bulunduğu ve te'min-i inzibâta çalışılmakda ise de Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyeti'nden de bildirildiği üzere Zeytun ve Maraş vekâyi'-i sâbıkasına göre birkaç tabur askerin vücudu lâ-büd ve orduca nizâmiye askeri tertibi imkândan haric olmasına binâen şimdilik vilâyet için altı nizâmiye taburunun sûratle yetiştirilmesi lüzumu Haleb Vilâyeti'nden ehemmiyetle iş'âr * //olunuyor. İktizâsının serî'an ifa ve inbâsına himem.//

[21 Nisan 1909]

DH. MKT. PRK, 2828/54

* **Sadâret'e:** " ... ve keyfiyet Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne izbâr kılınmış olmakla ol bâbda."

Adana Valiliği'nin; Tekirdağ, Gelibolu ve Dedeağaç'tan gönderilecek taburların aynı gemi ile naklinin gecikmeye yol açacağı gerekçesiyle, halen Tekirdağ taburunu alarak yola çıkmış bulunan geminin hiçbir yere uğratılmadan doğrudan Mersin'e gönderilip diğer 2 taburun başka gemi ile sevki yolundaki talebine, taburlar iskelelerde hazır beklediği için hepsinin aynı gemi ile sevkini gecikmeye sebep olmayacağına dair cevap yazılması

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 1768

Gayet müsta'celdir.

Makam-ı Sâmi-i Sadâret-penâhi'ye

Tekfurdağı'ndan bir taburun irkâb edilerek hareket ettirildiği iş'âr olunmuş ise de bu vapur Gelibolu, Dedeağaç'dan binecek olan diğer iki taburu dahi almak üzere bekleyecekse bu yüzden birkaç gün daha te'ehhurât vuku'a geleceği mukakkaktır. Halbuki ahvâl-i hâzıra itibarıyla askerın sür'at-i vusûlû selâmet-i vatan için haiz-i ehemmiyet-i azîme ve bir dakika te'ehhuru ise mûcib-i teessüfât-ı vahîme idüğünden buna meydan kalmamak üzere Tekfurdağı'ndan hareket eden vapurun hiçbir yere uğradılmaksızın doğruca Mersin'e îsâli Gelibolu ve Dedeağaç'dan sevk olunacak taburların dahi diğer vapurla ve pek seri bir suretle yetişdirilmesi ma'rûzdur.

Fî 8 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Cevad

**

Müsta'celdir.

Taburlar iskelelerde hâzır olduğundan vapurlar oralarda intizâr etmeksizın askeri alıp doğru Mersin'e azîmet edeceğine ve maa-hâzâ askerın tesrî-i tahmîliyle bir an evvel sevki için Gelibolu ve Dedeağaç mutasarrıflarına

tebligât icra kılındığına dair cevap; mutasarrıflıklara da bu yolda vesâyâyı hâvî telgraf.

Fî 8 Nisan sene [1]325

[21 Nisan 1909]

BEO, 3537/265251

23

ADANA MERKEZ VE BAĞLI SANCAKLARDAKİ SON ASAYİŞ DURUMU

Adana merkezinde 4 gündür asayişin hüküm sürdüğü, dükkânların açıldığı, İçel ve Mersin'de vukuat olmadığı, olayların 2 gün önce başladığı Tarsus'ta da şimdilik asayişin sağlandığı, Cebel-i Bereket sancağının Dört Yol, Hassa, Osmaniye ve Bahçe kazalarıyla bunların çeşitli köylerinde olayların halen devam etmekte olduğu, Çeçen, Afşar vs. aşiretlerin zaman zaman yağmacılık maksadıyla Kozan Sancağı'nın Sis, Kars ve Haçin kasabalarına tecavüzde bulundukları ve yolları üzerindeki köyleri tahrip ettikleri, hatta bunların Sis ve Kars'a yönelik saldırılarına memur, zabıta ve ahalinin bir miktar redif askeri ile birlikte binbir zorluk ve fedakârlıkla karşı koymaya çalıştıkları, gittikçe artmakta ve yayılmakta olan benzeri olayların önüne geçebilmek için bölgeye nizamiye taburları ve süvari bölükleri gönderilmesi gerektiği

Telgrafnâme

An-Adana

Mahalli Numarası: 1642

Huzur-ı Sadâret-penâhî'ye

Merkez-i vilâyetde bugün dört günden beri sükûn, asayiş berdevam olup hatta bugün mevcut dükkânlar açılarak ahali ve esnaf iş ve güçleriyle meşgul olmaktadır. Şu hâl-i sükûnun idâme ve tahkîmi için elde mevcut kuvve-i askeriye ile her türlü tedâbîr-i ihtiyâtiye ve müessireye tevessül edilmekde bulunmuş ve Muhtelit Hey'et-i Nâsiha dahi başkaca geşt ü güzâr ve şer'-i şerif ve Kanun-ı Esasî ahkâmına riâyatle Meşrutiyet-i idarenin her sınıf-ı ahalinin hukukunu muhafazaya kâfil olduğu beyânâmelerle tebliğ ve izbâr olunmuşdur. Mülhakâta gelince; İçel ve Mersin'de vukuât yoktur. An-

cak Mersin'e mülhak Tarsus kazasında iki gün evvel zuhur eden galeyan ve iğtişâş bazı gûnâ tecavüzâtı ve harîk vuku'unu mûcib olmuş ise de emâkin-i ecnebiye taht-ı muhafazada kalmış ve şimdilik orada da sükûn mevcut bulunmuştur. Cebel-i Bereket Sancağı'nın Dört Yol, Hassa, Osmaniye ve Bahçe Kazalarıyla muhtelif karyelerinde katl-i nüfus ve nehb ü gâret ve yekdiğeri-ne taarruz ve tecavüz gibi hâlâtı bâdî olan galeyan ve iğtişâşın el-ân devam etmekde bulunduğ u anlaşılmıştır. Kozan Sancağı'nın Sis ve Kars ve Haçin Kasabaları üzerine etraftan bir takım Çeçen ve Afşar ve sair aşâ[i]rin yağmacılık fikriyle zaman zaman tecavüzâtta bulundukları ve reh-güzârlarına tesadüf eden kurâyı da tahrib eyledikleri ve hatta Sis ve Kars üzerine aşâir-i merkûmenin memurîn-i mülkiye ve zâbıta ve mevcut bir mikdar efrâd-ı redîfe ahali-i mahalliye tarafından pek çok fedakârlıkla müşkilât-ı azîme içinde silah isti'mâli suretiyle müdafaa edilmeğe çalışılmakda olduğ u şimdi alınan telgrafnâmelerden müstebân olmuştur. Sivas, Haleb Vilâyetlerinin buraya civar olan aşâiriyle Kürd, Çerkes ve Çeçenleri yerlerinden oynatarak önlerine tesadüf eden köyleri tahrib ve hayvanât ve sair emvâli gasb ve yağma ve hâne ve çiftlikleri ihrâk etmekde ve bu hâl günden güne bir mahalden diğer mahalle sirayetle tevessü' eylemekde olduğ undan nizâmiye taburlarının ve Haleb'den gönderilecek ve nikât-ı muhtelifeye yetişmek üzere en ziyade iş e yarayacak olan süvari bölüklerinin bir an evvel yetiştirilmesi esbâbı neye mütevakıf ise icrası selâmet-i vatan ve millet nâmına ma'rûzdur.

7 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Cevad

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 8 Nisan sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

C. 7 Nisan sene [1]325. Adana'da hâdis olan vak'adan dolayı icabı kadar kuvvet ihzâr ve sevk edildiğ i evvel ve âhir bildirilmişdi. Bu kuvvetin vü-

rûdunda kumandanlıkla bi'l-müzâkere dahil-i vilâyetde iğtişâş devam eden mahallere icabına göre tertib ve sevki tavsiye olunur. Harbiye Nezâreti'nden kumandanlığa da bu yolda emir verilecektir.

[21 Nisan 1909]

BEO, 3538/265303

24

HAÇİN'DEKİ ERMENİLERİN MUHAFAZASI İÇİN TEDBİR ALINMASI

Bazı saldırganların Adana'da yaşanan olaylardan dolayı Haçin'i kuşatıp Ermenileri katl ve yağma ile tehdit ettiklerine dair Ermeni Murahhasası Nersis tarafından yapılan şikâyet üzerine, Harbiye Nezâreti ve Adana Valiliği'nden kasaba ve ahalinin muhafazası ile asayişin sağlanması hususunda gerekli askerî vs. tedbirlerin alınmasının istendiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

10 Nisan sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

Ermeni Murahhasası Nersis imzasıyla Haçin merkezinden çekilen telgrafnâmede Adana, Sis, Kars cihetlerinde zuhur eden iğtişâşdan dolayı bazı eşirrânın Haçin Kasabası'nı muhasara edip katl ve yağma ile tehdidâtta bulundukları bildirilmesi üzerine Harbiye Nezâreti'ne tebligât-ı lâzıme icra kılınmıştır. Oraca da bir gûnâ vukuât hudûsuna meydan verilmeyerek asayişin hemen te'min ve idâmesi zımında vilâyetçe de iktizâ-yı hâl ve maslahatın ifası tavsiye olunur.

Harbiye Nezâreti'ne

Adana, Sis, Kars cihetlerinde zuhur eden iğtişâş üzerine bazı eşirrânın Haçin Kasabası'nı muhasara edip katl ve yağma ile tehdidâtta bulunduklarından bahisle muhafazaları hakkında bazı ifadâtı hâvî Ermeni Murahhasası Nersis imzasıyla Haçin merkezinden çekilen telgrafnâme leffen savb-ı devletle-

rine gönderilmiş ve kasaba ile ahalisinin tecavüzden vikâyeleri zımnında vilâyete telgrafla tebligât icra kılınmış olmakla cihet-i askeriyece de tedâbîr-i mukteziye icrası için icab edenlere tebligât-ı serî'a ifasıyla telgrafnâmenin iadesine himmet.

[23 Nisan 1909]

BEO, 3541/265559

25

BÖLGEDE HUZURUN SAĞLANMASI İÇİN HALEP VE ADANA VALİLİKLERİNE GÖNDERİLEN EMİRLER

İskenderun civarındaki Akbes köyü halkına can, mal, ırz teminatı verilerek bu konuda gerekli tedbirlerin alınması ve herhangi bir ayırım yapılmadan haklarının gözetilmesi, Maraş ileri gelenlerine köyleri gezerek ahaliyi yatıştırmak için yaptıkları çalışmalardan dolayı Hükûmet adına teşekkür edilmesi ve çatışmaya sebebiyet veren aşiretlerin cezalandırılması hususlarının Halep Valiliği'ne; kuşatma altında olduğu haber alınan Sis katogikosunun kurtarılması, Payas ve Çokmerzimen'-de asayişin sağlanarak halkın can, mal ve ırzlarının muhafazası ve bu konuda ihmali görülenlerin cezalandırılacağına ilgililere bildirilmesi hususlarının da Adana Valiliği'ne emredildiği

10 Nisan sene [1]325

Haleb Vilâyeti'ne

Anâsır beyinde bir gûnâ ihtilâf zuhuruna meydan verilmeyerek asayişin takrîriyle karışıklıkların derhal teskini emrinde vuku bulan himmetleri şâyân-ı takdirdir. İskenderun civarında Akbes karyesinde ahaliye can ve mal ve ırzlarının muhafazalarına dair te'minât i'tâ ve bunun için de tedâbîr-i ihtiyâtiye tevessül edilerek bilâ-tefrîk-i cins ü mezheb ahali ve tebaa-i ecnebiye hukukunun hüsn-i vikâyesine selâmet-i vatan nâmına itina buyurulması ve şu sırada Maraş'daki vücûh ve eşraf-ı memleketin civar kurâyı dolaşarak teskin-i ezhân ve beyne'l-ahali vifâkın idâmesiyle bir gûnâ uygunsuzluğa meydan verilmemesi hususundaki vesâatlarına hükûmet nâmına beyân-ı teşekkürle beraber evâmir ve nesâyih-i hükûmete rağmen kîtâle sebebiyet veren

ve verecek olan aşâirin sairlerine ibret-i müessire olmak üzere hemen haklarında takibât-ı kanuniye icrası hususunda ifâte-i vakt edilmemesi fetânet-i aliyyelerinden muntazardır.

Adana Vilâyeti'ne

Sis katogikosunun muhasarada olduğu haber verildiğinden hemen tahlîsiyle hüsn-i muhafazası ve Payas ve Çokmerzimen cihetlerindeki asayişin iadesiyle ahalinin can ve mal ve ırzlarının muhafazası ve bu hususda tekâsül edeceklerin şiddetle giriftâr-ı mücâzât olacaklarının icab edenlere tebliği tavsiye olunur.

[23 Nisan 1909]

BEO, 3539/265364

26

ADANA MERKEZİNDE YENİDEN OLAY ÇIKMASI VE TAŞRADAKİ BAZI BÖLGELERİN ASAYİŞ DURUMU

Birkaç gündür asayişin hüküm sürdüğü Adana merkezinde dün ikindi vakti Ermeni mahallesinden silah sesleri duyulması üzerine Müslüman ahalinin heyecan ve galeyan içerisinde Hükûmet merkezine geldikleri ve derhal askerî birlikler çıkarılarak silah atılan bölgelerin kontrol altına alındığı, gece de şehrin iki ayrı noktasında çıkan yangınların söndürülmeye çalışıldığı, şimdilik asayişin yeniden sağlandığı; taşrada ise heyecanın devam ettiği Haçin'e Misis Redif Taburu ile bir nasihat heyeti gönderildiği ve birkaç güne kadar asayişin sağlanmasının beklenildiği, Cebel-i Bereket Sancağı'nın Dört Yol bölgesine gönderilmiş olan 1 nizamiye taburunun da, hem orada hem de Hassa ve Islahiye taraflarında asayiş sağlayacağı

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 2333

Sadâret-penâhî'ye

Merkez-i vilâyetde Nisan'ın birinci günü İslâmlarla Ermeniler arasında zuhur eden iğtişâş üç gün devam ederek ol vakit elindeki kuvve-i cüz'îye-i askeriye ile ve pek çok müşkilât çekilerek kumandan paşa ile birlikde gece

gündüz çalışarak teskin edilmiş ve dünkü güne kadar sükûn ve istirahat devam etmekde bulunmuşdu. Dün vakt-i asrda Ermeni mahallesinde yine silah sesleri işidilmeğe başlamış ve ahali-i İslâmiye büyük bir heyecan ve galeyan ile hükûmete koşuşmalarıyla hemen kuvve-i askeriye çıkarılarak silah atılan mahaller taht-ı takayyüd ve tahaffuza aldırılmış ve vak'aya sebebiyet veren birkaç Ermeni fedaisi olduğu mevsûkan haber alınmıştır. Geceleyin şehrin iki yerinde yangın zuhur etmesiyle bir taraftan da bu yangınların itfâsına çalışılmış ise de eldeki vesâit-i itfâiyenin gayr-ı kâfi bulunması ve adem-i intizamı yangının külliyyen itfâsı imkânını tas'ib⁹ eylemekde bulunmuştur. Ancak dün sabah vürûd edebilen birkaç nizâmiye taburu kollara taksim edilerek ve her türlü tedâbîr-i askeriyeye müracaat olunarak şimdilik yine teskin-i ahvâl edilebilmiş ve ahali ve mahallât ve müessesât ve emâkin-i ecnebiye taht-ı muhafazaya aldırılmışdır. Mülhakâtın bazı mahallerinde ve Haçin'de heyecan ber-devam ise de Haçin'e de iki gün evvel Misis Redîf Taburu dahi seyr-i serî' ile sevk edilerek ve Hey'et-i Nâsiha gönderilerek şu bir-iki gün zarfında orada da sükûnun iadesi me'mûldür. Cebel-i Bereket Sancağı'nın Dört yol nâm mevkiindeki heyecanın teskini için oraya bir nizâmiye taburu gönderilmiş idi ki bu askerle gerek orasının gerek Hassa ve İslahiye cihetlerinin de teskini derkâr bulunmakla beraber icab edenlere bu bâbda tedarikât-ı şedîde icra edilmiştir. Ahvâl-i müessifenin pek büyük bir heyecan ve hararetle başlamış olması ve bidâyet-i zuhurunda da elde ancak üç yüz küsûr mevcudlu bir nizâmiye taburunun bulunması ve taht-ı silaha alınan birkaç redîf taburunun da yerli olmaları ve gayr-ı muntazam ve elbisesiz bulunmaları tedâbîr-i icraiyece müşkilât-ı azîme tevlîd etmiştir. Bidâyeten tedâbîr-i askeriyeye müracaatla hilâf vâkı'a her ne taraftan vuku bulursa bulsun askere silah isti'mâli suretiyle ve bir taraftan Hey'et-i Nâsiha çıkarılmak gibi tedâbîr-i müttehaze semeresiyle tedâfü'î ve taarruzî bir hâlde birbirine giren elli-altmış bin nüfusdan ibaret olan bir memleket harîkının sâlifü'l-arz bidâyeten üç gün içinde teskine muvaffakiyet elvermiş olması tedâbîr-i askeriye ve müttehaze semeresinden başka bir şey olmayıp ibtidâ-yı vak'ada defaâtle istenilen kuvve-i askeriye elde bulunmuş olmak lâzım gelseydi daha evvel te'min-i sükûna im-

⁹ Metinde "takib" şeklinde geçmektedir.

kân bulunabileceği derkâr idi. Binâenaleyh bu bâbda peyderpey arz-ı malumât olunacağı ma'rûzdur.

Fî 13 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Cevad

[26 Nisan 1909]

BEO, 3539/265356

27 **MUHTAÇ DURUMDAKİ ERMENİLERE
YARDIM EDİLMESİ TALEBİ / ADANA'DA YENİDEN
BAŞLAYAN OLAYLARA KARŞI TEDBİR ALINMASI**

Halep Valiliğince, olaylardan zarar görerek Kırıkhan ve Cısr kazalarından Belen ve Lazkiye'ye, Bahçe taraflarından da Maraş köylerine sığınan muhtaç Ermenilere geçimlerini kendileri sağlayabilecek duruma gelene kadar Hükûmetçe para tahsisi hususunda talepte bulunulduğu / Adana merkezinde olayların yeniden başladığının haber alınması üzerine Adana Valiliği'nden, çatışma bölgeleri ile buralardaki askerî kuvvetlerin miktarı hakkında bilgi istendiği ve askerî tedbirlerin yanı sıra toplum önderleri vasıtasıyla iki tarafa da nasihatte bulunulup çatışmaların bir an önce sona erdirilmesi talimatının verildiği; İdare-i Mahsusa Nezâreti'nden de Hudeyde vapuruyla sevk edilen askerlerin Mersin'e ne zaman ulaştıklarının sorulduğu

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Halep

Mahalli Numarası: 6192

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhi'ye

Vilâyet dahilinde Kırıkhan'da ve Cısr Kazası'nın Keseb karyesinde vâki olan ahvâl-i müessifeden nâşi Kırıkhan'dan Belen'e ve Keseb'den Lazkiye'ye iltica eden ve Adana'nın Bahçe cihetlerinden Maraş kurâsına gelen Ermenilerin ale'l-ekser hâneleri ihrâk ve eşyaları umumen yağma edilmiş olduğu cihetle bunların aç ve çıplak bırakılmaları caiz olamayacağından kendi kendilerine te'min-i maişet edinceye kadar iâşeleri için hükûmetçe mebâliğ-i kâ-

fiye tahsisine müsâra‘aten müsaade ve keyfiyetin emr u irâde buyurulması müsterhamdır.

Fî 14 Nisan sene [1]325

Haleb Valisi

Reşid

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Numara: 294

Tarih: 8 Rebûlâhîr sene [1]327 - 15 Nisan sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

Merkez-i vilâyetde iğtişâsâtın teceddüd etdiği haber alındığından bu bâbda olan malumâtın ve el-hâletü hâzihî vilâyetin hangi mevkilerinde sükûn hâsıl olup hangi mevkilerde müsâdemât devam etmekde bulunduğunun ve oralarda el-yevm ne mikdar asker mevcut olduğunun hemen iş‘ârıyla beraber kumandanlıkla bi'l-muhabere sükûn hâsıl olan mahallerden mümkün olan kuvvetin hemen bi't-tefrîk icab eden mahallere sevki ve tarafeyne rüesâ-yı ruhâniye ve müteneffizân vesâtatıyla tekrar nesâyih-i müessire icrasıyla müsâdemâta bir dakika evvel nihayet verilmesi esbâbının istikmâline derece-i nihayede gayret edilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur.

İdare-i Mahsusa Nezâreti'ne

Hudeyde Vapuru'yla sevk olunan askerin Mersin'e ne vakit vâsıl olduğunun serî‘an tahkik ve iş‘ârı.

[28 Nisan 1909]

BEO, 3539/265355

28

BÖLGEYE YENİDEN ASKER SEVKİ

Adana'da olayların yeniden başladığının haber alınması üzerine, daha önce İskenderun ve Mersin'e sevki planlanan 4 tabur askerin bir an önce gönderilmesinin istendiği

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî**

Tarih: 15 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana Vilâyeti dahilinde bazı mahallerde iğtişâşâtın teceddüd ettiği haber alındığından İkinci Ordu'dan Mersin ve İskenderun cihetlerine sevki mukarrer olan dört tabur askerin icab eden noktalara bir dakika evvel yetişdirilmesi zımında lâzım gelenlere evâmîr-i âcile i'tâsına himmet.

[28 Nisan 1909]

BEO, 3539/265357

29

**ADANA'YA ASKER SEVKİ HUSUSUNDA
MÜLKÎ İDARECİLERİN DE KATKI SAĞLAMASI**

Adana'da meydana gelen olayların önlenip asayişin sağlanması maksadıyla bölgeye gönderilmesi planlanan askerî birliklerin bir an önce sevki hususunda Harbiye Nezâretince ilgili ordu kumandanlıklarına gerekli emirlerin verildiği, bu hususta mülkî makamlardan da yardım ve destek istendiği

**Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemî
Aded: 398**

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olan 14 Nisan sene [1]325 tarihli tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri cevabıdır. Adana ve havalisinde mütehaddis vekâyî-i müessifenin izâlesiyle asayişin te'mini için bazı vilâyâtdan sevk edilmek üzere tertib olunan kuvve-i askeriye'nin bir an evvel celb ve îsâli hususunda mahalleri cihât-ı mülkiyesince de mesâî ve ikdâmât-ı ciddiye'nin ifası zımında vilâyât-ı mezkûreye telgrafla tebligât icra edilmiş ve Harbiye Nezâret-i Celî-

lesi'nin bu bâbdaki tezkiresi ile merbûtu pusula emr-i âlî-i fahîmâneleri mûcebince leffen takdim ve iade kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 8 Rebîülâhir sene [1]327 ve fî 16 Nisan sene [1]325

Dahiliye Nâzırı nâmına
Müsteşar
Adil

**

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi
432

***Hulâsa:** Adana ve havalisine sevk edilen ve edilmek üzere silah altına celb olunan taburların mikdar ve esâmîsini mübeyyin pusulanın leffen irsâl kılındığı beyânıyla efrâd celb ve sevki hususunda cihet-i mülkiyece icab eden muâvenet-i fi'liyenin dirîğ edilmemesine dair*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana ve havalisinde ser-zede-i zuhur olan hâdisât-ı müessifenin men'-i vuku'uyla asayiş-i mahallînin bir an evvel te'sis ve te'mini maksadıyla şimdiye kadar sevk olunan kıta'ât-ı nizâmiye ile havali-i mezkûreye li-eclî'l-i'zâm muhtelif ordulardan civariyet gözedilerek silah altına alınan ve alınmakta bulunan redîf taburlarının mikdar ve esâmîsini mübeyyin pusula leffen irsâl ve mezkûr taburların mahall-i müretteblerine müsâra'aten yetiştirilmesi lüzumu aid oldukları kumandanlıklara kemâl-i ehemmiyetle iş'âr kılınmış olduğu gibi havali-i mezkûredeki iğtişâşın an be-an tevessü' etmesinden ve işin nezaket ve ehemmiyetinden bahisle en yakın menâtk-ı askeriyeden mümkün olan nizâmiye ve redîf kuvvetlerinin berren âcilen sevki Dördüncü Ordu Müşiriyeti'ne yazılmış ve teskin-i şûriş emrinde ittihâzına vücûb-ı kat'î hissolunan her türlü tedâbîrin tatbikinde salâhiyet-i tâmmeye hareket etmesi ve bu hususda zerreten-mâ terâhî gösterilmeyerek meselenin bir an evvel yatıştırılması kemâl-i ehemmiyetle bu kere de Beşinci Ordu Müşiriyeti'ne izbâr edilmiş olmakla efrâdın celb ve cem'yle sevkleri emrinde cihet-i mülkiyece de lâzım gelen muâvenet-i fi'liyenin bilâ-ihmal ve teennî ifası hususunun icab

edenlere emr u iş'ârı merhûn-ı müsaade-i sâmiye-i cenâb-ı Sadâret-penâhîle-ridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 5 Rebîülâhire sene 1327 ve fî 13 Nisan sene 1325

Harbiye Nâzırı nâmına
Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi
Ahmed İzzet

**

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi

Ordu Numarası	Taht-ı Silaha Alınacak Taburlar Esâmîsi	Silahaltı Tarihi
Hâssa'dan	Kayseri Livâsı	Fî 7 Nisan sene [1]325
İkinci Ordu'dan	Dört Nizâmiye Taburu	Tahsis kılınmış olan Hudeyde Vapuru'yla irkâben sevk edilmiştir.
İkinci Ordu'dan	Silifke Alayı'yla sekiz tabur ki cem'an on iki tabur	
Üçüncü Ordu'dan	İzmir'den iki nizâmiye taburunun Adana havalisine sevkiyle bunların yerine ikame olunmak üzere iki redîf taburu celbi ve bundan mâadâ işbu ordunun münasib görülecek mevâki'inden dört tabur ile bir seyyar ve bir cebel bataryasının dahi Adana cihetine sevki orduya tebliğ olunmuştur.	
Beşinci Ordu'dan	Adana Fırkası (16 Tabur)	
Beşinci Ordu'ya mensub Haleb Fırkası'ndan	Bab Taburu Karık Taburu Ferafera Taburu İdlib Taburu Kızılhisar Taburu Ayntab Taburu Lazkiye Taburu Kilis Taburu Urfa Taburu	Fî 7 Nisan sene [1]325 Fî 7 Nisan sene [1]325 Fî 7 Nisan sene [1]325 Fî 7 Nisan sene [1]325 Fî 7 Nisan sene [1]325 Fî 7 Nisan sene [1]325 Fî 7 Nisan sene [1]325 Fî 7 Nisan sene [1]325 Fî 7 Nisan sene [1]325

[29 Nisan 1909]

BEO, 3541/265520

30

ADANA'YA DİVAN-I HARB HEYETİ GÖNDERİLMESİ

III. Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa'dan, Adana Valiliğince gösterilen lüzum üzerine teşkil edilecek Divan-ı Harb heyetinin bir an önce yola çıkarılmasının istendiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 17 Nisan sene [1]325

Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı

Birinci Ferik Atûfetli Mahmud Şevket Paşa Hazretlerine

Vilâyetde asayişin takrîri için idare-i örfiye ilânıyla Divan-ı Harb-i Askerî teşkili lâ-büd olduğundan bahisle icra-yı icabı lüzumuna dair Adana Vilâyeti'nden vârid olan 17 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâme leffen savb-ı atûfilerine gönderilmekle şifahen beyân buyurulduğu vechile oraya gönderilecek Divan-ı Harb Hey'eti'nin bir an evvel i'zâmıyla neticesinin vilâyet-i müşârunileyhâya li-ecli't-tebliğ inbâsına himmet.

[30 Nisan 1909]

BEO, 3540/265427

31

YENİ OLAYLAR ÇIKMAMASI İÇİN TEDBİR ALINMASI

Çokmerzimen'de yeniden olaylar çıkacağı bilgisi üzerine, Adana Valiliği'nden her türlü önleyici tedbirin alınarak gerek orada gerekse vilâyetin başka taraflarında herhangi bir olay çıkmasına meydan verilmesinin istendiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 17 Nisan sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

Bugünlerde Çokmerzimen'de yine bir vak'a zuhuru melhûz bulunduğu mevsûkan haber veriliyor. Dünkü telgrafla da bildirildiği üzere bu gibi vekâ-

yi'in kable'z-zuhur önü alınmasına aid tedâbîrin istikmâli mütehattim olduğundan kumandanlıkla bi'l-müzâkere mahall-i mezkûra serî'an lüzumu kadar kuvve-i askeriye tertib ve isrâ ve memurîn-i mülkiye ve zâbitaya da vesâyâ-yı şedîde icra kılınarak ve daha ne gibi tedâbîre tevessül lâzım ise bi-tamamihâ ifa olunarak gerek orada ve gerek vilâyetin cihât-ı sairesinde en küçük bir vak'anın bile zuhuruna imkân bırakılmaması ve adem-i takayyüd eseriyle bundan böyle her nerede vukuât zuhur edecek olursa memurîn-i mahalliye-nin şedîden mes'ul tutulacaklarının da ilâve-i tebligât edilmesi ehemmiyetle tavsiye olunur.

[30 Nisan 1909]

BEO, 3540/265434

32 DÖRTYOL ERMENİLERİ'NİN MÜSLÜMAN AHALİYE YÖNELİK SALDIRILARI VE KIŞLA İŞGALİ / OLAYLARDAN MÜSLÜMANLARIN SORUMLU TUTULMASINA KARŞI ADANA ULEMASININ TEPKİSİ

Civar köylerden gelip Dört Yol etrafında toplanan Müslüman ahalinin Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Âsaf Bey'e bir yazı göndererek arada düşmanlık olmadığı halde Ermenilerin Müslümanlara aniden saldırması üzerine kendilerinin de savunmaya geçtiğini, saldırının durması için gönderdikleri haberin dikkate alınmadığını, Ermenilerin askerî elbise giymekte oldukları ve Müslüman ölümlerinin başlarını silahlarına takıp slogan atarak Müslümanları tahrike çalıştıklarını, 500 kadar silahlı Ermeninin birçok Müslümanı öldürdüğünü, şayet yardım gelmezse Müslümanları tamamen yok edeceklerini, Ermeniler kendilerine saldırmazsa kendilerinin de onlara saldırmayacaklarını bildirdikleri; daha sonra Âsaf Bey'in oraya gelerek bunlara nasihatte bulunduğu gibi Dört Yol'da mevzilenip asker kışlasını işgal etmiş olan Ermenilere de kışlayı ve silahlarını teslim etmeleri için bir nasihat yazısı gönderdiği ve Hükûmet'ten acilen asker talep ettiği; ahaliden bazı kişilerce daha sonra gönderilen bir telgrafta ise, Dört Yol'da 6.000 silahlı Ermeni bulunduğu, bunların Dört Yol'u silah deposu ve bir müstahkem mevki haline getirdikleri, 200'den fazla Müslümanı öldürüp yaraladıkları, bölgeye gelen askerî

birliğe bir tek silah bile teslim etmedikleri, oradaki Müslüman ahalinin tehlike altında olduğu hususlarının bildirilmekte olduğu / Adana uleması tarafından çekilen telgrafta da, olaylar Ermenilerce planlanıp uygulamaya konulduğu halde sorumluluğun Müslümanlara yüklenmeye çalışılmasının hayretle karşılandığı belirtilerek kamuoyunu yanıltmak maksadıyla Ermenilerce yapılan bu gibi yayınlara itibar edilmemesinin istendiği

Telgrafnâme

Suret

Emirnâme-i âlîlerini kemâl-i ihtirâmla aldık. Çokmerzimen karyesine ahali-i Hıristiyanıyesi'ne karşı zaten bir husumet ve adâvetimiz olmadığı gibi aramızdaki râbıta-i münasebet ve hüsn-i muâşeretin daima muhafazasına çalışmakda iken her neden ise Ermeni vatandaşlarımız birdenbire vehm ve endişeye ve daha doğrusu ahali-i İslâmiye üzerine tecavüze kıyâm âsârı gösterdiklerinden bittab' köylerimizin ve ailemizin ve hayatımızın muhafazası için müdafaaya hazırlandık. Tecavüzden sarf-ı nazar etmek üzere gönderdiğimiz haberlere ehemmiyet vermeyerek ve karyelerinin etrafına tabya ve istihkâm inşasına başlayarak harekât-ı askeriye icrası ile nümâyişlerde bulunmalarına ve köylerimiz üzerine mavzer ve martin kurşunu yağdırmalarına ve "Yaşasın Ermenistan!..." diyerek çağrışmalarda, maktûl düşen şühedâımızın başlarını keserek martinlerinin uçlarına takıp "Muhammedinizi çağırın." De-yu asabiyet-i İslâmiye'yi tehyîc edecek tefevvühâtta bulunmalarına binâen hayatımız tehlikeye düşmüş ve üç geceden beri evlâd u ıyâlimiz sabahlara kadar âh u enîn içinde kalarak köy haricinde perişan kalmağa mecbur olmuş ve ikide birde beş yüz kadar kişi etrafa canavarlar gibi saldırarak bir hayli nüfus-ı İslâmiye'yi telef etmiş ve "Sultan Hamid nâmında padişahımız yoktur. Buralar bizimdir. Şam'a gidiniz." ve zâbit ve asker elbise-i resmîyelerini lâbis olarak talim ve talimât-ı kanuniye ile meşgul olarak ve'l-hâsıl bir gün kadar daha asker gelmezse bu civarlardaki kurâ-yı İslâmiye'yi bütün bütün mahv u telef, köylerimizi ihrâk ve iğtişâşa gasb u gârât edecekleri şübhesiz bulunduğundan Ermeni vatandaşlarımız tarafından tecavüzât vuku bulmadıkça müdafaaya kıyâm etmediğimizi, nefsimizi muhafazaya çalışacağımızı ve

bir an evvel askerin yetiştirilmesini Şeriat-ı Ahmediye ve Hükûmet-i Osmaniyye nâmına istirhâm eyleriz. Ol bâbda fermân.

6 Nisan sene [1]325

Ed-Dâ'î Müderris Çaylı Hasan Karakeseli ¹⁰ Hasan	İmam Beyzâde Celal Maçaklı Müderris Mustafa Nuri
Mu'teberândan Beledîzâde Ahmed	Mülâyimzâde Osman
Livâ Belediye Reisi Halil Karafakih oğlu Hasan	Abdüsselam Hasan Beyzâde El-Hâc Ali
Ceyhan nâmına Osman	İsalızâde Hasan Hüsnü

Meclis-i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi'ne

Meclis-i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi'nin beyânnâmesine ve taraf-ı çâkerânemden mükerreren icra kılınan tebligât ve nesâyihe cevaben Dört Yol etrâfına¹¹ müctemi' kurâ-yı mütecâvire mu'teberânıyla bunlara imdada gelen bazı müteneffizândan alınan ve bugün bizzat oraya azîmet-i çâkerânemde dahi meâli tekrar olunan tezkire bâlâyâ naklen arz olundu. Kulları orada bulunduğum müddetçe tarafeynden bir tek bile silah atılmamış ve fakat Payas Müdürlüğü'nden alınan telgrafnâmede bugün Dört Yol'un Payas cihetindeki Üzerli¹² ve Karakese¹³ karyelerine Ermeniler tarafından hücum edildiğinden¹⁴ imdad taleb olunduğu gibi bendelerinin vürûduma kadar dahi silahın devam et-

¹⁰ Metinde "Karakenise" şeklinde geçmektedir.

¹¹ Metinde "efrâdına" şeklinde geçmektedir.

¹² Metinde "Azizli" şeklinde geçmektedir.

¹³ Metinde "Karakenise" şeklinde geçmektedir.

¹⁴ Metinde "eylediğinden" şeklinde geçmektedir.

mediği ve hükûmetçe de malum olan ahvâl-i ma'rûza tarafeynce mûcib-i he-
yecan bulunduğu tahkik olmuştur. Kışlanın dünkü gün İslâmlar tarafından
alındığı haberi bî-esas olup el-yevm Ermeniler içinde bulunmaktadır. Erme-
ni mu'teberânına kuvve-i kâfiye ile yanına gelmeleri için tezkire yazılmış
ve kendim de kurşun menziline kadar metrisler içine yaklaşmış isem de yazı-
lan cevabda¹⁵ yakına gelinmesi ve kendilerinin de bendelerine ve emre mun-
tazır bulunduğu bildirilmiş ve fakat saat on biri geçtiği gibi mavzerle müceh-
hez Ermenilerin mütehassın bulunduğu istihkâmlar arasına ve daha yakın bir
mahalleye gitmek mûcib-i muhâtara görülmüştür. O cihetle kendilerine tah-
rîren nasihatnâme irsâliyle kışlayı tahliye ve İslâmlarla beraber ve müştere-
ken silahlarını teslim etmek ve kuvve-i mevcude-i askeriye kışlada ikame edi-
lerek asker vürûduna kadar intizârda bulunmak sureti cevaben teklif ve veri-
lecekleri cevabı almak için yarın jandarma kumandanı gönderilmek üzere
merkezin ehemmiyetine binâen bi'z-zarure avdet edilmiş ve İslâmlar, Erme-
niler kendilerine silah atmadıkça mukabele etmeyeceklerini maa'l-kasem
kat'ıyyen bu kere de bildirmişlerdir. Zaten ahali-i İslâmiye'nin nısfından zi-
yadesi dağılmağa başlamışlardır. Ancak tarafeyn arasında fecâyî'-i müellime
sebebi[y]le asker gelmedikçe emniyet hiçbir vechile takarrür edemeyeceğini
ve belki akşamdan sabaha İslâmlar azaldıkça daha müdhiş bir hey'etle zuhur
edeceğine ve bir haftadan beri bilâ-hâb u rahat ahali-i Müslime ve gayr-ı müs-
lime ve memurîn feryad u enîn içinde oldukları hâlde hâlâ bir tabur olsun as-
ker yetiştirilmemesi en müdhiş edvâr-ı fetretde bile nazîrine tesadûf edilme-
miş ahvâl-i müessifeden bulunmasına mebnî iki tabur askerin bir sür'at-i ha-
rikulade ile yetiştirilerek seksen bin nüfuslu bir livânın tahlîsi ve işin intizâr
zamanı çokdan geçmiş bulunduğu ma'rûzdur. Fermân.

Fî 7 Nisan sene [1]325

Cebel-i Bereket Mutasarrıfı

Âsaf

**

¹⁵ Metinde "cevaba da" şeklinde geçmektedir.

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 747

Meclis-i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi'ne

Anadolu'yu tahrib eden birkaç kanlı ihtilâlin netâyicinden ümid ettikleri Avrupa müdahalâtını ve Ermeni istiklâl-i mevhûmunu istihsâl edemeyen Ermeni ihtilâl komiteleri lede'l-hâce Avrupa'nın müdahale edebileceği Kilikya Kıt'asında sinîn-i ahîre zarfında büyük bir ekseriyet teşkil etmek ve Ermeni istiklâlinin ilk temellerini buraya atmak fikriyle vilâyât-ı dahiliyeden akın akın gelerek yerleşmişler ve ilân-ı hürriyeti müteâkib bahşedilen serbestîden bi'l-istifade martin, mavzer, dinamit ve daha birçok esliha-i nâriye-i mükemmele idhal ederek bu havalide büyük bir kuvvet teşkil eyledikleri gibi kiliselerinde, kulüplerinde açıktan Osmanlılık aleyhine irâd ettikleri müheyyic nutuklarla Ermeni efkâr-ı umumiyesini de sevda-yı istiklâl ile muvâzenesini gâib edecek bir hâle getirmişlerdir. Son günler zarfında Ermenilerin İslâmlar aleyhine vuku bulan muhâcemât-ı şedîdeleri menâfi'-i vataniye nâmına büyük bir hazm ve sekînet ile telakki edilerek ve hatta vak'anın hudûsu günü İslâm ulema ve eşrafı taraf taraf gezerek dükkânları açmaları, işlerine bakarak bir vak'aya sebebiyet vermemeleri hakkında Ermenilere rica ve nasihatlerde bulundukları, hükûmet-i mahalliye dahi öteden beri var kuvvetiyle men'-i vukuâta gayret ve himmet eylediği hâlde yine vak'anın men'-i hudûsuna imkân bulunamamış, Ermeniler ân-ı vâhidde şehrin mahâll-i muhtelifesinden yakdıkları ihtilâl ateşleriyle ma'mûr bir şehrin bâdî-i mahv u harâbîsi, birçok masum ailelerin dûçâr-ı perişanîsi olmuşlardır. Devletin birçok gavâil-i hariciye ve dahiliye ile muvâzene-i siyasetini gâib ettiği, pâyihtatın ihtilâl ateşleriyle yandığı bir sırada bazı teşvikât-ı istibdâdkârâneyi de ihsâs eden bu kıyâmın zuhuru Memâlik-i Osmaniyye'de Ermeniliğe bir mevki'-i mahsus temin eylemek fikrinden münba'is olduğu muhtac-ı isbat olmayan hakâyıktan olup evvelce söndürülen [nâr-ı] ihtilâlin tekrar îkâdı ve hemen her gece hanelere harîk ilkâsı gibi ahvâlin hâlâ ümidvâr oldukları müdahalât-ı ecnebiyeyi davete mübtenî bulunduğu artık mertebe-i bedâhete varmıştır. Beraber yaşadıkları anâsır ile birlikde uhuvvetkârâne, vatanın istikmâl-i mesudiyetini düşünen Müslümanların böyle bir ihtilâlden menfaatleri olmak şöyle dursun bi-

lakis mâlen ve bedenen mutazarrır olacakları derkâr ve Ermenilerin öteden beri takib etdikleri fikr-i istiklâl her hâliyle enzâr-ı âlemde bedîdâr iken memleketi tahrib eden ihtilâl mes'uliyetinin şimdi İslâmlara tahmîline çalışıldığı kemâl-i hayretle mesmû'umuz olduğundan cihan-ı insaniyeti bu teşebbüs-i hûnînin esbâb ve müsebbiblerinden haberdâr etmek maksadıyla beyân-ı hakikate mecburiyet hissedilerek Müslümanlar mâzide sükûn ve metânetlerini nasıl ki muhafazaya çalışarak unsur-ı Hristiyanîye ile hoş geçinmişler ise hâlen ve istikbalen dahi aynı hissiyât ile mütehassis bulunduklarından Ermeniler tahrib-i vatani müeddî olan efkâr-ı ihtilâlîkârânelerini terk ile bizim ile mesudâne yaşamak fikrini iktisâb ederlerse Müslümanlardan hüsn-i âmîzişden başka muamele görmeyecekleri bedîhî ve elde edilen birçok vesâik-i resmiye, esliha-i nâriye bu ihtilâlin müretteb bir şey olduğu hakkında efkâr-ı umumiyyeyi te'mine kâfi olduğundan Ermenilerin tağlît-ı ezhânı mûcib neşriyât-ı kâzibelerine havale-i sem' ve itibar edilmemesi lâzım geleceği pîşgâh-ı enzâr-ı insaniyet-perverîlerine arz olunur. Fermân.

Fî 16 Nisan sene [1]325

Ulemadan	Bu dahi	Bu dahi
Mehmed	Hasan	Ahmed
Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi
Lütfü	İbrahim	Ali
Osman	Mehmed	Kadir
Ömer	Ahmed	Mahmud
Osman	Rauf	Ahmed
Yümni	Ali	Yusuf

ve kırk sekiz ulema rüfekâsı olduğu

**

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Erzin
Sevk Numarası: 81
Tarih: Fî 17 Nisan sene [1]325

Meclis-i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi'ne

Bu havaliyi istila ile istiklâliyet fikr-i fâsidi kalblerinde mürekkez, Me-mâlik-i Mahrûse'de meskûn bi'l-cümle Ermenilerin istinâdgâhı, kâffe-i esli-ha-i mütenevvi'anın da deposu, mahâll-i tevzî'i, perakende suretiyle yedi-se-kiz yüz râddesindeki ahali-i İslâmiye'ye karşı lâ-ekal altı bin silah be-dest nüfusu bulunan Dört Yol Ermenileri senelerden beri tedarik etdikleri mavzer, martin, mütenevvi' âlât, edevât-ı nâriye ile İslâm üzerine hücumdan ric'atle Dört Yol'a tahassun, etraf-ı erba'asını tahkîm ederek harice tecavüzlerinden havf [ile] canlarını muhafazaya çalışan İslâm'dan iki yüz[ü] mütecâvizini katl ü cerh, ef'âl-i saireye cür'et etdiler. Bir tabur asker gelmiş iken binlerce silahtan birini bile vermediler. Tabyalardan çıkmayıp daima tevsî', "Yaşasın Ermenistan!..." [ve] zikri müstehcen sözleri ayyuka çıkarıyorlar. Mal, can, ırzımız tehlikededir. Merkez-i livâyâ hicrete mecbur olduk. Bu hâlin devamı ahali-i İslâmiye'ye daima gâlib gelebilecek derecedeki tedarikâtla bir ordu şeklini almıştır. Maâzallah bir hücumla büsbütün nâ-bedîd edileceğimiz em-saliyle sâbitdir. Teşebbüsât-ı müste'niseden¹⁶ bi'l-küllîye emin olamadığımız-dan bir saat evvel tahliyemizi hüzn ile bekleriz. Fermân.

Çaylı karyesinden
Müderriş Hasan

Ocaklı karyesinden
Halil

Kuzulu karyesinden
Osman

Karakese¹⁷ karyesinden
Mustafa

[30 Nisan 1909]

DH. MKT. PRK, 2829/124

¹⁶ Metinde "müste'sinenden" şeklinde geçmektedir.

¹⁷ Metinde "Karakenise" şeklinde geçmektedir.

Adana'da olaylardan dolayı açıkta kalan yoksulların iâşe masraflarının karşılanması için Adana Valiliği tarafından talep edilen 1.000 liranın gönderildiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Aded: 362

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

İğtişâşâtıdan dolayı açıkta kalan muhtacînin iâşesine sarf edilmek üzere Adana Vilâyetince talep olunduğu 16 Nisan sene [1]325 tarihli ve 389 numaralı tezkire-i devletlerinde bildirilen bin liranın telgraf poliçesiyle Adana'ya gönderildiği Maliye nâzırı atûfetli beyefendi hazretleri tarafından ifade kılındığı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî [9] Rebûlâhîr sene [1]327 - Fî 17 Nisan sene [1]325

Sadriazam

Tevfik

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 17 Nisan sene [1]325

Telgraf

Adana Vilâyet-i Aliyyesi'ne

C. İğtişâşâtıdan dolayı açıkta kalan muhtacînin iâşesine sarf edilmek üzere bin liranın telgraf poliçesiyle Adana'ya gönderildiği Maliye Nezâreti'nin ifadesine atfen bâ-tezkire-i sâmiye cevaben tebliğ olduğundan muhtacînin hüsn-i iâşe ve iskânı esbâbının istikmâli mütemennâdır. Ol bâbda.

[30 Nisan 1909]

DH. MKT, 2797/69

Dört Yol'da yeni bir karışıklık çıkmasına fırsat vermemek için Adana Valiliğince en az 200 nizamiye süvarisi ile 2 top talep edildiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 489

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Dört Yol'da şimdilik âsâr-ı sükûn rû-nümûn ise de tekrar bir vak'anın hudûsuna mahal kalmamak ve tedâbîr-i kat'îye ve ihtiyâtiyeden olmak üzere takrîr-i asayişe kadar lâ-ekal iki yüz nizâmîye süvarisi ile iki topun sür'at-i i'zâm ve irsâli hususu mahallinden yazılıyor. Süvariye olan ihtiyac fevkalâde şedîddir. Buraya sevki şifahen emredilen süvariler nerededir; ne suretle ne vakit gelebileceklerinin emr u iş'ârıyla beraber bunların behemehâl sür'at-i sevk ve i'zâmları ve topa olan ihtiyac cihet-i askeriyeden te'yid olunmakda olduğundan Harbiye Nezâreti'ne emr-i ekîd ihsân buyurulması ma'rûzdur. Fermân.

Fî 18 Nisan sene [1]325

Vali

Mustafa Zihni

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Telgraf Kısmı

Tarih: 19 Nisan sene [1]325

Telgrafnâme

Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne

C. 18 Nisan sene [1]325. İki topla iki yüz süvarinin süratle Dört Yol'a irsâli lüzumu Harbiye Nezâreti'ne ehemmiyetle yazıldı. Bunların vusûlüne ka-

dar muhafaza-i asayişe ihtimâm olunarak muhill-i sükûn ahvâl tekevvününe zinhâr meydan verdirilmemesi hasâfet-i aliyyelerinden muntazardır.

[2 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2798/99

35 İNGİLİZ KONSOLOSLUĞU'NA SIĞINAN ÜÇ ERMENİ'NİN HÜKÛMETE TESLİMLERİNİN SAĞLANMASI

Hınçak ve Taşnak komiteleri üyelerinden ve Adana olaylarını tertip eden ihtilâlcilerden olup yakalarını kanundan kurtarmak için Adana'daki İngiliz Konsolosluğu'na sığındıkları bildirilen Çalyan Karabet, Bezdikyan Zakar ve Doktor Recebyan adlı 3 Ermeni'nin Hükûmete teslimlerinin sağlanması için Hariciye Nezâreti'nden İngiliz Sefareti nezdinde girişimde bulunulmasının istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 459

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 16 Nisan sene [1]325. İngiltere Konsülatosu'na iltica eden Çalyan Karabet Hınçak ve Bezdikyan Zakar'ın Taşnaksiyun Komiteleri reisleri oldukları, Doktor Recebyan dahi Hınçak Komitesi azâsından ve ecânibin müdahalâtını celb ile burada bir Ermeni hükûmeti teşkili maksadıyla iğtişâş-ı vâkı'ı tehyi'e ve tertib etmiş olan ihtilâlcilerin ileri gelenlerinden oldukları icra kılınmakda olan tahkikâtda ihbar olunduğu Polis Müdüriyeti ifadesiyle ma'rûzdur.

Fî 18 Nisan sene [1]325

Vali

Mustafa

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemî

Müsta'cel

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Adana İngiliz Konsülatosu'na üç Ermeni'nin iltica etdikleri sefâretten ifade kılınması üzerine merkûmların hüviyetleriyle oraya neden iltica etdiklerinin ve bir cürm ü cinayetleri olup olmadığının inbâsı hakkında sebk eden iş'âra cevaben Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmede merkûmların Çal-yan Karabet ve Bezdikyan Zakar ile Doktor Recebyan oldukları ve Adana İğtişââtı'nın mürettib ve müşevviklerinden bulundukları cihetle takibât-ı kanuniyeden kurtulmak için mezkûr konsülatoya iltica etdikleri bildirilmesine ve vak'a-i elîme-i mezkûrede zî-medhal olanlar haklarında takibât-ı kanuniye icrası mukarrer ve lâ-büd bulunmasına binâen merkûmların da icra-yı muhakemeleri zımnında hükûmete hemen teslimleri için konsülatoya sefâretten emir verdirilmesi ve neticesinin inbâsı hususuna himem-i aliyye-i dâverîleri derkâr buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 11 Rebûlâhir sene [1]327 ve fî 19 Nisan sene [1]325

Dahiliye Nâzırı nâmına
Müsteşar

[2 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2798/100

36

KENNEDY İSİMLİ İNGİLİZ'İN
DÖRTYOL'DAKİ FAALİYETLERİ

İskenderun kumandanı eşliğinde Cebel-i Bereket sancağına gelen ve ertesi gün geri dönen nasihat heyeti içerisinde yer alan Mr. Kennedy isimli Protestan bir İngiliz'in heyetle birlikte dönmeyip Dört Yol'da kaldığı ve sanki resmî bir görevi varmış gibi davranarak Ermenilerle ilgili konularda muhabereye başladığı, önceleri Dört Yol Hristiyanlarına nasihat için gelen birisi olarak görüldüğü, ancak Dört Yol'a geldiği günün

gecesinde Ermenilerin şiddetli ateşe başlaması ve kendisinin de dönmeyip yapılan iş ve işlemlere karışmasının oradaki Hıristiyan vatandaşları kışkırttığı kanaati uyandırdığı, hatta kumandana hitaben Düvel-i Selâse konsolos ve amirallerinin temsilcisi olduğuna dair tehdit dolu bir de yazı gönderdiği, daha sonra Dört Yol'a gelen bir amiral ile birlikte oradan ayrıldığı

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 2791

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

İskenderun kumandanının refakatinde Cebel-i Bereket'e vürûd eden Hey'et-i Nâsiha ferdâsı gün yerlerine avdet etmiş iken Hey'et erkânından Mister Kennedy nâm bir İngiliz Protestan Dört Yol'da kalmış ve bu kere de kendisine bir sıfat-ı resmiye takınarak Ermenilere aid hususât hakkında muhaberâta başladığı ve bu adamın sıfat ve salâhiyetinin derecâtına dair henüz bir tebligât olmayıp kendisinin tarafeyne ve bilhassa Dört Yol Hıristiyanları'na nasihat için İskenderun kumandanının beraber getirmiş olması hüsn-i niyetle telakki edilmiş ise de mûmâileyh vapurdan çıkar çıkmaz o gün Dört Yol'a girdiği ve o gece Ermeniler şiddetle ateş etmeğe başlayıp mûmâileyh de avdet etmediği gibi muamelâta da müdahâlâta kıyâm eylemesinden nâşi bunun nasihat için değil ahvâl-i hariciyeden haberi olmayan sade-dil Hıristiyanlara bir takım emeller ihsâs ederek ifsâdâtta bulunduğuna şübhe bırakmadığı ve Dört Yol'da bir tek ecnebi olmayıp bütün ahalisi tebaa-i Osmaniyye'den olduğu hâlde Mister Kenned[y'n]in ertesi gün kumandan-ı mûmâileyhe yazdığı bir varakada Düvel-i Selâse konsolosları ve amiralleri tarafından murahas olarak gelmiş iken hâlâ işin bitmemesi sebebiyle müteheyyi'-i avdet olduğunu iş'âr ve tehdid etmesine nazaran ahvâl şâyân-ı tedkik görüldüğü ve maamâfih asayiş iade olunup bir vazifesi var ise bile zaten hitâm bulunduğu kendisinin Dört Yol'da bulunmasına mahal kalmadığı ve ba'demâ Dört Yol'a gelip gidecek tebaa-i ecnebiyenin esbâb-ı azîmetleri hakkında¹⁸, livâyâ malumât verilmedikçe kendi kendilerine salıverilmemeleri lüzumu Cebel-i

¹⁸ Metinde "esbâb ve azîmetleri hafî" şeklinde geçmektedir.

Bereket Mutasarrıflığı'ndan mevrûd fî 16 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâme-i mede iş'âr olmuştur ve bugünkü tarihle gelen telgrafda da mûmâileyh Mister Kenned[y'n]in dünkü gün Dörtyol'a gelen amiral ile avdet eylediği bildirilmiş olmakla li-ecli'l-malumât ma'rûzdur.

Fî 18 Nisan [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

**

Dahiliye Mektubî Kalemî

Tarih: 11 Rebûlâhir sene [1]327 - 19 Nisan sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye ve Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

İskenderun kumandanı refakatinde Cebel-i Bereket'e giden Hey'et-i Nâsiha ertesi gün avdet etmiş iken bunlar miyânında bulunan Mister Kennedy nâmında bir İngiliz'in Dörtyol'da kalarak ve Düvel-i Selâse konsolosları ile amiraller taraflarından meb'ûs bir murahhas olduğunu beyân ile kendine sıfat-ı resmiye vererek umûr ve muamelâta müdahale ve maa-hâzâ icab edenlere nesâyih-i lâzıme ifa edecek yerde ahvâlden gafil ve pek sade-dil olan Hıristiyanları ifsâdât ve telkinât ile bir takım âmâle imâle etmekde olup halbuki orada bir ecnebi bile bulunmadığı cihetle mûmâileyhin orada kalmasına mahal olmadığı Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'ndan bildirilmiş ve merkûmun muahharan oraya gelen amiral ile birlikde avdet eylemiş olduğuna dair Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmenin sureti leffen // huzur-ı sâmi-i fahîmâ-nelerine takdim kılınmış. ve Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne de i'tâ-yı malumât olunmuştur. Ol bâbda. // tisyâr kılınmıştır. Ol bâbda.

[2 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2798/95

37

ZEYTUN MURAHHASASININ TELGRAFI

Olayların tertipçisi olan ve halen tutuklu bulunan kişilerin şiddetle cezalandırılmaları talebiyle Zeytun Ermeni Murahhasası Vagarşak ve bir

grup Ermeni tarafından çekilen telgrafın gereği yapılmak üzere Harbiye Nezâreti'ne gönderildiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemî

Tarih: 12 Rebûlâhir sene [1]327 - 19 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

16 Nisan sene [1]325 tarihli tezkireye zeyldir. Adana ve havalisinde sükûn ve asayiş bir kat daha te'min edilmiş olmak üzere iğtişâşât-ı vâkı'a mürettiblerinden mevkûf bulunanların şedîden dûçâr-ı mucâzât edilmeleri istid'âsına dair bazı ifadâtı hâvî Zeytun Ermeni Murahhasası Vagarşak ve rûfekâsı imzalarıyla Zeytun'dan çekilen telgrafnâme leffen savb-ı vâlâlarına tisyâr kılınmakla meâline ve iş'âr-ı sâbika nazaran icab-ı hâlin sür'at-i ifasına himmet.

[2 Mayıs 1909]

BEO, 3539/265423

38

ERMENİ PATRİKHANESİNCE OLAYLAR HAKKINDA YAPILAN DEĞERLENDİRMELER

Ermeni Patrikhanesi Muhtelit Meclisi'nde görüşülen konuları ihtiva eden ve Patrikhaneye Sadâret'e sunulan yazıda; Adana olaylarının sorumlusunun Yıldız Sarayınca oluşturulmuş bulunan idarî yapı olduğu, masum bir Ermeni gencin kendisine yönelik tehdidi bertaraf etmek için birkaç Müslümanı öldürmesi üzerine başlayan olayların devlet görevlilerinin zamanında tedbir almaması sonucu büyüyerek Ermeni toplumu aleyhine geliştiği, yaşanan olayların alındığı bildirilen tedbirlerin yeterli olmadığını ortaya koyduğu, tedbir olarak önce bir Divan-ı Harb ve ilk soruşturma safhasında yardımcı olmak üzere üyelerinden en az birinin Patrikhaneye belirlendiği bir Tahkik Komisyonu kurulması ve daha sonra Dahiliye Nezâreti müsteşarı ile Adana valisinin görevden alınıp bu Divan-ı Harb'e teslim edilerek durumun Adana ve Halep başta olmak üzere bütün vilâyetlere bildirilmesi gerektiği vs. hususların ifade edilmekte olduğu

Patrikhâne-i Millet-i Ermeniyân
İstanbul
Aded: 144

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhi'ye

Ma'rûz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki

Cümlemizce muazzez ve mukaddes olan Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin otuz üç seneden beri giriftâr olduğu bunca felâket ve mel'anet ve bunca cinayât ve faciâtın menşe' ve masdarı olan Yıldız Sarayı'nın, gerek merkez-i Saltanat'da gerek vilâyâtta en mühim memuriyetlerin başında ekseriya hubb-i vatan, hamiyet-i milliye, muhakeme-i vicdaniye, zühd ve takvadan mahrum ve bî-behre alet-i zulm ü i'tisâf, mu'în ve şerîk-i habâset, nifak ve tecessüsle müştehir haveneyi yerleşdirmiş olduğu vâreste-i külf-i beyândır.

Memâlik-i Osmaniyye'nin her tarafını istila eden zulm ü istibdâd ve fesad ve nifak yüzünden bilâ-fark-ı cins ü mezheb bi'l-cümle anâsır-ı muhtelif-i Osmaniyye hâl-i perişanîye giriftâr olmuş lâ-yu'add ve lâ-yuhsâ ezkiyâ-yı milletden nev-civân erbâb-ı hamiyet ve muhibb-i vatan ve hürriyet ef-râd ve memurîn-i Müslime menfâlarda, zindanlarda ka'r-ı deryada şehid düşmüşler, nice hân mânlar yıkılmış, nice ocaklar sönmüş, hatta sulh-ı umumî mütemâdiyen hâl-i tehlikede bulunmuş olduğu ne derece sâbit ise ahkâm-ı şer'îye ve nizâmiyyeye tevfikân Müslim ve gayr-ı müslim ebnâ-yı vatanın ırz ve can ve mallarının mahfûziyetini talebden başka hiçbir kabahati olmayan ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'ye sadakatini asırlardan beri fi'len isbat etmiş olan Ermeni unsuruna mahsus ve münhasır olmak üzere Yıldız Sarayı'nın bir maharet-i ibliskârâne ile tertib ve tanzim ve bir vahşet-i Cengizâne ile tatbik ve icra ettiği katliâm, ihrâk-ı emâkin ve nehb ü gâret siyasetinin dereke-i dehşet ol mertebe zâhir ve mütehakkıktır.

Gerçi mahzâ şânlı, kahraman İkinci ve Üçüncü Orduların mutâlebât-ı kat'îye ve tehdidât-ı şedîdeleri eseri olarak 11 Temmuz tarihinde Meşrutîyet'in iade-i ilânıyla ol devr-i menhûs-ı istibdâda hâtime çekildiğine ve onun açmış olduğu derin, pek derin yaraların iltihâm-pezîr olacağına ve ahkâm-ı şer'îye ve nizâmiyyeye tevfikân müsâvât-ı hukuk ve vezâif kaide-i sâlimesinin Ermeniler hakkında dahi tatbik olunacağına kanaat hâsıl olmuş ve hatta

gerek Dersaâdet'de gerek vilâyâtda avene-i istibdâd güruhu müstahık oldukları mücâzât-ı şedîdeden dolayı azîm telaşlara düşdükleri müşahede olunmuş ise de ne çare ki Dersaâdet'de malumü'l-esâmî birkaç erkânın mevkûfiyetiyle iktifa olunmuş yani şecere-i istibdâd kal' edilecek yerde bazı dallarını budayıp kökünü kuvvetleştirmekden başka bir netice hâsıl olmamış ve bu sayede reis ve avene-i istibdâd Meşrutiyet unvanı tahtında meslek-i kadîmlerinde sâbit olup hafîyyen icra-yı mel'anete ve iade-i zulm ü istibdâda çalışmağa meydan bulmuşlar ve bittab' ittihâd ve Meşrutiyet-i Osmaniyye'ye en ziyade ciddiyet ve hulûs ve safvet ile sarılmış olan Ermeni unsuruna karşı beslemekte oldukları buğz ve adâvet hadd ü nihayet bilmez derecede tezâyüd ve teşeddüd etmiştir. Şu buğz ve adâvetin katliâm tehdidi ve cinayât-ı mütenevvi'a îkâ'ı suretleriyle tezâhür eden emârât ve delâil-i maddiye hakkında Patrikhâne tarafından kirâren ve mirâren makamât-ı âliyenin yani gerek esbak Dahiliye Nâzırı Hakkı Bey'in gerek ahlâfının nazar-ı dikkati celb olunmuş ise de her defasında Dahiliye Nezâreti cânibinden ya zaman-ı istibdâdda ihdâs olunmuş usul-i câriyeye tevfiқан cinayât ve tehdidât-ı vâkı'anın müsebbib ve mübâşirlerinden ba'de'l-isti'lâm onların tekzibât ve te'minâtını ve cerâimin Ermeni musâbînine azv ü isnâdını ayn-ı hakikat ve hüccet ittihâz ile o yolda Patrikhâne'ye i'tâ-yı cevap olunur idi. Buna misal olmak üzere Kayseriye'deki vukuât-ı malume akîbinde mevkûf ve maznûnların nakl-i davaları münasebetiyle Livâ ve Mahkeme-i Temyiz Müdde'î-i Umumîliği tarafından tanzim kılınan talebnâme ve iddianâmelerin ve hatta el-yevm Adana'da îkâ' edilmekte olan cinayât-ı fecî'anın mes'uliyetini Ermenilere tahmîl etdirecek suretde yâr u ağyârı iğfal kasdıyla vâki olan neşriyâtın mütâlaası tavsiye olunabilir ve bazen dahi mevâ'id ve te'minât-ı mübheme ile iktifa olunup tehlikenin zuhuruna ihtimal bırakmayacak tedâbîr-i kat'iyeye tevessül olunmaksızın nâdiran memurîn-i müşteka anhumün yekdiğeriyle becâyîşi yani tehlike-i melhûzanın bir mahalden diğer mahalle nakli muamelesiyle vazifelerini ifa etmiş addolunurlar idi. Ale'l-husus Hilmi Paşa hazretlerinin Dahiliye Nezâreti inzimâmıyla deruhde etmiş oldukları vazife-i Sadâreti esnasında Dahiliye Nezâreti'nin idare-i umûr-ı câriyesi bittab' ve'z-zarûre uhdesine terettüb eden Müsteşar Adil Bey'in ittihâz eylediği meslek vilâyetdeki avene-i zulm ü i'tisâfın iade-i devr-i istibdâd uğrunda tehyi'e etdikleri cinayâtın vuku'una meydanı

açık bırakmıştır. Bu kabîl gaflet eseri olarak nice ahvâl, vukuât-ı sahîha ve sâbite *Takvim-i Vekâyî* sütunlarında resmen tekzib edilmiş ve hatta Bitlis Vilâyeti'nde çarşı ve pazarların iki hafta kadar mesdûd kalmasına meydan vermiş olmasından dolayı müstahıkk-ı azl olduğu Dahiliye Nezâretince dahi inkâr olunamayan valinin derhal azlinde ta'annüd edip nihayet diğer bir vilâyet valiliğine nakl-i memuriyet ettirmekle iktifa eden müsteşar-ı müşârunileyh Adil Bey hikmet-i hükûmete külliyyen mugayir şu hareketiyle Adana Vilâyeti'nin dûcâr olduğu şu son felâketin zuhuruna yol açmıştır.

Şakâvet ve cinayetle ma'rûf nice eşkıya istîmân etdi denilerek mücâzâtıdan kurtulup apaçık silahlarla dolaşmağa serbest bırakılır ve mahzâ müdafaa-i nefis zımnında silah taşımağa muhtar olan ahali-i mutî'a ve masumeye çakı taşımağa bile müsaade olunmaz ve taşıdığı hâlde müfsid ve cânî addolunurdu.

Viranşehir'nden sarf-ı nazar Bitlis, Bayburd, Trabzon, Kayseriye'de güya Ermeniler tarafından hücumlar hazırlanmakta idüğüne dair ve avâm-ı nâsdan efrâd-ı Müslime'yi havf u telaşa ilkâ ve asabiyet-i dîniyelerini tahrikle vukuât-ı elîme îkâ'ına teşvik kasdıyla tasnî' ve neşr u ilân edilen havâdis-i kâzibe 31 Mart tarihli darbe-i menhûse-i siyasiyenin mukaddeme ve tavrı'asından başka bir şey olmadığı câ-yı bahs ü tereddüd olamaz. Ale'l-husus Adana ve tevâbi'inde zuhur eden katliâm ve ihrâk ve gasb u gâret faciaları irticâiyyûnun ve Meşrutiyet düşmanlarının, Yıldız avenesinin himmetiyle bir suret-i mahirânede ve bir vakt ü zaman ile hazırlanmış ve aynı günde, aynı tarihte yani merkez-i Saltanat'daki 31 Mart ve 1 Nisan vukuâtlarına müsâdif olarak Adana'da, Tarsus'da, Hamidiye'de ve sair kurâ ve nevâhîde îkâ' edildiği mertebe-i sübûtdadır.

Adana Vukuâtı'na vesile-i yegâne, sahib-i aile genç bir Ermeni'nin ırzına tasallut edilmek üzere takib olunmasıyla birkaç defalar vali-i vilâyete ve polis komiserliğine müracaatla arz-ı keyfiyet eylemiş ve ırz ve canı tehlikede bulunmasından bahisle hükûmetin sıyânet ve himayesini istid'â ve istirhâm etmiş olduğu hâlde şu taleb-i muhıkkına asla ehemmiyet verilmemesinden cesaret almış olan erbâb-ı cinayet daha şiddetli takib ve tazyike tasaddî eylemeleri üzerine müdafaa-i ırz ve can mecburiyetinde bulunan yani ırzının

vikâyesiyle isbat-ı hamiyet ve hayatının muhafazasıyla bir hakk-ı kanunîden intifâ'a tasaddî eden bir Ermeni'nin kurşunuyla düşman-ı ırz ve can olan bir-iki efrâd-ı Müslime'nin vefat etmesinden ibaretdir. Farz-ı muhâl olarak müdafaa-i ırz ve can için itlâf-ı nefse muztar olan şu genç Ermeni'nin hareketi cürm, hatta cinayet addedilse bile yalnız kendisi mes'ul tutulabileceği derkâr iken hükûmet-i mahalliye mücrimi takib ve derdest edecek yerde güya mahalli Ermeni sekenesi mes'ul ve vazifedâr imiş gibi onun bulunup teslim edilmesini cemm-i gafîr-i avâm talep eder.

Hükûmet asayişin muhafaza ve te'mini hususuna sa'y edecek yerde cemm-i gafîri yalnız başından def' etmekle iktifa ve hatta avâma silah bile tevzî' etmiş olması hasebiyle taleb-i vâki' tehdidâta münkalib olup 28 Mart'a müsâdif olan tehdidât-ı vâki' a yüzünden Paskalya yortularının eyyâmını dehşetle geçirmeğe mecbur olan Ermeni sekenesi hakkında Mart'ın otuz birinci Salı günü saathâne altında Doğramacı Lutfig'in katliyle Nisan'ın birinci Çarşamba günü katliâm başlamıştır. Hatta yevm-i mezkûrda hükûmet ve vali-i vilâyet ve mütehayyızân-ı memleket facianın önünü almak ve vazifesini ifa edecek yerde Ermenilerin hâne ve meskenlerinden çıkmaları ve bu suretle tasavvurun daha sühûletle îkâ'ına yol açmak kasdıyla güya korkacak hâl yokmuş gibi dükkân ve mağazalarının açmalarını Ermenilere tenbih ve teşvik etmekden geri durmamış ve müşavere vesilesiyle davet ve celb ettiği mahalli Murahhasahâne Meclis-i Cismâniyesi Reisi ve Mahkeme-i İstînâf azâsından Urfalıyan David ve Harutyun Şadarevyan Efendileri ve refîkleri himayesiz bırakılarak kimisi sokakda kimisi Meclis-i Beledî Dairesi'nde katl ü itlâf etdirilmiştir. Adana ve tevâbi'i vukuâtı cidden men' etdirecek evâmîr-i şedîde verilecek yerde merkez-i hükûmetden yani Dahiliye Müsteşarlığı'ndan ve Vekâleti'nden verilen emr-i telgrafîde iltizâm olunan suret-i tahrîr müessesât-ı ecnebiyenin muhafaza edilmesi vesâyâsına ma'tûf olduğu tekzib-i resmî görmüş olmayan neşriyâtla müsbetdir.

Suret-i cereyân-ı hâl ve tedbirler 1895 senesinde katliâmdaki usul ve tedâbîrin aynı bulunduğu rütbe-i bedâhetdedir.

Şehr-i hâlin birinci ve ikinci ve üçüncü günlerinde devam etmiş olan Adana ve tevâbi'inin vukuât-ı elîmesi merkez-i Saltanat'da Yıldız firavun ocağının söndürüldüğü güne müsâdif olan son Pazar ve Pazartesi günlerinde

tekerrür etdirilip ilk günlerinde kurtulmuş olan ahali ve ebniye-i milliye ve şahsiye katl ü ihrâk etdirilmiştir. Evvel ve âhir vukuât ve fecî'ât-ı mebsûta-da her taraftan toplatdırılmış olan avâm-ı Çerâkise ve Ekrâd ve saire iştirak etdikleri şöyle dursun avene-i istibdâd ve irticâiyyûn oralardaki asâkir-i Osmaniyye'yi dahi Dersaâdet'deki emsalleri misillü nice kizb ve azviyyâtla iğfal etmiş olmalıdırlar ki kasalar kırılması ve katliâm ve nehb ü gâret gibi ef'âl-i cinâiyye muâvenet ve iştirak etmiş oldukları cümle-i ihbarât-ı mahalliyeden-dir.

Şehr-i cârînin 13'üncü tarihiyle İskenderun'dan alınan bir telgrafda Çok-merzimen'in yirmi bin kadar cemm-i gafîr tarafından taht-ı muhasarada olup su yolları bile tahrib edilmiş olması hasebiyle mahall-i mezkûr sekenesinin hayatı tehlikede bulunduğu iş'âr kılınmaktadır.

Nezaketi müsellemler olan şu zamanda ve mehâmm-ı umûr-ı devletle meşgul bulunduğunuz bir sırada mücmelen olsun tafsîlât-ı mebsûta ile zaten malum-ı âlî-i fahîmâneleri bulunan vukuâtın arz ve tekrarından maksad-ı dâ'iyânem hey'et-i Osmaniyye'yi teşkil eden anâsırdan bir kavmin mahv u izâlesi zımnında on beş seneden beri suver-i muhtelifede tertib ve icra edilegelmiş olan meslek-i siyasînin gerek Ermeni millet-i sâdıkasına gerek vücud-ı devlete îrâs eylediği darbelere bir hâtime verdirmekten ibarettir.

Şurasını da arz ve tezkâr[a] mecburum ki Anadolu Kıt'ası'nın hâl ve meyli malum olmasına nazaran şâyed tedâbîr-i serî'a ve şedîde ittihâzına müsâra'at kılınmadığı takdirde vukuât-ı mebsûtanın vilâyât-ı saireye dahi si-rayeti melhûz ve belki muhakkak addolunabileceğinden lüzum-ı isti'câl derece-i vücûbdadır.

Vâkı'â telgraflarla vesâyâ-yı lâzıme ifa kılındığı, evâmîr-i şedîde verildiği, asâkir-i kâfiye sevk olunduğu müracaât-ı mütevâliye-i dâ'iyâneme cevaben bildirilmiş ise de o yoldaki evâmîrin müsmir olmadığı ve ol havali-deki asâkirin aksi hareketde bulunduğu vukuâtla tezâhür eylemiş olmasıyla daha müsmir ve daha şiddetli tedâbîr ittihâzına lüzum-ı kat'î vardır. Binâenaleyh bu maksadın husûlüne medâr olmak üzere Patrikhâne Meclis-i Muh-telit Hey'eti'yle de ba'de'l-müzâkere tedâbîr-i âtiyenin ittihâz ve icrası müs-ted'âsına mecburiyet elvermiştir. Şöyle ki:

Evvelâ, Adana ve Haleb ve tevâbi‘inin vukuâtı istibdâdın cerâim-i müteselsilesinden olmakla beraber Meşrutiyet'in yeniden ilgâ ve istibdâdın iadesi emrinde 31 Mart sene [1]325 tarihindeki Dersaâdet Hâdise-i malumesinin cerâim-i müşterekesinden addolunabileceğine binâen oralara dahi kahraman Hareket Ordusu cânibinden ve her hâlde müdâfi‘-i hürriyet ve Meşrutiyet erkân-ı zâbitasından müteşekkil bir Divan-ı Harb-i Örfî'nin tayin ve i‘zâmıyla mahalli müsebbib ve mübâşirlerinin taht-ı muhakemeye alınması.

Sâniyen, vukuât-ı mezkûrenin en başlı müsebbiblerinden addolunması lâzım gelen ve ale'd-derecât tekâsül ve ihmallerinden dolayı vali-i vilâyet ile Dahiliye Müsteşarı Adil Bey'in Divan-ı Harb-i mezkûra teslimi hususunun taht-ı karara alınması.

Sâlisen, Divan-ı Harb'in teşekkül edip i‘zâm kılınacağıının ve müsebbib ve müşevvikler hakkında mücâzât-ı şedîde tertib olunacağıının ve vali-i vilâyetle Adil Bey'in dahi Divan-ı Harb'e teslim kılındığıının hem Adana ve Haleb Vilâyetlerine ve hem de vilâyât-ı saireye ta‘mîmen iş‘âr ve ilân olunması.

Râbi‘an, Divan-ı Harb'in tahkikât-ı ibtidâyesinin icrasında muâvenetde bulunmak ve her bir mahallin telefât-ı nüfus ile zâyiât-ı maddiyesinin mikdarını ve ahvâl-i sairesini tahkik ve Divan-ı Harb-i Örfî'nin vazifesini teshîl etmek üzere hamiyet-i şahsiyeleri ve Meşrutiyet-perverlikleri ma‘rûf ve müsellem olan zevâtdan mürekkeb ayrıca bir tahkik komisyonunun tayin ve i‘zâmı ve işbu tahkik komisyonunda Patrikhâne-i dâ‘iyânemden dahi irâe olunacak iki ve hiç olmazsa bir zâtın azâ sıfatıyla tayin ve terfîk edilmesi.

Hâmisen, memuriyet-i sâbıkalarında birçok şikâyâta ma‘rûz olduğu gibi Meşrutiyet taraftarı olduğuna dair ahvâl ve icraât-ı sâbıkasında hiçbir delil ve emâreye tesadüf olunamayan Vali-i lâhık Mustafa Zihni Paşa'nın derhal azliyle yerine müdâfi‘-i Meşrutiyet ve ehl-i hamiyet bir zât-ı hürriyet-perverin tayin ve i‘zâmı.

Sâdisen, yağma edilen emvâl ve nükûd ve sairenin meydana çıkarılıp tamamıyla sahiblerine iade edilmekle beraber bi'l-cümle zâyiâtın müsebbib ve müşevviklerinden yekdiğerine mütekeffilen ve emvâl ve vâridât-ı mevcudelerinden tazmîn etdirilmesi.

Tâsi'an, aç, susuz ve meskensiz kalmış musâbînin iâşeleri için Hazine-i Devlet'den bilâ-te'hir mikdar-ı kâfi tahsisât tayin ve i'tâsı.

Sâbi'an, musâbînin her nev' zâyîâtının Hazine-i Devlet'den şimdilik ta'vîzan tazmîniyle hâne ve meskenlerinin inşa ve tamirine ve san'at ve ziraatlerinin yeniden icrası için âlât ve edevât-ı lâzîmenin tehiyye ve tedarikine himmet buyurulması.

Ve'l-hâsıl nev'-i beşerin hayatı, kısas ile kâim olup bir cürmün fâili her kim olur ise olsun ceza-yı sezâsını görmez ise cerâimin men'-i tekerrür ve tekessürü mümkün olmaz. Bu defa Adana ve havalisinde îkâ' olunup vahşet ve dehşeti değil akıl ve idrakin belki hayal ve tasavvurun bile havsalasına sığamayan ve nev'-i beşer için âr u şeyn olmak haysiyetiyle Müslim ve gayr-ı müslim bi'l-cümle erbâb-ı hamiyet ve merhametin kalblerini dağdâr eden cinayâtın cezasız kalmasıyla Ermenilerin haric ez-kanun bulunduğuna yani mal ve ırz ve canlarının helal olduğuna avâm-ı nâs ve memurîn-i istibdâd indinde kanaat-i kâmile hâsıl olduğu vukuâtla kesb-i sübût etmiştir. Şâyed bu defa dahi ke'l-evvel cinayât-ı vâkı'anın vuku'u tekzib ve inkâr veya tahfîf olunur ve itlâf-ı nefis ve ihrâk-ı emâkin ve havânî ve nehb ü gâret cerâiminin mürettib, müşevvik, müsebbib ve mübâşirleri ve bilhassa vazifelerini ihmal ve ahvâlden tegâfûl ü tecâhül ve izhâr-ı acz suver-i hainâneleriyle cerâim-i mezkûrenin tevessü' ve tekerrür ve teşeddüdüne münafıkâne ve gaddarâne meydan veren memurîn hakkında kanunun kemâl-i adalet ve şiddetiyle tertib-i mücâzât kılınmazsa tabir-i evzah ile zulm ü istibdâdın merkezi hakkında pâyitahtta ittihâz ve icra olunan tedâbîr-i kat'îye-i hakîmâne, kaide-i adalet ve müsâvâta tevîkan Adana ve Haleb ve civarlarındaki şu'abâtı hakkında dahi icra olunmazsa hayır ve şerri tefrîk ve temyizden aciz ve hikmet-i hükûmetden gafil efrâd-ı ahali ve memurîn-i devlet aynı cinayâtı tekrar tekrar îkâ'a teşvik ve tergîb edilmiş olacaktır. Aksi hâlde yani şu facianın hakikî mürettib ve müşevvik ve fâilleri cümleten ceza-yı müstehaklarını görürler ise Ermenilerin katliâmı gibi Müslim ve gayr-ı müslim bütün âlem-i medeniyetin lanet ve istikrâhını davet etmiş olan facia-i ma'rûfeden mes'ul-i münferid reis ve avene-i istibdâd olup millet-i necîbe-i Osmaniyye'nin bunda asla ve kat'â dahl ü mes'uliyeti mutasavver olmadığı kat kat ve suret-i kat'iyede te'eyyüd ve tahakkuk edecek ve bundan böyle bir daha bu gibi muhill-i namus-ı insaniyet

ahvâl vuku'una imkân kalmayacaktır. İşte Devlet-i Osmaniyye'nin mâ-bihîl-hayatı olan şu maksad-ı celîlin husûlü ancak ve ancak i'zâm olunacak Divan-ı Harb-i Örfî Hey'eti'nin hakâik ve dakâyık-ı ma'rûzaya akıl ve idraklerinin bütün kuvveti ve kalb ve vicdanlarının bütün necâbetiyle kâni' oldukları sâbit ve mütehakkık olan erkân-ı harbdan mürekkeb olmasına menût ve mütevakkıftır.

Ma'rûzat-ı meşrûha-i dâ'iyânemin ehemmiyet ve vücûbu taraf-ı sâmi-i adaletkârîlerinden tasvîb ve tervîcine bezl-i inâyet buyurulacağı ümid ve itikad-ı kavîsinde bulunduğumun arz u beyânını hakk-ı ehakk-ı fahîmânelerinde derkâr olan ihtirâmât-ı fâika-i dâ'iyânemin te'kîd ve te'yidine vesile itti-hâz eyledim. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 12 Rebûlâhir sene [1]327 ve fî 19 Nisan sene [1]325

Ed-Dâ'î	(Mühür)	(Mühür)
Kaymakam-ı Patrik	Meclis-i Ruhânî-i	Meclis-i Cismânî-i
Ohannes	Millet-i Ermeniyân	Millet-i Ermeniyân
[2 Mayıs 1909]		

BEO, 3543/265707_2

39 **ERMENİ PATRİKHANESİ'NİN OLAYLARDAN ZARAR GÖRENLER İÇİN YARDIM TALEBİ / ADANA OLAYLARININ MECLİS-İ MEBUSAN'DA GÖRÜŞÜLMESİ**

Ermeni Patrikhanesi'nin Adana olaylarından zarar görenlere yardım yapılması için talepte bulunduğu / Meclis-i Mebusan'da Adana olayları hakkında sorulan bir soru üzerine yapılan açıklamaların Meclis tarafından ancak; olaylardan etkilenenlere yardım yapılmasını öngören bir kanun teklifi sunulması, bu olaylara sebep olanların yargı önüne çıkarılmalarını sağlayacak delillerin toplanması ve suçluların cezalandırılması aşamalarında acele edilmesi, asayişin sağlanması için bölgeye ilâve askerî kuvvet sevki ve kurulacak Divan-ı Harb heyetinin bir an önce gönderilmesi halinde kabul edileceğinin bildirilmesi üzerine Meclis-i Vükelâca; olaylardan zarar görenlere Maliye Hazinesi'nden 30.000 lira yardım yapılmasına dair bir kanun taslağı hazırlanarak Meclis'e sunul-

duğu, Harbiye ve Bahriye Nezâretlerinden de asayişin sağlanması için bölgeye gönderilmekte olduğu bildirilen ilâve 4 tabur asker ile Divan-ı Harb heyetinin bir an önce yerlerine ulaştırılmalarının istendiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemî
Aded: 378

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana ve havalisinde zuhur eden iğtişâşâtdan nâşi binlerce efrâd-ı ahalî hasarât-ı mühimme-i maddiyeye dûçâr olduklarından ve meydan-ı sefaletde kalanlar me'kûlâta ve sair havâyic-i zaruriyeye muhtac bulunduklarından bahs ile dûçâr-ı hasar olanlara muâvenet ifası Ermeni Patrikliği'nden verilen takrîrde iltimas edilmiş olmakla iktizâsının ifası menû-ı müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Rebûlâhir sene [1]327 ve fî 9 Nisan sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

Rauf

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemî
Aded: 407

Müsta'cel

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Dünkü Cumartesi günü Adana Hâdisesi'nden dolayı Meclis-i Mebûsân'da vâki olan sual üzerine verilen izahât neticesinde iğtişâşât-ı vâkı'adan mu-tazarrır olanlara tevzî' ile ihtiyacları tehvîn edilmek üzere mukaddeme-i muâvenet olarak Hazine-i Maliye'den yirmi bin liranın mahalline gönderilmesi-nin âcilen teklif edilmesi ve gerek kasden gerek müsâmahaten şu felâkete se-

beb vermiş olan büyük küçük memurîn ile ahalinin taht-ı muhakemeye aldı-
rılmasını müstelzim delâilin istihsâlinde ve te'dîblerinde şiddet ve müsâra'at
irâesi ve her tarafda iade-i asayiş için yeniden kuvve-i kâfiye gönderilmekle
beraber tedâbîr-i sairenin de ittihâzı ve teşekkül edecek Divan-ı Harb Hey'e-
ti'nin sür'at-i irsâli hususât-ı mühimmesinin hükûmetçe serf'an icra-yı muk-
tezayâtı şartıyla verilen izahât kâfi addedilmiş olduğundan Adana ve Haleb
Vilâyetleri dahilinde iğtişâşâtdan musâb olan ve Lazkiye'ye iltica eden aha-
liden muhtac olanların ibâte ve iâşe ve iksâ ve tedavisi için icabı vechile sarf
olunmak üzere şimdilik yirmi bin liranın tahsisi ve sarfı zımında bugün bir
madde-i kanuniye tanzim edilerek Meclis-i Mebûsân'a hemen tevdî'i ve Di-
van-ı Harb Hey'eti'nin bir gün evvel i'zâmıyla tahkikât ve takibât-ı kanuniye-
ye bir dakika evvel mübâşeret ve taleb olunan kuvve-i munzamma-i askeri-
yenin de mahâll-i karîbeden sevkine müsâra'at olunmasının Harbiye Nezâ-
ret-i Aliyyesi'ne tebliği ve taraf-ı acizâneme de malumât i'tâsı menût-ı mü-
saade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliy-
yü'l-emrindir.

Fî 11 Rebûlâhir sene [1]327 ve fî 19 Nisan sene [1]325

Dahiliye Nâzırı nâmına Müsteşar

Adil

**

Bâb-ı Âlî

Meclis-i Mahsus

Fî 12 Rebûlâhir sene [1]327 - fî 19 Nisan sene [1]325

Pek müsta'celdir.

Zabıtname suretidir.

Adana'da vuku bulan iğtişâş esnasında mutazarrır olanlara tevzî' ile ih-
tiyaçları tehvîn edilmek üzere Hazine-i Maliye'den şimdilik yirmi bin liranın
tahsis ve sarfı zımında bir madde-i kanuniye tanzim olunarak Meclis-i Me-
bûsân'a tevdî'i ve gerek kasden gerek müsâmahaten şu felâkete sebep olanla-
rın icra-yı muhakemesi için iktizâ eden Divan-ı Harb Hey'eti'nin hemen i'zâ-
mıyla tahkikât ve takibât-ı kanuniyeye bir an evvel mübâşeret olunması ve
yeniden kuvve-i kâfiye-i askeriyenin de mahâll-i karîbeden sevki hakkında

Dahiliye Nezâreti'nin 11 Rebûlevvel sene [1]327 tarihli ve 407 numaralı tezkiresi kırâet olundu.

Siyâk-ı iş'âra göre iğtişâşdan mutazarrır olanların mikdarı ziyadece olduğu anlaşıldığından icabı vechile sarfına Maliye ve Dahiliye Nezâretleri me'zûn olmak üzere kaleme alınan ve zîrde muharrer bulunan Madde-i Nizâmiye'nin leffiyle Meclis-i Mebûsân Riyâseti'ne tezkire tastûri ve ahîren ve evvelce sevk olunan kuvvete zamîmeten dört taburun daha i'zâm olunmakda bulunduğu Harbiye Nezâreti'nden ifade kılındığından bu taburların ve Divan-ı Harb Hey'eti'nin bir an evvel yetiştirilmesi zımında iktizâ-yı hâlin ifası hususunun Harbiye ve Bahriye Nezâretlerine iş'ârı ve Dahiliye Nezâreti'ne de cevaben malumât i'tâsı tezekkür kılındı.

Madde-i Nizâmiye Lâyihası

Adana'da vuku'a gelen iğtişâşdan mutazarrır oldukları tahakkuk edenlerin ve Lazkiye'ye iltica eden ahaliden muhtac olanların ibâte ve iâşe ve ik-sâ ve tedavisi için sene-i hâliye Masârıf-ı Adiye Bûdcesi'ne ilâveten otuz bin liranın sarfına Dahiliye ve Maliye Nezâretleri me'zûndur.

İmzalı aslına mutabıktır.

(Mühür)

Âmedî-i Divan-ı Hümâyûn

**

Sadâret

Mektubî Kalemî

Numara: 407

Tarih: 13 Rebûlâhir sene [1]327 - 20 Nisan sene [1]325

Elden

Meclis-i Mebûsân Riyâseti Cânib-i Âlisi'ne ve Harbiye ve Bahriye ve Maliye Nezâret-i Aliyyeleriyle Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlisi'ne

Adana'da vuku bulan iğtişâş esnasında mutazarrır olanlara tevzî ile ihtiyacları tehvîn edilmek üzere Hazine-i Maliye'den şimdilik yirmi bin liranın tahsisi ve sarfı zımında bir madde-i kanuniye tanzim olunarak Meclis-i

Mebûsân'a tevdî'i ve gerek kasden gerek müsâmahaten şu felâkete sebep olanların icra-yı muhakemesi için iktizâ eden Divan-ı Harb Hey'eti'nin hemen i'zâmıyla tahkikât ve takibât-ı kanuniyeye bir an evvel mübâşeret olunması ve yeniden kuvve-i kâfiye-i askeriye'nin de mahâll-i karîbeden sevki hakkında* //Dahiliye Nezâret-i Celîlesi makamının Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da mütâlâa kılınan tezkiresi mündericâtına göre// iğtişâşdan mutazarrır olanların mikdarı ziyadece olduğu anlaşıldığından icab-ı vechile sarfına** //Maliye ve Dahiliye Nezâretleri// me'zûn olmak üzere otuz bin liranın sarfı hakkında kaleme alınan Madde-i Nizâmiye suretinin savb-ı âlîlerine irsâli ve sevk olunan kuvvete zamîmeten dört taburun daha i'zâm olunmakda bulunduğu Harbiye Nezâreti'nden ifade kılındığından bu taburların ve Divan-ı Harb Hey'eti'nin bir an evvel yetiştirilmesi zımında iktizâ-yı hâlin ifası hususunun da Harbiye ve Bahriye Nezâret-i Aliyyelerine iş'ârıyla Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne dahi ilâveten malumât i'tâsı tezekkür olunarak icabı icra*** //kılınmış ve mezkûr Madde-i Nizâmiye lâyihası sureti leffen takdim edilmiş olduğu beyânıyla tezkire.//

[3 Mayıs 1909]

BEO, 3540/265467

40

ADANA'DA ASAYİŞİN DEVAMI VE AÇIKTA KALAN AHALİNİN DURUMU

Adana Valiliği'nden, asayişin kalıcı hale getirilmesi ve ahalinin çevreye dağılmasına fırsat verilmeyip istirahatlerinin temin edilmesinin istendiği; ayrıca açıkta kalanların sayısı, nereli oldukları, nerelerde ve nasıl iskân edilmelerinin uygun olacağı hususlarında daha önce gönderilmesi istenmiş olan bilgilerin de bir an önce gönderilmesi gerektiğinin hatırlatıldığı

* **Dahiliye'ye:** " ... makam-ı âlî-i âsafânelerinin Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da mütâlâa kılınan 19 Nisan sene [1]325 tarihli tezkiresi mündericâtına nazaran ... "

** **Dahiliye:** " ... nezâret-i celîle-i dâverîleriyle Maliye Nezâreti ... "

*** **Harbiye ve Bahriye ve Dahiliye'ye:** " ... edilmiş olmakla nezâret-i aliyyelerince de ifa-yı muktezâsına himmet. "

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Tarih: 20 Nisan sene [1]325

Telgrafnâme

Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne

Zeyl-i fî 16 Nisan sene [1]325. Dahil-i vilâyetde sükûn ve asayişin idâ-
me ve muhafazası esbâbının istikmâline itina olunmakla beraber ahalinin öte-
ye beriye dağılmalarına meydan verilmeyerek te'min-i istirahatleri ve evvel-
ce sual olunduğu üzere açıkda kalanların hangi mevkiler ahalisinden ve kaç
nüfusdan ibaret olduklarının ve bunların nerelerde ne suretle iskânları mûna-
sib olacağıının ve ne kadar masraf ihtiyarı muktezî bulunduğunun âcilen inbâ-
sı muntazardır.

[3 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2799/55

41

ADANA OLAYLARI HAKKINDA ÇIKAN ASILSIZ HABERLERİN YALANLANMASI

Adana olayları hakkında İzmir'de ortaya çıkan bazı asılsız söylentiler
üzerine Adana Valiliğince, il dahilinde asayişin sağlandığı, hiçbir nok-
tada kargaşa veya olaya rastlanmadığı, hatta silah altına alınmış olan
Tarsus ve Mersin Redif Taburlarının da ihtiyaç olmadığı için terhis edil-
diğinin bildirilmesi üzerine tüm valiliklere genelge gönderilerek bu ko-
nuda ortada dolaşan asılsız söylentilerin resmen tekzip edilmesinin
istendiği

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 1030

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana Hâdisesi hakkında İzmirce bazı şâyi'ât-ı kâzibenin zuhuru üze-
rine istîzâh-ı hâle dair İzmir Vilâyeti'nden alınan fî 18 Nisan sene [1]325 ta-
rihli ve şifreli telgrafnâmeye yazdığım cevap malum-ı âlîleri buyurulmak ve

ilân-ı resmî işaretli ma'rûzât-ı telgrafiyemden başka bunun da ilânıyla beraber tensîb buyurulursa inkıtâ'-ı şüyû'ât-ı kâzibe zımında vilâyâta bildirilmek üzere aynen zîre naklolundu. Fermân.

Fî 19 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

Suret

C. fî 18 Nisan sene [1]325 şifre. Hamd olsun bütün vilâyetde asayiş iade olundu. Tahkîm-i asayişe takviyet verilmektedir. Askerden bir kısmının ihtilâlcilere iltihakının kat'an asl u esası yokdur. Beşinci Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Mehmed Ali Beyefendi Kuvâ-yı Mürettebe kumandanıdır. El-yevm vilâyetin hiçbir noktasında hâdisât ve iğtişâşât kalmamış olduğunun ve hatta silah altına alınmış bulunan Tarsus ve Mersin Redîf Taburları da terhis kılınmış idüğünün ve iş'âr buyurulan şâyi'âtın erâcîf-i harfiyeden ibaret olup bedhâhân tarafından tasnî' edilen ükzûbenin resmen ve tekziben ilân buyurulması müsterhamdır. Mersin'deki sefâin-i ecnebiye kumandanları dünkü gün Adana'ya nezd-i çâkerîye gelerek asayişin intizamını re'ye'l-ayn müşahede ile beyân-ı memnuniyet etmişlerdir.

Fî 18 Nisan sene [1]325

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Evrak Numarası: 144

Tarih: 20 Nisan sene [1]325

Telgrafnâme

Adana'dan Mâadâ Bilumum Vilâyât ve Elviye-i Gayr-ı Mülhakaya

Adana Hâdisesi hakkında bazı mahallerce bir takım mübâlağalı rivayât ve şâyi'ât deverân etmekde olduğu anlaşılmış olup halbuki Adana Vilâyeti'nden alınan malumâta nazaran el-yevm bütün vilâyetde asayiş iade olunarak vilâyetin hiçbir noktasında hâdisât ve iğtişâşâtdan eser kalmamış ve maa-zâ-

lik bir kat daha tahkîm-i asayişe çalışılmakda bulunduğu ve silah altına alınmış olan Tarsus ve Mersin Redîf Taburlarının adem-i lüzumuna binâen terhis edildiği ve Mersin'deki sefâin-i ecnebiye kumandanları Adana'ya kadar gelerek asayiş ve intizamı müşahede etmeleriyle vilâyete beyân-ı memnuniyet eyledikleri müstebân olduğundan bedhâhân tarafından tasnî' edilen erâcîfin resmen tekzibiyle hakikat-i hâlin ilânı ta'mimen vilâyâta tebliğ edilmiş olmakla oraca da ona göre iktizâ-yı hâlin ifası.

[3 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2800/51

42

**İSKENDERUN'DAKİ KİMSESİZ
ERMENİ KADIN VE ÇOCUKLARIN BAKIMI**

Halep Vilâyeti'nden, Adana ve Ayas'taki olaylarda erkekleri ölen ve Prusya kruvazörüne sığınarak İskenderun'a gitmiş olan kimsesiz 60 Ermeni kadın ve çocuğun yeme, içme ve barınma ihtiyaçları hususunda duyarlı olunmasının istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Halep

Mahalli Numarası: 6892

Dahiliye Nezâreti'ne

Adana ve Ayas'da vuku bulan iğtişâşâtta Ermeni taifesinden erkekleri telef olup bî-kes kalarak Prusya kruvazörüne iltica eden altmış nüfus inâs ile sıbyân İskenderun'a vusûllerinde kruvazörden çıkarıldıkları ve Protestan Mektebi'ne gitdikleri İskenderun Kaymakamlığı'nın iş'ârı üzerine ma'rûzdur.

Fî 19 Nisan sene [1]325¹⁹

Halep Valisi

Reşid

¹⁹ Metinde "324" şeklinde geçmektedir.

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Tarih: Fî 21 Nisan sene [1]325

Haleb Vilâyet-i Aliyyesi'ne

C. 19 Nisan sene [1]325. Adana taraflarından İskenderun'a gelen bî-kes nisvân ve sıbyânın ibâte ve iâşelerine itina edilmesinin serî'an mahalline tebliği mütemennâdır.

[4 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2801/99

43

KESEBLİ MÜLTECİLERE BARINMA İMKANI SAĞLANMASI

Adana olaylarının Haleb'in Keseb kasabasına da sıçraması üzerine yurtlarını terk eden binlerce Keseblinin Lazkiye mutasarrıfının gayretleriyle Lazkiye'ye getirilip eski Hükûmet Dairesi'ne yerleştirildikleri; sonraki günlerde de deniz yoluyla yine Keseb'den gelen 5.000 Ermeni'nin geçici olarak asker kışlası, kilise ve hanlara, hasta olanların Amerika Hastanesi'ne, çiçekli çocukların da çadırlara yerleştirildikleri, ancak tam olarak yerleştirilebilmeleri için 300 çadır ile iâşeleri ve gerektiğinde nakilleri için paraya ihtiyaç duyulduğu bildirildiğinden, Mutasarrıflığa gerekli parayı harcama yetkisi verildiği, Beyrut Valiliği'nden de acilen bölgeye çadır gönderilmesinin istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Haleb
Mahalli Numarası: 1121

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana'da tahaddüs eden vukuât-ı elîmenin Haleb Vilâyeti'ne tâbi ve Lazkiye hududuna karîb Keseb karyesine ve oradan Lazkiye'nin Basît Nahiyesi'ndeki Bağçeğaz²⁰ Ermeni karyesine sirayet edeceği bazı erbâb-ı sadakat tarafından haber verilmesiyle bir hafta evvel ihtiyâten Basît Nahiyesi'ne bir

²⁰ Metinde "Bağçemez" şeklinde geçmektedir.

jandarma zâbitiyle bir mikdar süvari göndermiş idim. Vâkı'â Haleb'in Kasir ve Ordu Nahiyeleri ahalisinden olduklar[ın]ı haber veren birçok havenenin evvelâ nahiye ve oradan sâlifü'z-zikr Keseb karyesine ta'addîye ictisâr etdikleri zâbit-i mûmâileyh tarafından iş'âr edilmesiyle derhal bu livâda[n] ta'addîlerini ref' etmek üzere dün sabah bir yüzbaşı kumandasıyla bir müfreze-i askeriye ve birbirini müteâkib müte'addid jandarma zâbitleri ve Basît Nahiyesi eşrafından bazılarını hudud-ı livâyâ gönderdim. Bu kuvvet ve zâbitân hududa tam vakitte yetişmesiyle düçâr-ı harâbî olan Keseb'den kaçan binlerce zükûr ve nisvân ve sıbyân-ı ahaliyi takibden kurtarmış ve yanlarına zâbitler katarak Lazkiye'ye göndermiş olduklarından bugün müftü efendiyi müstashiben yola azîmet ve asâkir-i redîfeden dört-beş müfrezeyi yolun nikât-ı muhtelifesine tesrîb eylediğimden ahali-i merkûmeyi birlikde alarak Lazkiye'ye getirdim. Eski Hükûmet Dairesi gayet cesîm salonları muhtevî olduğundan doğruca kendilerini oraya kısım kısım yerleşdirip sabahdan tehyi'e ettirmiş olduğum limonatalar ikramıyla yorgunlukları mehmâ-emken izâle edilmiş ve her birine tayinât ve sigaralar tevzî' kılınmıştır. Merkûmların tesellî ve tatyîb-i hâtırları için çâkerlerine imtisâlen bütün eşraf ve mu'teberân-ı memleket bizzat şu hizmete müftehirâne iştirak ettiklerini maa't-tesekkür arz ederim. Fakat namus-ı devlete sürülen bu lekelerin mütecâsirlerinin yerlerini, yurdlarını topla yıkdırarak temizlenmesini ve umuma ibret gösterilmesini lâzıme-i adalet olarak arz ederim. Mültecilerin içinde yüzlerce anasını, babasını kaybetmiş beş-altı yaşında çocuklar da vardır; bunlar ne olacak? Bir de bunların bugün Belediye'den infâkları te'min edilmiş ise de Belediye'nin zaruret-i hâli emsalinden pek dîn olduğundan evvelâ muntazaman iâşeleri için tahsisât-ı kâfiye verilmesini ve sâniyen köylerine müreffehen ve mutayyeben iade etmek ve evlerini yaptırmak uhde-i devlete mütehattim bir vazife olacağından tedâbîr-i mukteziye ittihâz edilmesini arz ederim. Ol bâbda.

Fî 12 Nisan sene [1]325

Lazkiye Mutasarrıfı

Mehmed Ali

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi
Aded: 443

Müsta'celdir.

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhi'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Haleb Vilâyeti dahilindeki Keseb Kasabası ahalisinden olarak Fransız Zırhlı Kruvazörü'yle ve Messageries Vapuru'yla Lazkiye'ye beş bin Ermeni gelerek asker kıışlasının hâlî koğuşlarına ve Ermeni ve Latin kiliseleriyle iki hana taksim edilmiş ve hasta olanlar Amerika Hastahânesi'ne ve çiçekli çocuklar çadırlara yerleşdirilmiş ise de bunlar hâl-i izdihamda bulundukları cihetle bu hâlde kalmaları hem kendilerinin hem memleketin sıhhatini haleldâr edebileceğinden îvâları için vilâyetden üç yüz çadır taleb olunduğu beyânıyla iâşeleri ve inde'l-hâce nakilleri için tahsisât emrinin i'tâsı Lazkiye Mutasarrıflığı'ndan çekilip şimdi alınan 14 ve 16 Nisan sene [1]325 tarihli iki kıt'a telgrafnâmede beyân olunmakla muktezî mebâliğin sarfı için livâyâ cevaben telgrafla me'zûniyet verilmiş ve istenilen çadırların hemen Lazkiye'ye yetiştirilmesi ehemmiyetle Beyrut Vilâyeti'ne yazılmış olmakla arz-ı malumâta müsâra'at kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 13 Rebîülâhir sene [1]327 ve fî 21 Nisan sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

Ferid

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Tarih: 14 Rebîülâhir sene [1]327 - 21 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Haleb Vilâyeti dahilinde Keseb Kasabası ahalisinden Lazkiye'ye gelen beş bin Ermeni'nin îvâları için üç yüz çadırın i'tâsı Lazkiye Mutasarrıflığı'ndan iş'âr olup bunların hemen yetiştirilmesi Beyrut Vilâyeti'ne yazıldığı

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden bildirilmekle nezâret-i aliyyelerince de kumandanlığa tebligât-ı âcile ifa ve keyfiyetin inbâsına himmet.

[4 Mayıs 1909]

BEO, 3541/265560

44

**ADANA'YA SEVK EDİLEN ASKERÎ BİRLİKLERİN
SON DURUMU / TAHRİKLERİN ÖNLENMESİ İÇİN
TOPLUM ÖNDERLERİNİN UYARILMASI**

Muhtelif yerlerden Adana'ya sevki kararlaştırılan askerî birliklerden bazılarının planlanan yerlere mevzilendirildikleri, bir kısmının yerlerine yeni ulaştığı, kiminin de henüz yola çıkarıldığı / Bir süredir Adana'da hüküm sürmekte olan asayişin Ermenilerin bir gece ansızın karakola ateş açıp 3 askeri şehid etmeleri üzerine bozulduğu, ancak işin sıkı tutulması sonucu tekrar sağlandığı; Haçin'deki Ermeni katogikosunun bir yandan şikâyetle bulunup bir yandan da cemaatini kışkırtmakta olduğu, bunun da çok vahim sonuçlara yol açacağı bildirildiğinden, Adana Valiliği'nden Müslüman ve Hıristiyan din adamları ile diğer ilgililerin, tahriklerin önlenip ahali arasında dostluk kurulmasına çalışmaları hususunda uyarılmalarının istendiği

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi

Üçüncü Şubesi

466

***Hulâsa:** Adana'da yeniden ihlâl olunan
asayişin tekrar iade edildiğine dair*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Şeref-vârid olan 15 Nisan sene [1]325 tarihli tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri cevabıdır. İkinci Ordu'dan sevk olunan dört nizâmiye taburundan birinin Dört Yol ve civarının te'min-i asayiş için İskenderun'a üçünün de Adana'ya ikame ve Feke, Misis Redîf Taburlarının Haçin'e muvâsalat ve Yafa'dan gelen iki bölük nizâmiyenin Kozan'a ve Silifke Taburu'nun Tarsus'a ve Anamur Taburu'nun dahi Kars ve Osmaniye'ye i'zâm kılınmak üzere Adana'ya tahrik edildiği ve Adana'da bir müddetden beri sükûn hâsıl olmuş iken

12 Nisan sene [1]325 akşamı saat on râddelerinde Ermenilerin ansızın karakol efrâdına ateş etmeleriyle bir çavuş ve iki neferi şehid etdikleri ve bu suretle muhtel olan sükûnun ittihâz kılınan tedâbîr-i şedîde-i askeriye sayesinde ferdâsı günü yeniden iade edildiği ve iki günden beri sükûn ber-devam olup her tarafda asayişin te'min ve istikrarı zımında hiçbir zaman sarf-ı mesâiden geri durulmadığı Adana Fırkası Kumandanlığı'ndan alınan 15 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâmede iş'âr ve Haçin'deki katogikosun²¹ bir taraftan şikâyet ve diğer taraftan cemaati tehyîc ve teşvik etmekde olduğu da ilâveten izbâr kılınmış olmakla kendilerini muhafaza için nevbet beklemekte olan efrâd-ı askeriye üzerine bilâ-sebeb ateş etmek ve bu yüzden nâire-i fesad ve şûrişi tekrar îkâda çalışmak gibi netâyic-i vahîme tevlîdine sebebiyet verebileceği anlaşılan tahrikât-ı vâkî'anın men'i ve esasen bir eser-i iğfal ve teşvik olan hâdisât-ı müessife-i mezkûrenin bütün bütün izâlesiyle anâsır-ı muhtelifeye mensub olan bilumum evlâd-ı vatan arasında te'sis-i vidd ü muhâlasata hâssaten mahalleri memurîn-i ruhâniyesi tarafından da sarf-ı mesâî ve ikdâmât olunması vesâilinin istikmâli menût-ı müsaade-i sâmiye-i fahîmâ-neleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 12 Rebûlâhir sene 1327 - Fî 19 Nisan sene [1]325

Harbiye Nâzırı
Salih Hulusi

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Numara: 449

Tarih: 14 Rebûlâhire sene [1]327 - 21 Nisan sene [1]325

Telgraf

Adana Vilâyeti'ne

Muhafaza-i asayiş ve inzibât için nevbet beklemekte olan efrâd-ı askeriye üzerine ateş etmek ve bu yüzden nâire-i fesad ve şûrişi tekrar îkâda çalışmak gibi netâyic-i vahîme tevlîdine sebep vereceği anlaşılan tahrikâtın men'iyle anâsır-ı muhtelifeye mensub bilumum evlâd-ı vatan arasında te'sis-i

²¹ Metinde "katagosun" şeklinde geçmektedir.

vidd ü muhâlasata mahalleri memurîn-i ruhâniyesi tarafından da sarf-ı mesâî ve ikdâmât olunması lüzumu Harbiye Nezâreti'nden bildirilmiş olmakla ulema-yı mahalliye ve rüesâ-yı ruhâniye ile icab edenlere vesâyâ ve tenbihât-ı lâzıme ifasıyla her ne suretle olursa olsun tekerrür-i vukuâta zinhâr imkân bırakılmaması ve tahrikât ve ifsâdâta tasaddî edenler bulunursa hemen derdest ile haklarında mücâzât-ı şedîde tertib ve icrası lüzumu tekrar olunur.

[4 Mayıs 1909]

BEO, 3542/265639

45

**RAHİP MUŞEH'İN ŞİKÂYET TELGRAFI /
ADANA'DA ÖRFÎ İDARE İLÂNI**

Adana Ermeni Murahhasası Rahip Muşeh'in, Adana'ya gitmesine izin verilmediği yolundaki şikâyeti üzerine yapılan incelemede, bu tasarrufun İngiliz konsolosunun talebine binaen önceki valinin emriyle ve kendisinin can güvenliği göz önünde bulundurularak yapılmış olduğunun anlaşıldığı / Adana Valiliği'nden, devletçe Adana'da örfî idare ilânına ve Divan-ı Harb teşkiline karar verildiği belirtilerek suçluların derhal tutuklanmasının istendiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 19 Nisan sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

Adana Ermeni Murahhasası Rahib Muşeh tarafından şimdi alınan bir telgrafda kendisinin Mersin'de alıkonulup Adana'ya gelmesine müsaade olunmadığından bahisle zîr-i idare-i ruhâniyesinde bulunan Ermenilerin dûcâr-ı zulm ü i'tisâf edilmekde olduğunu beyân ediyor. Keyfiyetin ve esbâb-ı şikâyetin muvazzahan iş'ârıyla hiçbir gûnâ uygunsuzluğa mahal kalmamak üzere tedâbîr-i müessirenin âcilen ittihâzı be-tekrar tavsiye olunur. Mukaddemâ gönderilen kuvâ-yı askeriyeden mâadâ dört tabur daha karîben yola çıkarılacağı gibi idare-i örfîye ilânı ve Divan-ı Harb teşkiliyle mütecâsirlerin te'dîbleri devletçe taht-ı karara alınmışdı. Dahil-i vilâyetde yeniden vukuât[a] mey-

dan verilmemekle beraber îkâ‘-ı fesad edenlerin bilâ-ifâte-i vakt taht-ı tevki-
fe alınmaları her neye mütevakkıf ise âcilen icra ve inbâsı ihtar olunur.

**

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Mahalli Numarası: 3136

Makam-ı Sâmi-i Sadâret-penâhi'ye

C. 19 Nisan sene [1]325. Adana Ermeni Murahhasası Rahib Muşeh Efendi'nin Adana'ya gelmesine müsaade olunmaması sebebi Mersin Mutasarrıflığı'ndan bi'l-isti'lâm alınan cevapda mûmâileyhin vapurdan çıkarılması İngiltere konsolosunun müracaatı üzerine selef-i acizî tarafından verilen emre müstenid olup memur-ı mahsusla vapurda kendisine tebliğ ve yine re'ye ta'lîk edilerek kendi ihtiyarıyla ve geldiği vapurla avdet eylediği yazılıyor. Teşkil kılınan Hey'et-i Tahkikiyece icra kılınmakda olan tahkikât revişinde mûmâileyhin hüsn-i hâli görünmemekde olduğu haber veriliyor. Her hâlde Mersin'e çıkmaması o zaman şahsı aleyhinde olan galeyan ve heyecandan dolayı hayatı için hayırlı olduğu isticlâ'ât-ı vâkı'adan olup bu zât için kat'î bir söz söylemek netâyic-i tedkikât ve tahkikâta vâbeste bulunduğu ma'rûzdur. Fermân.

Fî 22 Nisan sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

[5 Mayıs 1909]

BEO, 3540/265486

46

ADANA OLAYLARI İLE İLGİLİ BAZI İDDİALAR

Cebel-i Bereket mutasarrıfının 30 binden fazla kişiyi silahlandırıp Ermenileri öldürttüğü ve Dörtyol'da Ermenilerin silahlarını teslim etmelerini sağlamak için Halep'ten asker ve top sevk edildiği iddiaları hakkında Adana Valiliği'nden bilgi istendiği

***Dahiliye**
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Tarih: 22 Nisan sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

Dörtyol'da sükûnun iade olunmasından dolayı silahlarını hükûmete teslim eylemeleri için Ermenilere nesâyih icrası vilâyet-i behiyyelerince tebliğ edilmiş ise de mahall-i mezkûrun daire-i memuriyeti haricinde bulunduğu ve bu maksadın istihsâli için Haleb'den asker ve top sevkine mübâşeret olduğu Şahir imzasıyla Haleb'den Patrikhâne'ye çekilen telgrafnâmede bildirilmesiyle vilâyetçe olan malumâtın serî'an inbâsı ve bir de Cebel-i Bereket mutasarrıfının otuz bini mütecâviz ahaliyi teslîh ederek Ayas Nahiyesi'ne ve kurâ-yı saireye hücum ve birçok Ermeni'yi itlâf ve emvâl ve mevâşîyi gâret ve hâne ve çiftlikleri ihrâk etdirdiği ve ahaliden Dörtyol'a geçenleri on üç gün muhasara altında susuz bıraktığı ihbar olduğundan bu bâbda da âcilen tahkikât icrasıyla tebeyyün edecek hakâikin muvazzahan ve âcilen iş'ârı tavsiye kılınır.

[5 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2802/51

47

MÜSLÜMANLARIN KAYIRILDIĞI İDDİASI

Adana olaylarından dolayı sadece Ermenilerin tutuklanıp Müslümanlara dokunulmadığı iddiası hakkında Valilik'ten açıklama istendiği; İngiliz Konsolosluğu'na sığınan Ermenilerin kimliklerinin daha önce Hariciye Nezâreti'ne bildirilmiş olduğu

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: 22 Nisan sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana İngiliz Konsoloshânesi'ne dehâlet etmiş olan üç Ermeni'nin hüviyetleri hakkında vilâyetle cereyân eden muhabere neticesi 19 Nisan sene

* Orijinal belgenin birinci bölümünde Van Vilâyeti'ne hitaben yazılmış olan tahrirât konu ile ilgisi olmadığından transkribe edilmemiştir.

[1]325 tarihli tezkire-i acizî ile nezâret-i celîlelerine iş'âr edilmiş ve Ermenilerin tevkif edilip Müslümanlara dokunulmadığı keyfiyeti ve müteferri'âtı vilâyet-i müşârunileyhâdan derdest-i istifsâr bulunmuş olmakla ol bâbda.

[5 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2803/11

48

OLAYLARDAN ETKİLENEREK AÇIKTA KALAN AHALİNİN İSKÂN VE İAŞESİ

Adana'da çıkan olaylardan sonra huzur ve asayişin sağlanması için gereken tedbirlerin alındığı ve açıkta kalan ahalinin iskân ve iaşeleri hakkında yürütülen çalışmanın da sürmekte olduğunu bildiren Adana valisinden, gerek bu çalışmanın gerekse can kaybı miktarı hakkındaki tahkikatın bir an önce sonuçlandırılmasının istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 111

Dahiliye Nezâreti'ne

C. 20 Nisan sene [1]325. Dahil-i vilâyetde ber-devam olan sükûn ve asayişin takviye ve²² tahkîmine aid tedâbîrden geri durulmamakd[a] ve ahalinin öteye beriye dağılmalarına meydan vermeyecek tedâbîre müracaat edilmektedir. Ancak Ermenilerin havf u telaş ve diğerlerinin heyecanı henüz külliyyen zâil olamadığından ahvâl-i adiye ve tabîiyenin avdeti için birkaç gün mürûr etmek lâzımdır. Açıkda kalanların te'min-i istirahat ve iâşeleri hakkındaki mülhakâta tebligât-ı mukteziye icra kılınmakda ve merkezce de icabı ifa edilmektedir. İskânları ve ihtiyacın derecâtı tedkikât-ı mahsusaya tevakkuf ederek mülhakâtça ve merkezce mümkün olduğu kadar süratle ikmâl-i tahkikâtla arz-ı keyfiyet olunacaktır. Fermân.

Fî 21 Nisan sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa

**

²² Metinde "takviyetin" şeklinde geçmektedir.

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Telgraf Kısmı
Tarih: Fî 22 Nisan sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

C. 21 Nisan sene [1]325. Gerek açıkda kalanların iskâmı ve derece-i ihtiyacâtının tayini hakkındaki tedkikâtın gerek mikdar-ı telefât hakkındaki tahkikâtın serî'an ikmâliyle neticesinin iş'ârı muntazardır.

[5 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2803/45

49

**ADANA OLAYLARI SORUŞTURMASI İÇİN
BİR DİVAN-I HARB HEYETİ GÖNDERİLECEĞİ**

Adana İstinaf müddeî-i umumîsinin, olayları soruşturmak üzere Meclis-i Mebusan üyelerinden bir heyet kurulmasını talep etmesi üzerine, soruşturma ve kovuşturma için oraya bir Divan-ı Harb-i Örfî Heyeti gönderilmesine karar verildiğinin bildirildiği

Adliye ve Mezâhib Nezâreti
Umûr-ı Cezaiye Müdüriyeti
Aded: 49

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı dâ'îleridir

Adana Vilâyeti merkez ve mülhakâtında vuku bulan katl ü ihrâk ve yağmagerlik ef'âli haklarında bî-arafâne tahkikât-ı mükemmele icrası için bir Hey'et-i Tahkikiye i'zâmı esbâbının istikmâli ifadesine dair Vilâyet-i mezkûre İstînâf Müdde'î-i Umumîliği'nden vârid olan şifre telgrafnâmenin suret-i mahlûlesi leffen takdim kılınmış ve mahallince cereyân eden ahvâlin Bâbı-âlice mevcut olması lâzım gelen tafsîlâtına nazaran öyle bir Hey'et-i Tahkikiye i'zâmına lüzum olup olmadığını tayin ve takdir nezâret-i celîle-i âsafâ-

nelerine aid görülmüş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-em-rindir.

Fî 13 Rebûlâhir sene 1327 ve fî 20 Nisan sene 1325

Adliye Nezâreti nâmına Müsteşar

Ed-Dâ'î

Şükrü

**

Adliye ve Mezâhib Nezâreti
Mektubî Kalemi

Adana İstînâf Müdde'î-i Âmmı Artur Efendi'nin
9 Nisan sene [1]325 tarihli şifresinin suret-i mekşûfesidir.

Beş gün devam edip şimdi nihayet verilen vilâyet ve mülhakâtında vuku bulan katliâm ve ihrâk ve yağmagerlik haklarında bî-arafâne tahkikât-ı mükemmele icrası için sair memâlik-i mütemeddinede olduğu misillü Meclis-i Mebûsân azâsından müntehab bir Hey'et-i Tahkikiye i'zâmının istikmâl buyurulması ehemmiyet-i mesele ve selâmet-i memleket nâmına arz olunur.

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: 15 Rebûlâhir sene [1]327
23 Nisan sene [1]325

Adliye Nezâreti Vekâlet-i Celîlesi'ne

20 Nisan sene [1]325 tarihli tezkire-i aliyye-i semûhîleri cevabıdır. Adana Vilâyeti merkez ve mülhakâtında ahîren vuku bulan iğtişâşâtta zî-medhal olanlar haklarında tahkikât ve takibât-ı kanuniye icra edilmek üzere oraya mahsus bir Divan-ı Harb-i Örfî Hey'eti'nin i'zâmı mukarrer bulunmuş olmakla ol bâbda.

[6 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2804/36

**CEBEL-İ BEREKET,
BAHÇE VE PAYAS HAPİSHANELERİNDEN
FİRAR EDEN MAHKUMLARIN YAKALANMASI**

Adana, Halep, Konya ve Sivas Valilikleri'ne emir gönderilerek, Adana olayları esnasında Cebel-i Bereket, Bahçe ve Payas Hapishanelerinden firar eden mahkûmların bir an evvel bulunup yakalanmalarının istendiği

**Adliye ve Mezâhib Nezâreti
Umûr-ı Cezaiye Müdüriyeti
Aded: 51**

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı dâ'îleridir

Esna-yı iğtişâşâtta Cebel-i Bereket ve Bahçe Hapishâneleriyle Payas Hapishâne-i Umumîsi'nde bulunan mahbusînin firar eyledikleri Adana Vilâyeti İstînâf Müdde'î-i Umumîliği'nden iş'âr olunmuşdur. Bunların serî'an derdest edilmeleri esbâbının istikmâli emrinde makam-ı vilâyete müracaat edilmesi lüzumu ve Payas Hapishâne-i Umumîsi'nde bulunan mahkumînin vilâyât-ı saire hapishânelerinden gönderilmiş olmalarına göre bunların bi't-takrîb memleketlerine savuşacakları nazara alınarak oraca elde edilmelerine imkân görülemeyen bu kabîl eşhâsın esâmî ve keyfiyyât-ı sairelerinin mensub oldukları vilâyât müdde'î-i umumîlerine hemen tebliği lüzumu cevaben izbâr kılınmış olmakla nezâret-i celîle-i dâverânelerinden dahi vilâyet-i mezkûreye tebligât-ı müessire ifa ve inbâsı hususuna müsaade-i celîle-i âsafâneleri derkâr buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 13 Rebîulâhîr sene 1327 ve fî 20 Nisan sene 1325

Adliye Nezâreti nâmına Müsteşar

Ed-Dâ'î

Şükrü

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Telgraf Kısmı

Tarih: 23 Nisan sene [1]325

Adana, Haleb, Konya, Sivas Vilâyetlerine

Esna-yı iğtişâşâtda Cebel-i Bereket ve Bahçe Hapishâneleriyle Payas Hapishânesi'ndeki mahbusînin firar eyledikleri ve Payas Hapishânesi'nde bulunan mahkumînin vilâyât-ı saireden gönderilmiş olmalarına göre bunların memleketlerine savuşacakları cihetle bu kabîl eşhâsın esâmî ve keyfiyyât-ı sairesinin mensub oldukları vilâyât müdde'î-i umumîlerine hemen tebliği lüzumunun Adana Vilâyet İstînâf Müdde'î-i Umumîliği'ne yazıldığı Adliye Nezâreti'nden bildirilmiş ve keyfiyet icab edenlere yazılmış olmakla firarîlerden dahil-i vilâyete gelmiş olanlarının da serî'an bi't-taharrî derdestleri esbâbının istikmâli mütemennâdır.

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî

Tarih: 15 Rebîülâhir sene [1]327 - 23 Nisan sene [1]325

Adliye Nezâreti Vekâlet-i Celîlesi'ne

20 Nisan sene [1]325 tarihli tezkireye cevabdır. Esna-yı iğtişâşâtda Cebel-i Bereket ve Bahçe ile Payas Hapishânelerinden firar eden mahbusînin serî'an bi't-taharrî derdest edilmeleri esbâbının istikmâli zımında Adana, Haleb, Konya, Sivas Vilâyetlerine telgrafla tebligât icra kılınmıştır. Ol bâbda.

[6 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2805/4

51

ADANA OLAYLARINDAN ETKİLENEN MUHTAÇLAR İÇİN PARA TEDARİKİ

Maliye Nezâreti'nden, bütçeye muhtaç çiftçiler için konulmuş olan ödenekten, Adana olaylarından etkilenen muhtaçlara sarf edilmek ve mahsuplaşması daha sonra icra edilmek üzere Hazinece 10.000 lira ödemesinin istendiği

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî**

Tarih: 16 Rebûlâhîr sene [1]327 - 23 Nisan sene [1]325

Maliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

20 Nisan sene [1]325 tarihli tezkireye zeyldir. Adana Vilâyeti'nde iğti-şâşdan mutazarrır olan fukarâ-yı ahalinin pek ziyade muhtac-ı muâvenet bir hâlde bulundukları cihetle mahalli Ziraat Bank şubelerinde mevcut mebâlîğ-den on beş bin liranın âcilen verdirilmesi lüzumu Dahiliye Nezâret-i Celîle-si'nden bildirilmesine ve ahali-i merkûmeye sahil-i vilâyetdeki sefâin-i ecne-biye tarafından muâvenetde bulunulmakda olduğu başkaca anlaşılmasıyla Hükûmet-i Seniyyece bunların terfîh-i hâlleri esbâbına bir an evvel tevessül lâzımeden bulunmasına binâen mezkûr bank şubelerinden o mikdar akçenin serî'an i'tâsı Ticaret ve Nâfia Nezâret-i Aliyyesi'ne ve Adana muhtacîni için otuz bin lira sarfı hakkında geçende Meclis-i Mebûsân'a gönderilen lâyiha-i nizâmiyenin tesrî'-i tedkiki de meclis-i mezkûr riyâseti cânib-i âlfisine bâ-te-zâkir tebliğ ve iş'âr kılınmış olmakla mezkûr lâyiha-i nizâmiyenin kabul ve tasdikinde mahsûbu icra edilmek üzere vilâyâtta yemeklik ve tohumluğa muhtac olan zürrâ'ın tehvîn-i ihtiyacâtı zımında sene-i hâliye muvâzene-i umumiyesine idhalen sarfına ahîren me'zûniyet verilmiş olan yüz bin liradan on bin liranın Hazine-i Celîlece ta'vîzan tesviyesi muktezî bulunmuş ve key-fiyet cevaben Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne bildirilmiş olmakla nezâret-i mü-şârunileyhâ ile bi'l-muhabere icabâtının âcilen icra ve keyfiyetin inhâsına himmet.

[6 Mayıs 1909]

BEO, 3542/265632

52

ERMENİ PATRİKHANESİ'NİN TENKİT VE TALEPLERİ

Adana'daki olayların önlenerek suçlular hakkında kanunî işlem yapıl-ması oradaki idarecilerin vazifesi olduğu halde, bunların olayların so-rumlusu olarak Ermenileri gösterip görevlerini yapmış gibi görünmeleri ve bu durumun da Dahiliye Nezâretince doğru kabul edilmesinin şaş-

kınlıkla karşılandığına ve suçluların cezalandırılması talebine dair Ermeni Patrik Kaymakamlığınca verilen takririn, bölgeye bir Divan-ı Harb Heyeti ile birlikte bir de Tahkik Heyeti yollanarak suçluların ortaya çıkarılıp cezalandırılacağına dair Dahiliye Nezâretince ifade edilen tedbirler doğrultusunda cevap yazılmak üzere Adliye Nezâreti'ne gönderildiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Numara: 446

Tarih: 18 Rebîülâhir sene [1]327 - 25 Nisan sene [1]325

Adliye ve Mezâhib Nezâreti Vekâlet-i Aliyyesi'ne

Adana Vilâyeti'nde zuhur eden iğtişâşât ve tahribâtın önü alınmak ve müsebbibleri hakkında muktezayât-ı kanuniye ifa edilmek hükûmet-i mahalliye'nin vazifesi icabından iken bu bâbda tedâbîr-i ciddiye ittihâz olunmayarak nüfusça o kadar telefâta ve bunca emlâk ve mesâkinin ihrâkına mütecâsir olanların men' edilmemiş olması ve iğtişâşât ve telefât ve tahribâtın etraf kasaba ve karyelere de sirayet etmesine meydan verilmesi şâyân-ı teessüf ve hükûmet-i mahalliye erkânının tebriye-i zimmet etmek üzere iğtişâşât-ı vâkı'anın zuhuruna Ermeniler tarafından sebep verildiği yolunda i'tâ-yı malumat ile vazifelerini ifa etmiş gibi görünmeleri ve nezâretçe de şu muamelâtın sahîh telakki olunarak Patrikhâne'ye bildirilmesi garâib-i ahvâlden bulunduğu beyânıyla mütecâsir ve müsebbiblerin te'dîpleri istid'âsını mutazammın Ermeni Patrik Kaymakamlığı'ndan verilip tevdi' edilen tahrîr üzerine bazı ifadâtı hâvî Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden alınan tezkire melfûfuyla savb-ı vâlâlarına tisyâr kılınmakla ve maa-hâzâ ahîren vilâyet-i müşârunileyhâya bir Divan-ı Harb Hey'eti ve başkaca bir de Hey'et-i Tahkikiye i'zâmı mutasavver olarak vukuâtın suret-i hudûsu ve mütecâsir ve müsebbibleri kâmilten meydana çıkarılarak haklarında kanunen terettüb edecek mücâzâtın derhal tatbik ve icrası tabîi bulunmakla tezkire-i mezkûrede beyân olunduğu vechi- le Patrikhâne'ye tebligât-ı münasibe ifası hususuna himmet.

[8 Mayıs 1909]

BEO, 3543/265713_1

**OLAYLAR SEBEBİYLE GÖÇ EDEN ERMENİLERİN
VE CAN KAYBI MİKTARININ TESPİTİ İLE MUHTAÇ
DURUMDA OLANLARA YARDIM EDİLMESİ**

Olaylar sebebiyle Adana'dan çevre vilâyetlere göç eden Ermenilerin sefalet içerisinde olduklarının haber alınması üzerine Halep ve Adana Valilikleri'nden bunların miktarı ve geri dönmeleri için ne yapıldığı hakkında bilgi istendiği; Adana Valiliğince bunların sayısının tespiti için polis ve zabitanın harekete geçirildiği ve sefaletin etkisinin hafifletilmeye çalışıldığına dair cevap verilmesi üzerine, can kayıpları ve göç edenlerin miktarı hakkında henüz bir tespit yaptırmamış olmasından dolayı valinin tenkit edilerek can kaybı miktarı ve muhtaçlara yardım konularında yapılanların bildirilmesinin istendiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemî

Tarih: 24 Nisan sene [1]325

Şifre telgraf

Haleb, Adana Vilâyetlerine

Adana Hâdisesi üzerine oralardan vilâyât-ı mütecâvireye hicret eden Ermenilerin mikdarından ve el-yevm bulundukları mahallerde dūçâr oldukları sefaletden pek mübâlağalı bir surette bahs olunmaktadır. Bunların bir an evvel memleketlerine avdetleriyle te'min-i istirahatleri elzem olduğundan vilâyetin hangi mahallerinden ne kadar nüfusun nerelere hicret ettiğinin ve avdetleri için ne gibi teşebbüsâtta bulunulduğunun serî'an iş'ârı.

BEO, 3543/265707_1

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemî

Adana Vilâyeti'nden Gelen Şifre

C. 24 Nisan sene [1]325. Ermenilerin bilhassa Adanaca dūçâr oldukları sefalet maa't-teessür pek çoktur. Esna-yı vak'ada savuşmuş olanlar ziyade

olup bunların şimdilik tahkik-i mikdarı da müşkildir. Maamâfih mülhakâta yazdım. Buraca da mümkün mertebe tahkike Zâbıta ve Polis İdarelerine tenbih etdim. Hamd olsun asayiş avdet ettiğinden tahkîm ve takarrürü hâlinde gidenlerin avdet edecekleri tabîdir. Sefaletin tehvîni için vesâit-i mümkün ile elden gelen gayrette gece gündüz kusur olunmamaktadır. Fermân.

Fî 24 Nisan sene [1]325

Vali

Mustafa Zihni

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 25 Nisan sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

C. 25 Nisan sene [1]325. Adana'daki iğtişâşât memuriyet-i vâlâlarından evvel vuku bulmuş ise de bir aya karîb müddet geçdiği hâlde tarafeyn-i müte'arrızaıynden vuku bulan telefât ile öteye beriye savuşanların mikdarına dair malumât-ı sahîha istihsâl olunmaması şâyân-ı teessüf olduğundan merkez ve mülhakâtdaki telefât mikdarının serî'an tahkikiyle mikdarının ve muhtac-ı muâvenet olanlar hakkında dahi oraca ne gibi tedâbîr ittihâz ve ifa kılındığının âcilen inbâsı.

[8 Mayıs 1909]

BEO, 3543/265703

54 LAZKİYE'YE SİĞINAN ERMENİLERİN İAŞE MASRAFLARI

Maliye Nezâreti'nden, Lazkiye'ye sığınmış olan Ermenilerin iaşe masrafları için, Adana olaylarından dolayı açıkta kalanlara tahsis edilmekte olan 30 bin liradan mahsup edilmek üzere, harcama izni verilmesinin istendiği

Nezâret-i Umûr-ı Maliye
Masârîf Muhasebesi
245

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir

Şeref-vârid olan 19 Nisan sene [1]325 tarihli ve üç yüz yetmiş bir numaralı tezkire-i aliyye-i dâverîleri cevabıdır. İnfâkı lâzım gelen Ermenilere nân-ı aziz mübâya'a ve tevzî' etmek üzere Müslim ve gayr-ı müslim beş zât-dan mürekkeb bir komisyon teşkil edilerek tahsisât emrinin vürûduna kadar o bâbdaki müsaade-i nizâmiyeye istinâden mezkûr komisyon tarafından verilecek mazbatalar üzerine Mal Sandığı'ndan beş bin kuruşa kadar akçe sarfı mukarrer ise de bunların kesret-i mikdarına göre bu kadar akçe ile ancak bir-iki gün idareleri kâbil olacağı cihetle tahsisât-ı kâfiye emrinin sür'at-i i'tâsî lüzumu Lazkiye Mutasarrıflığı'nın iş'ârına atfen beyân edilmiş ise de muvâzene ve tahsisât haricinde me'zûniyet i'tâsî mümkün olamayacağından tasdi-ke iktirân eden sene-i hâliye Mart ve Nisan ve Mayıs Dahiliye Masraf Bûd-celeri miyânında masârîf-ı mezkûre için akçe dahil ise mahalline me'zûniyet verilmek üzere fasıl ve maddesiyle mikdarının iş'ârı hususunun savb-ı sâmi-i âsafânelerine cevaben izbârı Masârîf Muhasebesi'nden ifade kılınmıştır. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 16 Rebîülâhir sene [1]327 - Fî 23 Nisan sene [1]325

Maliye Nâzırı
Rifat

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Evrak Numarası
245
26

Tarih: 18 Rebîülâhir sene [1]327 - 26 Nisan sene [1]325

Maliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

23 Nisan sene [1]325 tarihli ve 245 numaralı tezkire-i aliyyelerine cevabıdır. Lazkiye'ye iltica eden Ermenilerin infâkı zımnında Lazkiye Mutasarrıflığı'ndan talep olunan mebâliğin Adana Hâdisâtı'nda açıkda ve hâl-i sefa-

letde kalanlara derdest-i tahsis bulunan otuz bin liraya mahsûben sarfına me'-zûniyet i'tâsı mümkün bulunduğundan ona göre serî'an mahalline tebligât ifası hususuna himmet buyurulması bâbında.

[9 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2807/47

55

**MURAHHASA MUŞEH'İN
VE İNGİLTERE KONSOLOSLUĞU'NA
SİĞINAN ERMENİLERİN ELE GEÇİRİLMESİ**

Harbiye Nezâreti'nin, olayların birinci derece sorumlularından olan Adana Ermeni Murahhası Muşeh'in yakalanmasını ve yine elebaşılardan olup İngiliz Konsolosluğu'na sığınmış bulunan 5 Ermeni'nin Hükûmete teslim edilmelerinin sağlanmasını istediği

**Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi
589**

***Hulâsa:** Adana Vak'ası'nın müşevvik ve muharriklerinden Murahhas Muşeh'in ve İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden beş şahsın derdest ve teslimlerine dair*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana Vilâyeti Vukuâtı'nın birinci derecede muharrik ve müşevviklerinden olup Mısır'a firar eden Adana Murahhası Muşeh'in derdestine ve muharrik ve müfsidlerden olup İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden beş şahsın Hariciye Nezâreti vasıtasıyla teslimine dair Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanı Erkân-ı Harbiye Miralayı Mehmed Ali Bey'den mevrûd şifreli telgrafnâmenin sureti leffen takdim-i huzur-ı sâmi-i fahîmâneleri kılınmakla muktezâsının ifa ve inbâsına müsaade buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Rebîülâhire sene 1327 ve fî 26 Nisan sene 1325

Harbiye Nâzırı
Salih Hulusi

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Üçüncü Şubesi

*Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'ndan mevrûd
fî 25 Nisan sene [1]325 tarihli şifreli telgrafnâmenin halli suretidir.*

Adana Vilâyeti Vukuâtı'nın birinci derecede muharrik ve müşevviklerinden olup Mısır'a firar eden ve bilâhare Lazkiye cihetlerinde bulunduğu istihbâr edilen Adana Murahhasası Muşeh vilâyât-ı Osmaniyye'nin hangi noktasına gelir ise derdesti ve İngiltere'nin Adana Konsoloshânesi'ne iltica eden muharrik ve müfsidlerden beş şahsın teslimi hakkında Hariciye Nezâret-i Celîlesince muktezâsının ifa buyurulması ehemmiyetle ma'rûzdur.

[9 Mayıs 1909]

BEO, 3546/265904

56

**ADANA OLAYLARINDA ÖLEN VE YARALANAN
MÜSLİM VE GAYRİMÜSLİM AHALİNİN MİKTARI**

Olaylardaki can kayıpları hakkında Adana Valiliğince; Müslümanlardan 1.924 ölü, 533 yaralı ve gayrimüslimlerden 1.455 ölü, 382 yaralı olduğu, bu sayılarda hata ihtimalinin bulunduğu, kesin sayının ancak daha derinlemesine bir araştırma yapılarak tespit edilebileceği bildirilerek Adana'daki toplam Ermeni nüfusunun 48.447 olduğu göz önünde tutulursa, olaylar esnasında 20-30 bin civarında Ermeni öldüğü iddialarının gerçek olamayacağının ifade edilmesi üzerine, ölü ve yaralı sayısının daha kesin ve sağlıklı bir şekilde tespit edilip bildirilmesinin istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 14

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 23 Nisan sene [1]325. Devam eden müsâdemâtın mûcib olduğu telefât ve mecrûhînin tayin ve iş'âr-ı mikdarı hakkında Jandarma ve Polis İdaresi'ne, mülhakâta tebligât ve te'kîdâtta bulundum. Alınan jurnallerle cevaplardaki makâdîr ber-vech-i âtî arz olunur. Adana Kasabası'nda İslâm'dan 345

maktûl ve 200 mecrûh ve Ermeni'den 525 maktûl ve 250 mecrûh olup Adana'ya mülhak kurâ ve mezâri'de dahi İslâm'dan 625 ve Ermeni'den 250 maktûl ve İslâm'dan 40 ve Ermeni'den 30 mecrûh Merkez-i Vilâyet Kazası'na mülhak Karataş Nahiyesi'nde İslâm'dan 3 maktûl ve 4 mecrûh ve Ermeni'den 30 maktûl, 1 mecrûh ve Misis Nahiyesi'nde İslâm'dan yüz otuz beş maktûl ve 37 mecrûh ve Ermeni'den 81 maktûl ve 36 mecrûh ve Kozan Sancağı Merkez Kazası'nda İslâm'dan 1 ve Ermeni'den 29 maktûl ve Kars Kazası'nda İslâm'dan 17 maktûl ve 13 mecrûh ve Ermeni'den 11 maktûl ve 6 mecrûh ve Haçin Kazası'nda İslâm'dan 78 maktûl ve 10 mecrûh ve Ermeni'den 15 maktûl ve 14 mecrûh ve Feke Kazası'nda yalnız Ermeni'den 2 maktûl ve Cebel-i Bereket Sancağı'nın merkez-i livâ ile Dört Yol ve civarında ve Turunçlu'da İslâm'dan 89 maktûl ve 108 mecrûh ve Ermeni'den 78 maktûl ve 28 mecrûh ve bu livâyâ tâbi Osmaniye Kazası'nda İslâm'dan 76 maktûl ve 27 mecrûh ve Ermeni'den 160 maktûl ve 19 mecrûh ve Bahçe Kazası'nda yalnız İslâm'dan 380 maktûl ve 73 mecrûh ve yine bu livâyâ mülhak Yumurtalık Nahiyesi'nde İslâm'dan 15 maktûl ve 2 mecrûh ve Ermeni'den 24 maktûl ve Mersin Sancağı'nın Tarsus Kazası'nda İslâm'dan 200 ve Ermeni'den 250 maktûl olmuş ve Hassa ve İslahiye'den henüz cevap alınamamıştır. Bu iş'ârâta nazaran İslâm'dan cem'an 1.924 maktûl ve 533 mecrûh ve Ermenilerden 1.455 maktûl ve 382 mecrûh vardır ki mecmû'-ı telefât ve mecrûhîn 4.292 nüfusdan ibarettir. Muhaberât ve iş'ârât-ı resmiye ve ma'rûzanın bazıları tahmine ibtinâ ve bazıları da maktûlîn ve mecrûhîn gayr-ı muayyen bir mikdarı yabancı ve gayr-ı mukayyed bulunduğu cihetle mikdar-ı hakik[î]nin henüz ta'ayyün edemediği ve takdir-i hakikatin tedkikât-ı amîkaya mütevakkıf olduğu inbâ kılınıyor. Şu ifadât az çok birer suretle malumdur ve gayr-ı kat'îdir. İstidlâ'ât-ı müstahsala-i çâkerâneme gelince; hâdisenin cereyânı esnada memurîn-i hükûmetde def'-i mukâteleye iktidar ve kuvvet olmadıktan başka ta'dâd ve tayin-i mikdarına da imkân bulunamamıştır. On-on iki günden beri hâdisenin, lehül-hamd müsâdemât kısmen zâil olmuş ve asayiş avdet etmiş ise de, dehşeti eserinden olan havf u heyecan bittab' külliyyen mündefi' olmadığından ve memleketin hâl-i tabîisi henüz tamamıyla avdet etmediğinden memurîn-i hükûmet malumât-ı sahîha-i mükemmele ahzına muvaffak olamamışlardır. Zira Müslim ve gayr-ı müslimler kendi telefâtları mikdarını te'sirât ve hissiyât-ı

hâzıralarına göre ziyade göstermeğe münhemikdirler ve mübâlağalı ifadâtda bulunuyorlar. Binâenaleyh telefâtın mikdarı hakkındaki bu iş'ârât derece-i hakiki[y]eden dûn olduğu ne kadar muhakkak ise otuz bin kadar telefâtın mikdarı da sıhhate gayr-ı mukterin iş'ârât ve tahminâta mübtenî olduğu o kadar muhakkaktır. Fi'l-hakika müsâdemât pek ziyade hûnrîzâne ve şiddet-kârâne vâki ve netice itibarıyla Ermeniler Müslümanlardan ziyade müteessir olmuştur. Fakat telefât hakkındaki beyânât ve işâ'ât pek [mü]bâlağalı olduğu nüfus-ı mevcude ile de anlaşılır. Vilâyet dahilinde mukayyed olan Ermenilerin nüfus-ı umumîsi zükûr ve inâs 48.447 adedden ibaretdir. Vâkı'[â] Bedelât-ı Askeriye Vergisi'nden vâreste olmak maksadıyla nüfus-ı mektûme ve yabancı bulunduğu gayr-ı münker olmakla beraber her hâlde yabancı ve mektûm olan nüfusun, mukayyed bulunan nüfusdan pek aşağı bulunduğu ve dûçâr-ı iğtişâsât olmayan ve musâb bulunmayan nüfus-ı gayr-ı müslimesi kesretli mahallerde olduğu nazar-ı dikkate alınırsa Ermeni tahmini yine mübâlağalıdır. Divan-ı Harb-i Askerî'nin vürûdunda ve vuku'[â]tın te'sirâtı tahtında bulunmayan Hey'et-i Tahkikiye teşekkülünde tarafeynden müşevvik ve muharrik olanların bilfi'l katl ve gasb u gâret misillü harekâtda bulunanların bilâ-tefrîk-i cins ü mezheb tecziyesine başlandığı zaman telefât hakkında da tahkikât ve tedkikât-ı amîka icrasıyla mikdar-ı sahîhinin tayin edilebileceği arz olunur. Fermân.

Fî 25 Nisan sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Tarih: 26 Nisan sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

C. Nisan sene [1]325. Tahkikât ve tedkikâtın ta'mîk ve tesrî'iyle ahalî-i Müslime ve gayr-ı müslimeden ne kadar maktûl ve mecrûh vuku bulduğunun suret-i kat'îye ve sahîhada bir gün evvel tayin ve iş'ârı muntazardır.

**

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Evrak Numarası: 178

Tarih: 18 Rebûlâhir sene [1]327 - 26 Nisan sene [1]325

Meclis-i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi'ne

Adana Vukuâtı hakkında Meclis-i Mebûsânca geçende vâki olan istî-zâhât esnasında hâdisât-ı mezkûrede Ermenilerden yirmi-otuz bin kişi telef olduğu mebûsândan bir zât tarafından iddia olunması üzerine sebk eden isti'lâma cevaben Adana Vilâyeti'nden bu kere alınıp sureti leffen irsâl kılınan telgrafnâmede nerelerde ne mikdar maktûlîn ve mecrûhîn bulunduğu beyân ve suret-i kat'iyede tayin-i mikdar edilmesi ta'mîk-ı tahkikât ve tedkikâta mütevakf ise de şimdilik icra olunabilen tahkikâta nazaran min haysü'l-mecmû' ahali-i Müslime'den 1.924 maktûl ve 533 mecrûh ve ahali-i gayr-ı müslimeden 1.455 maktûl ve 382 mecrûh vuku bulduğu ve dahil-i vilâyetdeki Ermenilerin zükûr ve inâs nüfus-ı umumiyesi 48.447 kişiden ibaret olmasına nazaran yirmi-otuz bin Ermeni'nin telef olduğuna dair olan iddianın her hâlde hakikatden pek bâ'îd bulunduğu dermiyân kılınmış ve tahkikât ve tedkikâtın ta'mîk ve tesrî'i ile mikdar-ı hakikînin bir gün evvel tayin ve iş'ârı vilâyete cevaben tebliğ olunmuş olmakla ol bâbda.

[9 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2807/40

57

**HÜKÜMET'İN ADANA OLAYLARI İLE
İLGİLİ İCRAATININ ANLATILMASI VE TRUŞAK
KOMİTESİNCE ÇEKİLEN TELGRAFİN TEKZİBİ**

Adana olayları hakkında Meclis-i Mebusan'da yapılan görüşmeler sırasında; olaylardan etkilenenlere her türlü yardımın yapılması için ilgililere emirler verildiği, yardımların bundan sonra da devam ettirileceği, Adana'da sıkıyönetim ilan ve Divan-ı Harb teşkil edilerek hiçbir ayırım yapılmaksızın olayların fail ve sorumlularının cezalandırılacağı, aleyhte ileri sürülen iddiaların asılsız olduğu, olayların hemen yatıştırılmasının askerî birliklerin Adana'ya ulaşmasının zaman almasından kaynaklandığına dair açıklamalarda bulunulduğu, Meclis'in de bu ça-

baları takdirle karşıladığı, daha sonra Meclis'e olaylardan etkilenenler için 30 bin lira tahsisi hakkında bir kanun teklifi sunulduğu ve teklifin kabul edilmesi beklenmeden 10 bin lira için hemen harcama izni verildiği, bölgeye zahire, ilaç ve tıbbî malzeme sevk edildiği, asayişin sağlanması, suçluların yakalanıp cezalandırılmaları ve olaylardan etkilenenlerin acılarının dindirilmesi hususlarında ilgililere defalarca emirler gönderildiği, ancak yapılan ve anlatılan bütün bu icraata rağmen Ermeni Truşak Komitesince Cenova'dan *Yeni Gazete*'ye çekilen bir telgrapta Hükûmet'in tarafsız davranmadığı ve yalnızca Ermenileri suçladığının iddia edilmesi ve benzeri asılsız iddiaların devam etmesi üzerine, valilik ve elçiliklerce gerçeklerin anlatılması ve özellikle Cenova Şehbenderliğince söz konusu telgrafın tekzibi maksadıyla Meclis-i Mebusan'daki bu görüşmeye ait kayıtların yer aldığı *Resmî Gazete* nüshalarının Hariciye Nezâreti'ne ve bütün valiliklere gönderildiği

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Tarih: Fî 19 Rebûlâhir sene [1]327 - Fî 26 Nisan sene [1]325

Fî 28 Rebûlâhir sene minh. - Fî 5 Mayıs sene [1]325

*Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne ve Umum Vilâyâta*²³

Adana Vukuâtı hakkında Meclis-i Mebûsân'da nezâret-i acizî tarafından verilen izahât ve meclis-i mezkûrca cereyân eden müzâkerâtı hâvî ceride-i resmiyenin nüshaları * //ve hükûmetçe Ermenilerin itham olunduğuna dair bazı ifadâtı mutazammın Truşak Komitesi tarafından Cenova'dan *Yeni Gazete*'ye çekilen telgrafnâme leffen savb-ı sâmililerine irsâl kılındı. Malum-ı âsafâneleri bulunduğu ve Meclis-i Mebûsân'ın// zabıtnâmesinde suretleri mûnderic evrak ile sâbit olduğu üzere nezâret bu hususda kendisine terettüb eden vezâifi bidâyet-i vukuâtıdan beri ifa eylediği hâlde mücerred tahdîş ve tehy[î]c-i ezhân için bazı ashâb-ı ağrâz güya yalnız ecânibin muhafazasıyla Ermenilerin katliâm edilmesi hakkında nezâretten Adana Vilâyeti'ne bir telgrafnâme yazıldığı erâcîfi neşredilmiş ve bahs ü tekzibe bile değeri olmayan

²³ Yazının, muhatap makamlara farklı tarihlerde gönderilmesinden dolayı belgede iki ayrı tarih bulunmaktadır. Bu durumun kitaptaki belge sıralamasını etkileyip konu bütünlüğünü bozmasını önlemek için, belgenin tarihlenmesinde ilk tarih tercih edilmiştir.

* **Vilâyâta:** " ... leffen irsâl kılındı. Meclis-i Mebûsân'ın ... "

böyle bir ürcûfe ve tasnî'a karşı evvelce yazılan telgrafnâmenin aynı meclis-i mezkûrda kırâet olunarak bunda sû-i tefsire bile muhtemel hiçbir fıkra ve kelime münderic olmadığı irâe olunduktan sonra iğtişâşın sür'at-i matlûbe ile teskin edilememesi bazı mevâki'den tertib edilen askerin Adana'ya vusûlü epeyce vakte muhtac bulunmasından münba'is olduğu delâil-i vâzıhasıyla suret-i kat'iyede isbat ve ifade olunmuş ve Dahiliye Nezâreti'nin kendi vazifesini tamamen ifa eylediği Meclis-i Mebûsân'a tasdik etdirilmiştir. Bu bahsi müteâkib vukuât müsebbiblerinin cins ü mezheb tefrîk olunmayarak taharrîsiyle mürettib ve müşevvik ve mütecâsir kimler ise onların ve bir Hey'et-i Mahsusa ma'rifetiyle tahkikât ve tedkikât-ı lâzıme bi'l-icra kanunen mes'uliyeti tebeyyün edeceklerin te'dîbi ve Adana Vilâyetince idare-i örfiye ilân olunup Divan-ı Harb Hey'eti'nin buraca erbâb-ı iktidar ve ehliyetden hemen intihâb ve i'zâm edileceği ve iğtişâşâtıdan mutazarrır olup mahallerinde bulunan ve Lazkiye'ye ve diğer mahallere rihlet eden muhtacîn-i ahaliye icab eden her türlü muâvenâtın ifa ve bu yolda sarfı lâzım gelen mebâliğin mal sandıklarından i'tâ edilmesi zımında memurîn-i mülkiye ve maliyeye evâmîr-i lâzıme verildiği ve bunların îvâ ve iâşe ve iksâ ve tedavisi için daha ne gibi tedâbîr ve muâvenâta lüzum görülür ise onların tamamen yapılacağı nezâret tarafından Meclis-i Mebûsân'a izah olunduğu gibi muhtacîne muâvenet için şimdilik otuz bin liranın tahsis ve sarfı zımında hükûmetçe derhal bir lâyiha-i kanuniye tanzim ve tevdî' olunmuş ve bu lâyihanın meclis-i mezkûrca tasdikine intizâren on bin liranın şimdiden sarfına me'zûniyet i'tâ ve bazı vilâyâtıdan zehâir-i kâfiye ve mahâll-i mütecâvireden ve Dersââdet'den etîbbâ ve ecza ve edevât-ı tıbbiye tertib ve isrâ ve musâbîn ve muhtacînin her suretle te'min-i istirahatleri ve ikdârları ve mücrimîn hakkında tahkikât ve takibât-ı serî'a-i kanuniye ifası ve sükûn ve asayişin muhafaza ve idaresi için iktizâ edenlere tebligât-ı mükerrere ve kat'îye icra edilmiştir. Pâyitahtta malum olan uygunsuzluklar meydana geldiği bir sırada nezâret ifa-yı vezâif-i müşkilede sebat ve ısrar ve Adana Vukuâtı'nın sür'at-i mümkinine ile teskin ve men'î hususunda dahi bezl-i vüs' ve iktidar ederek mesâî-i vâkı'ası Meclis-i Mebûsânca dahi takdir ve azviyyât-ı vâkı'a suret-i kat'iyede reddedilmiş iken memâlik-i ecnebiye ve Osmaniye'de bulunan bazı ashâb-ı ağrâz güya hükûmetin vazifesini suret-i bî-arafânede ifa etmediğine ve Ermenileri iş'â-

rât-ı mahalliyeye istinâden itham eylemekde olduğuna ve saireye dair evrak-ı havâdis ve telgraf ile bir takım erâcîf neşrine devam etmekde olduklarından*
//hakâik-i ahvâlin lâzım gelenlere izahı zımında keyfiyetin sefârât-ı seniyeye ve sair icab edenlere iş‘ârı ve Truşak Komitesi'nin mezkûr telgrafnâmesi mündericâtının da icabı vech ile tekzibi hususunun Cenova Şehbenderliği'ne ilâveten izbârı mütevakkıf-ı himem-i aliyye-i dâverâneleridir. Ol bâbda.//

[9 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2818/21

58

ADANA'YA SÜVARİ ASKERİ GÖNDERİLMESİ

Harbiye Nezâreti'nden, süvari askere ihtiyaç duyulduğu bildirilen Adana'ya, yeterli miktarda süvari birliği sevk edilmesinin istendiği

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi**

Tarih: 20 Rebîülâhir sene [1]327 - 27 Nisan sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Adana'da asayişin takarrür etmekde ve bir mikdar süvariye lüzum görünmekde olduğu vilâyetden bâ-telgraf iş‘âr kılınmasına ve fi'l-hakika mahall-i mezkûrda piyadeden mâadâ süvariye de ihtiyac bulunmasına binâen oraya serî‘an münasib bir yerden kuvve-i kâfiye-i râkibe sevkiyle keyfiyetin inbâsı hususuna himmet.

[10 Mayıs 1909]

BEO, 3545/265862

* **Vilâyâta:** " ... oraca dahi hilâf-ı hakikat neşriyât ve iş‘ât vâki olduğu hâlde suret-i kat‘iye ve kaviyyede reddi ve hakâik-i ahvâlin lâzım gelenlere izahı ve mülhakâta da tebligât ifası ile teşvîş ve tehyîc-i ezhâna meydan verilmemesi hususuna himmet."

Adana'ya: " ... bu gibi neşriyât ve ilkâât-ı garazkârâne ve nifak-cûyânenin merkez ve mülhakâtça dahi suret-i kat‘iye ve münasibede redd ü tekzibi ve hakâik-i ahvâlin izahı ile sunûf-ı ahali beyninde tezyîd-i bürûdete ve ezhân-ı nâsın teşvîş ve tehyîcine meydan verilmemesi ve bu bâbdaki tahkikât ve tedkikâtın ta‘mîk ve tesrî‘i ile istihsâl olunacak netice ve delâilin bi'l-etrâf izbârı hususuna himmet."

İNGİLTERE'NİN
59 AKDENİZ FİLOSU KUMANDANI İLE MERSİN
KONSOLOSUNUN ADANA VALİLİĞİ'NDEN BİLGİ ALMASI

İngiltere'nin Akdeniz Filosu kumandanı ile Mersin konsolosunun olaylar ve yardıma muhtaç olanlar hakkında bilgi almak için Adana Hükûmet Dairesi'ne geldikleri, kendilerine 13 gündür vilâyetin her tarafında asayişin hakim ve yaralıların tedavi edilmekte olduğu, ahâlinin iskânı ve ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışıldığının söylendiği, onların da memnuniyet ifade ederek ayrıldıkları

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 293

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Bugün İngiltere'nin Bahr-ı Sefîd Filosu kumandanı ile sair zâbitân-ı bahriyesi ve Mersin İngiltere konsolosu nezd-i çâkerîye gelerek vâki olan mülâkâtta Adana Hâdisesi'ne ve muhtac-ı muâvenet olanlarla mecrûhînin tedavi ve îvâsına dair tafsilât ve malumât almak arzusunda bulunduklarından on üç günden beri vilâyetin her tarafında asayiş ve intizam ber-devam olduğu ve günden güne emniyet-i umumiyenin tezâyüd etmekde bulunduğu ve musâbîn ve mecrûhînin maddeten tedavi edilmekde olup erbâb-ı ihtiyacın da def'-i ihtiyac ve irâhaları gibi manen müdâvât-ı lâzıme icra kılınmakda olduğu kendilerine beyân olunarak izahât-ı vâkı'a kendilerinin ve konsolosun müşâhedâtıyla da meydanda bulunduğundan beyân-ı teşekkür ederek yarınki gün Marmaris'deki İngiliz Filosu'na iltihak etmek üzere Mersin sularından müfârakat edeceklerini ifade ve beyân etdikleri li-ecli'l-malumât arz olunur. Fermân.

Fî 27 Nisan [sene] [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî

Tarih: Fî 20 Rebûlâhîr sene [1]327 - Fî 28 Nisan sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

İngiltere'nin Bahr-ı Sefîd Filosu kumandanı ve zâbitânı Mersin İngiliz konsolosuyla beraber Daire-i Hükûmet'e gelerek muhtac-ı muâvenet olanlar ile mecrûhîn hakkında malumât almak arzusunu izhâr etmeleri üzerine on üç gündür vilâyetin her tarafında asayiş ve intizam ber-devam olup günden güne emniyet-i umumiye tezâyüd etmekde ve musâbîn ve mecrûhîn maddeten tedavi edilmekde bulunduğu ve erbâb-ı ihtiyacın def'-i ihtiyac ve te'min-i esbâb-ı istirahatlerine çalışılmakda olduğu ifade ve izah edilmiş ve izahât-ı vâkı'a kendilerinin ve konsolosun müşahedâtıyla da müeyyed olmasıyla beyân-ı teşekkür ve Marmaris'deki İngiliz Filosu'na iltihak etmek üzere bugün Mersin'den müfâratat edeceklerini ifade eyledikleri Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmede bildirilmiş ve Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne beyân-ı malumât olunduğu gibi keyfiyetin gazetelerle neşr u ilânı derdest bulunmuştur. Ol bâbda.

[11 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2808/48

60

LAZKİYE'YE SIĞINAN KESEBLİ
ERMENİLERİN MEMLEKETLERİNE İADESİ /
CEBEL-İ BEREKET MUTASARRIFI İLE ISLAHİYE
MAL MÜDÜRÜ HAKLARINDAKİ SORUŞTURMA

Adana'da huzur ve asayişin sağlanması üzerine Keseb ve civarından Lazkiye'ye sığınan Ermenilerin yavaş yavaş memleketlerine geri gönderilmekte oldukları / Adana Valiliği'nden, Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Mehmed Âsaf Bey ile Islahiye Mal müdürü haklarında, olayları teşvik ettikleri iddiası ile açılan soruşturma henüz sonuçlanmamışsa merkezden tarafsız ve dirayetli bir memur gönderilerek, çıkacak neticeye göre adı geçenlerin görevden alınmasının istendiği

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Telgraf Kısmı
Tarih: 28 Nisan sene [1]325

Telgraf

Adana Vilâyeti'ne

Ahvâlin kesb-i sükûn etmesi üzerine Keseb ve civarından Lazkiye'ye iltica eden Ermenilerin peyderpey memleketlerine gönderilmekte olduğu Harbiye Nezâreti'nden bildirilmesiyle iade edilenlerin te'min-i istirahatleri ve hüsn-i muhafazaları esbâbının istikmâli tavsiye olunur.

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Mehmed Âsaf Bey ile İslahiye Mal müdürünün iğtişâşât-ı vâkı'ada zî-medhal oldukları suret-i kat'iyede ifade edilmekde olduğundan icra olunmakda bulunduğu bildirilen tahkikât henüz ikmâl edilmemiş olduğu hâlde merkez-i vilâyetden muktadir ve bî- taraf bir memurun hemen i'zâmıyla tahkikât bir-iki gün içinde ta'mîk ve itmâm edilerek evrakının ilk posta ile irsâli ve tahkikât-ı vâkı'a kendilerinin zî-medhal olduklarını yahud ifa-yı vazifede tekâsüllerini gösterdiği hâlde haklarında lâzım gelen muamele-i kanuniye icra ve yerlerine diğerleri tayin ve i'zâm olunmak üzere kendilerine derhal işden el çekdirilerek Vilâyetçe münasiblerinin hemen vekâleten i'zâm ve istihdamı ve bu bâbdaki tahkikât ve muamelâtın her hâlde iki güne kadar iş'ârı muntazardır.

Fî 28 Nisan sene [1]325

[11 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2808/57

61

ADANA OLAYLARI **SORUŞTURMASINDA TARAFSIZ DAVRANILMASI**

Adana olaylarıyla ilgili soruşturmanın Ermeniler aleyhine sürdürülüp Müslümanlara dokunulmadığı iddiası üzerine Adana Valiliği'nden tah-

kikatin tarafsız biçimde yürütölüp Abdülkadir isimli şahıs ve arkadaşlarının da soruşturma kapsamına alınması ve iki toplum arasında gerginliği artıracak uygulamalardan kaçınılmasının istendiği

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı

Tarih: 28 Nisan sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Takibât ve tahkikâtın yalnız Ermenileri itham edecek noktadan yürütölmekde ve diğer ahaliye mes'uliyet dokundurulmamakda olduğu ifade edilmiştir. Maksud sübüt-ı hakikat olmasına göre tahkikâtın gayet bî-tarafâne icrası lâ-büd olduğundan hâdisât-ı elîmede medhaldâr oldukları ifade kılınan Abdülkadir ve avenesi ile diğer câlib-i şübhe olanlar hakkında da tahkikât ve takibât icra olunarak hakikatin tamamen meydana çıkarılması ve sunûf-ı ahali beyninde teşdîd-i şikâk edecek muamelâtdan tevakkî edilmesi ve neticesinin muvazzahan ve 26 Nisan sene [1]325 telgrafla taleb olunan malumâtın âcilen bildirilmesi tavsiye olunur.

[11 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2808/72

62

ADANA OLAYLARI HAKKINDA AVRUPA BASININDA YAYINLANAN MAKSATLI HABERLERİN TEKZİBİ

Bazı Ermeni komite ve gazeteleri tarafından Adana olaylarındaki ölü Ermeni sayısını yüksek ve Müslümanları suçlu gösterir tarzda yayınlar yapılması üzerine Osmanlı Büyükelçiliklerince bunların tekzibi için gerekli bilgi ve belgeler gönderilmesine rağmen Avrupa basınında hâlâ bu gibi neşriyâtın devam etmekte olduğu gözleendiğinden, bunların tekzip edilerek zararlı etkilerinin ortadan kaldırılması için Hariciye Nezâreti vasıtasıyla harekete geçilmesinin istendiği

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 21 Rebûlâhîr sene [1]327 - 29 Nisan sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adana Vukuâtı bazı Ermeni komite ve gazeteleri tarafından pek ziyade 1'zâm ve esbâb-ı hâdisât ve mes'uliyet tamamen İslâmlara tahmîl ve isnâd ve iş'ârât-ı resmiyeye rağmen hiçbir esasa müstenid olmayarak otuz bin Ermeni'nin maktûl olduğuna dair neşriyât ve sair bu gibi iş'ât ile efkâr-ı umumiyyenin dahilen ve haricen tehyîcine çalışılmakta olduğundan Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne malumât-ı lâzîme i'tâ ve bu bâbda Meclis-i Mebûsân'da ahîren cereyân eden müzâkerâtı hâvî zabıtnâmelerin nüsah-ı kâfiye-i matbû'ası da isrâ olunarak Sefârât-ı Seniyyeye tebligât-ı lâzîme icrası iş'âr olunmuş ise de bu bâbda Avrupa gazeteleriyle vuku bulmakda olan neşriyât-ı garazkârânın devam etmekde bulunduğu anlaşıldığından bu misillü neşriyâtın kemâl-i ehemmiyet ve müsâra'at ile tehzibi ve efkâr-ı umumiyede husûle çalışılan sû-i te'sirâtın izâlesi zımnında nezâret-i müşârunileyhâya tebligât-ı lâzîme ve âcile ifası menû-ı re'y-i sâmi-i fehâmet-penâhîleridir. Ol bâbda.

[12 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2809/80

63

**OLAYLARDAN SONRA DÖRTYOL'UN GENEL
DURUMU VE MUTASARRIFIN GÖREVDEN ALINMASI**

Adana olaylarından dolayı birliğiyle beraber Dört Yol'da görev yapmış olan 16. Alay 2. Tabur kumandanının; köylerdeki tahribat, can kaybı ve asayiş, Ermenilerin kesik olan sularının akıtılıp işgal ettikleri kışla ve hastanenin teslim alınışı, dükkânların açılması, Ermeni ve Müslümanlara nasihat edilmesi, Adana'dan gelenlerin yerlerine iadesi, tahkikat ve istirdad komisyonlarının faaliyetleri ile Cebel-i Bereket mutasarrıfı ve diğer idarecilerin olaylar karşısındaki basiretsiz tutumları hakkında bir rapor sunması üzerine, Adana Valiliği'nden bu idarecilerin görevden alınıp haklarında soruşturma açılması ve çıkacak sonuca göre gerekli kanunî işlemlerin yapılmasının istendiği

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı acizleridir

Adana ahvâli hakkında [On] Altıncı Alay'ın İkinci Tabur Kumandanlığı'ndan mevrûd telgrafnâme sureti manzûr-ı âlî-i dâverîleri buyurulmak üzere leffen takdim kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 29 Nisan sene [1]325

Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı

Mahmud Şevket bin Süleyman

**

Suret

Nisan'ın on üçüncü Pazartesi günü ale's-sabah mensub olduğum taburla beraber Cebel-i Bereket Sancağı dahilinde Dört Yol nâm mevki'e geldiğim gün yalnız taburla bulundum. Müteâkiben Kasaba Redîf Taburu ve Kaymakam Rıza Bey kumandasıyla İkinci Ordu'dan bir nizâmiye taburu, bir cebel bataryası geldiği zaman acizlerine aid meşhûdât âtiyen arz olunmuştur. Dört Yol'da bahçeler içinde bini mütecâviz Ermeni hânesi ve yanlarında bir takım İslâm hânesi ve Üzerli²⁴, Ocaklı karyelerinde muhtelif İslâm ve Hıristiyan ve Çaylı'da İslâm vardır. Taburun muvâsalatında bu karyelerin etrafı icabı kadar askerle muhafaza olunarak mehâbet²⁵ ve satvet-i askeriye gösterildi. Etrafda haricden gelmiş birçok ahali de var idi. Mutasarrıf ve İskenderun kumandanı huzurlarıyla Ermenilerden birkaç kişi celb ve İslâmlar da hâzır oldukları hâlde nesâyih-i lâzıme icra kılındı. Ermenilerin taht-ı işgalinde bulunan kışla ve hastahâne teslim alınarak Ermenilerin kesilmiş suları cereyân etdirildi. Adana'dan gelenleri mahallerine iade kılınarak asayiş-i mahalliye iade olundu. Devriyeler tertib ve karyelerin zabt u rabtına dikkat ve dükkân küşâdına ve mütevâliyen nesâyih ifasına gayret edildi. Ermeni köyündeki İslâm ve İslâm köylerindeki Hıristiyan hânelerinden birçoğu ihrâk olunmuş ve Dört Yol'un İslâm ve Hıristiyan köylerinde telefât cüz'îdir. Fakat civar ve taşra hakkında

²⁴ Metinde "Üzeyrli" şeklinde geçmektedir.

²⁵ Metinde "nihayet" şeklinde geçmektedir.

malumât-ı sahîha yokdur. Vukuât fî 3 Nisan sene [1]325 tarihinde başlamış, on üç Nisan tarihinde hitâm bulmuştur. Vukuât da haricdeki iğtişâşâtdan aksetmiştir. Suyun küşâdında bizzat gidilmiş, taşrahılar tarafından askere ve acizlerine birkaç el silah atılmış ise de derhal mukabele ve dağıtılmış ve askerce telefât vuku bulmamıştır. On gün zarfında her türlü teshîlât ifa kılınmış, İslâm ve Ermeni arasında zerre kadar ihtilâfa meydan verilmemiştir. Fakat vukuât esnasında darb ve mukâtele ve ihrâkdan dolayı mevsim-i hasâda tesadüf eden şu zamanda haricde ziraat için emniyet-i mütekâbilenin²⁶ te'sisi, icab eden mevâki'e askerî müfrezelerinin gönderilmesine vâbestedir. Mevki kumandanının emriyle riyâset-i acizîde müteşekkil komisyon vak'a müsebbibleri hakkında tahkikât-ı evveliyeye devam etmektedir. Cebel-i Bereket Ceza reisinin riyâsetinde müteşekkil İstirdâd Komisyonu maiyyetinde atlı bulunmadığından icra-yı faaliyet edememektedir. Efkâr-ı umumiye şiddetli ve kuvvetli bir icraât intizârındadır. Kâtil ve mecrûhların ve muhterik hânelerin ve muhtacînin emr-i ma'âtî ve yevmiyenin derhal tesviyesi lâ-büddür. Şimdiye kadar burada ahaliye tevzî' için beş bin kuruş gönderilmiştir. Cebel-i Bereket Livâ Hey'eti bidâyetde faaliyet-i mukteziyeyi göstermemiş ve şimdi de tedbir ittihâzında isabet-i fikriyeleri asla görülmemiştir. Bu hâl ciheyetnin şikâyet-i mütevâlîye ve mükerreresini mûcib olmaktadır. Satvet-i askeriye icraât-ı serî'a ve hükûmetin intizam etmesi kâ[r]-âşinâ faâl memurînin hemen i'zâmı bi'l-vücûh şâyân-ı ehemmiyet olduğu ma'rûzdur. Fermân.

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Evrak Numarası: 210

Tarih: 30 Nisan sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Zeyl. Cebel-i Bereket Livâ Hey'eti, vak'anın bidâyetinde faaliyet-i lâzımeği gösteremedikleri gibi şimdi de ittihâz-ı tedâbîrde isabetleri görüleme-

²⁶ Metinde "mütekâbilesinde" şeklinde geçmektedir.

diğinden ve bu hâl tarafeynin şikâyetini müeddî olduğundan kâr-âşinâ ve faâl memurînin hemen i'zâmı mertebe-i vücûbda bulunduğu Altıncı Alay'ın İkinci Taburu Kumandanlığı'ndan Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanlığı'na çekilip tevdi' olunan telgrafnâmede gösterildiğinden diğer telgraf-la bildirildiği vech ile Cebel-i Bereket mutasarrıfının ve sair bu kabîl memurînin hemen elleri işden çekdirilerek ve haklarında bi'l-etrâf tahkikât icra edilerek tebeyyün edecek hakâik-i ahvâle göre terettüb edecek muamele-i kanuniyenin ifasına ve netâyic-i hâsılasından malumât i'tâsına müsâra'at edilmesi tavsiye olunur.

[13 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2810/72

**64 DİVAN-I HARB HEYETİ'NİN İSTANBUL'DAN
HAREKETİ, TAHKİKAT İÇİN ÖZEL BİR HEYET
GÖREVLENDİRİLMESİ, ADANA'YA BAĞLI YERLERDE
YAPILACAK TAHKİKAT İÇİN MEMUR GÖNDERİLMESİ**

Adana Valiliği'ne, Divan-ı Harb Heyeti'nin İstanbul'dan hareket ettiği ve özel bir Tahkik Heyeti gönderilmesinin de söz konusu olduğu bildirilerek, daha önce Valilikçe başlatılan tahkikatın sürdürülüp elde edilecek delillerin gelen Heyet'e teslimi, suçluların yakalanması, Adana'ya bağlı merkez dışındaki diğer yerlerde yapılacak başlangıç tahkikatı için oradaki Adliye memurlarının istihdamı, gasp edilen malların geri alınması ve asılsız haberlerin tehzibi için olaylar hakkında elde mevcut olan kesin bilgilerin gönderilmesinin istendiği; gelen cevapta ise olayların tahkiki için özel bir heyet gönderilmesinin çok yerinde olacağı, Vilâyetçe yürütülen tahkikattan önemli bir fayda sağlanamayacağı, Adana'daki Adliye memurlarının tarafı davranmakla itham edilmekten korktukları için merkez dışındaki bölgelerde yürütülecek tahkikatı yapamayacakları, Divan-ı Harb'in işine yarayacak mühim şeylerin de ancak bahse konu özel heyetin yapacağı tahkikat neticesinde elde edilebileceği, bilgi eksikliğinin suçluların yakalanmasını zorlaştırdığı, merkezdeki olaylara gayrimüslimlerin sebep olduğuna dair kesin bir tespitte bulunulamadığı, asılsız haberlerin azaltılmasının Divan-ı Harb'in ortaya koyacağı kararlı ve adil takibata bağlı olduğu, yağmalanan malların bir kısmının geri alındığı ve çalışmaların sürdürülmekte olduğu

nun bildirildiği; bunun üzerine Adana merkezi dışındaki bölgelerde yürütülecek tahkikat için Adliye Nezâretince İstanbul'dan birkaç memur gönderilmesi ve Cezayir-i Bahr-ı Sefid İstinaf müdde-i umumîsi ile Mersin mutasarrıfının da başlangıç tahkikatında görevlendirilmeleri yönünde Sadâret'e teklifte bulunulduğu

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Telgraf Kısmı

Tarih: 26 Nisan sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

C. 25 Nisan sene [1]325. Divan-ı Harb-i Örfî Hey'eti dün buradan bahren hareket etmiştir. Bundan başka bir Hey'et-i Mahsusa-i Tahkikiye i'zâmı da mutasavverdir. Vürûdlarına kadar iş'âr-ı sâbık vechile Vilâyetçe tahkikât-ı ibtidâiyeye kemâl-i ehemmiyetle devam olunarak hâdisede zî-medhal olanların mücrimiyetlerini isbata medâr olacak delâilin cem' ve ihzârıyla evrakının Divan-ı Harb'e tevdi'i ve tahkikât-ı ibtidâiyede sun' ve medhalleri sâbit olacakların firarlarına meydan bırakılmamak üzere hemen kanun dairesinde derdest edilmeleri ve mülhakâtça lüzum görülecek tahkikât-ı ibtidâiyenin icrası için müdde-i umumî muâvinleriyle mustantıkların icab eden mahallere i'zâmları kâbil olacağından tahkikâtın bu suret ve vasıta ile tevsî' ve tesrî'i ve mağsûbâtın bi't-taharrî istirdâdı esbâbının istikmâli, bir de vekâyi'-i igtîşâşîye Ermeniler ile bazı erbâb-ı ağrâz tarafından kasden i'zâm ve hükûmet itham edilerek efkâr-ı umumiye tahdîş edilmekde ve vilâyetden henüz malumât-ı kâfiye alınmadığı cihetle memâlik-i ecnebiyeye kadar intişâr eden, binâen alâ-zâlik haricen, dahilen sû-i te'sirâtı müstelzim olan birçok erâcîfîn tekzihi hususunda müşkilâta tesadüf olunmakda bulunduğundan vukuâtın suret ve esbâb-ı zuhuru ve müsebbib-i hakikîleri ve esbâb-ı intişâr ve devamı hakkında şimdiye kadar icra edilmiş olması tabîi bulunan tahkikât neticesinde sâbit olabilen ahvâlden ve icraât-ı vâkı'adan serî'an malumât-ı kâfiye ve vâziha i'tâsı muntazardır.

DH. MKT, 2807/86

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemî

Adana Vilâyeti'nden alınan şifre hallidir.

C. 26 Nisan sene [1]325. İ'zâmı mutasavver olduğu irâde buyurulan Hey'et-i Mahsusa-i Tahkikiye Divan-ı Harb için tahkikât-ı ibtidâiye icra edeceği cihetle pek münasib ve muvâfıktır. Bu hey'et ne kadar süratle i'zâm buyurulur ise o kadar fâidelidir. Buraca Zâbıtâ, Polis İdareleri vak'ada sun' ve medhalleri olanları beyândan hâlen acizdir. Mülhakâtta müdde'î-i umumî ve mustantık efendilerin tahkikât icra edebilmeleri iki sebepten nâşi muhâldir. Birincisi, hadd-i zâtında iktidarsızdırlar. İkincisi, havf [u] haşyetleri tahkikât icrasına mânidir. Hangi bir memur bir söz söylese, hangi taraf aleyhinde olursa, öteki taraf derhal o memuru tarafgîrlikle itham ediyor. Binâenaleyh Divan-ı Harb'in buraya vusûlünde bütün memurîn ve müstahdemîn-i devleti bilâ-istisnâ isticvâb edip o ifadeden istihrâc-ı hakâyıkı tavsiyeye o suretle Divan-ı Harb'e hey'et-i hükûmetden emir verilmesi de muktezâdır. Mümkün mertebe merkez ve mülhakâtça Hey'et-i Tahkikiye ile icra-yı tahkikât olunmakda ise de bundan büyük bir istifade mümkün olamaz. Hey'et-i mutasavvere gelir ve bütün mülhakâtta seyyar bir suretle tahkikât icra eyler ise Divan-ı Harb için ancak mevâdd-ı mühimme istihzâr olunabilir. Yoksa yalnız memurîn-i mevcude-i mahalliye ile maksad hâsıl olamayacağı muhakkaktır. Erbâb-ı cerâimin firarına meydan vermemek ve henüz cürmü haber verilmeyenler de tazyik edilmemek ciheti iltizâm olunmakda ise de bu husus ziyadece müşkilâtı dâ'î oluyor. Çünkü maznûnlar hakkında malumât-ı resmiye yoktur. Maamâfih Divan-ı Harb'in vusûlünde tedkikât ve tesrî'âta itina olunacaktır. Meselenin dahilen ve haricen i'zâmına gelince; hakikaten mesele azîmdir. Şimdiki Hey'et-i Tahkikiye'nin ifadesine göre merkezce sebebiyet gayr-ı müslim tebaadan olduğu anlaşılamıyorsa nehb ve katl ve hark gibi ahvâl-i fecî'anın dahi her tarafça gayr-ı müslimleri şikâyet edecek derecede müteessir eylediği yine muhakkaktır. Taklîl-i erâcîf Divan-ı Harb'in şedîd ve ciddî ve âdilâne icra-yı takibâtına mütevakkıftır ve bunun muamelât ve icraâtdan peyderpey arz-ı malumât olunması mukarrerdir. İstirdâd-ı emvâl-i menhûbeye pek faâlâne ve ciddî bir suretle çalışılmaktadır. Şimdiye kadar şehrin ha-

ricinden ve taharrî olunmakda olan hânelerden epey emvâl ve hayvanât çıkarılmış ve buldurulmuş olduğu ve maamâfih zâyiâtın pek azı elde edileceği arz olunur. Fermân.

Fî 29 Nisan sene [1]325

Mustafa

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 30 Nisan sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

C. 29 Nisan sene [1]325. Tahkikât-ı ibtidâiye için buradan birkaç me-
murun i'zâmı Sadâret-i Uzmâ'ya yazıldı. Mükerreren bildirildiği vech ile
tahkikâta devam olunarak işâ'ât-ı bedhâhâneyi tekzibe medâr olacak delâilin
âcilen ve vâzıhan inbâsı muntazardır.

DH. MKT, 2810/74

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 22 Rebûlâhire sene [1]327 - Fî 30 Nisan sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adana Vukuâtı'nın keyfiyet-i hudûsuna ve kimlerin sebep olduğuna
dair sebk eden istîzâha cevaben Adana Vilâyeti'nden vârid olan telgrafnâme-
nin sureti leffen takdim olundu. Mülhakât-ı vilâyetde vukuât-ı mezkûreden
dolayı memurîn-i adliye-i mahalliyyenin adem-i iktidarlarına ve tarafgîrlikle
itham edilmekden havf u haşyetleri hasebiyle tahkikât icra etmeleri muhâl
olduğuna dair vilâyetçe dermiyân olunan ifadât pek ziyade şâyân-ı dikkat bu-
lunduğundan cihet-i adliyeye ta'alluk eden tahkikâtın te'min-i selâmet-i cere-

yânı zımnında Adliye Nezâretince buradan birkaç memurun hemen i'zâmı ve şimdilik Cezayir-i Bahr-ı Sefîd Vilâyeti İstînâf müdde'î-i umumîsiyle hüsn-i hareketi tahkikât-ı acizânem ile müsbet olan Mersin mutasarrıfı beyin icra olunacak tahkikât-ı ibtidâiyeye memur edilmesi için nezâret-i müşârunileyhâ-ya tebligât-ı serî'a icrası ve taraf-ı acizîye malumât i'tâsı hususuna müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleri şâyân buyurulmak bâbında.

[13 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2810/40

65 **ERMENİ KOMİTE VE GAZETELERİNİN**
ASILSIZ İDDİALARI / CEBEL-İ BEREKET
MUTASARRIFI HAKKINDA TAHKİKAT BAŞLATILMASI

Adana olaylarında 1.400 küsur Ermeni ve 1.900 Müslüman'ın öldüğü resmen açıklanmış olmasına rağmen Ermeni komite ve gazetelerinin içeride ve dışarıda kamuoyunu yanıltmak için ısrarla 30.000 Ermeni öldüğünü ve sorumlunun Müslümanlar olduğunu iddia ettikleri, bu iddiaların kesin olarak red ve tekzip edilebilmesi için gerçeğin sağlam delillerle ortaya konması gerektiği / İslahiye Mal müdürü ile birlikte olaylarla ilgisi olduğu iddia edilen Cebel-i Bereket mutasarrıfının da görevden alınarak hakkında tarafsız bir tahkikat yapılması ve sonucun bildirilmesi

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Tarih: Fî 30 Nisan sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Zeyl-i ... Nisan sene [1]325. Ermeni komiteleriyle gazeteleri Adana Vukuâtı'nı pek ziyade i'zâm ve hâdisâtın esbâb ve mes'uliyetini tamamen İslâmlara tahmîl ile beraber hükûmeti de itham ve güya otuz bin Ermeni katlo-
lunduğunu hâlâ musırırân işâ'a ederek dahilen ve haricen efkâr-ı umumiye

tehyîc ve tağlîtdan hâlî kalmamaktadırlar. Gerçi vukuâtta İslâm'dan bin dokuz yüz ve Ermenilerden bin dört yüz küsûr maktûl olduğu bildirilmiş ve gazetelere yazdırılmış ise de şekk ü şübheden tamamen ârî ve kat'î bir iş'âr vuku bulmadıkça ve tahkikât bir esas-ı sâlîme rabt ile tasdik olunmadıkça o gibi bedhâhâne ve garazkârâne isnâdât ve işâ'âtın suret-i kat'iyede redd ü tekzibine imkân bulunamayacağından ale'd-devam neşrolunan ve dahilen ve hari-cen pek ziyade sû-i te'sirâtı mûcib olmakda bulunan şâyî'ât ve neşriyâta karşı hükûmetçe maa't-teessüf bir şey yapılamamaktadır. İş zannolunduğundan ziyade şâyân-ı ehemmiyet bulunduğundan tevellüd edebilecek mahzurât-ı mühimme pîş-i nazar-ı teemmüle alınmak ve ona göre izhâr-ı hakikate çalışmak ehemdir. Cebel-i Bereket mutasarrıfıyla İslahiye Mal müdürünün bu işlerde medhaldâr oldukları iddia olunmasına ve Haleb Fransız konsolosunun icra ettiği tahkikât ile bazı misyonerlerin ifadâtı bunu ifhâm eylemekde bulunduğu gibi Cebel-i Bereket mutasarrıfının sevâbık-ı ahvâli pek de şâyân-ı ehemmiyet olamayacağı ifade edilmesine mebnî bu bâbdaki tahkikâtın hemen intâcıyla aksini delâil-i kat'îye ve mukni'a ile isbat etmek lâzım geldiğinden evvel emirde kendisi merkez-i vilâyete aldırılarak ve eli işden çekdirilerek bî-arafâne tahkikât icrasıyla neticesinin âcilen iş'ârı muntazardır.

[13 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2810/95

66

İNGİLİZ GEMİ KUMANDANININ ADANA VALİLİĞİ'NE TAKRİR VERMESİ

Mersin'deki İngiliz zırhlı gemisi kumandanının, Adana'daki Avrupalıların muhafazası hususundaki talepleri ile yaralı ve muhtaçlarla ilgili olarak alınan tedbirlere ve Mersin'de bulunan Düvel-i Muazzama'ya ait harp gemilerinin asayiş tam olarak sağlanıncaya kadar yerlerinden ayrılmayacaklarına dair Adana Valiliği'ne bir takrir vermesi üzerine, kumandanın bölgedeki idarecilerle iletişimini Konsolosluk aracılığıyla sağlaması hususunda Hariciye Nezâretince İngiltere Sefareti'ne tebliğatta bulunulduğu

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Mahalli Numarası: 3920

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhi'ye

Mersin Limanı'nda bulunan İngiliz zırhlısı kumandanı tarafından çâkerlerine yazılan İngilizce takrîrin İngiliz Konsolosu Mösyö Doughty-Wylie'in Fransızca'ya şifahî tercümesinin bi'l-iktibâs Türkçe'ye naklolunarak li-ecli'l-malumât zîre derc ile takdim kılındı. Fermân.

Fî 23 Nisan sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

Zât-ı sâmi-i vilâyet-penâhîlerinin zaman-ı teşriflerinden beri beş gün mürûr ettiği hâlde hâl ve mevkii epeyce mütâlâa buyurduğunuz takdir ettiğim cihetle âtîdeki istirhâmâta cür'et olundu. Evvelâ Adana'da mütemekkin bilumum Avrupalıların te'min-i istirahat ve muhafaza ve himayelerini taleb eylerim. Sâniyen mecrûhîn ve muhtacîn hakkında ne yolda hareket olduğunun ve ne gibi tedâbîr ittihâz olduğunun lutfen beyânını niyaz eylerim. Vekayi'-i müessife-i ahîreyi müteâkib vürûd eden asâkir-i kâfiye-i Osmaniyeye'nin intizam ve asayîşi iade ve muhafaza edeceklerinden ümidvâr ve bu hususda mülhakâtta itilâfa doğru atılan ilk hatvelerinden ve mecrûhîn ile muhtac-ı iâne olanların tehvîn-i ihtiyacları zımnında ibzâl buyurulan ikdâmât ve mesâîden dolayı minnetdârlığımı arz eylerim. Binâenaleyh az bir zaman zarfında zât-ı sâmi-i atûfîlerinin büyük muvaffakiyetlere nâil olacağını ve her bir şeyi yoluna koyarak teskin edeceğini ümid eylerim. Hâl-i hâzır tehlike ve heyecandan berî olmadığından iade-i sükûn-ı tam ve ahalideki heyecan ve korku zâil oluncaya kadar Mersin'deki Düvel-i Muazzama sefâin-i harbiyesi yerlerini muhafaza etmek mecburiyetlerinde bulunacaklar ve tamamıyla intizam ve sükûnet hüküm-fermâ olmağa başladığı zaman dağılacaklarını beyân ederim. Ol bâbda.

23 Nisan sene [1]325

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi**

Tarih: 16 Rebûlâhir sene [1]327 - 23 Nisan sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

C. 23 Nisan sene [1]325. İngiliz zırhlısı kumandanı tarafından gönderilen takrîre tarafınızdan cevap verilip verilmediğinin iş'ârı ve verilmemiş ise Bâbîâlî'den iş'âr vuku'una kadar cevap verilmemesi.

**Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 397**

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Mersin Limanı'nda bulunan İngiliz zırhlısı kumandanı tarafından i'tâ edilen takrîrin suret-i mütercemesini muhtevî Adana Vilâyeti'nden makam-ı fehâmet-ittisâm-ı Sadâret-penâhîlerine keşîde kılınıp elden havale ve tevdi' buyurulan 23 Nisan sene 1325 tarihli telgrafnâme mütâlaa-güzâr-ı acizî oldu. Mûmâileyh kumandanın hükûmet-i mahalliye ile muhaberâtında İngiliz Konsoloshânesi'ni tavsît etmesi münasib olacağı hakkında sefârete tebligât icra olunarak bu bâbda kumandan-ı mûmâileyhe ihtarât-ı lâzıme ifası va'd edilmiş ve mezkûr telgrafnâme iadeten takdim kılınmış olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 23 Rebûlâhir sene 1327 ve fî 30 Nisan sene 1325

Hariciye Nâzırı

Rifat

[13 Mayıs 1909]

BEO, 3542/265636

Mısır'daki Ermeni murahhasalarının, Adana ve civarında asayişin sağlanması ve olaylardan etkilenecek Mısır'a göç etmiş olan Ermenilerin tekrar yerlerine dönmeleri hususunda bir ferman yayınlanmasını talep ettikleri

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: İskenderiye

Numara: 2533

Dersâdet'de Rikâb-ı Kamer-tâb-ı Hazret-i Padişahî'ye

Bilâ-şübhe rıza-yı Şehriyârî ve niyyât-ı hasene-i mülûkânelerine muhayir olarak Adana Vilâyeti'yle civarında vuku bulan kıtâl-i umumîden hân-mânları harâb ve harîk-ı hâilden hâneleri muhterik, evlâd u ıyâl peder u mâderlerinden mahrum olup aç ve bî-ilaç Mısır'a iltica ve hicret eden sefil ve perişan Ermeni evlâdlarınız ve Mısır'da mütemekkin sair Ermeni kullarınız nâmına taklîd-i seyf-i muzafferü'l-Osmanî münasebetiyle vilâyet-i mezkûrenin her tarafında sulh ve asayişin istikmâlini fermân ve merkûmân kullarınız be-tekrar memleketlerine avdetle tezâyüd-i ömr ü afiyet-i Şehriyârîleri duasına müdâvemetlerini fermân buyurmalarını mazlumîn ve mağdurîn-i merkûmîn kulları nâmına istirhâm ve niyaz ederiz.

Ermeni Murahhası
Piskopos
Agavnuni

Ermeni Katolik
Murahhası
Piskopos
Kolonyan

Ermeni Protestan
Murahhasası
Rahib
Kirastayuz

Makam-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye takdim

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Fî 1 Mayıs sene [1]325

Vilâyet'e tebligât-ı ekîde ve kat'îye icra edilmiş ve bir Divan-ı Harb Hey'eti gönderildiği gibi bir Hey'et-i Mahsusa'nın irsâli de takarrür etmiş olduğundan evrakıyla birleştirilmesi.

[14 Mayıs 1909]

Y. PRK. AZN, 25/39

İtidal gazetesi yazarı İhsan Fikri Efendi'nin yazdığı makalelerle Adana olaylarını teşvik ettiği iddiasından dolayı Adana Valiliği'nden, işin doğrusunun bildirilmesi ve bu yolda yazılmış makaleleri varsa birer nüshasının gönderilmesinin istendiği

**Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı**

Tarih: 2 Mayıs sene [1]325

Telgrafnâme

Adana Vilâyeti'ne

İtidal Gazetesi Muharriri İhsan²⁷ Fikri Efendi'nin müşevviklerden olup bir takım makalât-ı müheyyice yazmakda bulunduğu ifade olunmasına nazaran hakikat-i hâlin iş'ârı ve bu yolda yazılmış makalât var ise onları hâvî olan gazetelerden birer nüshasının ilk posta ile tisyârı.

[15 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2812/14

Adana'da bulunan Tahkik Heyeti ve Divan-ı Harb tarafından, Ermenice yazılı evrakın tercümesi için mütercim talep edildiği

**Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 4**

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Hey'et-i Tahkikiyece ve Divan-ı Harbce Ermeni yazılarıyla muharrer evrakın tercümesi için bir mütercime ihtiyac olduğundan Dersaâ-

²⁷ Metinde "Hüseyin" şeklinde geçmektedir.

det'den veyahud karîb vilâyetin birinden bir mütercimin âcilen i'zâmı müstet'âdır.

Fî 1 Mayıs sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 24 Rebûlâhir sene [1]327 - 2 Mayıs sene [1]325

Maârif Nezâret-i Aliyyesi'ne

Adana'da bulunan Hey'et-i Tahkikiyece ve Divan-ı Harb-i Örfîce Ermeni yazılarıyla muharrer evrakın tercümesi için şâyân-ı itimad ve emniyet bir mütercime ihtiyac bulunduğu bahs ile buradan birinin tesrî-i i'zâmı lüzumu Adana Vilâyeti'nden iş'âr olduğundan ve nezâret-i aliyyelerinde Ermeniceye vâkıf ve evsâf-ı matlûbe ile muttasıf mütercim bulunduğu haber verildiğinden bi'l-istimzâc Adana'ya gitmeğe muvâfakat ettiği hâlde isminin ve keyfiyetin serî'an inbâsına himmet buyurulması bâbında.

[15 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2812/41

70 TELGRAF ÇEKİMİNDEN ÜCRET ALINMAMASI TALEBİ

Adana Ermeni Patrikhanesi İane Heyetince İstanbul Ermeni Patrikliği'ne çekilecek telgraflardan geçici bir süre ücret alınmaması yolundaki talebin, usule aykırı olduğu için kabul edilmediği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Aded: 531

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

1 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 579 numaralı tezkire-i aliyye-i âsafâne-lerine cevabdır. Dersââdet Ermeni Patrikhânesi'ne Adana Ermeni Patrikhâne-

si İâne Hey'eti tarafından keşide olunacak telgrafnâmelerin bir müddet-i muvakkate için meccânen keşidesi muvâfık-ı usul ve emsal olmadığından tervîci münasib ve caiz görülememiş olmakla ol bâbda emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 25 Rebûlâhir sene [1]327 - Fî 2 Mayıs sene [1]325

Sadırazam

Hüseyin Hilmi

[15 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2816/18

71

**TAHKİK HEYETİ'NE KATILACAK
MEMURLARA TEBLİGAT YAPILMASI**

Adana olayları soruşturması için memur ve mebuslardan teşkil olunan heyete katılacak olan Mersin mutasarrıfına Adana Valiliğince tebligat yapılacağı; Cezayir-i Bahr-ı Sefid müdde-i umumîsine de Adliye Nezâretince tebligatta bulunulmasının istendiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Numara: 609

Tarih: 26 Rebûlâhir sene [1]327 - 3 Mayıs sene [1]325

Elden

Adliye Nezâreti Vekâlet-i Aliyyesi'ne

Memurîn ve mebûsândan mürekkeben Adana'ya i'zâmı mukarrer olan hey'ete Mersin mutasarrıfı ile Cezayir-i Bahr-ı Sefîd İstînâf müdde-i umumîsinin terfîkî lüzumu Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne yazılmış idi. Nezâret-i müşârunileyhâdan cevaben gelip leffen savb-ı vâlâlarına tisyâr kılınan 3 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 409 numaralı tezkirede mutasarrıf-ı müşârunileyhe tebligât ifası Adana Vilâyeti'ne yazıldığından bahisle taraf-ı vâlâlarından da Müdde-i-i Umumîliğe vesâyâ icrası dermiyân olunmasına nazaran iktizâsının serî'an ifa ve inbâsına ve melfûfun iadesine himmet.

[16 Mayıs 1909]

BEO, 3549/266160

72

**ADLİYE MÜFETTİŞİ ARTİN EFENDİ'NİN
TAHKİK HEYETİ'NDE GÖREVLENDİRİLMESİ**

Adana'ya gidecek Tahkik Heyeti'nde görevlendirilen Manastır Adliye Müfettişi Artin Efendi'ye, ilk trenle yola çıkmasının tebliğ edildiği

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Tarih: 4 Mayıs sene [1]325

Manastır'da Adliye Müfettişi Artin Efendi'ye

Adana'ya gidecek Hey'et-i Tahkikiye'ye memur olduğunuzdan ilk hareket edecek trenle azîmet etmeniz lâzım gelir.

[17 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2814/69

73

**FİRARÎ ADANA MURAHHASASI
MUŞEH'İN EŞKAL BİLGİLERİ**

Aydın Valiliği'nin talebi üzerine, firarî Adana Murahhasası Muşeh'in açık eşkal bilgilerinin Adana Valiliği'nden istendiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Umûr-ı Dahiliye

Mektubî Kalemi

Aydın Vilâyeti'nden alınan şifre hallidir.

C. 30 Nisan sene [1]325. Adana Murahhasası Muşeh vürûdunda derdesti için mülhakâta ve devâir-i lâzıme tebligât icra olunduğundan merkûmun alâ'im ve eşkâlinin inbâsına müsaade buyurulması Fırka Kumandanlığı ifadesiyle ma'rûzdur.

Fî 4 Mayıs sene [1]325

Aydın Valisi

Kâzım

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Tarih: 5 Mayıs sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Firar eden Adana Murahhasası Muşeh'in derdesti zımnında alâ'im ve eşkâlinin muvazzahan inbâsı Aydın Vilâyeti'nin iş'ârı üzerine muntazardır.

[18 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2816/19

74

**BİR İNGİLİZ AMİRALİN İÇEL'İN MELLEÇ
İSKELESİ'NE GELMESİ / ADANA'NIN ASAYİŞ
DURUMU VE OLAYLARDAN DOLAYI TUTUKLANANLAR**

Bir İngiliz amiralin, Mersin'deki İngiliz konsolosunun tavsiyesi üzerine bir harp gemisi ile İçel'in Melleç İskeleyi'ne gelerek oradaki İngiliz Maden Ticaret Kumpanyası'nın işçileri arasında Ermeniler de bulunmasından dolayı fena bir durum olup olmadığını sorduğu / Adana ve bağlı bölgelerde huzur ve asayiş bozacak bir olay meydana gelmediği; olaylardan dolayı Müslümanlardan 104, gayrimüslimlerden ise 1'i kadın olmak üzere 90 kişinin yakalanıp tutuklandığı ve yargılanmak üzere Divan-ı Harb'e teslim edildiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 491

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Nisan'ın yirmi sekizinci günü İçel'in Melleç İskeleyi'ne uğrayan İngiliz harb seffinesinden dışarıya çıkan İngiliz amirali oradaki İngiliz Maden Ticaret Kumpanyası'nın amelesi içinde Ermeni amele olmasından dolayı bir fenalık olup olmadığını sual etmiş ve Adana'da iade-i asayiş edildiğini beyân ile beraber kendilerinin de orada güzelce geçinmeleri ve icabında memurlarına yazmaları lâzım geleceğini ve kendisinin oraya çıkması Mersin'deki İngiliz konsolosunun tavsiyesinden ileri geldiğini ifade ederek hemen vapura

avdetle Marmaris İskelesi'ne müteveccihen gitmiş olduğu İçel Mutasarrıflı-
ğının iş'ârı üzerine berây-ı malumât ma'rûzdur.

Fî 5 Mayıs sene [1]325

Vali
Mustafa

**

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 230

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Lehü'l-hamd son yi[r]mi dört saat zarfında dahi gerek merkezde ve ge-
rek mülhakât-ı vilâyetde muhîll-i emn ü asayiş bir gûnâ vukuât olmadığı ma-
hallerinin iş'ârı ve Polis İdaresi'nin jurnali üzerine ma'rûzdur.

Fî 5 Mayıs sene [1]325

Vali
Mustafa Zihni

**

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 519

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana Hâdisesi'nde maznûn olanlardan şimdiye kadar Müslim olarak
yüz dört ve gayr-ı müslimlerden seksen dokuz nefer ile bir kadının ahz u tev-
kif olunarak tedkikât ve muhakemât için Divan-ı Harb-i Askeriye'ye teslim
olunduğu berây-ı malumât arz olunur. Fermân.

Fî 5 Mayıs sene [1]325

Vali
Mustafa

[18 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2819/55

Maliye Nezâreti'nden, Ermenice evrakın tercümesi için Adana'ya gönderilecek olan Müfettiş Süreyya Bey'in harcırahının gönderilmesinin istendiği

Dahiliye Mektubî Kalemî

Tarih: 27 Rebûlâhir sene [1]327 - 5 Mayıs sene [1]325

Maliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Ermenice evrakı tercüme için Adana'ya i'zâm edilecek olan Maârif Nezâret-i Aliyyesi Mekâtib-i Hususiye müfettişlerinden Süreyya Bey'in harcırahı olduğu Muhasebe'den ifade kılınan bin altı yüz yetmiş üç kuruşun sen-i hâliye Dahiliye Tahsisâtı'na mahsûben irsâl buyurulması bâbında.

[18 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2816/55

Maraş'ta tutuklu bulunan 17 kişinin Tahkik Komisyonu kararıyla Halep'e nakledildiği ve Hristiyanların da buna tepki olarak dükkânlarını kapadıkları yolunda Fransa konsolosuna dayandırılan bir haber hakkında Halep Valiliği'nden alınan telgrafta; Adana olayları sırasında Maraş'ta birkaç Ermeni'nin katlolanmasından dolayı sanık sıfatıyla tutuklu bulunan 15 kişinin Maraş Müddeî-i Umumî muavininin Adliye Nezâreti'ne re'sen müracaatına binaen Temyiz Mahkemesince verilen karar gereğince Halep'e nakledildikleri, müteakiben tutuklu yakını olan bir grup kadının bunların serbest bırakılmaları için Hükûmet Dairesi'ne gelerek tehditkâr sözler sarf edip taşlı saldırıda bulunmaları üzerine güç kullanılarak dağıtıldıkları, yaşananlardan etkilenen bazı kimselerin de dükkânlarını kapadıkları, ancak bunların önemli bir kısmının nasihat ve ikna çalışmaları sonucu yeniden açtırıldığı bildirilerek Müddeî-i Umumî muavininin aslında, kendisinin ve Mustantıklığın görevdeki ihmallerini örtbas etmek maksadıyla tutukluların naklini talep ettiğinin belirtilmesi üzerine durumun, gereği yapılmak üzere Dahiliye Nezâretince Adliye Nezâreti'ne iletildiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi

Haleb Vilâyeti'nden alınan şifre hallidir.

C. 1 Mayıs sene [1]325. Fransız konsolosunun sefâretine verdiği malumatdan mevkûfının komisyon kararıyla Haleb'e aldırıldığı hakkındaki fıkra mugayir-i hakikat olup Adana Vilâyeti'nde vuku bulan iğtişâş sırasında Maraş'da dahi katlolunan birkaç Ermeni'nin katl ü cerhinden dolayı maznûnen mevkûf olan on beş şahsa aid evrakın merkez-i Vilâyet İstintâk Dairesi'ne nakli hakkında Maraş Müdde'î-i Umumî Muâvinliği tarafından re'sen Adliye Nezâreti'ne vuku bulan iş'âr üzerine Mahkeme-i Temyiz'den verilen karar nezâret-i müşârunileyhâdan muâvinliğe tebliğ olunmasıyla eşhâs-ı merkûme iki gece evvel tahte'l-hıfz Haleb'e gönderildiğinin ferdâsı gün bunların akra-ba ve ta'allukâtından bir hayli kadınların Maraş Hükûmet Dairesi'ne gelerek bir takım elfâz-ı tehdidiye ile zebân-dırazlıkda bulunmaları ve bazılarının taşlar dahi atmaları üzerine asker ma'rifetiyle bunlar dağıdılmış ve kadınların bu ictimâ'ından bir takım ahali havf u tevehhüm ederek dükkânlarını kapamalarıyla icab eden eşraf ve mu'teberâna vesâyâ-yı lâzıme bi'l-icra dükkânlar açdırılmış ise de dünkü gün dahi yine bazılarının dükkânlarını açmadıkları iş'ârât-ı mahalliyyeden anlaşılmasıyla Maraş'da dört yüzden ziyade asâkir-i nizâmiye ve efrâd-ı redîfe bulunduğu hâlde böyle mûcib-i heyecan ahvâle meydan bırakılması kat'iyen caiz olmayacağından ezhânın tatmin ve teskini için hükûmet-i mahalliyece her türlü tedâbîre müracaat ve satvet-i askeriye irâe olunarak ve bu kadınların müşevvik ve muharrikleri kimse behemehâl zâhire çıkarılarak te'dîbleri ve muhill-i asayiş bir hâl ve hareket vuku'una meydan verilmemesi cevaben Maraş Mutasarrıflığı'na ve müftü ve eşraf-ı belde ile rüesâ-yı ruhâniye ve mu'teberâna tavsiye olunmuştur. Ancak Maraş'daki yerli efrâd-ı redîfenin satvetinden matlûb vechile istifade edilmediği ve bunlardan Ermenilerin daima tevehhüm etmekde bulundukları müracaat-ı vâkı'adan münfahim olmasına mebnî İkinci Ordu'dan birkaç gün evvel İskenderun'a çıkan iki yüz kûsûr mevcudlu nizâmiye taburunun Ayntab'a i'zâmıyla Ayntab'daki nizâmiye bölüğünün mevcud kuvvete ilaveten ve muvakkaten Maraş'a sevki ve Maraş'a muvâsalat edeceği bildirilip fakat henüz gelmeyen

Konya Taburu'nun muvâsalatında Maraş'daki yerli redîflerin terhisi nizâmiye kumandanı ile bi'l-müzâkere tensîb olunarak keyfiyet Adana'da bulunan Kuvve-i Mürettebe Kumandanı Mehmed Ali Bey'e yazıldığı ve 27 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafla arz olunduğu üzere Maraş müdde'î-i umumî muâviniyle Mustantıklığı'nın ifa-yı vazifedeki terâhîlerini setr için tahattî-i merci'le doğrudan doğruya Adliye Nezâreti'ne müracaat ederek eşhâs-ı merkûmenin merkez-i vilâyete gönderilmelerine kıyâm etmeleri ve bu suretle memleketde heyecan vuku'una sebep olmuş olduğu ma'rûzdur. Fermân.

Fî 2 Mayıs sene [1]325

Haleb Valisi

Reşid

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Evrak Numarası
144
4

Tarih: 27 Rebûlâhir sene [1]327 - 5 Mayıs sene [1]325

Adliye Nezâreti Vekâlet-i Celîlesi'ne

On yedi kişinin Tahkik Komisyonu tarafından Haleb'e gönderilmesini intâc eden tedbir mûcib-i sû-i te'sir olarak Hristiyanların dükkânlarını kapadıkları ve yüz kadar kadının hükûmet konağına gelerek merkûmların saliverilmesini talep eyledikleri ve asâkir-i muntazaranın vürûd etmediği Fransa Sefâreti'nden bâ-takrîr bildirilmesiyle hakikat-i hâl Haleb Vilâyeti'nden istîlâm olunmuş idi. Mevkûfînin komisyon kararıyla Haleb'e aldırıldığı hakkındaki rivayet mugayir-i hakikat olup ancak Adana Vilâyeti'nde vuku bulan iğtişâş sırasında Maraş'da dahi katlolunan birkaç Ermeni'nin katl ü cerhinden dolayı maznûnen mevkûf olan on beş şahsa aid evrakın merkez-i Vilâyet İstintâk Dairesi'ne nakli lüzumu müracaat-ı vâkı'a üzerine nezâret-i celîleden Maraş Müdde'î-i Umumî Muâvinliği'ne cevaben tebliğ kılınmasıyla eşhâs-ı merkûmenin tahte'l-hıfz Haleb'e gönderilmesini müteâkiben maznûnların ak-raba ve müte'allikâtından bir hayli kadınların müctemi'an Daire-i Hükûmet'e gelerek muamele-i gayr-ı lâıykada bulunmalarından dolayı dağıldığına ve

bundan bir takım ahali havf ederek dükkânlarını kapamışlar idiyse de icra kılınan nesâyih üzerine dükkânlar açdırılıp ezhân-ı ahalinin teskin ve tatmini için hükûmetçe her türlü tedâbîre müracaat olunduğuna ve ... Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire ile de bildirildiği vech ile Maraş müdde'î-i umumî muâviniyle mustantıkının ifa-yı vazifedeki tekâsüllerini setr için doğrudan doğruya nezârete müracaatla eşhâs-ı merkûmenin merkez-i vilâyete gönderilmelerine kıyâm eylemeleri heyecan-ı mezkûrun vuku'una sebep olduğuna dair vilâyet-i müşârunileyhâdan cevaben gelen telgrafnâmenin sureti leffen savb-ı âlîlerine tisyâr kılınmakla mündericâtına ve iş'âr-ı sâbika nazaran ifa-yı muktezâsı hususuna himem.

[18 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2816/20

77

ERMENİCE MÜTERCİMİN GÜNLÜK ÜCRETİ VE KENDİSİNE TEBLİGAT YAPILMASI

Ermenice evrakın tercümesi için Adana'ya gönderilecek olan Mekâtib-i Hususiye müfettişlerinden Süreyya Bey'e Dahiliye Nezâreti'nin 1325 senesi bütçesinin masarifi gayr-i melhuza ödeneğinden, iş bitimine kadar günlük 2 mecidiye üzerinden ödeme yapılmasının Maliye Nezâreti'ne; ilk vasıta ile hareket etmesi hususunda kendisine tebligatta bulunulmasının da Maarif Nezâreti'ne bildirildiği; Sadâret'ten de söz konusu meblağın anılan ödenekten karşılanması hususunda izin istendiği; ayrıca durum hakkında Adana Valiliği'ne de bilgi verildiği

Dahiliye Mektubî Kalemi

Evrak Numarası

1032

6

Tarih: 28 Rebûlâhîr sene [1]327 - 6 Mayıs sene [1]325

Maliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Ermeni yazılarıyla muharrer evrakı tercüme için Adana'ya i'zâmı takarrür eden Mekâtib-i Hususiye müfettişlerinden Süreyya Bey'e evvelce Adana'-

ya i'zâm edilen etıbbâ yevmiyelerine kıyâsen yevmî iki mecdiye i'tâsı ve işe mübâşeretinden hitâm-ı memuriyetine kadar verilecek meblağın Dahiliye'nin üç yüz yirmi beş senesi bûdcesine dahil Masârıf-ı Gayr-ı Melhûza Tertibi'nden mahsûbu icra edilmek üzere senedâtının nakid makamında Hazine-i Celîle'ye irsâli lüzumunun defterdarlığa iş'ârı hususunun nezâret-i aliyyelerine tebliği Muhasebe'den ifade olunmakla bu vech ile ifa-yı muktezâsına himmet buyurulması bâbında.

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhi'ye

Ermeni yazılarıyla muharrer evrakı tercüme için vilâyetden vâki olan taleb ve iş'âr üzerine Adana'ya i'zâmı tensîb edilen Maârif Nezâreti Mekâtib-i Hususiye müfettişlerinden Süreyya Bey'e verilecek ikişer mecdiye yevmiyeye karşılık tedariki gayr-ı mümkün olduğundan bunun nezâret-i acizânın üç yüz yirmi beş senesine aid Masârıf-ı Gayr-ı Melhûzası Tertibi'nden tesviyesi hususunun Muhasebe ifadesiyle istîzânına ibtidâr kılındı. Ol bâbda.

Maârif Nezâret-i Aliyyesi'ne

4 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 19 numaralı tezkire-i aliyyelerine cevabdır.

Adana'ya i'zâmı tensîb olunan Süreyya Bey'e verilecek yevmiye hakkında Maliye Nezâret-i Aliyyesi'ne tebligât ifa olduğundan mûmâileyhin hemen ilk vasıta ile azîmet etmesi lüzumunun kendisine tebliği hususuna himmet buyurulması bâbında.

Telgraf

Adana Vilâyeti'ne

Ermenice muharrer evrakı tercüme etmek üzere yevmî iki mecdiye ile oraya i'zâmı tensîb kılınan Mekâtib-i Hususiye müfettişlerinden Süreyya Bey'in ilk vasıta ile müteheyyi'-i azîmet bulunduğu beyân olunur.

[19 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2817/41

78

MERSİN'DEKİ FRANSIZ ZIRHLISI KUMANDANININ KONSOLOSLA BİRLİKTE ADANA'YA GELİŞİ

Mersin'deki Fransız zırhlısı kumandanının bahriye subayları ve Fransız konsolosu ile beraber Adana'ya geldiği

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 28 Rebûlâhîr sene [1]327

6 Mayıs sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Mersin'deki Fransız zırhlısı kumandanı beraberinde bahriye zâbitânı ve Fransız konsolosu olduğu hâlde Adana'ya gelerek vuku bulan mülâkâtta cereyân eden muhâvereyi hâkî Adana Vilâyeti'nden gelen fî 5 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâme manzûr-ı âlî-i Sadâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen takdim kılındı. Ol bâbda.

[19 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2817/86

79

ADANA OLAYLARI HAKKINDAKİ ASILSIZ YAYINLARA KARŞI TEDBİR ALINMASI

Dahiliye Nezâretince Adana olayları hakkında asılsız ve heyecan uyandırıcı tarzda yayınlar yapan İstanbul'daki Ermenice gazetelerin bir kısmının kapatıldığı, bir kısmının sahiplerinin de uyarıldıklarına dair Sadâret'e bilgi verilip bunlara karşı daha sert bir tutum içerisine girilip girilmemesi hususunda görüş sorulduğu ve Avrupa basınında da yer alan ve elçiliklerce yalanlanmaması halinde aleyhte kamuoyu oluşmasına yol açacak benzer yayınların takip ve tekzip edilmesi için ilgililere tekrar emir verilmesinin talep edildiği

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 28 Rebûlâhir sene [1]327 - Fî 6 Mayıs sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Adana Hâdisesi'ne dair Ermenice *Manzûme-i Efkâr*, *Pozantiyon* ve *Aravelk* gazetelerinde görülen makalâtın suret-i mütercemeleri leffen takdim kılındı. Dersâadet'de münteşir Ermenice gazeteler umumiyetle bu misillü makalât-ı kâzibe ve müheyyice derc etmekde olup bunların hepsinin birden tatili cihetine gidilmesi mümkün ve muvâfık olmayacağı cihetle birkaç tanesi evvelce kapadılmış ve mütebâkîsinin de sahibleri celb edilerek kendilerine ihtarât ve tefhîmât-ı lâzıme icra olunmuş ise de yine ara sıra neşriyât-ı müheyyiceden hâlî kalmadıkları görüldüğü gibi dün bi'l-vasıta şifahen arz olunduğu vech ile hâdise-i mezkûreden dolayı Avrupa gazetelerinden ekseri aleyhimizde pek çok neşriyât ve müftereyâtta bulunmakda olup sefâretlerimizce bunların derhal tebyîn-i hakikatle redd ü tekzibine ihtimâm olunmazsa bu gibi neşriyât-ı müheyyice ve bedhâhânenin efkâr-ı umumiye üzerinde sû-i te'sirât bırakması muhakkak bulunmasına nazaran Ermeni matbûâtının Dersâadet'de neşrolunmakda olan diğer Osmanlı gazeteleriyle tekzib edilmekte bulunan bu misillü neşriyâtına karşı nezâret-i acizîce daha ziyade iltizâm-ı şiddet edilmesi münasib olup olmadığı kesdirilemediğinden bu bâbda re'y ü irâdelerine müracaata mecburiyet görülmüş ve kezâlik Avrupa gazetelerinin tekzib-i neşriyâtı ve bu bâbda teşebbüsât ve takibâtıdan geri durulmaması zımnında lâzım gelenlere ez-ser-i nev tebligât-ı âcile ve müessire icra etdirilmesi menûât-ı müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleri bulunmuş olmakla ol bâbda.

**

Bu gazetelerin hepsinin birden kapadılması mümkün değildir. Ashâbının bugün celbiyle bu misillü neşriyât-ı müheyyicede devam etdikleri hâlde gazetelerinin tatil edileceğine dair kendilerine ihtarât ve tenbihât-ı lâzıme ifası taraf-ı vâlâ-yı Müsteşarî'ye.

Fî 6 Mayıs sene [1]325

Matbûât İdaresi'ne fî 6 minh.

[19 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2817/85

Adana'da ilan edilen örfî idarenin Maraş'ta meydana gelen bazı olaylardan dolayı Maraş ve Antakya'yı da kapsayacak şekilde genişletilmesinin faydalı olacağıının bildirilmesi üzerine, buralara gönderilmesi planlanan askerî birliklerin yerlerine ulaşmasıyla birlikte bu iki yerde örfî idare ilan ve birer Divan-ı Harb teşkil edilmesine dair çıkarılan irade-i seniyyenin, gereği yerine getirilmek üzere ilgili makamlara tebliğ edildiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 30 Rebiülâhir sene [1]327 - 7 Mayıs sene [1]325

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne, Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne, Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordu-yı Hümâyûnlar Müfettişi ve Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik Atûfetli Mahmud Şevket Paşa Hazretlerine

//** Evvelce hasbe'l-icab Adana Vilâyeti'nde ilân olunan idare-i örfî-yenin Maraş'da vuku'a gelen bazı hâdisâtıdan dolayı Maraş'a ve Antakya'ya dahi şâmil tutulması mûcib-i fevâid ve muhassenât olacağı Adana Kuvve-i Mürettebe Kumandanlığı'ndan bildirildiği** //Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'yle Hareket Ordusu Kumandanlığı'ndan// iş'âr olunmuş ve Maraş ve Antakya havalisince asayişin te'min-i istikrarı ve mütecâsirlerin te'dîbi muktezâ görünüp Seksen İkinci Alay'ın İkinci Taburu'nun İskenderun'dan Maraş'a sevk edildiği gibi Karaman ve Konya Taburlarının da vapurlara li-ecli'l-irkâb Mersin'de hâzır bulunduğu anlaşılmış olduğundan yalnız Maraş Sancağı'yla Antakya'ya münhasır olmak üzere müretteb taburların muvâsalatını müteâkib idare-i örfîyenin ilânıyla nefsi Maraş'da ve Antakya'da birer Divan-ı Harb teşkili zımında muamele-i lâzîmenin ifası hususunun nezâret-i müşâruniley-

* **Harbiye Nezâreti'ne mebde'**: " 2 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 675 numaralı tezkire-i aliyyelerine cevabdır. ... "

Mahmud Şevket Paşa'ya mebde': " 3 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i atûfilerine cevabdır. ... "

** **[Harbiye Nezâreti'ne]**: " ... Hareket Ordusu Kumandanlığı'ndan dahi ... "

[Mahmud Şevket Paşa'ya]: " ... Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'nden de ... "

hâya havalesi ve Haleb Vilâyeti'ne tebligât ifasının savb-ı âlî-i âsafânelerine inbâ ve zikrolunan Üçüncü ve Hareket Ordusu Kumandanlığı'na da malumât i'tâsı hususlarına Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararıyla bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî şeref-müte'allik buyurularak mûcebince icabı icra kılınmış* //olmakla nezâret-i aliyye-i âsafânelerince de iktizâsının ifası bâbında.//

[20 Mayıs 1909]

BEO, 3554/266482

81 CEBEL-İ BEREKET'TE DİVAN-I HARB VE ASKERÎ TAHKİK HEYETLERİ TEŞKİL EDİLMESİ TALEBİ

Adana Valiliği'nin, olayların çok geniş bir bölgeye yayılmış olması sebebiyle Adana'daki Divan-ı Harb'in icraatının etkinlik ve süratinin kesintiye uğramaması için Cebel-i Bereket Sancağı'nda da 1 Divan-ı Harb ile 2-3 Askerî Tahkik Heyeti kurulmasına dair teklifinin, gereği yapılmak üzere Harbiye Nezâreti'ne bildirildiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 8 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Adana'da Divan-ı Harb-i Örfî, tahkikâtına ibtidâr etmiş olup fakat daire-i iğtişâşın pek vâsi' olmasına nazaran mülhakâtta Divan-ı Harb'e müteferri' hey'et-i askeriye bulundurulmaması Divan-ı Harb'in sür'at ve şiddet-i icraâtına mâni olacağına ve bu cihet Divan-ı Harb Riyâsetince de musaddak bulunmasına nazaran Cebel-i Bereket Sancağı'nda münasib bir mevkide bir Divan-ı Harb daha teşkili ile iki-üç Hey'et-i Tahkikiye-i Askeriye bulundurulması ve muktezî ümerâ ve zâbitânın Dersââdet'den yahud Beşinci Ordu erkânından âcilen i'zâmı lüzumu Adana Vilâyeti'nden bildirildiğini mutazammın Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden gelen 7 Mayıs sene [1]325 tarihli ve

* **Kumandanlığa:** " ... olduğu beyânıyla tezkire."

700 numaralı tezkire melfûflarıyla ma'an savb-ı âlîlerine/saadetlerine tisyâr kılınmakla icabının serî'an ifa ve inbâsına ve melfûfların iadesine himmet.

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

7 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 700 numaralı tezkire-i aliyye-i âsafâne-lerinde beyân buyurulduğu üzere Cebel-i Bereket Sancağı'nda dahi bir Divan-ı Harb teşkiliyle iki-üç Hey'et-i Tahkikiye-i Askeriye bulundurulması ve muktezî ümerâ ve zâbitânın Dersaâdet'den veyahud Beşinci Ordu erkânından âcilen tayin ve i'zâmı lüzumu Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne iş'âr kılınmakla ol bâbda.

[21 Mayıs 1909]

BEO, 3553/266464

82

ANTAKYA'DAKİ MUHTAÇ ERMENİ DUL VE YETİMLERİNE HÜKÜMETÇE YARDIM YAPILMASI

Cebel-i Sem'an Tabur Kumandanlığınca, Antakya'da meydana gelen olaylar sırasında eşyaları yağmalanıp erkekleri katlolunan muhtaç Ermeni dul ve yetimlerine yardım hususunda oradaki idarecilerin gerekli duyarlılığı göstermediğinin bildirilmesi üzerine, Halep Valiliği'ne bunların ihtiyaçlarının acilen tespit edilerek açıkta kalanların uygun yerlere yerleştirilip geçimlerinin sağlanmasına dikkat edilmesinin emredildiği; Maliye Nezâreti'nden de Hükûmetçe Adana'daki muhtaçlar için tahsis edilen 30 bin liradan 5 bininin buradaki muhtaçlar için ayrılıp Defterdarlığa harcama izni verilmesinin istendiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Aded: 559

Mahremâne

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

Antakya'da hâneleri tahrib ve eşyaları yağma ve erkekleri katlolunan Ermeni eytâm ve erâmiline hükûmetçe muâvenet-i lâzıme icrası hususunda

tedâbîr-i ciddiye ittihâzı lüzumu Adana Kuvâ-yı Mürettebesi Kumandanlığı'ndan kemâl-i ehemmiyetle bildirildiğini mutazammın Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'nin 2 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 676 numaralı tezkiresi matviyyen savb-ı sâmi-i âsafânelerine tisyâr kılınmış ve muhtacîn-i merkûmenin terfîh ve te'min-i istirahatleri emrinde hükûmet-i mahalliyece şimdiye kadar gösterilen âsâr-ı tesâmüh şâyân-ı muâhaze bulunmuş olmakla vilâyete vesâyâ-yı serî'a ifa ve Adana muhtacîni için tahsis edilen otuz bin liradan Haleb Vilâyeti'ndeki muhtacînin de hissedar edilmeleri lüzumunun icab edenlere emr u inbâ buyurulması bâbında emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 27 Rebîulâhir sene [1]327 ve fî 4 Mayıs sene [1]325

Sadırazam

Hüseyin Hilmi

**

Umum Erkân-ı Harbiye

Dairesi

Üçüncü Şubesi

676

***Hulâsa:** Antakya'da Ermeni ailelerine hükûmetçe muâvenet-i lâzime ifasına dair*

Mahremâne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Antakya'da hâneleri tahrib ve eşyaları yağma ve erkekleri katledilen Ermeni eytâm ve erâmiline hükûmetçe muâvenet-i lâzîmenin icrası hususunda henüz ciddî tedâbîre teşebbüs edilmediğine ve ifadât-ı saireye dair mahal-i mezbûrda bulunan Cebel-i Sem'ân Taburu Binbaşılığı'nın iş'ârına atfen Kuvve-i Mürettebe Kumandanlığı'ndan mevrûd şifreli bir kıt'a telgrafnâme sureti leffen taraf-ı sâmi-i fahîmânelerine tisyâr kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 26 Rebîulâhir sene [1]327 ve fî 2 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı

Salih Hulusi

**

Umum Erkân-ı Harbiye
Dairesi
Üçüncü Şubesi

*Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanı Miralay Mehmed Ali Bey'den
mevrûd fî 2 Mayıs sene [1]325 tarihli şifreli telgrafnâmenin suretidir.*

Antakya'da Ermenilerin hâneleri tahrib ve eşyaları kâmilten yağma ve erkekleri katledilmiş ve erâmil ve eytâm ve sağ kalan ailelerin bir kısmı hükûmet-i mahalliyece termîm edilen altmış üç hâneye yerleştirilmiş ise de hânesi ve eşyası kâmilten yanmış ve yevmî nafakaya muhtac kalmış olanların te'min-i iskân ve iâşeleri için hükûmet-i mahalliyece şimdiye değin ciddî bir tedbire tevessül edilmediği Antakya'da bulunan Cebel-i Sem'ân Taburu Binbaşılığı tarafından bildiriliyor. Ermeni erâmil ve eytâmının bu hâlde kalması insaniyete ve şân-ı Meşrutiyet'e muvâfık olmadığı gibi ecnebilere sermaye-i makâl olacağı âşikâr olmakla bu bâbda muktezâsının sür'at-i ifasına müsaa-de buyurulması bâbında.

**

Dahiliye Mektubî Kalemî

Evrak Numarası: 559

Tarih: 2 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 9 Mayıs sene [1]325

Maliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Antakya'da hâneleri tahrib ve eşyaları yağma ve erkekleri katlolunan Ermeni eytâm ve erâmiline hükûmetçe muâvenet-i lâzıme icrası zımında tedâbîr-i ciddiye ittihâzı lüzumu Cebel-i Sem'ân Taburu binbaşısının ve Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'nden makam-ı sâmi-i Sadâret-penâhî'ye bildirilmesiyle muhtacîn-i merkûmenin terfîh ve te'min-i istirahatleri emrinde hükûmet-i mahalliyece itina olunmak üzere vilâyete vesâyâ ifa olunması ve Adana muhtacîni için tahsis edilen otuz bin liradan Haleb Vilâyeti'ndeki muhtacînin de hissedar edilmeleri lüzumunun icab edenlere tebliği bâ-tezkire-i sâmiye izbâr buyurulmuş ve muhtacînin derece-i ihtiyaclarının serî'an tahkiki ve açıkda kalanların münasib mahallere iskânlarıyla te'min-i maişetlerine itina olunması ehemmiyetle Haleb Vilâyeti'ne tebliğ kılınmış olmakla Adana muhtacîni için muhassas

sâlifü'z-zikr otuz bin liradan Haleb muhtacîni için de beş bin liranın serî'an tefrîkiyle sarfı için mahalli defterdarlığına me'zûniyet i'tâsı ve neticesinin hemen inbâsı hususuna himmet buyurulması bâbında.

[22 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2820/46

83 OLAYLARA KARIŞANLARIN DİVAN-I HARB'E SEVKİ

Adana Valiliğince, olaylarla ilgisi bulunan 127 Müslüman ve 92 gayri-müslimin Divan-ı Harb'e sevk edildiğinin bildirildiği, ancak daha önce sorulan bazı sorulara Valilikçe henüz cevap verilmediğinden, bunların cevaplarının da bir an önce tek tek bildirilmesinin istendiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Umûr-ı Dahiliye

Mektubî Kalemi

Aded: 735

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana İğtişâş'ında zî-medhal oldukları cihetle iki gün zarfında derdest ve Divan-ı Harb'e tevdî' edilen eşhâsın mikdarını hâvî Adana Vilâyeti'nden alınan iki kıt'a telgrafnâmenin suretleri leffen takdim kılındı. Geçenlerde bazı istîzâhâtı hâvî vilâyet-i müşârunileyhâya yazılıp müsveddesi zât-ı sâmî-i fahîmânelerine takdim ve irâe olunan telgrafnâmeğe henüz cevap alınamadığından ve bu gibi malumât-ı muhtasara ve mübheme te'min-i maksada kifiyet edemeyeceğinden mezkûr telgrafnâmede muharrer es'ileye madde be-madde hemen cevap verilmesi vilâyet-i müşârunileyhâya ihtar kılınmıştır. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 2 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 9 Mayıs sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

Ferid

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi

Adana Vilâyeti'nden gelen telgrafnâme suretidir.

İğtişâşda zî-medhal olup bugün Divan-ı Harb'e mevdû' olanlar yüz yirmi yedi nefer Müslim ve doksan iki nefer gayr-ı müslim olup kemâl-i germî ile haklarında tahkikât ve muhakemât icra olunmakda olduğu ma'rûzdur.

Fî 8 Mayıs sene [1325]

[22 Mayıs 1909]

BEO, 3557/266702

84

İNGİLTERE KONSOLOSLUĞU'NA SIĞINAN
ERMENİLERİN TESLİMLERİNİN SAĞLANMASI

Divan-ı Harb tarafından Adana olaylarına karıştıkları için yargılanmalarına karar verilen ve hâlen İngiltere konsolosunun evinde oldukları haber alınan isimleri yazılı 5 Ermeni'nin teslim edilmesi için Valilikçe Konsolosluğa tebligat yapıldığı, Hariciye Nezâreti'nden de bu hususta İngiltere Sefareti nezdinde girişimlerde bulunulmasının istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 6446

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana Vak'a-i fecî'asında zî-medhal oldukları şühûd-ı müte'addide şehâdetiyle sâbit olan Bezdikyan Zaharya, Bezdikyan Dikran ve Dava vekillerinden Çalyan Karabet, Bezdikyan İsai, Doktor Recebyan nâm kesânın Adana'da İngiltere Devlet-i fahîmesi konsolosunun misafir olduğu hâneye iltica ile el-yevm orada bulundukları haber alınmış ve merkûmûnun icra-yı muhakemeleri zımnında Divan-ı Harb-i Örfî'ye ihzârı lâzımeden görülmüş oldu-

ğundan teşebbüsât-ı mukteziyede bulunularak kendilerinin ahz u celbiyle Divan-ı Harb-i mezkûra teslimleri Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nden iş'âr olunmuş ve keyfiyet bâ-tezkire-i mahsusa konsolosa tebliğ kılınmış ise de bu bâbda Hariciye Nezâretince lâzım gelen teşebbüsün ifasına müsaade buyurulması ma'rûzdur. Fermân.

Fî 13 Mayıs sene [1325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

**

Dahiliye Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 7 Cumâdelûlâ sene [1]327 - Fî 14 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana İğtişâş'ında zî-medhal oldukları şühûd-ı müte'addide ile sâbit olmasından dolayı Divan-ı Harb-i Örfîce lüzum-ı muhakemelerine karar verilen ve Adana İngiltere Konsoloshâne'sine iltica etmiş olan Bezdikyan Zaharya, Bezdikyan Dikran ve Dava vekillerinden Çalyan Karabet, Bezdikyan İsaî ile Doktor Recebyan'ın hükûmete teslimleri konsolosluğa bildirildiğinden bahs ile bu bâbda nezâret-i celîlelerince de sefâret nezdinde teşebbüsât-ı lâzımede bulunulması Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmede iş'âr kılınmasına naran teşebbüsât-ı mukteziye ve serî'a ifasıyla neticesinin inbâsına himem.

[27 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2825/2

85

ADANA'YA GÖNDERİLECEK MEBUSLARIN HARCIRAHLARINDAN KESİNTİ YAPILMAMASI

Adana'ya gönderilmek üzere Meclis-i Mebusan tarafından seçilen Mebus Yusuf Kemal Bey ve Agop Babikyan Efendi'nin, memur olmadıkları için harcırahlarından Babıalı Teshilat Sandığı'na kesinti yapılamayacağı beyan etmeleri üzerine, harcırahlarının kesintisiz olarak ödeneği

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 7 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 14 Mayıs sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

30 Nisan sene [1]325 tarihli ve 494 numaralı tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîlerine cevabdır. Adana'ya i'zâm olunmak için Meclis-i Mebûsânca intihâb edilen mebûsândan Yusuf Kemal Bey ile Agop Babikyan Efendi'nin harcırahlarından iş'âr-ı sâmi-i fahîmâneleri vech ile Bâbîâlî Teshîlât Sandığı aidâtı bi't-tevkif üst tarafı tesviye edilmiş ise de kendileri memurînden olmalarına ve Meclis-i Mebûsân azâlığundan dolayı kendilerine evvelce i'tâ olunan harcırahdan mezkûr aidâtın tevkif edilmemesine nazaran bu kere verilecek harcırahlarından aidât-ı mezkûrenin tevkifi cihetine gidilmesi doğru olamayacağını ve tamamen tesviye edilmezse kabul etmeyeceklerini beyân eylemeleri üzerine harcırahları bulunan sekiz bin üç yüz altmış altı kuruşun tamamen tesviye edildiğinin berây-ı malumât arzına ibtidâr kılındı. Ol bâbda.

[27 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2824/16

86

ERMENİ PATRİK KAYMAKAMLIĞI'NIN
ADANA'DAKİ SON DURUM İLE İLGİLİ
İDDİALARININ SORUŞTURULMASI

Adana olaylarına katılanların cezalandırılıp gasp edilen eşyanın geri alınması ve zarar görenlerin ihtiyaçlarının karşılanması hususlarında ciddî bir icraat yapılmadığı, zorla nikah altına alınmak istenen kimse-siz ve dul Ermeni kadın ve kızların, ailelerine veya Ermeni kilise cemi-yetlerine teslim edilmediği, yağmalanan eşyanın kaçırılmasının engel-lenmediği, olayların faillerinden olduğu bilinen bazı kişilerin tutuklan-madığı, tutuklu olan bazılarının da tahliye edildiği, tüm bu olanlardan cesaretlenen Maraş ahalisinin Zeytun'a karşı bir harekete hazırlandığı yolunda Ermeni Patrik Kaymakamlığınca ileri sürülen ve Adana Valili-ğince incelenip asılsız olduğu bildirilen iddiaların yer aldığı takririn, da-ha geniş bir şekilde soruşturulmak üzere Adana'daki Tahkik Heyeti'ne gönderildiği, Maraş ile ilgili acil tedbir alınması için de Halep Valiliği'ne talimat verildiği

Dahiliye
Mektubî Kalemî

Tarih: 9 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 16 Mayıs sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye
Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Hâdisede zî-medhal olanların te'dîbi ve mağsûbâtın istirdâdı ve musâbînin tehvîn-i ihtiyacâtı yolunda henüz ciddî bir hareketde bulunulmadıktan başka dul ve kimsesiz kalan kadın ve kızların aşırı olarak cebren istinkâhlarına teşebbüs olduğu hâlde memurîn-i mahalliyeye güya tebdil-i mezheb için bi'r-rıza müracaat etdikleri tarzında te'vîlâtı kıyâm olup bu kabîl kadın ve kızlardan hiçbir ebeveynlerine veya Ermeni kilise cemiyetlerine teslim olunmadığı ve yağma olunan eşya şimendiferlerle aşırılırken istasyonlarda mahalli hükûmetine ihbar olduğu hâlde müdde'î ve sahibi çıkmadıkça tevkif olunamayacağı cevabı verildiği ve vukuâtın başlıca müsebbibleri olan memurîn ve müteneffizânın isimleri malum iken hiçbir derdest olunmadığı gibi tevkif edilen bazılarının da sebîlleri tahliye olduğu ve bu bâbda Kozan müdde'î-i umumî muâvininin fevkalâde cür'eti görüldüğü ve musâbînin tahfîf-i ihtiyacâtı için şimdiye kadar bir gûne muâvenetde bulunulmayıp şiddetle vergi tahsilâtına bile kıyâm olduğu ve ahvâl-in bu merkezde cereyânından Maraş ahalisi cesaret alarak Zeytun üzerine harekete hazırlandıkları Ermeni* //Patrik Kaymakamlığı'ndan nezâret-i acizîye verilen takrîrde// dermiyân olunması üzerine iddia edilen mevâd hakkında madde be-madde tahkikât bi'l-icra ahvâl-i müştekâ bihânın sübût-ı sıhhati hâlinde icab edenler hemen taht-ı mes'uliyete alınarak ve men'-i tekerrürü emrinde tedâbîr-i ciddiye ittihâz olunarak neticesinin inbâsı hakkında Adana ve Halep Vilâyetlerine tebligât icra olunmuş idi. Adana Vilâyeti'nden cevaben alınıp Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da kırâet olunan telgrafnâmede müdde'âyât-ı vâkı'anın hilâf-ı hakikat olduğu dermiyân edilmesine binâen meclis-i mezkûrca müzâkere olduğu vech ile mezkûr takrîr ve telgrafnâme suretleri hemen tahkikât ve tedkikât-ı mükemmele icrasıyla neticesinin iş'ârı zımnında Adana'ya ahîren i'zâm olunan Hey'et-i Tahkikiye'ye irsâl kılındığı gibi Zeytun ahalisi hakkında Maraş ve havalisi ahalisi tarafından bazı tasavvurât-ı tecavüz-kârâne vuku'una dair olan rivayet

* **Hariciye'ye:** " ... Patrik Kaymakamlığı'ndan nezârete verilen sureti melfûf takrîrde ... "

sahîh ise bu misillü ahvâle meydan verilmemesi zımnında tedâbîr-i âcile itti-hâzı Haleb Vilâyeti'ne* //inbâ ve Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne malumât i'tâ kılınmışdır. Ol bâbda.//

Adana'da Bulunan Hey'et-i Tahkikiye'ye

Bazı ifadât ve şikâyatı hâvî Ermeni Patrikliği Kaymakamlığı'ndan ve-rilen takrîr ile sebk eden tebligâta cevaben Adana Vilâyeti'nden alınan 12 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâmenin suretleri Meclis-i Mahsus-ı Vüke-lâ'da ba'de'l-kırâe leffen irsâl kılınmış olmakla meâllerine nazaran hemen tedkikât ve tahkikât-ı mükemmele icrasıyla neticesinin muvazzahan ve serî-'an inbâ buyurulması bâbında.

[29 Mayıs 1909]

DH. MKT, 2826/3

87

**ADANA'YA GİDECEK TAHKİK
HEYETİ'NE KATILMAK İSTEMEYEN
TALAT EFENDİ'NİN YERİNE BAŞKA BİRİNİN TAYİNİ**

Adana'ya gidecek olan mebus ve memurlardan kurulu Tahkik Heye-ti'ne katılmakla görevlendirilen ancak mazeret beyan ederek katılma-yan Cezayir-i Bahr-ı Sefid Müddeî-i Umumîsi Talat Efendi'nin yerine bir başka Adliye memurunun görevlendirilmesine şimdilik gerek görül-mediği, daha sonra gerekirse Adana'ya yeni gelecek memurlardan bi-rinin Valilikçe görevlendirilebileceğinin bildirildiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemî

Numara: 832

Tarih: 11 Cumâdelevvel sene [1]327 - 18 Mayıs sene [1]325

Adliye Nezâreti Vekâlet-i Aliyyesi'ne

7 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 146 numaralı tezkire-i aliyyelerine ce-vabdır. Memurîn ve mebûsândan mürekkeben Adana'ya i'zâm olunan hey'e-

* Hariciye'ye: " ...yazılmışdır. Ol bâbda."

te refakatden serd-i mazeret eden Cezayir-i Bahr-ı Sefîd Müdde'î-i Umumîsi Talat Efendi'nin yerine memurîn-i adliyeden diğer bir zâtın terfîkına lüzum olup olmadığı hakkında sebk eden istifsâra Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden bu kere alınan cevapda mezkûr hey'etde memurîn-i adliyeden kimsenin bulunması iktizâ etmeyip şâyed hey'etçe lüzum görülür ise vilâyete gelecek yeni memurîn-i adliyeden birinin mahallince terfîk olunabileceği Adana Vilâyeti'nin iş'ârına atfen dermiyân kılınmakla ona göre iktizâsının ifasına himmet.

[31 Mayıs 1909]

BEO, 3562/267083

88

**ADANA'DA
BİR DİVAN-I HARB DAHA KURULMASI TALEBİ**

Adana'da kurulan Divan-ı Harb tarafından soruşturma ve yargılama hızla devam etse de olayların meydana geldiği bölgenin geniş ve hâdiseye karışan kişi sayısının fazla olmasından dolayı 1 Divan-ı Harb'in yeterli olamayacağı, bu yüzden Adana'da ikinci bir Divan-ı Harb ile olay çıkan kazalarda ayrı ayrı birer Tahkik Heyeti kurulmasına dair Adana Valiliği'nin talebi hakkında Harbiye Nezâreti'nden görüş istendiği

**Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi
Aded: 871**

Müsta'celdir.

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana'da müteşekkil Divan-ı Harbce tesrî'-i tahkikât ve muhakemâta çalışılmakta ise de daire-i iğtişâsın vüs'atine ve hâdisede medhaldâr olanların kesretine nazaran bir Divan-ı Harb ile sür'at ve faaliyet-i matlûbenin te'-mini kâbil olamayacağından bahs ile iğtişâş zuhur eden kazalarda ayrı ayrı birer Hey'et-i Tahkikiye-i Askeriye ile beraber ikinci bir Divan-ı Harb'in daha teşkiliyle bu hey'etleri terkib edecek zâbitânın tesrî'-i i'zâmları derece-i

vücûbda bulunduğuna dair huzur-ı sâmi-i fahîmânelerine keşîde edilen telgraf-nâme suretinin nakliyle iş'âr-ı vâkı'ın tervîci talebini mutazammın Adana Vilâyeti'nden gelen 16 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâme leffen takdim kılınmakla ehemmiyet-i mündericâtına nazaran icra-yı icabı menût-ı re'y-i âlî-i Sâdaret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10 Cumâdelûlâ sene [1]327 - Fî 17 Mayıs sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

Ferid

**

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Şifre Kalemi

Müsta'celdir.

Adana Vilâyeti'nden mevrûd şifre telgrafnâmedir.

C. 15 Mayıs sene [1]325. Divan-ı Harb'den bi's-sual şimdi alınan tezki-rede dördü Müslim ve altısı gayr-ı müslim olarak on neferin kanunen müstahık oldukları cezaların bi't-tahdid ifa-yı muktezâsı zımnında Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na tebliğ kılındığı beyân olunuyor. Divan'ın reisiyle olunan mülâkât ve müzâkerâtda elden geldiği kadar geceli gündüzlü tesrî'-i muamelâta çalışılmakda olduğundan ve tahkikât ve muhakemât ancak bu derecede tesrî' olunabileceğinden peyderpey neticelenecek mevâddın bildirileceği ifade kılınıyor. Fi'l-hakika bir Divan-ı Harb ne kadar uğraşsa bundan ziyade tahkikât ve muhakemâtı tesrî'e muktedir olamaz. İçinde idam cezası da bulunacağından netâyic-i hükmiyenin tamamıyla tedkik ve tahkik edilmeksizin sâdır olamayacağı bedîhîdir. Daire-i iğtişâşın vüs'atine ve medhaldâr olanların cidden kesretine nazaran bir divanın hadd-i zâtında yetişemeyeceği cihetle Cebel ve Kozan Sancakları için bir Divan-ı Harb'in teşkili lüzumunu Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne arz etmiş idim. Görüşdüğüm memurîn-i ecnebiyenin bi'l-etraf muttali' olduğum efkâr ve ahvâline göre Adana Hâdisesi'nin bir gün evvel netice-i kat'ieye iktirâmı devletçe selâmet-i vatanca pek ziyade mühim olduğunu takdir ediyorum. Fakat vesâit-i mevcude sür'at-i matlûbeye gayr-ı müsaidir. Dûçâr-ı iğtişâş olan her kazada birer Divan-ı Harb ister ki

iki-üç ay içinde arzu edilen neticenin istihsâline muvaffakiyet hâsıl olabilsin. Bu da galiba mümkün değildir. Hiç olmazsa her kazada bir Hey'et-i Tahkikiye-i Askeriye ile beraber iş'âr-ı sâbık vechile bir ikinci Divan-ı Harb'in sür'at-i tayin ve i'zâmı ehemm ü elzem bulunduğunu arz eylerim. Fermân.

Fî 16 Mayıs sene [1]325

Vali
Mustafa Zihni

**

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi**

Tarih: 11 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 18 Mayıs sene [1]325

Elden

*Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne*²⁸

14 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkireye zeyldir. Adana Hâdisesi'nin bir gün evvel netice-i kat'iyeye iktirânı dûçâr-ı iğtişâş olan her kazada birer Divan-ı Harb-i Örfî teşkiline mütevakkıf olup bu ise gayr-ı mümkün göründüğünden hiç olmazsa her kazaya birer Hey'et-i Tahkikiye-i Askeriye tayini munasib olacağı Adana Vilâyeti'nin iş'ârına atfen Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden bildirilmesine nazaran vâki olacak mütâlâa-i aliyyelerinin serî'an iş'ârına himmet.

[31 Mayıs 1909]

BEO, 3562/267093

89

**DİVAN-I HARB KARARLARI İLE
İLGİLİ USULE RİAYET EDİLMESİ**

Adana'da Çakallı ve Kuyucular civarındaki cinayet olayında şahitlik yapmak isteyenleri engellemek maksadıyla tehdit suçundan Karaisalı kazasının Kuyucu köyü ahalisinden Karanlı Ali Çavuş ve Sofuoğlu İbra-

²⁸ Metinde "Aliyyesi'nden" şeklinde yazılmıştır.

him aleyhine Divan-ı Harb-i Örfice verilmiş olan teşhir ve kürek cezalarının uygulamaya konulduğunun bildirilmesi üzerine, usul gereği, bu ve bundan sonra verilecek Divan-ı Harb kararlarının, irade-i seniyyeleri çıkarılmak üzere öncelikle Bâbıâli'ye bildirilmesi gerektiğinin hatırlatıldığı

Harbiye Nezâreti
Mektubî Kalemi
Aded: 467

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana'nın Karaisalı Kazası'na tâbi Kuyucu karyesi ahalisinden Karslı Ali Çavuş ve Sofuoğlu İbrahim'in Çakallı ve Kuyucular civarındaki vak'a-i cinâiye hakkında celb edilen şühûdu şehâdetden men' için tehdid etdikleri sâbit olduğundan Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu'nun iki yüz on birinci maddesi mücebince ba'de't-teşhir üç sene küreğe konulmaları lâzım geldiği Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nden bâ-müzekkire vuku bulan iş'âr üzerine icabı icra kılındığını mutazammın Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanı Miralay Mehmed Ali Bey'den vürûd eden telgrafnâmenin sureti leffen takdim kılınmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 17 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı
Salih Hulusi

**

Harbiye Nezâreti
Mektubî Kalemi

Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanı Miralay Mehmed Ali Bey'den vârid olan fî 16 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâmenin suretidir.

Adana'nın Karaisalı Kazası'na tâbi Kuyucu karyesi ahalisinden Karslı Ali Çavuş ve Sofuoğlu İbrahim'in Çakallı ve Kuyucular civarındaki vak'a-i cinâiye hakkında celb edilen şâhidleri şehâdetden men' için tehdid eyledik-

leri sâbit olduğundan Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu'nun iki yüz on birinci maddesi mücebince ba'de't-teşhir üç sene küreğe konulmaları lâzım geldiği Divan-ı Harb-i Örfî Riyâset-i Aliyyesi'nden bâ-müzekkire iş'ârı üzere icabı icra kılındığı ma'rûzdur.

**

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Numara: 809**

Tarih: 12 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 19 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

17 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 467 numaralı tezkire-i aliyyelerine cevabdır. Adana'da Çakallı ve Kuyucular civarındaki vak'a-i cinâiye hakkında celb edilen şühûdu men'-i şehâdet için tehdid etmeleri cihetiyle ba'de't-teşhir üç sene küreğe konulmaları oradaki Divan-ı Harbce takarrür eden Karşlı Ali Çavuş ve Sofuoğlu İbrahim ile emsali haklarındaki hüküm ve kararların mevki'-i icraya vaz' olunduğu siyâk-ı iş'ârdan anlaşılmasına ve bu misillü Divan-ı Harb mukarrerâtının irâde-i seniyyeye iktirânı usulü iktizâsından bulunmasına mebnî gerek merkûmlar hakkında verilen ve gerek ba'd-ezîn verilecek olan kararların ale'l-usul irâdât-ı seniyyesi istihsâl olunmak üzere evvel emirde Bâbıâli'ye iş'ârı lâzım geleceği beyânıyla [tezkire].

[1 Haziran 1909]

BEO, 3562/267148

90

ALMANYA DEVLETİ TARAFINDAN HAKKINDA TAKRİR VERİLEN BİR ERMENİ'NİN DURUMU

Almanya Devletince, bir Ermeni hakkında tehdit edildiği iddiasıyla takrir verilmesi üzerine yapılan incelemede, söz konusu şahsın Adana olayları ile alâkası tespit edilerek sanık sıfatıyla kanuna uygun biçimde tutuklandığı ve bu işlemin takrirden belirtilen mesele ile ilgisi bulunmadığının anlaşıldığı

Dahiliye Mektubî Kalemi
Evrak Numarası
345/19

Tarih: 13 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 20 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Almanya Devlet-i fahîmesinin Mersin konsolosu tarafından gönderilen takrîr suret-i mütercemesinin irsâliyle dūçâr-ı tehdid olduğu mezkûr takrîrde beyân olunan Ermeni'nin Adana Vak'a-i ihtilâliyesinde medhaldâr ve maznûn olduğu icra kılınan tahkikât sırasında anlaşarak kanun dairesinde tevkif olduğuna ve şu tevkif maddesinin mezkûr takrîrde münderic mesele ile münasebeti olmadığı gibi muamele-i vâkı'anın kimseye karşı hakareti de mutazammın olamayacağı için müracaat vuku'unda sefârete ona göre cevab-ı münasib i'tâsı lüzumuna dair Adana Vilâyeti'nden gelen tahrirât ile mezkûr takrîr sureti leffen savb-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine irsâl olunmakla mündericâtına nazaran ifa-yı muktezâsı bâbında.

[2 Haziran 1909]

DH. MKT, 2828/70

91

**GASP VE YAĞMA SUÇU İŞLEYENLER
İLE BU YOLLA ELDE EDİLMİŞ MAL VE
EŞYAYI BULUNDURANLARIN DURUMU**

Harbiye Nezâreti'ne ve Adana Valiliği'ne; Adana olayları sırasında bizzat gasp ve yağma suçu işleyenlerin yakalanıp ellerinde bulunan bu yolla elde edilmiş mal ve eşyanın geri alınması, ancak bizzat bu suçu işlemeyip de sadece elinde başkalarından alınmak suretiyle elde edilmiş bu gibi mal ve eşya bulunanların cezalandırılmaları adil olamayacağından, bunlar hakkında işlem yapılmamasının bildirildiği

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Tarih: 13 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 20 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Beşinci Ordu-yı Hümayûn Kumandanlığı'ndan Fırka-i Askeriye Kumandanlığı'na gelip tevdi' olunan tahrirâtta Adana'da iğtişâsât-ı ahîre esna-

sında vuku'u rivayet ve iddia olunan gasb-ı emvâl mütecâsirlerinin hâdisede zî-medhal olanlar ile beraber derdest ve tevkif olunması lüzumu dermiyân kılınmış ise de elinde ve hânesinde emvâl-i menhûbe ve hayvanât-ı mağsûbe bulunanların kesretine nazaran bunların kâmilten hapis ve tevkifi mümkün olmayacağından bahs ile bazı ifadeyi hâvî Adana Vilâyeti'nden Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne çekilip nezâret-i müşârunileyhâdan tevdi' olunan 15 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâme leffen savb-ı âlîlerine irsâl kılındı. Bilfi'l sirkat ve nehb ü gâretde bulunan eşhâsın derdestleriyle emvâl-i mesrûka ve mağsûbenin istirdâdı umûr-ı tabîiyeden olup ancak bizzat sirkat ve nehb ü gâretde bulunmayıp da tedâvül-i eyâdî suretiyle nezdlerinde o kabîl emvâl ve eşya zuhur edenlerin ceza-dîde edilmeleri muvâfık-ı ma'delet olmayacağından bu gibiler hakkında bir muamele ifasına mahal olmadığı vilâyete tebliğ kılınmakla Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na da o yolda tebligât ifasına himem.

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

C. 15 Mayıs sene [1]325. Bilfi'l sirkat ve nehb ü gâretde bulunan eşhâsın derdestleriyle emvâl-i mesrûka ve mağsûbenin istirdâdı umûr-ı tabîiyeden olup ancak bizzat sirkat ve nehb ü gâretde bulunmayıp da tedâvül-i eyâdî suretiyle nezdlerinde o kabîl emvâl ve eşya zuhur edenler hakkında bir gûne muamele ifasına mahal yoktur. Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na da bu yolda tebligât icrası Harbiye Nezâreti'ne yazılmışdır.

[2 Haziran 1909]

BEO, 3564/267266

92

**ADANALI BİR ERMENİ KIZIN
İHTİDASI VE BUNDAN SONRA İHTİDA
EDECEKLER HAKKINDA YAPILACAK MUAMELE**

Adliye ve Mezahib Nezâretince; Mustafa isminde bir çerçinin Adana olayları sırasında Kırıkhan'dan alıp Darende'ye getirdiği ve Müslüman olması üzerine evlendiği Lehosya ismindeki Ermeni kız yüzünden Si-

vas Valiliği ile Ermeni murahhasası arasında anlaşmazlık çıktığı bildirilerek, Adana bölgesinden gelmiş Ermenilerle ilgili ihtida işlemlerinin, bunların memleketlerinden ne suretle ayrıldıklarına dair o yerin resmî makamları ile yapılacak yazışmadan sonra icra edilmesinin istendiği

Adliye ve Mezâhib Nezâreti
Mezâhib Müdürlüğü
112

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı dâ'îleridir ki

Adana'nın Kırıkhan karyesinde çerçilik eden Mustafa nâmında birinin esna-yı iğtişâşda alıp Darende'nin [Ye]nice karyesine getirdiği ve arz-ı ihtidâ etmesiyle taht-ı nikâhına aldığı Lehosya ismindeki Ermeni kızı merkûmla beraber merkez-i vilâyete celb ve isticvâb edildikde hüsn-i rıza ve muvâfakatıyla din-i İslâm'ı kabul ve Mustafa ile izdivâc etdiğini ve hiçbir suretle tazyik altında bulunmadığını ve Ermeniliği kabul etmeyeceğini ifade etmiş ise de Ermeni murahhasası efendi mezbûrenin ifadât-ı vâkı'asının vaktiyle geçirmiş olduğu havf u dehşetden münba'is bulunduğundan bahisle birkaç gün bir Hıristiyan'ın veyahud Vali Muavini Cercis Efendi'nin hânesine gönderilmesini teklif ettiği ve bu surette Ermenilerin leylen hâneyi basıp kızı kaçırmaları ihtimaline nazaran merkûmenin bir Ermeni kadını refakatiyle Daire-i Hükûmet'de bir odada misafir edilmesi tercih olunduğu ve murahhasa-i mûmâileyh bu bâbda Patrikhâne'den cevap almayınca bir re'yde bulunamayacağını ifade etmiş olup ahvâl-i mebsûtaya göre muamele-i resmiye ve nizâmiyenin icrasından sonra mezbûrenin kocasına teslimi iktizâ edeceği Sivas Vilâyeti'nden izbâr olunduğu beyânıyla iktizâsının ilâve-i mütâlâa-i acizânemle izbârı 12 Cumâdelûlâ sene [1]327 tarihli tezkire-i aliyye-i fahîmânelerinde iş'âr buyurulmuşdur. Mezbûre hakkında kable'n-nikâh muamele-i ihtidâiye icra kılınmamış olmasına ve murahhasa efendinin bu bâbdaki metâlibi ise hilâf-ı usul görülmesine nazaran bir Ermeni kadını refakatiyle Daire-i Hükûmet'de bi'l-muhafaza muamele-i resmiyesinin icrasından sonra zevcine teslimi yolunda vilâyetçe temhîd edilen re'y ve mütâlâa münasib görünüp ancak diğer tezkire-i acizânemle dahi arz ve izbâr olunduğu üzere ahvâl-i malume dolayısıyla şu

aralık Adana ve havalisinden mahâll-i saireye vürûd ederek arz-ı ihtidâ eyleyen bu gibi Ermenilerin memleketlerinden suret-i infikâki hakkında mahalli ile bir muhabere-i resmiye cereyân etdirildikten sonra muamele-i ihtidâiyelerinin icrası muvâfık-ı hâl ve maslahat olacağından ona göre ifa-yı muktezâsı vâbeste-i re'y-i âlî-i nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 12 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 19 Mayıs sene [1]325

Adliye ve Mezâhib Nâzırı Vekili

Defter-i Hakanî Nâzırı

Ed-Dâ'î

Mahmud Esad

Dahiliye Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Evrak Numarası

112

20

Tarih: 23 Mayıs sene [1]325

Sivas Vilâyeti'ne

C. 17 Mayıs sene [1]325. Lehosya nâm Ermeni kızı hakkında kable'n-nikâh muamele-i ihtidâie icra kılınmamış olmasına ve murahhasalığın me-tâlibi muhalif-i usul görülmesine binâen bir Ermeni kadın refakatinde ve Dai-re-i Hükûmet'de muhafaza ile muamele-i resmiyenin icrasından sonra zevci-ne teslimi münasib görüldüğü ancak şu aralık Adana ve havalisinden mahâll-i saireye vürûd ederek arzu-yı ihtidâda bulunan bu gibi Ermenilerin memleketlerinden suret-i infikâkları hakkında mahalli ile muhabere-i resmiye icra olunduktan sonra muamele-i ihtidâiyelerinin ifası muvâfık-ı hâl ve maslahat olacağı Adliye ve Mezâhib Nezâreti'nin iş'ârı üzerine tebliğ olunur.

[5 Haziran 1909]

DH. MKT, 2831/89

**BAZI ZANLILARIN
SERBEST BIRAKILMASI VE TAHKİKAT-I
İBTİDAİYE HEYETLERİNE MUSTANTIK TAYİNİ**

Mebus Babikyan Efendi ile Mersin mutasarrıfının Tarsus'tan çektikleri telgrafta; tutuklu olarak sorgulanmakta olan ve Amerikalıların masumiyetine şahitlik ettikleri Ermeni ileri gelenlerinden Kerope isimli şahsın ve benzer durumda olanların serbest bırakılıp tahkikatın tutuksuz olarak devam ettirilmesini ve sadece askerî memurlardan oluşan tahkikat-ı ibtidaiye heyetlerine ahaliden de üye seçilmesini talep etmeleri üzerine, adı geçen ve benzer durumda olanların, şayet haklarında tutuklanmalarını gerektirecek delil yoksa geçici olarak serbest bırakılmaları hususunda Adana Valiliği'ne talimat verildiği, ancak tahkikat heyetlerine ahaliden aza tayini kanunen mümkün olmadığından bunun yerine, tahkikatın daha güvenilir olması için Adliye ve Harbiye Nezâretleri'nden bu heyetlere Müslüman ve Müslüman olmayan 6 mustantik tayininin istendiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 16 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 23 Mayıs sene [1]325

Adliye Nezâreti Vekâlet-i Aliyyesi'yle

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Adana Hâdise-i zâilesinde Amerika misyonerlerinden Mister Christie'nin ikametgâhına iltica etmiş olan Ermeni mu'teberânından Kerope isminde bir şahsın mevkûfen isticvâb edilmekde ve masumiyeti Amerikalıların şehâdetiyle müsbet olan mûmâileyhin tûl müddet taht-ı tevkifde bulundurulması Ermenilerce tezâyüd-i keder ve elemi mûcib olmakda idüğünden bahisle bunun ve emsalinin tahliye-i sebîli ile serbest oldukları hâlde tahkikâtın ikmâli ve Divan-ı Harb'in şu'abâtından add ve sırf memurîn-i askeriyeeye hasredilen Tahkikât-ı İbtidâiye Hey'etlerine de Müslim ve gayr-ı müslim ahaliden bazı zevâtın azâ tayin edilmesi hakkında bazı ifadâtı hâvî Tarsus'da mebûsândan Babikyan Efendi ile Mersin mutasarrıfı tarafından vârid olan telgrafnâmenin sureti leffen savb-ı vâlâlarına gönderilmiş ve mûmâileyh Kerope Efendi'nin

mevkûfen isticvâbını istilzâm etdirecek delâil-i kanuniye mevcut olmadığı takdirde gerek kendisinin ve gerek emsali mevkûfların muvakkaten tahliye-i sebîlîleriyle takibât-ı kanuniyenin gayr-ı mevkûf oldukları hâlde icrası ve mu-
gayir-i kanun ve ma'delet ahvâle meydan verilmemesi hakkında Adana Vilâ-
yeti'ne tebligât ifa edilmiş olup ancak Divan-ı Harbler nâmına tahkikât-ı ibti-
dâiye icra etmekde olan hey'etlere ahaliden azâ tayini muvâfık-ı kanun ola-
mayacağı ve yalnız tahkikâtın daha mü'temen bir suretde cereyânı esbâbı is-
tikmâl edilmek üzere Müslim ve gayr-ı müslimden muvakkaten altı mustantı-
kın tayin ve i'zâmı münasib olarak bu bâbda * //Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne
de tebligât icra edildiği cihetle vekâlet-i aliyyelerince dahi ber-minvâl-i mu-
harrer Müslim ve gayr-ı müslim memurından o mikdar mustantıkın serî'an
tayin ve i'zâmı ve keyfiyetin inbâsı hususuna himmet.//

[5 Haziran 1909]

BEO, 3565/267373

ADANA'DAKİ **94 İNGİLTERE KONSOLOSLUĞU'NUN, ZANLI** **ERMENİLERİN TESLİMİ İÇİN ŞARTLAR İLERİ SÜRMESİ**

Divan-ı Harb tarafından; ihtilâl komitesi üyesi olmak, bir Ermeni devleti kurulması için Adana'da karışıklık çıkarmayı planlayıp Mersin, Ayas ve Karataş İskelelerinden memlekete soktukları silahları ihtilâlcilere dağıtmak, bomba ve dinamit imal etmek ve olaylar sırasında Müslümanlara silahla saldırıp öldürmekle suçlanan ve hâlen Adana'daki İngiltere Konsolosluğu'nda bulunan Ermenilerin yargılanmak üzere Hükûmete teslimleri hususunda, Konsolosluğun yetki dışı ve kurallara aykırı olarak bazı şartlar ileri sürmesi üzerine, Hariciye Nezâreti'nden İngiltere Sefareti vasıtasıyla bunların teslimlerinin sağlanması ve Konsolosluğun bu tarz hareketinin engellenmesinin istendiği

* **Harbiye'ye:** " ... Adliye Nezâreti Vekâlet-i Aliyyesi'ne tebligât icra edildiği cihetle mûmâileyhim mustantukların tahkikât-ı ibtidâiyeye teşrîkleri zımnında taraf-ı vâlâla-
rından dahi Adana'daki Divan-ı Harb Hey'eti'ne vesâyâ-yı lâzıme ifası hususuna
[himmet]."

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 27

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 18 Mayıs sene [1]325. İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın maznûniyetleri derecâtına dair Divan-ı Harb'den yazılan fî 20 Mayıs sene [1]325 tarihli derkenar ile İngiliz konsolosundan alınan 20 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i cevabiye suretleri aynen zîre naklolundu. Bunların mücrimi-yetini teşkil eden ahvâlin vücuduna kanaat hâsıl oldukdan sonra konsolosun esna-yı muhakemede hâzır bulunması kaziyyesinin şâyân-ı kabul olmadığı malumdur. Bu cihetin ve Divan-ı Harb derkenarının konsoloshâneye tebliği takdirinde huzuru hakkındaki fıkraya ne yolda cevap verilmesi lâzım geleceğinin irâdesine muntazırım. Şurası da malum olsun ki bu adamlar Ermenilerin en mühim eşhâsıdır.

Fî 21 Mayıs sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

Suret

İngiltere Konsoloshânesi'nde bulunan Çalyan Karabet ve Bezdikyan Zakarya ve kardeşi Dikran ve Bezdikyan Belediye Sandık Emmini İsai ve Doktor Recebyan Adana ih[tî]lâl komitesi azâsından bulundukları ve kable'l-vukuât ihtilâlcilere silah tevzî' etdikleri ve Adana'da bir vak'a ihdâsıyla ecânin bin müdahalesini celb ederek bu sayede Ermenistan Beyliği'ni vücuda getirmek fikir ve emelinde bulundukları ve Mersin ve Ayas ve Karataş İskeleylerinden mavzer ve martin ve Mannlicher²⁹ ve esliha-i saireyi celb etdirdikleri ve fedailerden bazılarını Ermenilere mahsus Aşağı Kilise ile Ermeni Mektebi'nin arasında suret-i hafıyyede açdıkları lağımda dinamit ve kumbara ve bomba imal etdikleri ve bunlardan Bezdikyan Zakarya ve refikleriyle hânesi damından Kemeraltı Cami-i Şerifi civarında bulunan İslâmlara vukuâtın birinci Çarşamba günü sabahleyin saat dört ile dört buçuk arasında ilk defa silah endâht ettiği gibi esna-yı vak'ada gerek Zakarya ve gerek Çalyan Kara-

²⁹ Metinde "matir" şeklinde geçmektedir.

bet ve Bezdikyan Dikran ve Bezdikyan İsai ve Doktor Recebyan mahallât arasında müsellahan dolaşıp İslâmları itlâf etdikleri Vilâyet Tercüman-ı sâbı-kı Avadis ve Jandarma Agop ve Mekteb-i İ'dâdî muallimlerinden Simekyan Ohannes ve Hacitakis ve polis ifadât-ı mazb[û]talarından anlaşılmış ve elde edilen Ermenistan armaları ve mektublar mündericâtıyla elli memeli ve üzerlerinde kapsülleri mevcut bomba ve saire de ifadât-ı mesrûdenin sıhhatini te'yid eylemekde bulunmuş olduğu arz olunur.

Fî 20 Mayıs sene [1]325

İngiliz Konsolosluğu'nun

fî 20 Mayıs sene [1]325 Tezkire-i Cevabiyesi Sureti

İngiltere sefirinin mülteciler hakkında cevabı vürûd etdi. Dahiliye Nezâreti bu eşhâs hakkında sebep-i maznûniyet ve ithamlarını müş'ir zâta mahsus ayrı ayrı celbnâme tasfîr lâzım geldiğini telgrafiyyen bildirilmiş olacaktı. Londra'daki Umûr-ı Ecnebiye Kalemi maznûniyet ve mücrimiyet-i mezkûre kavânîn-i Osmaniyye'ye tecavüz ve tahkir vâki olduğunu isbat edilmek ve esbâb-ı ithamın açık ve zâhir bulunmak lâzım geldiğini, kendilerini hükmedecek mahkemenin salâhiyetdâr bir makamdan teşkil edilmiş olduğu ve mücrimlerin ancak mücrimiyetlerini teşkil eden ahvâl ve esbâbdan dolayı taht-ı muhakemeye alınmaları icab ettiğini ve çâkerînin de esna-yı muhakemede hâzır bulunması vecîbeden bulunduğu ifade ve beyân ediyor. Bu meşrûtun zât-ı âlîleri tarafından kabul buyurulup buyurulmadığı iş'âr olunmak istihâmıyla ihtirâmât-ı fâikamın takdimine mübâderet kılındı.

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 16 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 23 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

İngiltere Konsoloshânesi'nde bulunan ve Ermenistan Beyliği'ni vücudunda getirmek fikir ve emeliyle Adana Vak'ası'nı ihdâs eyledikleri ve ihtilâl

komitesi azâsından bulundukları anlaşılan kesân haklarında lâzım gelen muamelelerin icrasına dair Divan-ı Harb-i Örfî'den yazılan derkenar ve ol bâbda konsolos tarafından verilen cevap suretlerinin nakliyle tayin-i hatt-ı hareket lüzumuna dair Adana Vilâyeti'nden alınan ve bir sureti geçen gün elden taraf-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine tevdi' olunan telgrafnâme mündericâtına nazaran bu bâbda sefâret nezdinde icra buyurulan teşebbüsâtın te'kîd ve tesrî'i ile konsülatonun kavâ'id-i umumiyye muhalif ve hilâf-ı salâhiyet olan metâlib ve müdahalesine nihayet verilerek merkûmların hükûmet-i mahalliyeye hemen teslimi esbâbının istikmâli hususuna himem.

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

İngiltere Konsoloshânesi'nde bulunan ve Ermenistan Beyliği'ni vücud getirmek fikir ve emeliyle Adana Vak'ası'nı ihdâs eyledikleri ve ihtilâl komitesi azâsından bulundukları anlaşılan kesân haklarında lâzım gelen muamelelerin icrası lüzumuna dair Divan-ı Harb-i Örfî'den yazılan derkenar ve ol bâbda konsolos tarafından i'tâ olunan cevap suretlerinin derciyle tayin-i hatt-ı hareket lüzumunu mutazammın Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmenin sureti manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen takdim kılınmış ve mezkûr telgrafnâme üzerine bu bâbda sefâret nezdinde icra olunan teşebbüsâtın te'kîd ve tesrî'i ile Konsülatonun kavâ'id-i umumiyye muhalif ve hilâf-ı salâhiyet olan metâlib ve müdahalesine nihayet verilerek merkûmların hükûmet-i mahalliyeye hemen teslimi esbâbının istikmâli lüzumu da Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne yazılmış olmakla ol bâbda.

[5 Haziran 1909]

DH. MKT, 2831/70

95

TAHKİKAT-I İBTİDAİYE HEYETLERİNE MUSTANTIK TAYİNİ

Adana'daki tahkikat-ı ibtidaiye heyetlerince yürütülmekte olan tahkikatın daha güvenilir olması için, bu heyetlerle müşterek çalışmak üzere geçici olarak 6 mustantik görevlendirildiği

Adliye ve Mezâhib Nezâreti
Sicill-i Memurîn Müdüriyeti
Aded: 227

Ma'rûz-ı dâ'î-i kemîneleridir

23 Mayıs sene [1]325 tarihli ve yüz doksan iki numaralı tezkire-i sâmiye-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleri cevabıdır. Adana Tahkikât-ı İbtidâiye Hey'etlerince tahkikâtın daha mü'temen bir surette cereyânı esbâbının istikmâli için şifahen ahz u telakki olunan irâde-i aliyye-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleri vech ile âtiyen hissölunacak lüzuma göre mikdarı tezyîd olunmak ve maaşları nisbetinde harcırah ve yüzer kuruş yevmiye i'tâ edilmek üzere şimdilik muvakkaten altı muktadir mustantıkın i'zâmı 23 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizî ile arz ve istîzân edilmiş olmakla icabı icra olunmak üzere keyfiyetin emr u irâdesi menût-ı re'y-i sâmi-i fahîmâneleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve Fî 24 Mayıs sene [1]325

Adliye Nâzırı Vekili
Defter-i Hakanî Nâzırı
Ed-Dâ'î
Mahmud Esad

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî
Numara: 227

Tarih: 18 Cumâdelevvel sene [1]327 - 25 Mayıs sene [1]325

Adliye Nezâreti Vekâlet-i Aliyyesi'ne

24 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 227 numaralı tezkire-i aliyyelerine cevabıdır. Adana'daki Divan-ı Harb-i Örfî şu'abâtından olan Hey'et-i Tahkikiye ile müştereken ifa-yı vazife etmek üzere i'zâmları takarrür eden malumü'l-esâmî altı zâtın maaşları nisbetinde harcırah, ellişer kuruş da yevmiye i'tâ olunmak üzere icra-yı memuriyetleri dünkü tarihli tezkire-i senâverî ile taraf-ı vâlâlarına iş'âr kılınmış olmakla ona göre icra-yı icabına himmet.

[7 Haziran 1909]

BEO, 3568/267548

Sadâret'in, Tarsuslu Kerope Efendi ve benzer durumdaki tutukluların, haklarında kanunen tutuklanmalarını gerektirecek delil yoksa serbest bırakılmaları talimatı üzerine, Adana Divan-ı Harbince, adı geçen şahsın suçunu dolaylı olarak itiraf etmiş bir cinayet zanlısı olduğu ve kanunen serbest bırakılmasının mümkün olmadığı, diğer zanlıların serbest bırakılmalarının da, tahkikatın yürütülmesini ve sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını imkansız hale getireceğinin ve ayrıca bu şekilde tebligatla vazife yapılamayacağıнын ifade edildiği, ayrıca 9'u Müslüman 6'sı gayrimüslim olmak üzere toplam 15 kişi hakkında Divan-ı Harb tarafından verilen idam kararları hakkında irade-i seniyye çıktığı ve infazı için Harbiye Nezâreti'ne tebliğ edildiği belirtilerek infaz sırasında herhangi bir uygunsuzluk yaşanmaması için Valilikçe gerekli tedbirlerin alınmasının istendiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Şifre Kalemi

Adana Vilâyeti'nden mevrûd şifre telgraftâmedir.

C. 23 Mayıs sene [1]325. Tarsus'da mevkûf bulunan Kerope Efendi hânesinden atılan silahla bir Müslüman'ın katledilmiş olması töhmetiyle maznûn olup esna-yı vak'ada akrabasından âhar biriyle hâne derûnunda bulunduğu ve nezdinde esliha-i müte'addide var ise de hiçbirini isti'mâl eylemediğini beyân ile cürmünü müevvelen mu'terif bulunmasına nazaran tahliyesi kanunen caiz olamayacağı gibi hapis ve tevkif edildikleri hâlde bile şâhidleri tehdid eden erbâb-ı cürm ü cinayetin serbest bırakılarak haklarında ol vechile tahkikât icrası da adîmü'l-imkân ve sıhhat ve selâmet-i muameleyi mâni bulunduğundan tebligât-ı vâkı'a dairesinde ifa-yı vazife kâbil olmadığı ve bu bâbda merci-i aidine iş'âr-ı keyfiyet kılındığı Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nden iş'âr kılınmıştır. Adana Vak'ası'nın dahilen ve haricen haiz olduğu ehemmiyet-i azîmeye nazaran vak'anın sebep-i asliye ve esasîyesi ve cereyân eden vukuâtın suret-i zuhur ve ihdâsı hangi cihetden olursa olsun medhaldâr olan-

ların şiddet ve süratle cezalandırılmaması bir taraftan selâmet-i Osmaniyye için vahimdir. Diğer taraftan Ermeniler pek ziyade muğber ve perişan oldukları ve mütecâvezün aleyh bulundukları cihetle kendilerinin mecbur müdâfi‘ tanınarak hiçbir ceza verilmemesi fikir ve arzusundan sarf-ı nazar edemezler. Halbuki Müslümanlar da kendilerini mütecâvezün aleyh addetmekdedirler. Hakikatde her ne kadar Ermeniler son bir derece-i gaddarânede mağdur olduklarında şübhe yoksa da ihtilâl esnasında bilfi‘l katl-i nüfusa mütecâsir olan Ermenilerin cezasız kalması efkâr-ı İslâmiye üzerinde ziyadesiyle sû-i te‘ siri mûcib olacağında şübhe yokdur. Şu mütâlaaya mebnî bendeniz ilk icraâtda adeden Müslümanların gayr-ı müslimlerden ziyade olması cihetini iltizâm ederek ona göre Divan-ı Harb'e vesâyâ-yı lâzımede bulunmuş idim. Ol vec-hile yapılmakta olduğu da anlaşılıyor. Zaten vak‘ada medhaldâr olan Müslümanlar adeden Ermeni'den pek nisbet kabul edemeyecek derecede ziyade olduğu ve netice-i tahkikât ve muhakemât da bi'z-zarur ol suretle zuhur edeceği şübhesiz olması netice itibarıyla Müslümanların daha ziyade dûçâr-ı mücâzât olacakları muhakkaktır. Bir de Divan-ı Harb Ermenilerin mütâlaâtını haksız görmeğe başladığı bu cevabdan da müstebân olduğuna göre o cihetin de gözedilmesi muktezîdir. Haricî ve dahilî pek nazik ve mühim gördüğüm mesele hakkında Bâbîâlî'nin de fikir ve mütâlaası vilâyetçe malum olması lâzım geleceğini arz eylerim. Fermân.

Fî 25 Mayıs sene [1]325

Vali

Mustafa Zihni

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 26 Mayıs sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

C. 25 Mayıs sene [1]325. Adana Hâdisesi'nde Bâbîâlî'nin intihâb ve takib ettiği meslek Meclis-i Mebûsân'da kırâet edilen beyânnâme-i senâverîde dahi tasrîh olunduğu üzere iğtişâş îkâ‘ ile cinayât-ı azîmeyi irtikâb ettikleri

tahakkuk edecek kesânın cins ü mezhebe bakılmaksızın bilâ-istisnâ mücâzât-ı şedîdelerini tayin ve icra etmekden ibaretdir. Hükûmet bu suretle hareket ve lâzıme-i adalet ve hikmeti ifa ettiği takdirde dahilen herkese müessir bir ibret göstermiş olacağı gibi bî-tarafâne ve âdilâne muamele olunmadığına dair haricde temâdî eden kıl ü kâlleri dahi fi'liyât ile tekzib ve binâenaleyh mevki ve haysiyet-i memleketi takviye etmiş olur. Vilâyetçe de bu hedefin nazar-ı dikkatde bulundurulması iktizâ eder. Dokuz Müslim ve altı gayr-ı müslim olmak üzere cem'an on beş şahıs hakkında Divan-ı Harb'den verilen idam kararlarının icrasına irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî şeref-müte'allik buyurulduğundan mezkûr kararların hemen tenfîz etdirilmesi bugün Harbiye Nezâreti'ne tebliğ edilmiştir. Esna-yı tenfîzde bir gûne yolsuzluk vuku'una imkân bırakmayacak takayyüdât-ı ihtiyâtiyede bulunulması tavsiye olunur.

[8 Haziran 1909]

BEO, 3568/267534

97

DİVAN-I HARB TARAFINDAN VERİLEN İDAM VE KÜREK CEZALARININ İNFAZI

Adana'daki Divan-ı Harb tarafından, 9'u Müslüman 6'sı Ermeni olmak üzere toplam 15 kişinin idam ve 5 Müslüman'ın da 15'er sene müddetle kürek cezasına çarptırıldıklarının bildirilmesi üzerine, bunlar hakkında çıkan irade-i seniyyenin cezaların süratle infaz edilmesi için Harbiye Nezâreti'ne tebliğ edildiği ve Adana Valiliği'nden de infaz sırasında herhangi bir olumsuzluğa meydan verilmemesi için gerekli tedbirlerin alınmasının istendiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 19 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 26 Mayıs sene [1]325

Dahiliye ve Harbiye Nezâret-i Celîle ve Aliyyelerine

Adana Hâdise-i malumesinden dolayı orada teşkil kılınan Divan-ı Harb-i Örfî'de muhakemeleri icra olunan eşhâsdan İbrahim oğlu Elci Hacı Mahmud ve Beşir oğlu Beşir ve Durdu Mustafa oğlu Mehmed ve Kâmil oğlu Mustafa

ve Molla Ahmed oğlu Hasan'ın oğlu Mehmed ve Curcu Hüseyin oğlu Hasan ve Hacı Ahmed oğlu Nebi ve Karacaoğlu İsmail oğlu Şükrü ve Abdürrezzak oğlu Mehmed ile Karabet oğlu Kasab Haço ve Kasab Misak Serkiz oğlu ve Haçer oğlu Kasab Artin ve Haçer oğlu Ohannes ve Haçer oğlu Kasab Karabet ve Kiragos oğlu Çenesiz Kivork nâmlarındaki şahısların idamına ve Hüseyin oğlu Edhem ve Kahvecioğlu Ahmed oğlu Mehmed ve Karaca Mehmed oğlu Osman ve Köse Ali oğlu Mehmed ve Kaleağası oğlu Süleyman nâmlarındaki şahısların dahi on beşer sene küreğe konulmalarına karar verildiğinden bahisle hükümlerin serî'an icrası lüzumu Adana Vilâyeti'nden bildirilmiş ve lede'l-istîzân mücebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî müte'allik ve sudûr buyurularak* hükm-i münîfi ol bâbda tasdîr olunan ferâmînin leffiyile Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne tebliğ ve iş'âr ve mezkûr kararların telgrafla mahalline tebliği ve sür'at-i infazının tavsiyesi ilâveten izbâr kılınmış ve mukarrerât-ı vâkı'anın esna-yı tenfîzinde bir gûne yolsuzluk vuku'una imkân bırakmayacak takayyüdât-ı ihtiyâtiyede bulunulması zımında cânib-i vilâyet de vesâyâ-yı lâzıme ifa edilmiş olmakla ol bâbda.

[8 Haziran 1909]

BEO, 3568/267600

**ADANA'DAKİ YARDIM DAĞITIMI HAKKINDA AÇIKLAMA
İSTENMESİ / OLAYLARLA İLGİLİ TAHKİKATIN
HIZLANDIRILIP ELDE EDİLECEK RESMÎ BİLGİ VE
BELGELERİN BİR AN ÖNCE ORTAYA KONULMASI**

98

Adana'daki Teftiş Heyeti'nin, olaylardan etkilenen ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere devletçe tahsis edilen paranın sarfı hususunda verdiği bilgilerden, yeterli miktarda para gönderildiği hâlde ihtiyaç sahiplerinin mağdur edildiği, hatta bir yardım komisyonunun bile daha yeni kurulduğu anlaşıldığından, Dahiliye nâzırından bu hususta Adana valisin-

* **Harbiye:** " ... ol bâbda tasdîr olunan ferâmîn leffen savb-ı vâlâlarına tisyâr kılınmış ve mezkûr kararların esna-yı tenfîzinde bir gûne yolsuzluk vuku'una imkân bırakmayacak takayyüdât-ı ihtiyâtiyede bulunulması zımında vilâyet-i müşârunileyhâya vesâyâ-yı lâzıme ifa edilmiş olmakla cihet-i celîle-i askeriyece dahi mukarrerât-ı mezkûrenin hemen telgrafla mahalline bi't-tebliğ sür'at-i infazının tavsiyesi hususuna himmet."

den bir açıklama talep edip kendi değerlendirmesi ile birlikte Sadâret'e arzetmesinin istendiği / Dahiliye Nezâretince Adana valisinden; Ermeni komiteleri ve basınının yalan yanlış yayınlarla içte ve dışta Hükûmet aleyhine kamuoyu oluşturmalarının engellenebilmesi ve Müslümanların kayırıldığı, hakkında delil olmayan birçok devlet görevlisinin Divan-ı Harb'e teslimi gibi Patrikhanece dile getirilen iddia ve taleplerin reddedilebilmesi için olaylarla ilgili tahkikatın hızlandırılıp belli bir noktaya ulaştırılmak suretiyle resmî bilgi ve delillerin ortaya konulmasının ve can kayıpları hakkında verilen rakamlarda tutarlı olunmasının istendiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Aded: 866

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

20 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 932 numaralı tezkire-i aliyye-i fahîmânelerine cevabdır. Adana Vilâyeti'nde hâdise-i zâilede musâb olan erbâb-ı ihtiyaca tevzî' olunmak üzere devletçe tahsis kılınan otuz bin liradan şimdike kadar nerelere ne mikdar tevzî'ât ve sarfiyât vuku bulduğu ve bu meblağ ile muhtacînin ne kadar müddet idare olunabileceği ve muhtacînin aded-i sahîhiyle tevzî'âtın ne gibi hesap ve nisbet üzerine icra edildiği Adana'daki Hey'et-i Teftişîye'den sorulmuş idi. Cevaben vârid olup sureti leffen savb-ı âlî-i âsafânelerine gönderilen telgrafnâmenin mütâlaasından malum-ı sâmilere olacağı üzere nakl-i ecsâd ve defn-i emvât için Belediye'ye verilmiş olan mebâliğ dahi dahil olduğu hâlde bu ana kadar sarf edilmiş olan akçenin mecmu'-ı mikdarı dört yüz altmış dört bin üç yüz kırk üç kuruşdan ibaret bulunduğu ve muhtacîne îâne olarak nüfus başına yevmî yüz kûsûr dirhem nân-ı aziz verilmekde olduğu ve îâne için henüz bir komisyon bile teşkil olunmadığı anlaşılmış ve hey'et-i mezkûreden başkaca re'sen gelip sureti ilâve-i melfûfât kılınan telgrafnâmede dahi vilâyetin bu ana kadar muhtacînin ancak bir kısmını iâşe ettiği cihetle rüesâ-yı ruhâniye ile bi'l-ictimâ' anâsır-ı muhtelifeden ve on bir zâtdan mürekkebe olmak üzere bir İâne Komisyonu teşkil edildiği ve İngiliz ve Amerika konsoloslarının taht-ı riyâsetindeki Beyne'l-milel İâne

Komisyonu Hey'eti'nin de işbu ictimâda hâzır bulunarak her iki komisyonun mukarrerât ve tevzî'âtından diğerini haberdâr etmesi karargâr olduğu gösterilmiştir. Muhtacînin hüsn-i infâk ve terfîhleri suret-i ciddiyede iltizâm olunmak lâzım gelir iken şimdiye kadar bir komisyon bile teşkil olunmaması ve beher nefse yevmî üç yüz dirhemden ekal dakîkin adem-i kifayeti derkâr olduğu hâlde ancak yüz dirhem mikdarında bir şey verilmesi muhtacîn ve musâbînin oraca dûçâr-ı sefalet ve perişanî olmakda olduklarına dair vuku bulan neşriyât ve şikâ-yâtı müeyyid ahvâl-i müessifeden olmasına ve muhtacîn için tahsis edilen otuz bin liranın şimdiye kadar yirmi beş bin liradan ziyadesinin Adana'ya irsâl ve havale olunduğu ahîren Maliye Nezâreti'nden ifade edilerek 20 Mayıs sene [1]325 tarihine kadar sarf olunduğu anlaşılan dört yüz altmış bin kûsûr kuruşun tenzilinden sonra daha yirmi bin liradan ziyade akçe mevcut olmak lâzım geleceğine nazaran bu bâbda vilâyetle muhabere ve izahât taleb olunarak alınacak cevaba göre iktizâsının ilâve-i mütâlâa-i fahîmânele-riyle iş'âr buyurulması bâbında emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 16 Cumâdelûlâ sene [1]327 - Fî 23 Mayıs sene [1]325

Sadriazam

Hüseyin Hilmi

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 26 Mayıs sene [1]325

Şifre Telgrafnâme

Adana Vilâyeti'ne

C. 25 Mayıs sene [1]325. Hidemât-ı behiyyeleri malumdur. Ancak gerek Ermenice gazeteler gerek komitelerin elde etdikleri birçok ecnebi evrak-ı havâdisi her gün bir takım ekâzîb ve isnâdât ile imlâ-yı sahâif ederek efkâr-ı umumiye-yi pek ziyade tehyîc eylemekde oldukları gibi Ermeni Patrikhânesi dahi bu misillü iş'âta bi'l-istinâd Ermeniler haklarında hükûmetçe iltizâm-ı adalet edilmemekde ve Müslümanların sahâbet olunmakda olduğunu iddia ve memurîn-i mahalliyeden birçoklarının azliyle Divan-ı Harb'e teslimlerini bilâ-delil talep etmekde hatta ahîren bu bâbda tevdi' ettiği bir cedvelde ism-i

vâlâları da görülmekde olmasına binâen neşriyât-ı garazkârâneyi suret-i kat'î-ye ve mukni'ada tekzib ve Patrikhâne'nin müdde'ayât-ı mücerredesini vesâik [ve] delâil ile reddedebilmek için bittab' hükûmet-i mahalliye'nin icra edeceği tahkikât-ı mükemmele ve meydana koyacağı vesâik-i resmiyeye intizâr ve istinâd zarurî, binâen alâ-zâlik bunların te'ehhurundan dahilen ve haricen hâsıl olmakda bulunan sû-i te'sirâtın ve bundan mütevellid teessürâtın ketmine mahal olmadığı bedîhîdir. Vâkı'â işin vüs'at ve ehemmiyeti ve vesâitin mahdûdiyeti cihetiyle tahkikâtın müddet-i kalîle zarfında neticelendirilemeyeceği malum ise de aradan epeyce zaman geçip bu müddet zarfında ortaya belli başlı bir hakikat konulamaması ne gibi müşkilâtdan münba'is olursa olsun haricen hükûmetin setr-i hakikat etdiğine haml edilmekde bulunması ve erbâb-ı ağrâzın bundan bi'l-istifade türlü erâcîf ile efkâr-ı umumiyeyi tehyîc ve hükûmet aleyhine imâleye gayret etmekde olmaları tahkikâtın tesrî'yle hakâikin bir gün evvel meydana konulmasına lüzum-ı kat'î göstermekde ve icra edilmekde olan tebligât ve te'kidât hükûmeti pek müşkil bir mevkiye bırakan bu esbâb-ı mühimmeden neş'et etmektedir. Memurîn-i adliye iş'ârınız vechile değiştirilmiştir. Taleb olunan mustantıklar gönderilmek üzeredir. İkinci Divan-ı Harb Hey'eti yoldadır. Bunların vusûlü tahkikâtı teshîl ve tesrî' edeceğinden icab edenlere vesâyâ-yı ekîde icrası ve takibât-ı şedîde ve mütemâdiye ifası ile tekzib-i erâcîfe ve Patrikhâne'nin müdde'ayât-ı mücerredesini redde kifayet edecek netâyic ve vesâikin bir gün evvel istihsâli lüzumu müstağnî-i tekrardır. Mikdar-ı telefâta gelince; aded-i mütehakkıktan bilâhare kırk-elli hatta bir-iki yüz kişinin ziyade yahud noksan tahakkuk etmesinin de o kadar ehemmiyeti yoktur. Yalnız Ermenilerden kırk-elli bin kişinin telef olduğunu musırran hâlâ iddia eden erbâb-ı tezvîre karşı iş'âr etdiğiniz beş bin küsûr aded kâbil-i ityân ise de telefâtın on binden dûn olduğuna dair telgrafnâmenizin son satırlarında muharrer bulunan ifadât, iş'ârât ve tahkikâta müstenid olduğunu dermiyân ettiğiniz beş bin otuz yedi adediyle gayr-ı kâbil-i nisbet olduğundan bittab' tereddüd olunmaktadır. Devam edilmekde olan tahkikât neticesinde yüz kişinin hatta birkaç yüz kişinin daha tahakkuku istib'âd olunmaz. Fakat tahkikât neticesinde sâbit olan beş bin kişinin bir mislinin daha bilâhare tahakkuk edebilmesi imkânı teslim olunacak olursa tahkikât-ı vâkı'ayı nasıl telakki ve tavsîf etmek lâzım geleceği müstağnî-i beyân-

dır. Muâhaze addettiğiniz tebligât ve istîzâhât işte bu gibi esbâbdan münba'isdir.

[8 Haziran 1909]

DH. MKT, 2835/88

99

**İNGİLTERE KONSOLOSLUĞU'NA
SIĞINAN ADANA HÂDİSESİ ZANLILARININ
DİVAN-I HARB-İ ÖRFÎ'YE TESLİMİ HUSUSUNDA
İNGİLTERE SEFARETİ İLE YAPILAN GÖRÜŞME**

Hariciye Nezâretince; Adana olaylarının sorumlularından olup Adana'daki İngiltere Konsolosluğu'na sığınan şahısların Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimlerinin İngiltere Sefareti'nden istenmesi üzerine Sefaretçe, söz konusu şahısların suçları hakkında ikna edici açıklamalarda bulunulmaması halinde iade edilemeyecekleri, iade edilseler bile yargılamalarında Konsolosluk tarafından bir memur bulundurulması gerekeceği yolunda cevap verildiği, buna karşılık söz konusu kişilerin Osmanlı vatandaşı olduğu ve yargılamalarında memur bulundurulması talebinin anlaşmalara ve usule aykırı olduğu belirtilerek Sefaret'in bu istekten vazgeçirildiği bildirilip bunların suçları ile ilgili bilgi istendiği, bunun üzerine Dahiliye Nezâretince; anılan şahısların suçları ile ilgili malumatın daha önce gönderildiği hatırlatılarak talep üzerine şimdi yeniden gönderildiğinin ifade edildiği ve Sefaretçe ortaya konulan ve siyasî suçlular için geçerli olan bu prosedür Osmanlı vatandaşı adi suçlular için uygulanamayacağından, Konsolosluğun bu kişileri hiç tereddütsüz iade etmesi gerektiği belirtilerek iadeleri için tekrar teşebbüste bulunulmasının istendiği

[Harbiye Nezâreti]

857

***Hulâsa:** Adana İğtişâsı müsebbiblerinden olup İngiltere
Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın Divan-ı Harb-i
Örfî'ye teslim etdirilmeleri hakkında*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

İğtişâsın müsebbiblerinden olup İngiliz Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın mefsedetden geri durmadıkları mevsûkan istihbâr edildiğinden bun-

ların Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimleri hakkında muktezâsının devletçe ifası lüzumu Adana'da Kuvve-i Mürettebe Kumandanı Miralay Mehmed Ali Bey'-den vârid olan fî 16 Mayıs sene [1]325 tarihli şifreli telgrafnâmede izbâr kılınmakla merkûmûnun teslimleri esbâbının istikmâli için iktizâ-yı hâlin ifa ve taraf-ı çâkerâneme emr u inbâsı merhûn-ı re'y-i sâmi-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Cumâdelevvel sene [1]327 ve fî 16 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı

Salih Hulusi

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 556

Hulâsa: Adana İngiliz Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâs hakkında

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

İğtişâsın müsebbiblerinden olup İngiliz Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın mefsedetden geri durmadıkları mevsûkan istihbâr edildiğinden bunların Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimleri esbâbının istihsâli Adana Kuvve-i Mürettebe Kumandanlığı'ndan bildirildiğine dair Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'nden takdim kılınp nezâret-i çâkerîye havale ve tevdî' buyurulan 9 Cumâdelûlâ sene [1]327 tarihli ve 857 numaralı tezkire mütâlâa-güzâr-ı acizî oldu. İngiltere Sefâreti'ne tebligât-ı lâzıme icra kılındıkda konsoloshânelerle sefârete iltica eden kimseler öteden beri kabul ve himaye edilmekte oldukları ve eşhâs-ı merkûmeye isnâd olunan cerâimin mahiyâtı hakkında mahallince konsülatoya yahud burada sefârete izahât-ı mukni'a i'tâ olunmadıkça redd ü teslim edilemeyecekleri ifade olunduktan sonra bunların iadeleri takdirinde muhakemelerinde konsoloshâne tarafından memur bulundurulması ilâve olunmasına mukabil tebaa-i Devlet-i Aliyye'den oldukları anlaşılan işbu mültecilerin muhakemelerinde konsoloshânedan memur huzuru muvâfık-ı uhûd ve

usul olamayacağından teklif-i vâkı'ın mümkün'l-kabul olmadığı taraf-ı çâke-rânemden ifade edilmesi üzerine memur ihzârından sarf-ı nazar etdirilmiştir. Binâen alâ-zâlik eşhâs-ı merkûmenin cürmleri neden ibaret olduğunun ya vilâyet ma'rifetiyle konsolosuna tebliği yahud bu hususda sefârete bildirilmek üzere nezâret-i acizîye vesâike müstenid malumât i'tâsı esbâbının istihsâli menût-ı emr-i sâmi-i Sadâret-penâhîleri bulunmuş ve tezkire-i muhavvele lef-fen takdim ve iade kılınmış olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Cumâdelûlâ sene 1327 ve fî 24 Mayıs sene 1325

Hariciye Nâzırı

Rifat

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî

Tarih: 19 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 26 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne, Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

İğtişâsın müsebbiblerinden olup İngiliz Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimleri esbâbının istihsâli hakkında Harbi-ye Nezâreti'nden gösterilen lüzum üzerine sebk eden* //iş'âr-ı sâmi'ye cevaben bi't-takdim// tevdî' buyurulan 24 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkirede İngiltere Sefâreti'yle cereyân eden müzâkereden bahs ile eşhâs-ı merkûmenin cürmleri neden ibaret olduğunun ya vilâyet ma'rifetiyle konsolosa tebliği yahud sefârete bildirilmek üzere vesâike müstenid malumât i'tâsı lüzumu dermiyân kılınmıştır. İngiltere Konsoloshânesi'nde bulunan ve erbâb-ı cinayât-dan oldukları anlaşılan eşhâs hakkında Adana Vilâyeti'nden vârid olup** //bir sureti elden taraf-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine tevdî' kılınan telgrafnâme mahiyet-i cürmleri hakkında tafsîlât-ı kâfiyeyi hâvî olarak bu bâbdaki teşebbüsâtın te'kîdi ile merkûmların hükûmet-i mahalliyeye teslimleri esbâbının te'mi-

* **Sadâret'e:** " ... iş'âr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerine cevaben Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden bi't-takdim ... "

** **Sadâret'e:** " ... 23 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizî ile sureti takdim kılınan telgrafnâme mahiyet-i cürmleri hakkında tafsîlât-ı kâfiyeyi hâvî olarak bir sureti evvelce nezâret-i müşârunileyhâya tevdî' olunmuş idi. ... "

ni 23 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire ile iş'âr olunduğu gibi mezkûr telgraf-nâmenin bir sureti bu kere de leffen tisyâr kılındı.// Konsoloshânelerle sefâretlere iltica edenlerin öteden beri kabul ve himaye edilmekde oldukları sefâretçe dermiyân* //olunduğu, suret-i iş'âr-ı âsafânelerinden// anlaşılıp beyâna hâcet olmadığı üzere mücrimîn-i siyasiye hakkında sebk eden muamelâtın mücrimîn-i adiyeye için misal ittihâzı doğru olmamasına ve merkûmlar tebaa-i Devlet-i Aliyye'den ve cinayât-ı adiyeye erbâbından bulunmalarına nazaran teslimlerinde konsülatoca tereddüde mahal olmadığı gibi tebaa-i Osmaniyye'nin muhakemesinde konsoloshânelerce memur bulundurulmasına hiçbir hakk u salâhiyet bulunmadığından sefâret nezdinde te'kîd-i teşebbüsât olunarak hükümet-i mahalliyeye hemen teslimleri esbâbının istikmâliyle neticesinin âcilen inbâsı** //hususuna himem.//

[8 Haziran 1909]

DH. MKT, 2836/86

100

**İNGİLİZ KONSOLUSU VE KUMANDANININ
ADANA ASAYİŞİ HAKKINDAKİ İFADELERİNİN
İNGİLİZ ELÇİSİ TARAFINDAN YALANLANMASI**

İngiliz konsolosuyla kumandanının Adana'da asayişin sağlanmasından ve muhtaçlara bakılmasından dolayı memnuniyetlerini ifade ettikleri yolunda Adana Valiliğince verilen bilginin İngiliz sefiri tarafından yalanlanması üzerine Valilik'ten bilgi istendiği, gelen cevapta bu görüşmenin kayıt ve imza altına alınmadığının bildirildiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 430

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 24 Mayıs sene [1]325. Konsolos ve kumandan mevcut olduğu ve nezd-i acizîde tercüman vekili de bulunduğu hâlde cereyân etmiş olan bir mü-

* **Sadâret'e:** " ... olunduğu, nezâret-i müşârunileyhânın suret-i iş'ârından ... "

** **Sadâret'e:** " ... ehemmiyetle nezâret-i müşârunileyhâya yazılmışdır. Ol bâbda."

kâleme zabt u kayd ve imza olunmamışdır. Ne suretle izahât irâde buyurulur-
sa arz edeyim. Fermân.

Fî 25 Mayıs sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî

Tarih: 20 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 27 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana'da emn ü asayişin derece-i kemâlde olmasından ve muhtacîne bakılmakda bulunmasından dolayı İngiliz konsolosuyla kumandanının beyân-ı memnuniyet etdiklerine dair vilâyetden vâki olan iş'ârın İngiltere sefiri tarafından tekzib olunduğu beyân buyurulması üzerine lede'l-istûzâh bu bâbdaki mükâlemenin konsolos ve kumandan mevcut olduğu ve tercüman vekili de hâzır bulunduğu hâlde cereyân etmiş ise de kayd u zabt ve imza olunmadığına dair Adana Vilâyeti'nden cevaben gelen telgrafnâmenin sureti leffen savb-ı devletlerine tisyâr kılınmakla mûndericâtına nazaran ifa-yı muktezâsına himem-i aliyye-i nezâret-penâhîleri.

[9 Haziran 1909]

DH. MKT, 2838/36

101

PADİŞAH TARAFINDAN
OLAYLARDAN ZARAR GÖRENLERE YAPILAN YARDIM

Adana olaylarından zarar görenlere dağıtılmak üzere, Padişah adına Hazine-i Hassa'dan Adana İane Komisyonu'na 500 adet Osmanlı lirası gönderildiği

Hazine-i Hassa-i Şahane

Aded: 182

Adana Hâdisi-i Zâilesi İane Komisyonu Cânib-i Vâlâsı'na

Adana Hâdisi-i müessifesi dolayısıyla zarar-dîde olanlara bilâ-tefrîk-i cins ü mezheb tevzî' olunmak üzere nâm-ı nâmî-i hazret-i Padişahî'ye olarak

ihsân buyurulan beş yüz aded Osmanlı lirası memura tevdi'an irsâl kılınmış olmakla keyfiyet-i vusûlünün sûy-ı acizîye izbâr ve makbuz senedinin berây-ı arz u takdim tisyâr buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 20 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 27 Mayıs sene [1]325

Nâzır-ı Hazine-i Hassa

Nuri

[9 Haziran 1909]

BEO, 3543/265713_2

102

HEYET-İ TAHKİKİYE TARAFINDAN DİVAN-I HARB'E YAPILAN MÜDAHALE

Adana olaylarının tahkiki için kurulmuş olan Heyet-i Tahkikiye azalarından bazılarının Divan-ı Harb kararlarının uygulanmasını erteletmek ve cinayet zanlısı bazı Ermenilerin serbest bırakılmasını sağlamak için yaptıkları girişimler sonucu Sadâret tarafından Adana Valiliği'ne bu yönde talimat gönderildiğinden bahisle, Divan-ı Harb'in dışarıdan müdahale edildiği takdirde görevini gereğince yerine getiremeyeceğine ve kararlarının derhal uygulanmamasının da vilâyet asayişinin bir an önce normale dönmesini engelleyeceğine dair Adana Divan-ı Harbi Reisi Kenan Paşa'nın Harbiye Nezâreti ve Hareket Ordusu Kumandanlığı'na yapmış olduğu müracaata Sadâretçe verilen cevapta; Divan-ı Harb'in karar ve uygulamalarına hariçten müdahale edilmemesi gerektiği gibi Divan-ı Harb icraatının da kanunlar çerçevesinde cereyan etmesinin gerekli olduğu, ayrıca içte ve dışta oluşan tepki ve şikâyetleri önlemek için kurulmuş olan bu Heyeti taraflı davranmakla suçlayıp üyeleri hakkında güvensizlik ifade edilmesinin de devleti zor duruma düşüreceği belirtilerek, kanunlara uygun hareket edilmesi ve Heyet hakkında olumsuz kanaat beyanından kaçınılması hususunda Divan-ı Harb reisine ihtarda bulunulmasının istendiği

Harbiye Nezâreti

Mektubî Kalemî

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Divan-ı Harb kararlarının te'hir-i icrası için Hey'et-i Tahkikiyece teşebbüsâtta bulunulduğu haber alınmış olduğu gibi bu kere de Tarsus'da cinayet-

le maznûnen mevkûf ve cürmünü müevvelen mu'terif bulunan bir Ermeni'nin tahliyesi ve delâil-i kâtı'a-i kanuniye olmadıkça emsali hakkında da ol suretle muamele ifası yolunda Hey'et-i mezkûrece vuku bulan teklifât dan ve mukarrerât-ı vâkı'anın te'hir-i icrası hâl ve mevkice matlûb olan hüsn-i te'siri ihlâl edeceğinden bahisle hatt-ı hareketlerinin tayini lüzumuna dair Adana'da Divan-ı Harb-i Örfî Riyâset'nden vârid olan telgrafnâmenin suret-i muhrecesi leffen takdim kılınmış olmakla şâyân-ı nazar-ı dikkat ve ehemmiyet olan mündericâtına nazaran iktizâsının ifa ve keyfiyetin emr u inbâ buyurulması merhûn-ı re'y ve müsaade-i sâmiye-i dâver-i efhamîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Cumâdelûlâ sene [1]327 - Fî 25 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı

Salih Hulusi

**

Harbiye Nezâreti
Mektubî Kalemi

Adana'da Divan-ı Harb-i Örfî Reisi Mirlivâ Kenan Paşa'dan
Mevrûd Fî 24 Mayıs Sene [1]325 Tarihli Şifreli Telgrafnâme

Meşrutiyet-i idarenin an-asıl Osmanlılara bahşeylediği müsâvât-ı hukuk Divan-ı Harbce daima nazar-ı dikkatde tutularak ifa-yı vazife edilmektedir. Hey'et-i Tahkikiye'den Mebûs Babikyan Efendi'nin iltizâm-ı tarafgîrî ile Divan-ı Harbce verilen hükümlerin te'hir-i icrasını makam-ı Sadâret'den talep ve istirhâm eylediği evvelce haber alınmış ve bu kere de Tarsus'da cinayetle maznûnen mevkûf ve cürmünü müevvelen mu'terif bulunan bir Ermeni'nin tahliyesi ve delâil-i kâtı'a-i kanuniye olmadıkça emsalinin de tahkikâtının ol suretle ifası lüzumuna dair Mersin mutasarrıfı ile birlikde makam-ı müşârun-ileyhâya iş'arâtda bulunduğu ve Sadâret'den dahi o yolda vilâyete emir verildiği bugün vali paşadan alınan bir tezkireden müstebân olmuştur. Divan-ı Harb'in hiçbir suretle hiçbir te'sir-i haricîye tâbi olmaması ehemm ü elzem iken Hey'et-i Tahkikiye'nin müdahalât-ı ma'rûzası bu suretle devam edecek olur ise bittab' Divan-ı Harb te'sir-i ma'rûzdan dolayı bi-hakkın ifa-yı vazife edemeyeceği gibi i'tâ eylediği hükümler derhal mevki'-i tatbikiye konulmadığı

takdirde de vilâyetin matlûb olan asayiş-i hakikîsinin istihsâli te'min olunamayacağından şu nazik zamanda devletçe mültezem olan icraât-ı bî-tarafâne-nin akîm kalmasından mes'ul olmamak üzere şimdiden arz-ı keyfiyete mücâseret ve bu bâbdaki hatt-ı hareketimizin istîzânına müsâberet olunur. Fermân.

**

Hareket Ordusu
Numara: 1141

Huzu[r-ı] Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Adana Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nden vârid olan telgrafnâmede Divan-ı Harbce müsâvât-ı hukuk nazar-ı dikkatde tutularak ifa-yı vazife edilmekde ise de Hey'et-i Tahkikiye'den Babikyan Efendi'nin iltizâm-ı tarafgîrî ile Divan-ı Harbce verilen hükümlerin te'hir-i icrasını makam-ı fahîmânelerinden taleb ve istirhâm eylediği ve bu kere de Tarsus'da cinayetle maznûnen mevkûf ve cürmünü mu'terif bulunan bir Ermeni'nin tahliyesi lüzumuna dair Mersin Mutasarrıflığı ile makam-ı fahîmânelerine iş'ârâtda bulunduğu bildirilmiş ve halbuki kemâl-i adalet ve nasfetle ifa-yı hizmetle takrîr ve te'min-i asayişe memur olan Divan-ı Harb'in hiçbir suretle hiçbir te'sir-i haricîye tâbi olmaması ehemm ü elzem ve Divan-ı Harb-i mezkûrun i'tâ eylediği hükümler derhal mevki'-i tatbikiye konulmadığı takdir[d]e vilâyetin matlûb olan asayiş-i hakikîsinin istihsâli gayr-ı mümkün bulunmuş olmakla devletçe müstelzem olan icraât-ı bî-tarafâne ve âdilânenin tatbiki ve her türlü te'sirât-ı hariciyeden masûn bulundurulması elzem idüğüne nazaran Divan-ı Harb-i Örfî'nin elde mevcut kavânîn ve nizâmâta tamamıyla riâyet ederek ifa-yı muamele eylemesi emr u iş'âr edilmiş olmakla cenâb-ı sâmi-i fahîmânelerinden dahi icab-ı hâlin ifası vâbeste-i irâde-i celîle-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 26 Mayıs sene [1]325

Hareket Ordusu Kumandanı
Birinci Ferik
Mahmud Şevket

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî

Tarih: 20 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 27 Mayıs sene [1]325

Tezkire

Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik

Atûfetli Mahmud Şevket Paşa Hazretlerine ve Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

25/26 Mayıs sene [1325] tarihli tezkire-i vâlâları cevabıdır. Adana Divan-ı Harbi'nden sudûr eden hükümlerin te'hir-i icrası için Hey'et-i Tahkikiye'ye memur Mebûs Babikyan Efendi'nin makam-ı senâverîye müracaatda bulunduğuna dair Divan-ı mezkûr Riyâseti'nden vâki olan istihbârât ve iş'ârât mugayir-i hakikatdır. Gerek Babikyan Efendi tarafından ve gerek Hey'et-i Tahkikiye'ye memur diğer zevât cânibinden öyle bir iş'âr sebkât etmediği gibi hükümlerin derhal icrasına mâni olan sebebin de Divan-ı Harbce ilâmâtın vaktiyle gönderilmemesinden ibaret olduğu müstağnî-i beyândır. Divan-ı Harb'in muamelât ve muhakemâtına hiçbir taraftan müdahale olunmaması muktezî ise de İdare-i Örfiye Kararnâmesi'nde musarrah olduğu üzere Divan-ı Harblerin de kavânîn-i askeriye ve mülkiye dairesinde harekete riâyet ve dikkat etmeleri lâzım geleceğinden ve aleyhlerinde delâil-i vâzıha-i kanuniye olmayan kesânın mevkûfen muhakemeleri muvâfık-ı kanun ve maslahat olmayacağına ve dahil ve haricde vuku bulup derece-i mazarratı âşikâr olan şikâyât ve ta'rîzâtın izâlesiyle efkâr-ı umumiyenin te'mini için i'zâm edilen Hey'et-i Tahkikiye hakkında bu suretle adem-i emniyet izhârından ve kendilerinin tarafgîrlık ile ithamından tevellüd edecek sû-i te'sirin mevki'-i devleti ne derecelerde müşkilâta ilkâ edeceği muhtac-ı izah görülemediğine mebnî tahkikât ve muamelâtta ahkâm-ı kavânîne pek ziyade itina ve Hey'et-i Tahkikiye aleyhine böyle yanlış fikirde bulunmayarak kemâl-i itidâl ve hikmetle hareket eylemesi lüzumunun suret-i mahsusada reis-i mûmâileyhe ihtar buyrulması ve Hey'et-i mezkûreden bu defa vârid olup sureti leffen taraf-ı âlîlerine irsâl kılınan 25 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâmenin mündericâtı dahi ehemmiyeti haiz olduğu cihetle nazar-ı ehemmiyete alınarak muktezâ-yı ma'deletin icrasına müsâra'at olunmasının da vesâyâ-yı münasibe ile Divan-ı Harb Riyâseti'ne iş'âr kılınması siyâkında.

**

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Dört Yol
Mahalli Numarası: 125

Huzur-ı Sadâret-penâhî'ye

Nisan'ın birinci Çarşamba günü Adana'da zuhur eden vak'a Hamidiye'-de ve Erzin ve sair mahallerde dahi başlandığı hâlde Dört Yol nâm-ı diğeri Çokmerzimen karyesi Ermenilerine etraf ahali-i İslâmiyesi beyninde nifak ve mücerred son dereceye kadar hüküm-fermâ bulduğu ve hatta Haçin'den emâresi görülen bir hücum ve taarruz vuku bulur ise müttefikân yekdiğerini muhafazasına karar verdikleri ve Hamidiye Kazası'na tâbi olup buraya iltica eden yüz hâne halkının imrârlarına ahali-i İslâmiye'nin gereği gibi himmet ve muâveneti sebk etdiği ve yedi yüz hânedan ibaret bulunan Dört Yol Ermeni ahalisi ile Nacarlı'dan ve Üzerli'den ve Ocaklı'dan iltica eden Ermeniler de ve çifte tüfenkleriyle müsella olarak köylerinin kenarlarında hânelerinin taş duvarlarına ve taş yığıntılarını metris ittihâz ederek sırf müdafa-i meşrû'ada bulundukları, binâenaleyh Dört Yol civarında vuku'a gelen müsâdeme sırf Adana'nın dolayısıyla serpintisi ibaret olup müretteb veya teşvik-i mahsus eseri olmadığı hafî ve celî icra kılınan tahkikât-ı mukteziye neticesinde tebeyyün etdi. Esna-yı müdafaada Gökkafeşi nâmında birisinin katlinden ve kezâlik on üç gün imtidâd eden ve Dört Yol muhasarasında Ermeniler tarafından diğeri iki Ermeni'nin itlâfından ve muhasarada medfû'a ile meşgul bulunan kimselerden iki kişinin yüzbaşı elbisesini lâbis bulunmasından ve bunun gibi bazı hakikatlerden dolayı mu'teberândan yedi-sekiz Ermeni ile müsebbib ve müretteb olmak zannıyla üç-dört Müslüman'ın Divan-ı Harb Hey'et-i Tahkikiyesince taht-ı tevkifde bulunması Ermenilerin en ziyade iştikâ ve³⁰ kıyâmını müeddî ve hâl ve maslahata münâfî olduğu görülmekle bu hususât bî- taraf ve bî-garaz eşhâsdan ve kezâ tahkik Gökkafeşi nâm şahsın sâbıkâ ve eşirrâdan olduğu ve Dört Yol'a hücum sırasında ve esna-yı müsâdemede itlâf edildiği ve iki kardeş olan Ermeniler mahsulünün müdafaasına hâlel getirdiği istimdâd ve arzuhâl için İskenderun'a gönderilen adamların muhâcimler tarafından itlâfına sebep oldukları birisinin ikrarıyla anlaşılacak kalabalık ta-

³⁰ Metinde "istekli" şeklinde geçmektedir.

rafından yaralandığı ve elbise maddesi esna-yı muhasarada yaz elbisesi olan taklîd üniforma iktisâ edildiği anlaşıldı. Hususât-ı ma'rûzanın böyle taht-ı tehlikede bulunan eşhâs tarafından îkâ' edilmesi kanunen ve aklen mûcib-i muâhaze olamayacağından fî 23 Mayıs sene [1]325 tarihinde şeref-vârid olan telgrafnâme-i sâmi ile Hey'et-i Tahkikiye'ye tebliğ olunmuş ise de ef'âl-i mezkûreye ehemmiyet verilmekte ve tahliyelerinde tereddüd gösterilmekte bulunduğundan bu misillülerin gerek Müslim ve gerek gayr-ı müslim tevkiflerinden tevakkî olunması ve birçok can ve mal ziyâ'âta dûçâr olan ahaliye tarziye olmak üzere bâlâda muharrer mevkûfîn ile şâyed daha bunlar gibi mevkûf var ise tahliye-i sebîlleri ve icab ederse tahkikâta bilâ-tevkîf devam olunması hususunun iktizâ edenlere fermân buyurulması hususuna Cebel-i Bereket merkezinde muntazırız.

Fî 25 Mayıs sene [1]325

Babikyan Artin

Faik

Yusuf Kemal

[9 Haziran 1909]

BEO, 3570/267681

103

ERMENİ GAZETELERİNDE YAYINLANAN BAZI İDDİALARIN ARAŞTIRILMASI

Manzûme-i Efkâr ve *Pozantıyon* isimli Ermeni gazetelerinde, Mersin'deki Divan-ı Harb'in etki altında olduğundan vazifesini adaletle yürütmeyeceği, Tarsus'ta Ermenilerin Müslümanları öldürdüklerine dair kaymakam tarafından muhtarlardan zorla imza toplandığı, Adana'da ölü sayısının 20 bine ulaştığı, çocukların derilerinin yüzüldüğü, silah ve yağmalanmış mal araması ile bunların geri alınmasında zorluklarla karşılaşıldığı vb. hususlara dair yayınlanan haberler hakkında Dahiliye Nezâretince araştırma başlatılması üzerine Adana Valiliği'nden gelen telgrafta; Mersin'de Divan-ı Harb bulunmadığı, Tarsus'taki Askerî Tahkik Heyeti'nde görevli subayların da daha önce bu bölgede bulunmadıklarından etki altında kalmalarının söz konusu olmadığı, muhtarlardan, harmanların yakılmaması ve olay çıkmaması hususunda alınan mühürlü taahhüt ile Devlet'e ait silahların zamanında teslimi için imza

karşılığı yapılan tebligat dışında imza ve mühür alınmadığı, ölü sayısı hakkında verilen bilginin doğru olmadığının daha önce defalarca açıklandığı, olaylar sırasında öldürme, yangın ve yağma olayları yaşanmış ise de çocukların derilerinin yüzülmesi gibi bir şeyin hiç duyulmadığı, silah ve yağmalanmış mal aramasında herhangi bir zorlukla karşılaşmadığı gibi olumlu sonuçlar alınmakta olduğunun bildirildiği; telgrafın bir suretinin bilgi ve gerektiğinde gerçeklerin ifade edilmesi için Hariciye Nezâreti'ne gönderildiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 9929

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Mayıs sene [1]325. Mersin'de Divan-ı Harb yoktur. Tarsus'da bir Hey'et-i Tahkikiye-i Askeriye olup onlar da mukaddemâ bu vilâyetde bulunmamış kıta'ât-ı askeriye zâbitânından teşekkül ettiğinden Mustafa Remzi Paşa'nın nüfuzu tahtında olmadıkları muhakkaktır. Tarsus kaymakamının cevaben alınan telgrafnâmesinde dahi beyân olunan ahvâlin asl u esası olmayıp selâmet-i vatan nâmına tefrîk-i mezheb edilmeyerek ihkâk-ı hakka var kuvvetle çalışmakta olduğu ve harmanların ihrâk edilmemesi ve en küçük bir vukuâtın zuhura gelememesi için Mevki kumandanıyla bi't-tezekkür muhtârlardan mühürleri tahtında te'minât alındığı ve bundan mâadâ esliha-i emîriyenin vakt-i muayyeninde teslimi keyfiyetinin kendilerine tebliğ edildiğine dair yine muhtârlardan imza alınıp bundan başka imza alınmadığı iş'âr olunuyor. Fi'l-hakika mahsulât ve emniyet için diğer telgrafnâme-i çâkerîde arz olunan vesâyâ üzerine kurâ muhtârân ve mu'teberânına vilâyetin her tarafınca icra-yı vesâyâ olunmakta olduğuna göre bu da bu muameleden galat bir şey değilse sırf iftira olduğu anlaşılıyor. Maktûlînin ikide birde adedi hakkındaki neşriyât bi'd-defaât arz olunduğu vechile doğru değildir. Vak'ada katl-i nüfus ve ihrâk-ı büyü ve nehb-i emvâl vâki olmuş ise de çocukların derileri yüzülmek gibi vahşet şimdiye kadar işidilmemiştir. Esliha-i memnû'a ve emvâl-i mağsûbe taharriyâtında kıta'ât-ı askeriyemiz ve taharrî memurlarının hiçbir taraftan bir gûnâ müşkilâta tesadüf etmediğini ve taharriyâtın her gün bir semeresi görünmekte olduğunu Vilâyet maa'l-iftihar arz eder. Gazeteler

artık lutfetseler de hükûmet-i mahalliyyenin, memurîn-i tahkikiyenin, idare-i örfiye neticesi bulunan Divan-ı Harb-i Askerî'nin netâyic-i icraât ve muâvenet ve muhakemâtına intizâren her aldıkları mektupları, her heyecanlı haberleri derc ve neşr etmemeleri, vekâyî'-i azîme ve demeviye ile dûçâr-ı havf u galeyan olan efkâr-ı umumiye-i vilâyetin sükûnuna edilen hizmet, hükûmete sükût ile yardım etmeleri matbûât için de muktezâ-yı hamiyet olduğunu arz eylerim. Fermân.

Fî 21 Mayıs sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Evrak Numarası
375
25

Tarih: 21 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 28 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Mersin'de bulunan Divan-ı Harb Hey'eti'nin Kumandan Mustafa Remzi Paşa'nın te'sir-i nüfuzu altında bulunmasına binâen adalet dairesinde ifa-yı vazife edemeyeceği ve Ermenilerin altı yüz Müslüman katleylediklerine dair kaymakamın teşvikiyle muhtârlardan cebren imza alındığı ve Adana'da Ermeni Murahhasahânesi'yle Kilise'den mâadâ bi'l-cümle büyütlük ve mesâkin ihrâk edilerek maktûlînin adedi yirmi bine bâliğ olduğu ve çocukların derileri yüzölçüm ve kadınların ırzı hetk edilmek gibi vekâyî'-i fecî'a îkâ' edilmekte bulunduğu *Manzûme-i Efkar* ve Adana'daki fellâhların esliha taharrîsine mümâna'at etdikleri ve emvâl-i mağsûbenin istirdâdında müşkilâta tesadüf olduğu dahi *Pozantiyon* gazetelerinde münderic mektublarda görülmesiyle serî'an tahkikât icrasıyla hakikat-i hâlin muvazzahan inbâsı Adana Vilâyeti'ne yazılmış idi. Neşriyât-ı vâkı'anın külliyyen hilâf-ı hakikat olduğuna dair tafsilâtı hâvî vilâyet-i müşârunileyhâdan cevaben gelen telgrafnâmenin sureti

malumât olmak ve suver ve vesâit-i münasibe ile tebyîn-i hakikat buyurulmak üzere leffen savb-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine irsâl kılındı. Ol bâbda.

[10 Haziran 1909]

DH. MKT, 2838/100

104

DİVAN-I HARB TARAFINDAN VERİLEN BAZI İDAM KARARLARININ İNFAZI

Harbiye Nezâretince, Adana Kuvve-i Mürettebe Kumandanlığı'ndan alınan ve Divan-ı Harb tarafından idam ve kürek cezalarına çarptırılan bazı kişilerin isim ve suçlarının yazılı olduğu telgrafın ekte sunulduğu belirtilerek, cezaların irade-i seniyye ile onaylanması için mazbatanın posta ile gelmesini beklemenin infazı geciktireceğinin bildirilmesi üzerine, onay için ilâmların gelmesi gerektiğinden bunların süratle gönderilmesinin istendiği ve Adana Kumandanlığı'na bu yolda talimat verildiği; daha sonra hakkında irade-i seniyye çıkarak cezası onaylanan 9'u Müslüman 6'sı Ermeni olmak üzere toplam 15 kişinin 10 Haziran 1909 günü herhangi bir olay çıkmadan asılarak idam edildikleri

Harbiye Nezâreti

Mektubî Kalemi

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana'da Kuvve-i Mürettebe Kumandanı Miralay Mehmed Ali Bey'-den vârid olup suret-i muhrecesi leffen huzur-ı sâmi-i dâver-i efhamîlerine takdim ve tisyâr kılınan telgrafnâmede aslen Malatyalı olup Adana'nın Kargalar Mahallesi'nde mukim İbrahim oğlu elli yaşında Hacı Mahmud'un bidâyet-i iğtişâşda Belediye Dairesi'nde daire-i mezkûre azâsından Artin Efendi Şadrikyan'ı katl ü itlâf eylediği sâbit olduğundan Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu'nun yüz yetmişinci maddesi ahkâmına tevfikân idamı ve aslen Maraşlı olup Adana'da Posta Menzilhânesi'nde seyislik eden Mısırlı Beşir Ağa oğlu otuz yaşında Beşir'in bidâyet-i iğtişâşda Belediye Dairesi'nde Tanzifât Memuru Marso'yu katl ü itlâf eylediği sâbit olduğundan Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu'nun yüz yetmişinci maddesi ahkâmına tevfikân idamı ve Adana'nın Tepebağ Mahallesi'nde mukim elli yaşında Karabet oğlu Kasab

Haço³¹ ve Adana'nın Çukurmescid Mahallesi'nden otuz yaşında Kasab Misak Serkis oğlu ve Adana'nın Hamamkurbu Mahallesi'nden otuz yaşında Haçer oğlu Kasab Artin ve Adana'nın Şabaniye Mahallesi'nde mukim kırk altı yaşında Haçer oğlu Kasab Ohannes ve Adana'nın Hamamkurbu Mahallesi'nden yirmi bir yaşında Haçer oğlu Kasab Karabet nâm eşirrânın üç yüz yirmi beş senesi şehir-i Nisanı'nın birinci Çarşamba ve ikinci Perşembe günleri Adana'da Tarsuskapısı'nda Menzil ve Borlu ve Ohanoğlu Hanlarında bir takım evbâşâna önyak olarak ahali-i İslâmiye'den elliye karîb eşhâsı suret-i fecî'a ve gaddarânede katl ü itlâf etmiş oldukları inde'l-muhakeme sâbit olduğundan Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu'nun elli altıncı maddesi ahkâmına tevfikân idamları ve Adana'nın Ganiâsaf Mahallesi'nde mukim altmış sekiz yaşında Kiragos oğlu Çenesiz Kivork üç yüz yirmi beş senesi Nisanı'nın ikinci Perşembe günü Sucuzâde Mahallesi'nden Zenci Hacı Hüseyin'i katl ü itlâf etmiş olduğu sâbit olduğundan Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu'nun yüz yetmişinci maddesi ahkâmına tevfikân idamı ve Adana'nın Yortan Mahallesi'nden Hüseyin oğlu on sekiz yaşında Belediye Kahvecisi Edhem, Belediye Tanzîfât Memuru Marso'nun keyfiyet-i katlinde mu'în olduğu sâbit olduğundan Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu'nun yüz yetmiş beşinci maddesi ahkâmına tevfikân tarih-i tevkîfî olan 4 Mayıs sene [1]325 tarihinden itibaren on beş sene muvakkaten kürek ve Adana'nın Jandarma Alayı'nın Birinci Taburu'nun Birinci Süvari Bölüğü onbaşlarından Adanalı Haydar bin Ahmed esna-yı iğtişâşda terk-i vazife ederek emrolunan memuriyete gitmediği ve mükerreren verilen evâmire adem-i itaatle istediği mahalde dolaşdığı sâbit olduğundan Askerî Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu'nun doksan yedinci maddesi ahkâmına tevfikân jandarmalıktan kaydının terkîniyle 9 Mayıs sene [1]325 tarihinden itibaren bir sene müddetle pranga-bend edilmesi Adana Divan-ı Harb Riyâseti'nin 15 Mayıs sene [1]325 tarihli müzekkiresinde iş'âr olunduğu beyânıyla muktezâ-yı kanunîsinin ifasına müsaade olunması izbâr kılınmış ve bu misillü Divan-ı Harb-i Örfîce verilen hükümlerin Divan-ı Harblerce tanzim olunan mazbatalar üzerine istîzân olunması muktezâ bulunmuş olup ancak maslahatın derkâr olan ehemmiyet ve müsta'celiyetiyle beraber

³¹ Metinde "Paço" şeklinde geçmektedir.

mazbatanın posta ile aynen celbi ara yerde posta müddetince bir zaman mü-rûrunu müeddî olacağı derkâr bulunmuş olmakla şu hâle nazaran iktizâsının icrası menût-ı re'y-i sâmi-i dâver-i ekremîleridir. Ol bâbda emr u fermân haz-ret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 16 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı
Salih Hulusi

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Tarih: 11 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 18 Mayıs sene [1]325

Müsta'celdir.

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

16 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i aliyyelerine cevabdır. Şifahen be-yân ve tafsîl olunduğu üzere iğtişâsât-ı vâkı'ada zî-medhal olan eşhâs-ı ma-lume hakkında Adana Divan-ı Harb-i Örfisince verilen hükümlerin arz ve istîzânı ilâmâtın vürûduna mütevakkıf bulunduğundan derdest-i muhakeme bulunan diğer maznûnun aleyhler hakkında sudûr edecek hükümlerin dahi tesrî'yle ilâmlarının serî'an celb ve irsâline himmet.

**

Harbiye Nezâreti
Mektubî Kalemi
475

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana Divan-ı Harb-i Örfisince verilen hükümler hakkında Adana'da Kuvve-i Mürettebe Kumandanı Miralay Mehmed Ali Bey'den vârid olup bir sureti 16 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizî ile huzur-ı sâmi-i dâver-i efhamîlerine takdim kılınmış olan telgrafnâmeye cevaben ve şifahen telakki olunan emr-i âlî-i cenâb-ı Sadâret-penâhîlerine tevffîkan kumandan-ı mûmâi-leyhe telgrafla tebligât-ı mahremâne icra olunmuş ve yazılan telgrafnâme-i çâkerînin bir sureti manzûr-ı sâmi-i dâver-i efhamîleri buyurulmak üzere lef-

fen takdim kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 11 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 18 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı
Salih Hulusi

**

Harbiye Nezâreti
Mektubî Kalemi

560

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Adana'da iğtişâş esnasında fi'l-i katle cür'et etdikleri Divan-ı Harb-i Örfîce bi'l-muhakeme sâbit olan muharrerü'l-esâmî on beş şahsın salben idamları hakkında müte'allik buyurulup tebliğ edilmiş olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî mücebince mahkumîn-i merkûmîn Adana'da kemâl-i sükûn ile salben idam edilmiş olduklarına dair Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'ndan vârid olan telgrafnâmenin suret-i muhrecesi leffen takdim kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 21 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 28 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı
Salih Hulusi

**

Harbiye Nezâreti
Mektubî Kalemi

Suret

Adana'daki iğtişâş esnasında fi'l-i katle cür'et eyledikleri Divan-ı Harb-i Örfîce bi'l-muhakeme sâbit olan İbrahim oğlu Elci Hacı Mahmud, Mısırlı Beşir Ağa oğlu Beşir, Karabet oğlu Kasab Haço, Kasab Misak Serkis oğlu, Haçer oğlu Kasab Artin, Haçer oğlu Kasab Ohannes, Haçer oğlu Kasab Karabet, Kiragos oğlu Çenesiz Kivork, Kuyucu karyesinden ve jandarma efrâdından Mustafa oğlu Mehmed, Çakallı karyesinden Kâmil oğlu Mustafa, Çakallı karyesinden Mollaoğlu Hasan'ın oğlu Ahmed, Çakallı karyesinden Curcu Hüseyin oğlu Hasan, Barakdağı karyesinden Hacı Ahmed oğlu Nebi, Çakallı karyesinden Karacaoğlu İsmail oğlu Şükrü, Çakallı karyesinden Abdürrezzak oğlu Mehmed nâm eşhâsın salben idamları hakkında irâde-i seniyye-

ye-i hazret-i Padişahî şeref-sudûr buyurulmuş ve mahkumîn bugün Adana'da kemâl-i sükûn ile salben idam olunmuş oldukları ma'rûzdur.

Fî 28 Mayıs sene [1]325

Adana Kuvve-i Mürettebe Kumandanı
Miralay

Mehmed Ali

[10 Haziran 1909]

BEO, 3560/266965

105 DİVAN-I HARBLERE MÜDAHALE EDİLMEMESİ TALEBİ

Tarsuslu Kerope Efendi ve benzer durumda olanların haklarında tutuklanmalarını gerektirecek delil yoksa serbest bırakılıp tahkikatın tutuksuz sürdürülmesi yönündeki Sadâret talimatına Divan-ı Harb Riyasetince, bu kişilerin serbest bırakılmalarının mahzurlu olduğu, dışarıdan müdahalelerle Divan-ı Harb'in nüfuzunun kırılmaması gerektiği vs. şeklinde tepki gösterildiğini bildiren Harbiye Nezâreti'ne, Divan-ı Harblere müdahale edilmediği, sadece kanunlara aykırı uygulamalar yapılmamasının istendiği ve tahkikat ve yargılamaların Heyet-i Teftişîye'nin itirazına uğramayacak şekilde yürütülmesi gerektiğine dair cevap yazıldığı

Harbiye Nezâreti

Muhakemât Dairesi

Aded: 539

Hulâsa: Adana'da teşekkül eden Divan-ı Harb'in icraât ve mukarrerâtında tamamen serbest bırakılması lüzumuna dair Adana Kuvâ-yı Umumiye Kumandanlığı'ndan gelen telgrafta suretinin irsâl kılındığına ve bu bâbda iktizâ eden muamelenin ifasına müsaade buyurulmasına dair

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Hâme-ârâ-yı ta'zîm olan fî 23 ve 24 Mayıs sene [1]325 tarihli ve yedi yüz altmış üç ve yedi yüz seksen numaralı tezâkir-i sâmiye-i fahîmâneleri cevabıdır. Adana Hâdisesi'nden dolayı mahâll-i malumede teşkiline lüzum gösterilen Divan-ı Harb Hey'etleri evvelce i'zâm olundukları gibi bunların şu'abâtından olan Hey'et-i Tahkikiye ile müştereken ifa-yı vazife etmek üzere cihet-i adliyeden intihâb olunan zevâtın oraya muvâsalatlarında cihet-i as-

keriyeden intihâb olunacak zâbitânın teşkil edilecek hey'etlere terfîk³² ve i'tâsıyla tahkikât-ı lâzımenin sür'at-i cereyânı vesâilinin istikmâli ve bir de Kerope Efendi'nin mevkûfen isticvâbını müstelzim delâil-i kanuniye olmadığı takdirde gerek kendisinin ve gerek emsali mevkûfların muvakkaten tahliye-i sebîlleriyle takibât-ı kanuniyenin gayr-ı mevkûf oldukları hâlde icrası ve mugayir-i kanun ve ma'delet ahvâle meydan verilmemesi emr u iş'âr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri iktizâsından bulunduğu Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na tebliğ ve izbâr olunmuş idi. Delâil-i kaviyye-i kanuniye mevcut olmadıkça tevkif-i eşhâs edilmeksizin tahkikât icrasının şu sırada orada dâ'î-i mahzur olacağından ve saireden bahisle Divan-ı Harb'in icraât ve mukarrerâtında tamamen serbest bırakılması lüzumuna ve daha bazı ifadâta dair mezkûr kumandanlıktan bu kere cevaben alınan telgrafnâmenin suret-i muhrecesi manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen takdim kılınmış ve suret-i iş'âr muktezâ-yı hâl ve zamana muvâfık görülerek ber-mûceb-i iş'âr Divan-ı Harb'in muamelât ve mukarrerâtında serbest idüğüne dair mezkûr kumandanlığa tebligât-ı cevabiye ifa olunmuş olmakla bu bâbda ve fîkarât-ı saire hakkında icab edenlere Bâbîâlice de evâmîr ve tebligât-ı lâzıme i'tâ buyurulması merhûn-ı müsaade-i sâmiye-i dâver-i ekremîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 26 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı
Salih Hulusi

**

Harbiye Nezâreti Muhakemât Dairesi

*Adana'da Kuvve-i Mürettebe Kumandanı Miralay Mehmed
Ali Bey'den mevrûd fî 25 Mayıs sene [1]325 tarihli şifreli telgrafnâmedir.*

C. 24 Mayıs sene [1]325. Keyfiyet Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'ne tebliğ olundu. Madde-i mebhûsenin makam-ı celîlelerine arz edildiği ve delâil-i kaviyye-i kanuniye mevcut olmadıkça tevkif edilmeksizin tahkikât icrası bir takım eşîrrâ-yı malumenin henüz asayiş tamamıyla takarrür edemeyen vilâ-

³² Metinde "tefrîk" şeklinde geçmektedir.

yet dahilinde serbest gezmesine sebebiyet vererek bunun ne derecelerde mahzurlu bulunduğu ve şimdiye kadar yalnız istid'â olarak vuku bulan sekiz yüz dokuz müracaatın altı yüzü sırf cinayete aid olduğundan iki Hey'et-i Tahkikiye ve Divan-ı Harbce tesrî-i muamelenin ne mertebe kâbil olabileceğı nazar-ı dikkate alınması riyâsetden bildirildi. Divan-ı Harb-i Örfî Cumalar da dahil olduğu hâlde her gün sabahdan gece saat dörde kadar bi-hakkın çalışmakdadır. Malum olduğu üzere idare-i örfiye'nin ahvâl-i mahalliye'nin icab eylediğı hususâtın tatbik ve icrasıyla memleketde sükûn ve asayiş iade ve takrîr maksadına mebnî olup İdare-i Örfiye Kararnâmesi'ne mugayir olan ahkâm-ı nizâmiye muvakkaten hükümden sâkıt olacağı gibi Divan-ı Harb-i Örfî şiddet ve sür'at-i icraâtça bi'l-cümle mehâkimin fevkinde bir kuvveti haiz ve her türlü müdahale ve nezâret ve temyizden âzâde bir mahkeme-i fevkalâde olup bu evsâfıyla Divan-ı Harb-i Örfî şiddet ve nüfuzunu te'min edebileceğinden Divan-ı Harb-i Örfî mukarrerâtına zerre kadar müdahale edildiğı takdirde Divan-ı Harb'in cümle üzerinde haiz olduğu te'sir-i maddî ve manevî ve heybeti zâil olacağı gibi hasbe'l-beşeriye Divan-ı Harb Hey'eti'yle Tahkikât Komisyonlarının da müteessir olacakları tabiî ve şübhesizdir. Divan-ı Harb ahkâmının serî'an icra ve Divan-ı Harb-i mezkûrca evvelce talep olunan Divan-ı Harblerle Tahkikât Komisyonlarının sür'at-i i'zâmı ile Divan-ı Harb'in icraât ve mukarrerâtında tamamen serbest bırakılması lüzumunun icab eden makâmâta tebliğı kanun ve ahvâl-i maslahata en muvâfık olacağı ma'rûzdur.

Fî 26 Mayıs sene [1]325

Aslına mutabıktır.

(Mühür)

Muhakemât Dairesi

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 21 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 28 Mayıs sene [1]325

Mahremâne

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

26 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 539 numaralı tezkire-i aliyyeleri ve mel-fûfâtı mütâlâa-güzâr-ı senâverî oldu. Adana Divan-ı Harb-i Örfîsi muhakemâtda serbest olup vazife-i kanuniyesine hiçbir taraftan müdahale edilmemiştir. Fakat evvelce de tebliğ olunduğı üzere divan-ı mezkûrun tahkikât ve

muhakemâtda kanunen ve hikmeten tecvîz olunamayacak muamelât ve seh-viyâta ve aleyhlerinde hiçbir delil-i kanunî olmayan eşhâsın tevkifi gibi fâi-deye bedel maddî ve manevî mazarratı davet edecek harekâta mahal verme-mesi de iktizâ eder. Divan-ı Harblerin vezâifi takdire mu'allak olmayıp mül-kî ve askerî kavânîn ile mahdûd olduğunu da nazar-ı dikkatden dûr etmeme-lidir. Hey'et-i Tahkikiye'den vârid olup sureti leffen irsâl kılınan 26 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâmeden dahi müstebân olacağı vechile şikâyât-ı vâkı'a tahkikâta memur olan vesâitin evsâf ve kifayet-i matlûbe-i kanuniyeyi haiz olmadıklarından neş'et ediyor. Divan-ı Harb refakatinde istintâk ve tah-kikât-ı ibtidâiye hizmetini deruhde etmek üzere Adliye Nezâreti'nden altı mus-tantık i'zâm kılınmış olmakla cihet-i askeriyeden de iktidar-ı tâmmı haiz zâbi-tânın intihâb ve i'zâmlarıyla gerek tahkikâtın ve gerek muhakemâtın Hey'et-i Teftişîye'nin itirazâtından masûn olacak bir suretde cereyân etdirilmesi esbâ-bının istikmâli Bâbîâlice vatan ve devletin selâmeti icabâtından görülmekte olduğu beyânıyla tezkire.

[10 Haziran 1909]

BEO, 3647/273454

106

**İNFAZ EDİLEN İDAM KARARLARI
VESİLESİYLE YAYINLANAN GENELGE**

Adana'da karışıklık meydana getirip katl, yağma ve yangın çıkarma gibi ağır suçlar işleyen ve Divan-ı Harb tarafından idam cezasına çarp-tırılan 9'u Müslüman 6'sı gayrimüslim toplam 15 kişinin 10 Haziran 1909 günü asılarak idam edildiklerinden bahisle Osmanlı milletinin bir-liğini bozacak, Meşrutiyet'i ve asayiş ihlal edecek her türlü hareketi işleyenlerin kanunen gerekli cezaya çarptırılacaklarının halka ilân edil-mesi hususunda tamim yayınlandığı

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 29 Mayıs sene [1]325

Bilumum Vilâyât ile Elviye-i Gayr-ı Mülhakaya

Nisan'ın birinci günü Adana Vilâyeti dahilinde îkâ'-ı iğtişâş ile katl-i nüfus ve ihrâkı büyütlü ile nehb-i emvâl gibi fezâyih-i azîmeye cür'et eden ke-

sândan Divan-ı Harb-i Örfî'de muhakemeleri bi'l-icra idamlarına karar verilen dokuz Müslüman ile altı Ermeni dünkü gün Adana Şehri'nin mevâki'-i muhtelifesinde salben idam olunmuşlardır. Vatan-ı azizimizin selâmet ve saadeti umum evlâd-ı vatanın yani Osmanlı millet-i muazzamasını terkib eden Müslim ve gayr-ı müslim ahalinin kemâl-i vifâk ve ittihâd ile hareket ve hüsn-i muâşeret etmelerine menûl olmakla sunûf-ı tebaa beyninde revâbıt ve uhuvvet-i vataniyenin te'yidine derece-i nihayede sarf-ı mesâî olunması ve Hükûmet-i Osmaniyyemizin esas-ı metîni olan usul-i meşrû'a-i Meşrutiyet'i ve asayiş-i memleketi ihlâl edecek her türlü harekât ve iğtişâşâtın mürettib ve mütecâsirleri aleyhine terettüb edecek mucâzât-ı şedîde-i kanuniyenin bilâihmal icrasıyla ibret-i müessire ibrâzı mukarrer olduğunun dahil-i vilâyetde be-tekrar ilân edilmesi tavsiye olunur.

[11 Haziran 1909]

BEO, 3572/267892

107

**CEBEL-İ BEREKET SANCAĞI
ESKİ MUTASARRIFI ÂSAF BEY'İN DURUMU**

Cebel-i Bereket'te çıkan olayların tek sorumlusunun eski Mutasarrıf Âsaf Bey olduğu tahkikat neticesinde anlaşıldığı halde kendisinin hâlâ tutuklanmadığına dair Adana Heyet-i Teftişiyesince yapılan başvuru üzerine durumun Dahiliye Nezâreti'nden sorulduğu, gelen cevapta Adana Vilâyeti'nden gönderilen adı geçen kişi hakkındaki tahkikat evrakı ile kendisinin yazılı savunmasının halen tetkik için Şura-yı Devlet'te bulunduğu ve yargılanıp yargılanmayacağını oradan verilecek karara göre ortaya çıkacağını bildirildiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Aded: 978

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

13 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizîye zeyldir. Cebel-i Bereket Sancağı Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in henüz tevkif edilmemiş olduğundan

ve halbuki mûmâileyhin livâ-yı mezkûr dahilinde tahaddüs eden harekât-ı iğtişâşkârânenin vuku'una sebep-i müstakil olduğu icra kılınan tahkikât neticesinde tebeyyün eylediğinden bahisle bazı ifadâtı hâvî Adana Hey'et-i Tef-tişiyesi'nden gelen iki kıt'a telgrafnâme leffen tisyâr kılınmış ve malum-ı sâ-mî-i âsafâneleri olduğu üzere irâde-i seniyye ile mansûb memurînin taht-ı tevkif ve muhakemeye alınmaları bi'l-istîzân şeref-sâdır olacak irâde-i seniyye-i mülûkâneye mütevakkıf olduğu gibi irâdesiz memurların tevkifi de salâhiyetdâr olan bir mustantık tarafından müzekkire i'tâsına vâbeste bulunmuş olduğundan mutasarrıf-ı mûmâileyhin taht-ı muhakemeye ahzını icab ettiren ahvâl hakkında ber-mûceb-i usul ve kanun tahkikât-ı ibtidâiye icrasıyla evrakının müsâra'aten irsâli hey'et-i mezkûreye cevaben tavsiye olunmakla nezâret-i celîle-i dâverânelerince de muktezayât-ı kanuniyenin ifasına hemen tevessül buyurulması bâbında emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 24 Cumâdelûlâ sene [1]327 - Fî 31 Mayıs sene [1]325

Sadırazam

Hüseyin Hilmi

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 25 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 1 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

31 Mayıs sene [1]325 tarihli ve dokuz yüz yetmiş sekiz numaralı tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri cevabıdır. Cebel-i Bereket Sancağı Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in harekât-ı iğtişâşkârânenin vuku'una sebep-i müstakil olduğu tahkikât-ı vâkı'a neticesinde tebeyyün ettiği Adana Hey'et-i Tef-tişiyesi'nden nezâret-i acizîye de bildirilmiştir. Mûmâileyhe isnâd olunan mevâdda dair mahallince icra edilen tahkikâtı hâvî Adana Vilâyeti'nden mürsel evrak ile kendisinin müdafaanâmesi Şûrâ-yı Devletçe li-ecli't-tedkik 26 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizî ile takdim kılınmış ve tahkikât-ı vâkı'a neticesinin müstelzim-i muhakeme mahiyetde olup olmadığının tahakkuk ve ta'ayyünü Şûrâ-yı mezkûrun takdirât ve tedkikâtına mütevakkıf bu-

lunmuş olmakla evrak-ı mezkûre ile birleştirilerek tedkikât-ı mukteziyenin tesrî'i zımnında Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesi'ne icra-yı tebligât buyurulmak üzere mürsel telgrafnâme leffen huzur-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerine takdim ve iade olundu. Ol bâbda.

[14 Haziran 1909]

DH. MKT, 2843/48

108

**DİVAN-I HARB-İ ÖRFİCE BAZI KİŞİLERE
VERİLEN CEZA KARARLARININ ONAYLANMASI**

Adana olaylarına katılan 12 şahıs hakkında Divan-ı Harb-i Örfice verilen çeşitli sürelerdeki kürek ve pranga cezası kararlarının Padişah tarafından onaylandığı

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Aded: 1006

Tezkire-i ma'rûza suretidir.

Adana Hâdisesi'nde zî-medhal olmalarından nâşi orada teşkil olunan Divan-ı Harb-i Örfî'de muhakemeleri icra kılınan eşhâsdan Sarı Agop oğlu Torikyan Vahan ve Rupen veled-i Panos Boyacıyan ve Abdülmesih veled-i İstapan ve Malatyalı Horen veled-i Serkis'in on beşer ve Ceridyan Karabet oğlu Gazozcu Mihran ve Vanes oğlu Armenak ve Kızlaryan Avadik oğlu Kahveci Marsob ve Uncuyan Kabriyel oğlu Nazar'ın onar ve Çakallı karyeli Kösteller'in Kerim oğlu Ahmed'in beş ve Kuyucu karyeli Karşı Ali Çavuş ve Sofu oğlu İbrahim'in üçer sene müddetlerle küreğe konulmalarına ve Adana Jandarma Alayı'nın Birinci Merkez Taburu'nun Birinci Süvari Bölüğü onbaşlılarından Adanalı Haydar bin Ahmed'in jandarmalıktan terkîn-i kaydıyla bir sene müddetle pranga-bend edilmesine karar verildiği Adana Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'nden bâ-tezkire bildirilmiş olmakla şeref-sâdır olacak irâde-i seniyye-i cenâb-ı Pa-

dişahî hükm-i celîli infaz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılın-
dı, efendim.

Fî 23 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 30 Mayıs sene [1]325

Sadırazam

Hüseyin Hilmi

Sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî'yi mübelliğ hâmiş suretidir.

Resîde-i dest-i ta'zîm olup manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmi-
ye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî
müte'allik buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-em-
rindir.

Fî 24 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 31 Mayıs sene [1]325

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî

Halid Ziya

Aslına mutabıktır.

(İmza ve Mühür)

(Mühür)

Mektubî-i Sadâret

Veziriazam Hüseyin Hilmi

Suretleri bâlâda muharrer tezkire-i ma'rûza ve sâdır olan irâde-i seni-
ye-i cenâb-ı Padişahî'yi mübelliğ hâmiş Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne tebliğ
edilmiş olmakla Dahiliye Nezâret-i Celîlesi cânib-i âlîsinden dahi ifa-yı muk-
tezâsına himmet buyurulmak buyuruldu.

Fî 25 Cumâdelûlâ sene [1]327 - Fî 1 Haziran sene [1]325

[14 Haziran 1909]

DH. MKT, 2846/94

109

PATRİKHANE HEYETİNCE HAZIRLANAN RAPOR HAKKINDA DİVAN-I HARB TARAFINDAN ALINAN KARAR

Patrikhane tarafından Adana'ya gönderilen heyet tarafından hazırla-
nıp basında yayınlanan raporun muhtevasının askerî uygulamalar ve
Hükûmet aleyhinde olması sebebiyle Divan-ı Harbce, rapor doğru ise
görevini suistimal eden memurların, değilse hazırlayanların cezalandı-

rılması yönünde bir karar alınması üzerine Adana Valiliği'nden konu hakkında acilen tahkikat yapıp sonucunun ayrıntılı olarak bildirilmesinin istendiği

Hareket Ordusu

Numara: 1394

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhi'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Ermeni Patrikhânesi tarafından suret-i hususiyede gönderilen Hey'et-i Tahkikiye'nin Adana'dan Patrikhâne'ye gönderdiği, umum matbûâtın neşrettiği raporun mündericâtı hükûmet ve icraât-ı askeriye aleyhinde pek mütecâvizâne görüldüğünden lede'l-müzâkere bu raporun muhteviyâtı makrûn-ı sıhat ise adl ü hakkâniyet haricinde vazifelerini sû-i isti'mâl ile şân u haysiyet-i hükûmeti lekedâr eden bu misillü memurînin ve rapor muhalif ve mugayir-i hakikat ise bu muzır raporu tertib edenlerin ale'l-usul ve selâmet-i memleket ile menâfi'-i millet nâmına tecziyeleri lüzumu Divan-ı Harb-i Örfîce karar verilmiş, muvâfık-ı hâl ve maslahat görülmüş ve bu suretle mütâlâa kılınmış olduğundan icra-yı icabı vâbeste-i irâde-i celîle-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 28 Mayıs sene [1]325

Hareket Ordusu Kumandanı

Birinci Ferik

Mahmud Şevket

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Numara: 339

Tarih: 24 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 31 Mayıs sene [1]325

Elden

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

28 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizîye zeyldir. Ermeni Patrikhânesince suret-i hususiyede Adana'ya i'zâm edilen Hey'et-i Tahkikiye tarafın-

dan gönderilip umum matbûât tarafından neşredilen raporda hükûmet ve icraât-ı askeriye aleyhinde pek mütecâvizâne bir lisan isti'mâl edilmiş olduğundan bahs ile mezkûr raporun muhteviyâtı sıhhate mukârin ise adl ü hakkâniyet haricinde ifa-yı muamele ile şân u haysiyet-i hükûmeti lekedâr eden bu misillü memurîn ve rapor muhalif ve mugayir-i hakikat ise onu tertib edenlerin selâmet-i memleket ve menâfi'-i millet nâmına ale'l-usul ceza-dîde edilmeleri Divan-ı Harb-i Örfîce kararlaştırılmış olduğu Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik atûfetli Mahmud Şevket Paşa hazretleri tarafından bu kere izbâr olunmasına ve iş'âr-ı sâbika nazaran iktizâ-yı hâlin serî'an ifa ve neticesinin inbâsına himem-i aliyye-i dâverîleri sezâvâr buyurulmak bâbında.

Hareket Ordusu Kumandanı

Birinci Ferik Atûfetli Mahmud Şevket Paşa Hazretlerine

28 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 1394 numaralı tezkire-i atûfîlerine cevabdır. Hâdisât-ı ahîre sebebiyle dûçâr-ı fakr u sefalet olan muhtacîn-i ahaliye muâvenet etmek üzere Patrikhânece Adana'ya i'zâm olunan komisyon tarafından Patrikhâneye gönderilen raporun *Le Liberal* gazetesinden naklen *Tanin* gazetesinde görülen bazı fıkârâtı üzerine serî'an tahkikât-ı lâzıme icrasıyla memurîn-i hükûmet hakkındaki isnâdâtın sıhhati tebeyyün ettiği takdirde haklarında muamele-i lâzıme ifası ve isnâdât-ı mezkûre hilâf-ı vâki' olduğu anlaşılır ve mezkûr komisyon hey'eti tarafından hakikati tağyîr ve tahrif ve efkâr-ı umumiyyeyi tağlît ve ifsâd edecek yolda böyle bir rapor gönderildiği sâbit olur ise hey'et-i mezkûre ile onu neşre tavassut eden gazeteler hakkında takibât-ı kanuniye icrası birkaç gün evvel Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne yazılmış ve iş'âr-ı atûfîleri üzerine keyfiyet bu kere de te'kîd edilmiş olduğu beyânıyla tezkire.

BEO, 3573/267907

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Evrak Numarası
980
1

Tarih: Fî 26 Cumâdelûlâ sene [1]327 - Fî 2 Haziran sene [1]325

Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne

31 Mayıs sene [1]325 tarihli tahrirâta zeyldir. Ermeni Patrikhânesince suret-i hususiyede Adana'ya i'zâm edilen Hey'et-i Tahkikiye tarafından gönderilip umum matbûât tarafından neşredilen raporda hükûmet ve icraât-ı askeriye aleyhinde pek mütecâvizâne bir lisan isti'mâl edilmiş olduğundan bahs ile mezkûr raporun muhteviyâtı sıhhate mukârin ise adl ü hakkâniyet haricinde ifa-yı muamele ile şân u haysiyet-i hükûmeti lekedâr eden bu misillü memurînin ve rapor muhalif ve mugayir-i hakikat ise onu tertib edenlerin selâmet-i memleket ve menâfî-i millet nâmına ale'l-usul ceza-dîde edilmeleri Divan-ı Harb-i Örfîce kararlaştırılmış olduğu Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik atûfetli Mahmud Şevket Paşa hazretleri tarafından iş'âr olunduğu beyânıyla iktizâ-yı hâlin serî'an ifası bâ-tezkire-i sâmiye izbâr buyurulmasına ve iş'âr-ı sâbika nazaran tahkikâtın âcilen icra ve neticesinin müdellelen ve mufassalan bir gün evvel inbâsı hususuna himmet buyurulması bâbında.

[15 Haziran 1909]

DH. MKT, 2845/74

110 OLAYLARDAN DOLAYI İŞTEN EL ÇEKTİRİLMİŞ OLAN ERMENİCE ÖĞRETMENİNİN GÖREVİNE İADESİ

Adana Mekteb-i İdadî Ermenice öğretmenlerinden Semikyan Ohannes Efendi'nin, olaylar sırasında evinden silah atıldığı suçlamasıyla tutuklu bulunmasından dolayı işten el çektilirip yerine vekâleten bir başkası atanmış ise de daha sonra masum olduğu anlaşılıp serbest bırakılması üzerine memuriyetine iade edildiği

Adana Vilâyeti
Maârif Müdüriyeti
Numara: 20

Maârif-i Umumiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Atûfetli efendim hazretleri

Burada ser-zede-i zuhur olan Ermeni iğtişâsı esnasında Mekteb-i İ'dâ-dî Ermenice Muallimi Semikyan'ın hânesinden pek çok mavzerler endâht edilmiş ve kendisi el-yevm mevkûf bulunmuş olduğu cihetle artık mekteb-i mezbûrda idâme-i memuriyeti câkerlerince tensîb edilemediğinden eli işden çekdirilmiş ve yerine Mekteb-i Mülkiye-i Şahane me'zûnlarından ve o lisana âşinâ Adanalı Burhaneddin Efendi sülûsân maaşla vekâleten tayin kılınmış olmakla asalet-i memuriyeti makrûn-ı müsaade-i sâmi-i nezâret-penâhîleri buyurulursa ol vechile kaydı yürüdülmek üzere icabının emr u irâde buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 15 Rebîulâhîr sene [1]327 ve fî 22 Nisan sene [1]325

Adana Maârif Müdürü
(Mühür)

**

Maârif-i Umumiye Nezâreti
Mektubî Kalemi Müsveddâtına Mahsus Varakadır
Tarih: Fî 4 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 11 Mayıs sene [1]325

Adana Vilâyet-i Aliyyesi'ne ve Bi't-tasarruf Maârif Müdüriyeti'ne

Adana'da zuhur eden iğtişâsât esnasında Mekteb-i İ'dâdî Ermenice Muallimi Semikyan'ın hânesinden pek çok mavzerler endâht edilmesine ve kendisi el-yevm mevkûf bulunmasına mebnî artık mekteb-i mezbûrda idâme-i memuriyeti münasib görülemediğinden işden el çekdirildiği ve yerine Mekteb-i Mülkiye me'zûnlarından mezkûr lisana âşinâ Adanalı Burhaneddin Efendi'nin sülûsân maaşla vekâleten tayin kılındığı beyânıyla tasdik-i asaletine dair // Maârif Müdüriyeti'nden vârid olan şukka / 22 Nisan sene [1]325 tarih ve yirmi numaralı şukka-i şerîfeleri // Mekâtib-i İ'dâdiye İdaresi'ne lede'l-havale mûmâileyhin mevkûfiyeti bi-eyyi hâlin mahkumiyetini icab etmeyece-

ğine ve çünkü vak‘a-i mezbûre esnasında müdafaa-i nefis için silah atmak tabî bulunduğuna binâen hakkında icra kılınacak tahkikât neticesinde mûmâ-ileyh şâyed müttehem olur ve bu suretle ders-i mezkûr inhilâl eder ise orada Ermeni lisanına bi-hakkın vâkıf Ermeni milletinden pek çok erbâb-ı ihtisas bulunabileceğinden ders-i mezbûr için bir müsabaka imtihanı ilân ve icra olunarak mezkûr müsabakaya duhûl ve iştirak edecek olanların tanzim eyleyecekleri evrak-ı imtihaniyenin musaddakan isrâsı lüzumunun // savb-ı vâlâ-yı vilâyet-penâhîleriyle Maârif Müdüriyeti'ne / taraf-ı şerîfleriyle makam-ı vilâyet-// izbârı ifade // ve müdüriyet-i mezbûreye / ve vilâyet-i müşârunileyhâya // iş‘âr-ı madde kılınmakla ona göre // icra-yı icabına himem-i aliyyeleri / icra-yı icabı siyâkında şukka-i [şerîfeleri] // masrûf buyurulmak bâbında.

**

Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 118

Maârif-i Umumiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

11 Mayıs sene [1]325 tarihli ve yedi numaralı tahrirâtı aliyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri cevabıdır.

Adana Mekteb-i İ‘dâdî Ermenice Muallimi Semikyan Ohannes Efendi gerçi iğtişâşda zî-medhal olduğu iddiasıyla maznûnen tevkif edilmiş ise de masumiyeti tahakkuk etmesine mebnî derhal tahliye olunmasıyla memuriyetine iade edildiği ve keyfiyetin cevaben nezâret-i celîlelerine arz olunduğu Vilâyet Maârif Müdüriyeti'nden ifade olunmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 1 Cemâziyelâhir sene [1]327 ve fî 6 Haziran sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

[19 Haziran 1909]

MF. MKT, 1122/58

Dörtyol'daki Başçavuş Ruhi olayı dışında 40 gündür Adana'da olay yaşanmadığı halde, İzmir'deki Rum gazetelerinde olayların yeniden başladığına dair yayınlar yapılması üzerine Aydın Valiliği'nden bu gazeteler ile sahiplerinin isimlerinin bildirilmesi ve orada çıkan gazeteler vasıtasıyla bu haberlerin tekzip edilmesinin istendiği

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Merkez Şubesi
1105

*Hulâsa: İzmir'de neşriyât-ı kâzibede bulunan
Rum gazeteleri hakkında muamele-i
lâzıme ifasını mutazammın*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

İzmir'deki Rum gazetelerinin Adana'da İslâmlarla Ermeniler beyinde yeniden mukâteleye bed' olunduğu hakkında neşriyât-ı kâzibede bulundukları istihbâr kılınmış olduğundan ve halbuki Dörtyol'daki Başçavuş Ruhi'nin vukuâtından başka kırk günden beri Adana Vilâyeti'nde hiçbir hâdise zuhur etmediği gibi vilâyetin her tarafında sükûn kemâliyle hüküm-fermâ olduğundan bahisle neşriyât-ı kâzibenin tekzibi ile mezkûr ekâzîbi ihtirâ' eden gazeteler hakkında dahi dava ikamesi Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'ndan vârid olan telgrafnâmede iş'âr kılınmakla suret-i iş'âra nazaran iktizâsının ifa buyurulması menû-ı müsaade-i sâmiye-i fahîmâneleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 26 Cumâdelûlâ sene 1327 ve fî 2 Haziran sene 1325

Harbiye Nâzırı
Salih Hulusi

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Evrak Numarası: 634
Tarih: 6 Haziran sene [1]325

Aydın Vilâyeti'ne

İzmir'deki Rum gazeteleri Adana'da İslâmlar ile Ermeniler beyninde yeniden mukâtele başladığı hakkında neşriyât-ı kâzibede bulunmakda olup halbuki Dört Yol'daki Başçavuş Ruhi'nin vak'asından başka kırk günden beri Adana Vilâyeti'nde hiçbir hâdise zuhur etmediği gibi vilâyetin her tarafında sükûn kemâliyle hüküm-fermâ bulunduğu beyânıyla neşriyât-ı vâkı'anın tekzibi ile bunları ihtirâ' eden gazeteler hakkında dava ikamesi Adana Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen Harbiye Nezâreti'nden bildirilmiş ve keyfiyet Dersââdet gazeteleriyle tekzib etdirilmiş olmakla orada intişâr eden gazetelerle de neşriyât-ı vâkı'anın tekzibiyle ve bu havâdisi hangi gazeteler neşretmişler ise sahib-i imtiyâzlarıyla beraber isimlerinin inbâ buyurulması bâbında.

[19 Haziran 1909]

DH. MKT, 2849/28

112 CEBEL-İ BEREKET SANCAĞI **ESKİ MUTASARRIFI MEHMED ÂSAF BEY'İN ARZUHALI**

Cebel-i Bereket Sancağı eski Mutasarrıfı Mehmed Âsaf Bey'in, Sadâret makamına sunduğu ve incelenmek üzere Adana'daki Heyet-i Tahkikiye'ye havale edilen arzuhalinde; kendisinin olaylardan önce Dört Yol'da Ermenilerin murahasaları vasıtasıyla yapmakta oldukları silahlı fedai alayları teşkil etme, vergi ve aşar toplanmasını engelleme vb. faaliyetlerine son verdiğini ve Dahiliye Nezâreti'nden asker istemesine rağmen gönderilmediğini, olayların başlamasıyla birlikte Dört Yol'da 6.000 silahlı Ermeni'nin toplanıp yağmacıların da merkeze hücum ettiğini, redif askerlerin dağılıp jandarmanın ortadan kaybolması üzerine sancak merkezini bu silahlı Ermenilerden ve Ermenileri de yağmacılardan muhafaza için kazalardan eşraf vasıtasıyla 300 kişi istediğini, sancak merkezinde kimsenin burnunun bile kanamadı-

ğını, Dört Yol merkezinde ise Hristiyanların can kaybı miktarı 10'u bulmazken 200 Müslümanın öldüğünü, İskenderun ve Mersin konsolos ve tercümanlarının işlerini engellediği için yabancıların kendisi aleyhine kışkırtıldığını, kazalardan gelen feryatların, merkezdeki buhranın, asker yokluğunun, Devlet merkezinin suskunluğunun ve memurların acziyet ve korkaklığının kendisini şaşırttığını, iyi niyetli girişimlerinin sonuçsuz kaldığını, üzerine düşeni yaparak merkezi muhafaza ettiğini, kazalardaki sorumluluğun ise kaymakamlara ve oralara gönderilen zabıta kuvvetlerine ait olduğunu, hain olmadığı için aldığı bütün tedbirleri anında Nezâret'e ve Valiliğe yazdığını, eğer bu tedbirler yanlış ise bu makamlarca derhal düzeltilmesi gerektiğini, Ermenileri memnun etmek için birkaç memurun kurban edilmesi isteniyorsa memlekete ve onların Osmanlılaşmasına fayda sağladığı takdirde bununla iftihar edeceğini, adalet talep ettiğini ve soruları cevaplandırmak üzere Meclis-i Millî tarafından çağırılmayı beklediğini, bu olmazsa da kaderine rıza göstereceğini ifade ettiği

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Dört Yollular murahhasaları vasıtasıyla altı aydır silahlanıyor, kışlanın etrafındaki arazi-i mahlûleyi piyade istihkâmâtı hafriyle zabta, müstahkem mevâki'de duahâneler, ıssız-memursuz sevâhilde kışla kadar portakal mağazaları inşasına çalışıyorlar, vergi ve a'sârı ta'kîm, vazife için giden jandarmaları, memurları tahkir, Postallı diye elbise-i resmîyeli fedai alayları teşkil ediyorlardı. Cümlesini durdurdum. Maksudlarının adem-i merkeziyet, istiklâliyet, ecnebi müdahâlâtı olacağından bahisle 26 Kânûn-ı Sâni sene [1]324 tarihli arıza ile nezâretten asker istedim, gelmedi. Ateş-i ihtilâl 1 Nisan sene [1]325'de Adana'dan çıktı; 2 Nisan sene [1]325'de livânın Yumurtalık, Osmaniye ve Bahçe Kazalarını sardı. Merkeze de yağmagerler hücum etdi. Dört Yol'da altı bin martinili Ermeni tahaşşüd etdi. Redîfler dağıldı. Jandarmalar yokdu. Altı bin martiniliden merkez-i livâyı ve dökülen yağmagerândan Ermenileri muhafaza için mülhakâtdan eşraf maiyyetiyle üç yüz adam istedim. 2 Nisan sene [1]325 telgrafımla da nezârete, vilâyete yazdım. Fena ise cevap vere idiler. Bunlar da gelmedi. Kendi gelen haşerât gitdikçe çoğaldı. Yüz hâneli kurâda dört topu, yirmi hâneli kasabada yüzlerce bombası tutulan Erme-

ni vatandaşlarımızın sadakatlerinden emin değil idim. Merkez-i livâda bir kim-
senin burnu kanamadı. Dört yol'da on Hristiyan ölmedi; iki yüz Müslüman
gitti. Civar kurâdaki hâneleri yakanları mevcut memurîn-i zâbıta bilirler. Yu-
murtalık Limanı'nı zabt, livâ ormanlarını devr-i sâbıkdaki Melhameler iâne-
siyle istila eden İskenderun ve Mersin konsolos ve tercümanlarının ta'kîs et-
tiğim muamelâtı Ermeni vatandaşlarımızın dostluğuna inzimâm ile bu kere ec-
nebilere de aleyhime tahrike alet oldu. Ben Hükûmet-i Meşrûtamıza hizmet
ediyordum. Sekiz yaşımdan beri muhabbet-i vataniye ile beslenmiş dimâğım
memleket hainlerine hizmet edemezdi. Dört tarafım ateş kesildi. Mülhakâtın
feryadı, merkezin buhrânı, vilâyetin askersizliği, merkez-i devletin ebkemi-
yeti, memurlarımın aczi, cebâneti beni şaşırttı. Teşebbüsât-ı hasenem akîm
kaldı. Memurîn-i idarenin ahvâl-i fevkalâdedeki tedâbîri etıbbânın tedavisi
gibidir. Maharet merkezi muhafaza ise ben de yaptım. Mülhakâtın mes'ulü
kaymakamlar ile gönderdiğim memurîn-i zâbitadır. Ben yaptığım tedâbîri
dakikasında nezârete, vilâyete yazdım. Fena ise derhal tashih olmalı idi. Bir
hain yaptığı şeyi saklar; benim gibi açık yazmaz. Eğer maksad eli bombalı,
kalbi boyalı, köyleri istihkâmlı bu vatandaşlarımızı ırzâ için Meşrutiyet mev-
lûdu birkaç memuru kurban etmek de bu suret mukaddes memleketimizin se-
lâmetine ve kendilerinin Osmanlılaşmasına hâdim ve Meşrutiyet'e muvâfık
ise ben bunların ser-firâzı olmakla iftihar edeyim. Lâkin beni muhakemeye
Divan-ı Harb istemez. A'mâlim meydanda. Ben Meclis-i Millî'de muhakeme
olacağım; esrar-ı hafiyyelerini meydana koyacağım. Ey Osmanlılık!... Mev-
cudiyetini bugün de göstermezsen tarihimiz ağlar. Abdülhamid benim pede-
rim gibi beş-on kişiyi ecnebilere ve maksadına bir saniyede feda edebilirdi.
Her işi pamuk ipliğine bağlardı. Eğer hâşâ hâlâ bu idare devam ediyorsa ben
de susayım. Adalet isterim. Evrakım nezârete gitti. Meclis-i Millî, merkez-i
devlet beni istesin, sorsun, cevap alsın; yoksa el-hükmü lillah. Her hâlde
emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Mayıs sene [1]325 ve fî 13 Cumâdelûlâ sene [1]327

Kulları
Sâbık Cebel-i Bereket Mutasarrıfı
Mehmed Âsaf

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî

Tarih: Selh-i Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 6 Haziran sene [1]325

Adana'da Bulunan Hey'et-i Tahkikiye'ye

Adana Hâdise-i mündefî'asının Cebel-i Bereket Sancağı'na suret-i si-
rayeti ve bu bâbda ittihâz eylediği tedâbîre dair tafsilât ve izahâtı ve aleyhin-
de vuku bulan tahrikât ve isnâdâtıdan dolayı da taleb-i ma'deleti hâvî Cebel-i
Bereket Sancağı Mutasarrıf-ı sâbıkı Mehmed Âsaf Bey tarafından Sadâret-i
Uzmâ'ya bi't-takdim hey'et ma'rifetiyle tahkikât icra etdirilmek üzere tevdi'
buyurulan arzuhâlin sureti icra-yı icabı zımında leffen irsâl kılındı.

[19 Haziran 1909]

DH. MKT, 2849/10

113 ADANA'DAKİ HİRİSTİYAN RUHANÎ
REİSLERİN DİVAN-I HARB-İ ÖRFİ'NİN İCRAATINA
YÖNELİK ŞİKAYETLERİNİN DİKKATE ALINMASI

Adana'daki Ermeni, Rum, Süryani ve Keldani ruhanî reislerince gön-
derilen bir telgrafta, Divan-ı Harb-i Örfî'nin, yapılan katliam ve tahribat-
tın gerçek faillerini bulup cezalandırmak yerine birtakım adi suçluları
ve kendini müdafaa için silah kullananları mahkûm ettiği ve adeta Hı-
ristiyanları suçlu çıkarmaya çalıştığı yolunda iddialar dile getirilmesi
üzerine, Dahiliye Nezâretince bu iddialar mesnetsiz ve tutarsız bulun-
makla beraber yine de iç ve dış kamuoyunda yanlış bir kanaatin yayıl-
masını önlemek maksadıyla, tahkikat ve yargılamaların daha etraflıca
yapılıp adaletin tesisine itina gösterilmesi hususunda Harbiye Nezâreti
tarafından Divan-ı Harb'e talimat verilmesi için durumun Sadâret'e ar-
zedildiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Numarası: 3900

Adliye [ve] Mezâhib Nezâreti'ne

Adana ve mülhakâtında Hıristiyanlar bilâ-sebebe ırz ve nüfus ve emvâl
ve emlâkçe küllî zarar u ziyana dûçâr oldular. Artık onların bu havalide ika-

met ve te'min-i hayatları Divan-ı Harb'in adalet ve icraâtına kalmış idi. Fakat şimdiye kadar vâki olan icraâtı ümidimizi mahv ve me'yûsiyetimizi mûcib oldu. Çünkü katliâm ve tahribâtın müsebbibleri aranılıp ibret-i âlem olmak üzere mücâzât edilmeli iken adi kâtiller aranmakda, İslâmların vak'adan çok bir vukûfu olmayıp hâlâ emre itaat etmiş bir takım cahil köylüleri, Hristiyanların ise bazı garazkârânın yalan şehâdetiyle mahkum olmuş yahud müdafaa-i nefse sa'y etmiş masum şehirlileri salb ve mahkum olmaktadır. Divan-ı Harb mutlaka Hristiyanları kabahatli çıkarmak politikasını takib ediyor. Şu hâlde derdimizi kime ağlayalım, biçare cemaatimizi ne ile te'min ve tesellî edelim; Allah aşkına merhamet buyurunuz!..

Fî 4 Haziran sene [1]325

Ermeni Katolik Murahhası

Bogos Piskopos

Protestan Reis-i Ruhânîsi

Rum Katolik Reis-i Ruhânîsi

El-Kas İlyas

Ermeni Murahhasa Vekili

Papas Arsen

Süryani Katolik Patrik Vekili

El-Huri Filibos

Süryanî-i Kadîm Patrik Vekili

El-Kas Mansur

Keldani Patrik Vekili

El-Kas İstefan

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 2 Cumâdelâhire sene [1]327 - 8 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adana'da müteşekkil Divan-ı Harb-i Örfî vuku'a gelen katliâmın ve tahribât-ı müdhişenin avâmil-i müessiresini teşkil eden eşhâsı taharrî ve takib edecek yerde bir takım adi kâtilleri ve esna-yı vak'ada müdafaa-i nefis için isti'mâl-i silaha mecbur olmuş bulunanları mahkum etmekde ve Hristiyanları kabahatli çıkarmağa çalışmakda olduğuna dair bazı ifadât ve müdde'ayâtı hâvî Adana rüesâ-yı ruhâniyesi imzalarıyla nezârete keşide olunan telgrafnâ-

me leffen takdim kılındı. Delil-i maddîye müstenid bir mahiyet-i mantıkîye-yi haiz olmayan müdde'ayât-ı vâkı'anın nefsü'l-emre muvâfık olamayacağı derkârdır. Bunu te'yid eden cihet de orada bulunan Muhtelit Hey'et-i Tahki-kiye tarafından şimdiye kadar bu fikri ihsâs edecek bir iş'âr ve imâ vuku bulmamış olmasıdır. Ancak dahil ve haricde bütün enzâr-ı dikkatin Adana Vukuât ve muhakemâtına mün'atıf olduğu bir zamanda böyle bir zann u zehâbın husûl ve şüyû'u da az çok sû-i te'sirden hâlî kalmaz. Binâberîn tahkikât ve takibâtın bir kat daha ta'mîkına ve adalet-i kanuniyenin tamamıyla te'min-i tatbikine itina ve ihtimâm olunması zımında mezkûr Divan-ı Harb Riyâseti'ne vesâyâ-yı ekîde ifası lüzumunun Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne emr u tebliği menû-tı re'y ve tensîb-i sâmi-i fahîmâneleridir. Ol bâbda.

[21 Haziran 1909]

DH. MKT, 2852/32

114

**HAÇİN'DE TUTUKLANAN
BAZI ERMENİLER HAKKINDA BİLGİ İSTENMESİ**

İstanbul Mebusu Zohrab Efendi tarafından Haçin'de 70 civarında Ermeni'nin haksız yere tutuklandığının bildirilmesi üzerine, Adana Valiliği'nden bu hususta ayrıntılı bilgi istendiği

8 Haziran sene [1]325

Telgrafnâme

Adana Vilâyeti'ne

Haçin'de yetmiş kadar Ermeni'nin bi-gayrı hakkın hükûmetçe tevkif olundukları İstanbul Mebûsu Zohrab Efendi tarafından ifade olunduğundan merkûmların ne gibi cerâimden dolayı ne gibi esbâb ve delâile binâen hangi tarihte tevkif olunduklarının ve Divan-ı Harb kararıyla mı mevkûf bulunduklarının âcilen ve muvazzahan iş'ârı muntazardır.

[21 Haziran 1909]

DH. MKT, 2852/43

**ERMENİ MURAHHASASI FİRARÎ
MUŞEH EFENDİ HAKKINDA DİVAN-I HARBCE
ÇIKARILAN MEHİL KARARNAMESİNİN YAYINLANMASI**

Adana olaylarının elebaşlarından olmakla suçlanan ve halen firarî durumunda olan Adana Ermeni Murahhasası Muşeh Efendi'nin Divan-ı Harb'e gelmesi için 10 gün süre verildiğine, aksi takdirde yakalanıp yargılanması için kanunen gerekli işlemlerin başlatılacağına dair Divan-ı Harb Riyasetince çıkarılan karanamenin gazetelerde yayınlanması için Dahiliye Nezâretince Adana Valiliği'ne izin verildiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 11648

Aded: 282

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana ihtilâl ve iğtişâsının îkâ'ına müsebbib olmakla maznûnun aleyh ve firarî Adana Ermeni Murahhasası Muşeh Efendi hakkında Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nden i'tâ olunan mehil kararnâmesi zîre naklolunmakla gazetelele ilânı menût-ı re'y-i âlî-i nezâret-penâhîleridir. Fermân.

8 Haziran sene [1]325

Vali

Mustafa Zihni

Kararnâme Sureti

Adana'da tahaddüs eden ihtilâl ve iğtişâşa önayak olarak müsebbib olmakla maznûnun aleyh olup el-ân vadi-i firarda olan Adana Ermeni Murahhasası Muşeh Efendi'nin ahkâm-ı kanuniye[ye] tebaan Divan-ı Harb-i Örfî'de isbat-ı vücud etmesi için taraf-ı riyâsetden kendisine on gün mehil i'tâ kılınıp mehl-i muayyen zarfında merkûm isbat-ı vücud etmediği hâlde kanuna itaat etmemiş nazarıyla bakılarak hukuk-ı medeniyeden ıskât kılınacağı ve aleyhinde davaya kıyâm olunacağı ve muhakeme-i gıyâbiyesi esnasında emvâl ve emlâkinin taht-ı hacze alınacağı ve bu sırada bir gûne iddiaya hakkı

olamayacağı ve bi'l-cümle zâbıta-i adliye memurlarının kendisini gördükleri anda derdest etmeğe mecbur bulundukları gibi muamelât-ı hacziye hakkında makam-ı aidine tebligât-ı mukteziye icra edildiği cihetle Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Kanunu'nun üç yüz yetmiş bir ve üç yüz yetmiş ikinci maddeleri ahkâmına tevfiķan işbu kararnâme bi't-tanzim ilân olunur.

Fî 8 Haziran sene [1]325

**

**Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı**

Tarih: 9 Haziran sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

C. fî 8 Haziran sene [1]325. Adana Ermeni Murahhasası firarî Muşeh Efendi hakkındaki Divan-ı Harb kararnâmesinin oraca vilâyet gazetesıyla ilânı.

[22 Haziran 1909]

DH. MKT, 2853/65

116

**ADANA HEYET-İ TEFTİŞİYESİ'NİN CEBEL-İ BEREKET
OLAYLARI İLE İLGİLİ TAHKİKATININ SONUÇLARI VE
ESKİ VALİ CEVAD BEY İLE ESKİ MUTASARRIF ÂSAF
BEY HAKKINDAKİ TAHKİKATIN HIZLANDIRILMASI**

Mebus ve memurlardan kurulu Adana Heyet-i Teftişiyesinde gönderilen telgrafnâmede; Adana merkezinde çıkan olaylarla ilgili tahkikatın oraya varıldığında yapılacağı, Cebel-i Bereket ve kazalarında çıkan olaylarla ilgili tahkikatta ise, buradaki olayların Adana'daki olaylarla bağlantılı ve planlı olduğu, Adana Valiliği'nin ve eski Mutasarrıf Âsaf Bey'in olaylar çıktığına ve tedbir olarak rediflerin silah altına alınmasına dair çektikleri telgrafnâmelerin halkta heyecana yol açtığı, bu durumu fırsat bilen yağmacılar ile bazı hainlerin saf kişileri yalan haberlerle kandırıp ayaklandığı, Erzin Hapishanesi ve Payas Kalesi'ndeki tu-

tuklu ve mahkûmların serbest bırakıldığı, halkın silah depolarına yönelik hücumlarının askerî güç kullanılıp önlenmeyerek silahlanmalarına sebebiyet verildiği, Erzin'de daha henüz ortada bir şey yokken mutasarrıf tarafından ahaliye silah dağıtıldığı, bunların da olayların büyümesine yol açtığı sonucuna varıldığı ifade edilerek ilgili mercilere gerekli talimatların verilmesinin talep edilmesi üzerine, Heyet'e Cevad ve Âsaf Beyler ile diğer memurların yargıya sevk edilebilmeleri için halen devam etmekte olan tahkikat-ı ibtidaiyenin sonuçlanmasının beklendiği cevabının verildiği ve Adana Valiliği'nden de söz konusu tahkikatın süratle sonuçlandırılmasının istendiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded: 1056

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir

Adana'da bâ-husus Dört Yol ve havalisinde vuku'a gelen hâdis-e-i ahîrenin esbâb ve suret-i zuhuruna dair bazı ifadâtı hâvî Hey'et-i Teftişîye'den vârid olan 3 Haziran sene [1]325 tarihli telgrafnâmenin sureti leffen savb-ı âlî-i fahîmânelerine irsâl kılınmış ve Vali-i sâbık Cevad Bey ile Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı sâbık Âsaf Bey'in ve mûcib-i mûcâzât hâlleri tebeyyün edecek diğer memurînin derhal taht-ı muhakemeye aldırılmaları için icra edilecek tahkikât-ı ibtidâiyenin netice-i kat'îyesine intizâr edilmekde bulunduğu cihetle Adana'ya muvâsalatla beraber tahkikâtın ikmâliyle fezlekesinin muvazahan ve serî'an iş'ârı lüzumu hey'et-i mezkûra cevaben yazılmış olmakla nezâret-i celîle-i âsafânelerince de iktizâsının ifası hususuna himem-i aliyye-i dâverîleri sezâvâr buyurulmak bâbında emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 29 Cumâdelûlâ sene [1]327 - Fî 5 Haziran sene [1]325

Sadriazam

Hüseyin Hilmi

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Suret

Vak‘a-i ahîrenin Adana‘da ne suretle ve ne sebep ile zuhur etdiğine dair henüz delâil-i kat‘iyeye müstenid bir fikir hâsıl olmadığından ol bâbda verilecek hüküm bir-iki güne kadar Adana‘ya avdet ile icra kılınacak tahkikât neticesinde ta‘mîk olunmakla beraber mülhakâtın Cebel-i Bereket Sancağı dahilinde Dört Yol‘da Erzin, Osmaniye ve Bahçe Kazalarında doğrudan doğruya İslahiye ve Hassa Kazalarından bi‘l-vasıta icra kılınan tahkikât neticesinde bu havalide vuku‘a gelen katl, yağma ve ihrâk gibi ef‘âl-i cinâiyenin bunların fâilleri tarafından Adana‘daki fâiller ile evvelce tertib ve ittihâz edilmiş bir plan, karar neticesi olup sırf Adana Vilâyet ve Cebel-i Bereket mutasarrıf-ı sâbıkı tarafından Adana‘da vak‘a zuhur etdiğine ve bunun mülhakâtında zuhuru muhtemel olduğuna ve bundan dolayı redîflerin toplatdırılmasına çekilen telgrafnâmelerin husûle getirdiği heyecan Adana Vak‘ası başlar başlamaz etrafa dağılan yağmager, mürteci bir takım eşhâs türlü türlü yalanlar uydurup neşretmiş ve bu telgrafnâmelerin vürûdunu uzakdan uzağa haber alan ve katl ü nehbde birçok menâfi‘-i şahsiye arayan bazı hainlerin hükûmetden katl için emir var imiş de memurların da göstermiyormuş diyerek bazı sadedilânı teşvik ve teşmil etmek suretiyle teşdîd eylemeleri ve Erzin³³ Hapishânesi‘yle Payas Kalesi‘ndeki mevkûfın ve mahbusînin tahliye ve bazı depolara vuku bulan hücumların nizâmât ve evâmîr-i askeriye dairesinde def‘ edilme-yerek ahâlinin silahlandırılmasına sebe[bi]yet verilmesi Erzin‘de mutasarrıf tarafından ortada hiçbir şey yok iken doğrudan doğruya ahaliye silah tevzî‘ etdirilmesi gibi bu teşeddüd-i heyecana inzîmâm eden ahvâlin neticesi olduğu anlaşılmış olduğundan icab edenlere ona göre talimât-ı mukteziyenin i‘tâsı menûr-ı re‘y-i sâmilîleri[dir]. Fermân.

Fî 3 Haziran sene [1]325

Babikyan

Esad

Faik

Rauf

Artin

³³ Metinde "Erzin'i" şeklinde geçmektedir.

Ben malumât kabîlinden olmak üzere arz ediyorum.

Yusuf Kemal

Aslına mutabıktır.

(İmza)

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Tarih: Fî 10 Haziran sene [1]325

Telgraf

Adana Vilâyeti'ne

Hey'et-i Teftişîye'den Sadâret-i Uzmâ'ya çekilen 3 Haziran sene [1]325 telgrafnâme üzerine Vali-i sâbık Cevad Bey'le Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in ve mûcib-i mûcâzât hâlleri tebeyyün edecek memurînin taht-ı muhakemeye aldırılmaları için tahkikât-ı ibtidâiyenin ikmâliyle fezlekesinin muvazzahan ve serî'an iş'ârı lüzumunun hey'et-i mezkûreye cevaben yazıldığı bâ-tezkire-i sâmiye izbâr buyurulmakla vilâyetçe tahkikâtın tesrî'-i ikmâline itina edilmesi tavsiye olunur.

[23 Haziran 1909]

DH. MKT, 2854/6

117

**İNGİLTERE'NİN ADANA KONSOLOSLUĞU'NDA
BULUNAN ZANLI ERMENİLER HAKKINDAKİ
SUÇLAMALAR VE BUNLARIN TESLİMİ İÇİN
SEFARETÇE İLERİ SÜRÜLEN ŞARTLAR**

Adana'da çıkan karışıklığın sorumlularından olup İngiltere Konsolosluğu'na sığınan zanlı 5 Ermeni hakkındaki Divan-ı Harb yazısında, bunların ihtilâl komitesi üyesi oldukları, olaylardan önce ihtilâlcilere silah dağıttıkları, yabancıların desteğiyle Ermenistan Beyliği'ni kurmayı planladıkları, Mersin, Ayas ve Karataş İskelelerinden silah getirttikleri, bazı fedailerine Ermenilere ait Aşağı Kilise ile Ermeni Mektebi arasında gizlice açtıkları lağımda dinamit, humbara ve bomba imal ettirdikleri, bu

kişilerden Bezdikyan Zakarya'nın olayların ilk günü sabah saat 4.00 - 4.30 arasında arkadaşlarıyla birlikte evinin damından Kemeraltı Camii civarında bulunan Müslümanlara ilk silahı atan kişi olduğu, bu kişilerin olaylar sırasında da silahlı olarak mahalle aralarında dolaşıp rastgeldikleri Müslümanları öldürdükleri ifade edilmiş olmasına rağmen, İngiltere Sefaretince bu kişilerin sadece Adana Valiliği tarafından Konsolosluğa bildirilen suçlardan yargılanıp mahkeme sırasında başka konuların gündeme getirilmemesi ve bu hususta Konsolosluğa yazılı teminat verilmesi şartlarıyla teslim edilebileceklerinin bildirilmesi üzerine, Dahiliye Nezâretince Sadâret'ten ne şekilde hareket edilmesi gerektiğine dair görüş sorulduğu

Bâb-ı Âlî

Daire-i Hariciye

Mektubî Kalemi

Aded: 247

*Hulâsa: Adana'da İngiltere Konsülatosu'na
iltica eden eşhâsa dair*

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir

27 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve 3 Haziran sene [1]325 tarih ve 250 adedli tezkire-i aliyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri cevabıdır. Adana'da iğtişâşın müsebbiblerinden olup İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın yalnız makam-ı vilâyetden konsolosa bildirilmiş olan cürmlerinden dolayı muhakeme olunmak ve esna-yı muhakemede hususât-ı saire karışdırılmamak ve makam-ı müşârunileyhden konsülatoya bu yolda te'minât-ı tahrîriye i'tâ kılınmak şartıyla teslim olunacakları ve konsolosa o meâlde evâmir-i mukteziye verildiği İngiltere Sefâreti'nden ifade olunmuş ve sefâretin bu vech ile İade-i Mücrimîn Kavâ'id-i Umumiyesi dairesinde hareket edip bilâ-şart u kayd teslim kat'iiyen adem-i muvâfakatı anlaşılmış olmakla emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 5 Cumâdelâhir sene [1]327 ve fî 10 Haziran sene [1]325

Hariciye Nâzırı

Rifat

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî

Tarih: Fî 7 Cumâdelâhir sene [1]327 - 12 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Adana İğtişâş'ının müsebbiblerinden olup İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden malumü'l-esâmî eşhâsın Adana ihtilâl komitesi azâsından oldukları ve kable'l-vukuât ihtilâlcilere silah tevzî' etdikleri ve Adana'da bir vak'a ihdâsıyla ecânibin müdahalesini celb ederek bu sayede Ermenistan Beyliği'ni vücuda getirmek fikir ve emelinde bulundukları ve Mersin ve Ayas ve Karataş İskelelerinden mavzer ve martin ve esliha-i saireyi celb ettirdikleri ve fedailerden bazılarına Ermenilere mahsus Aşağı Kilise ile Ermeni Mektebi arasında suret-i hafiycede açdıkları lağımında dinamit ve humbara ve bomba imal etdikleri ve merkûmlardan Bezdikyan Zakarya refikleriyle hânesi damından Kemeraltı Cami-i Şerifi civarında bulunan Müslümanlara vukuâtın birinci Çarşamba günü sabahleyin saat dört ile dört buçuk arasında ilk defa silah endâht ettiği gibi esna-yı vak'ada gerek Zakarya gerek Çalyan Karabet ve Bezdikyan Dikran ve Bezdikyan İsai ve Doktor Recebyan mahallât arasında müsellahan dolaşıp rastgeldikleri ahali-i Müslime'yi itlâf etdikleri anlaşılmış ve elde bulunan vesâik ve delâil bunu müeyyid bulunmuş olduğu Divan-ı Harb-i Örfî'nin Adana Vilâyeti'nden telgrafla tebliğ olunan kararında gösterilmiştir. Bu bâbda sebk eden iş'âra cevaben Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden bu kere vârid olan tezkirede merkûmların yalnız makam-ı vilâyetden konsolosa bildirilmiş olan cürmlerinden dolayı muhakeme olunmak ve esna-yı muhakemede hususât-ı saire karışdırılmamak ve makam-ı müşârunileyhden konsülatoya bu yolda te'minât-ı tahrîriye i'tâ kılınmak şartıyla teslim oluncakları ve konsolosa bu meâlde evâmîr-i mukteziye verildiği İngiltere Sefâreti'nden ifade kılındığı ve sefâretin bu vech ile İade-i Mücrimîn Kavâ'id-i Umumiyesi dairesinde hareket edip bilâ-şart u kayd teslime kat'an adem-i muvâfakatı anlaşıldığı izbâr olunmuştur. Merkûmların müttehem oldukları cerâim ve sefâretin suret-i teklifine nazaran muktezâ-yı hâlin emr u inbâsı menût-ı müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir.

[25 Haziran 1909]

DH. MKT, 2856/26

Halen İngiltere Konsolosluğu'nda bulunan zanlı Ermenilerin suçları ve bunlara şahitlik eden kişilerin sayıları hakkında Adana Valiliğince son olarak gönderilen telgrafta daha önce gönderilen telgrafta yazılı olan suçlardan yalnızca bir kısmının yer alıp diğerlerinin zikredilmemesi üzerine, Valilik'ten bunun yanlışlıktan mı yoksa telgrafı kısa tutma isteğinden mi kaynaklandığı sorulup bunların teslimi için İngilizler tarafından ileri sürülen şartlar hatırlatılarak, bu kişilerin suçları hakkında Valilikçe Konsolosluğa yapılan tebligatta Divan-ı Harb tarafından bildirilen suçların tamamının yer alıp almadığına dair ayrıntılı bilgi istendiği

Bâb-ı Âlî

**Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi**

Adana Vilâyeti'nden Gelen Şifre

C. 8 Haziran sene [1]325. İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden beş şahısdan Bezdikyan Haykazun ile Belediye Sandık Emmini İsaî'nin Gökdere-li³⁴ Karabet'in hânesi altındaki dükkânından kable'l-hâdise Ermeni fedailerine meccânen silah tevzî' etdikleri ve vukuâtın birinci Çarşamba günü sabahleyin saat dört buçuk râddelerinde de hâneleri önünden mürûr u ubûr eden İslâm-lara silah endâht ederek vukuâta sebep verdikleri hakkında ve Haykazun'un aleyhinde on ve İsaî'nin aleyhinde altı şâhid mevcut olduğu ve Çalyan Karabet ve Bezdikyan Zakarya ve Doktor Recebyan nâmındaki kimselerin de iş-tişâşda saat dört buçukda hânelerinden Kemeraltı Camii civarındaki ahaliye ilk defa silah endâht olunarak Ermeni ihtilâl komitesi reislerinden oldukları ve fedailere para tevzî' eyledikleri hakkında Çalyan'ın aleyhinde on iki ve Zakarya aleyhinde on ve Recebyan aleyhinde altı şâhid bulunduğu Adana Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nden verilen pusulada izbâr olunmuştur. Gerçi şühûdun suret-i emr u iş'âr-ı nezâret-penâhîleri vech ile evsâfı hakkında sa-râhat verilmemiş ise de evvelce de arz olunduğu vech ile şühûd-ı merkûme-

³⁴ Metinde "Kükürtdereli" şeklinde geçmektedir.

nin kâmilten Ermenilerden ve şu madde-i şehâdetde komite ve milliyete mağ-lub olmayarak hakikati selâmet-i memleket nâmına vicdanen de şehâdet eder takımdan ... hey'etinin bi'd-defaât vuku bulan ifadât-ı şifahîyesinden anlaşılmış olduğu ma'rûzdur.

Fî 13 Haziran sene [1]325

Vali

Mustafa Zihni

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Tarih: 15 Haziran sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

C. 13 Haziran sene [1]325. Divan-ı Harb'in 21 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâme ile sureti tebliğ olunan derkenarında İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica edenlerin ihtilâl komitesi azâsından bulundukları ve Adana'da bir vak'a ihdâsıyla ecânibin müdahalesini celb etmek ve bu suretle Ermenistan Beyliği'ni vücûda getirmek fikir ve emelinde oldukları ve fedailerden bazılarına dinamit ve bomba imal etdirdikleri ve mahallât arasında müsellahan dolaşıp İslâmları itlâf etdikleri dahi şühûdun ifadât-ı mazbûtasıyla tahakkuk ettiği muharrer olduğu hâlde bu telgrafnâmede bu maddelerden bahsolunmaması zühûle mi müsteniddir, yoksa bu maddelerin adem-i zikri telgrafnâmenin ihtisârı maksadına mı mebnîdir; sefâret merkûmların vilâyetden konsolosa bildirilmiş olan cürmlerinden dolayı muhakeme olunmak ve esna-yı muhakemede hususât-ı saire karışdırılmamak şartıyla teslimlerini teklif etmekde olmasına ve konsolosa vilâyetden bildirilmiş olan cürmleri Divan-ı Harb'in tahkikât ve iş'ârâtına müstenid olacağına nazaran Divan-ı Harb'in sâlifü'z-zikr derkenarında münderic cerâim ve ez-an-cümle bâlâda ta'dâd olunan cinayât tamamen tebliğ olunmuş mudur, yoksa tebliğ edilmemiş maddeler var mıdır; var ise hangileridir; adem-i tebliği neden ileri gelmiştir; serî'an ve sarîhan iş'ârı muntazardır.

[28 Haziran 1909]

DH. MKT, 2859/39

**ADANA HEYET-İ TEFTİŞİYESİ
AZALARINDAN FAİK BEY VE ARTİN EFENDİ'NİN
DERSAÂDET'E DÖNMEK İÇİN İZİN İSTEDİKLERİ**

Adana Muhtelit Heyet-i Teftişıyesi'nin memur azalarından Faik Bey ve Artin Efendi'nin, Adana'da yürütülen tahkikatın kendilerince yeterli olduğunu, zaten Heyet'in diğer azaları olan mebusların da, Babıali'ye sunulacak raporu sıfatlarından dolayı birlikte tanzim ve imza edemeyecekleri yolunda kendilerine beyanda bulunduklarını ve acilen arzedilmesi gereken bazı konular olduğunu belirterek Dersaâdet'e dönmek için izin istedikleri

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 167

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adanaca şimdiye kadar icra kılınan tahkikât çâkerlerince kâfi derecede görülmesine ve hitâm-ı tahkikâtda Bâbîâli cânib-i sâmişine takdimi icab eden raporu birlikde tanzim ve tahtîme sıfatlarının mâni olduğunu mebûs beyler şimdiden beyân eylemelerine ve şifahen ve müsta'celen arzı vâcib bazı hususâtın mebûsândan Karasu Efendi gelinceye kadar te'hiri muvâfık-ı maslahat görülememesine mebnî yarın akşam Mersin'den hareket edecek olan vapurla Dersaâdet'e avdet-i çâkerâneme müsaade-i sâmiye-i fehâmet-penâhîlerini istid'â eylediğimiz, fermân-ı sâmilere Mersin'den intizâr edeceğimiz ma'rûzdur. Fermân.

Fî 16 Haziran sene [1]325

Adana Hey'et-i Muhtelita-i Teftişıyesi'nden

Faik

Artin

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 11 Cumâdelâhire sene [1]327 - Fî 16 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adanaca şimdiye kadar icra kılınan tahkikât kâfî görünmesine ve bu bâbda Bâbîâlî'ye takdimi icab eden raporun birlikde tanzim ve tahtîmine sıfatlarının mâni olduğunu mebûs beyler beyân eylemelerine ve şifahen ifadesi elzem görünen bazı hususât-ı müsta'celenin mebûsândan Karasu Efendi gelinceye kadar te'hiri muvâfık-ı maslahat olmamasına binâen yarın akşam Mersin'den hareket edecek vapurla Dersâdet'e avdetlerine müsaade i'tâsı Adana Hey'et-i Teftişiyesi'nden Faik Bey'le Artin Efendi tarafından müştereken çekilen telgrafnâmede bildirilmekle iktizâsının âcilen emr u inbâsı menûât-ı müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda.

[29 Haziran 1909]

DH. MKT, 2862/31

120

**ADANA OLAYLARINDAN SUÇLU
BULUNAN 18 KİŞİYE VERİLEN CEZALARA
AİT HÜKÜM MAZBATASININ GÖNDERİLDİĞİ**

Adana olaylarında adam öldürme ve yaralama suçlarına karışan 18 kişiye verilen idam ve hapis cezalarına ilişkin hüküm mazbatasının Harbiye Nezâreti'ne sunulmak üzere Divan-ı Harb tarafından Adana Kuva-yı Mürettebe Kumandanlığı'na gönderildiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi

Adana Vilâyeti'nden Alınan Şifre

Adana İğtişâsı'nda katl ü cerh fi'llerinde medhaldâr bulunan mahkumîn-
den ikisi idam ve ikisi on beş sene müddet ve biri on sene müddet ve yedisi
beş sene müddet ve üçü on sene müddet ve ikisi altı mâh hapis ve biri on mâh

habs-i adi ki cem'an on sekiz mahkumîn hakkındaki mazbata-i hükmiyenin Harbiye Nezâreti'ne takdim kılınmak üzere Adana Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na tevdi' olunduğu Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nin tezkiresi üzerine ma'rûzdur.

Fî 16 Haziran sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî

Tarih: Fî 11 Cumâdelâhir sene [1]327 - Fî 17 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Adana İğtişâş'ında katl ü cerh fi'llerinden medhaldâr bulunan mahkumînlerden ikisi idam ve ikisi on beş sene müddet ve biri on sene müddet ve yedisi beş sene müddet ve üçü on sene müddet ve ikisi altı mâh hapis ve biri on mâh habs-i adi ki cem'an on sekiz mahkumîn hakkındaki mazbata-i hükmiyenin Harbiye Nezâreti'ne li-ecli'l-irsâl Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na tevdi' olunduğu Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nin iş'ârına atfen Adana Vilâyeti'nden alınan şifreli telgrafnâmede izbâr kılınmıştır. Ol bâbda.

[30 Haziran 1909]

DH. MKT, 2862/24

121

MÜFTÜ MEHMED LÜTFÜ EFENDİ'NİN
ADANA'DAKİ TAHKİK HEYETİ'NDEN
ŞİKAYETİNİ BİLDİREN TELGRAFI

Adana Hâdisesi ile ilgili tahkikâtı yürüten heyetin muamelelerinden şikâyet ve karışıklığın siyasî bir maksada binaen Ermenilerce düzenlenmiş olduğu ortaya çıkmasına rağmen birçok Müslümanın tutuklanıp cezalandırılmasının ahali üzerinde kötü tesir bıraktığına dair Adana Müslüman ahali namına Müftü Mehmed Lütfü Efendi tarafından gönderilen telgrafın benzer şikâyetlerle birlikte gereği yapılmak üzere Sadâret'e arzedildiği

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 11 Cumâdelâhir sene [1]327 - 17 Haziran sene [1]325

Mahremâne

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Adana Hâdisesi hakkında icra-yı tahkikâta memur hey'etin muamelâtından şikâyeti ve iğtişâş-ı vâki' takib olunan bir maksad-ı mahsus-ı siyasîye binâen Ermenilerce tertib edilmiş olduğu tebeyyün etmiş iken ahali-i Müslime'den birçok kimselerin tevkif ve ceza-dâde edilmesi sû-i te'siri bâ'is olduğunu hâvî Adana ahali-i İslâmiyesi nâmına Müftü Mehmed Lütfü Efendi tarafından keşîde olunan telgrafnâmenin tisyârıyla ve mündericâtı mühim ve şâyân-ı dikkat bulunduğu beyânıyla bi't-tahkik icab-ı hâlin serf'an icrası hakkında Meclis-i Ayân Riyâset-i Celîlesi'nden alınan tezkire melfûfuyla takdim olundu. Nezâret-i acizîye de aynı meâlde bir telgrafnâme keşîde edilmiş olduğu gibi Adana mebûsları tarafından bi'l-mürâca'a iğtişâşât-ı mütehaddisenin Ermenilerce bir emel-i maluma hizmeten tertib ve îkâ' edilmiş olduğu şimdiye kadar elde edilen vesâik ve delâil ile mertebe-i sübûta vâsıl olmuş iken bunlar hakkında mütereddidâne muamele edilmeğe başlanıldığını ifade etmelerine ve riyâset-i müşârunileyhânın suret-i iş'ârına nazaran iktizâ-yı hâlin emr u inbâsı menûr-ı müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda.

[30 Haziran 1909]

DH. MKT, 2861/28

122

**ADANA VE HALEP OLAYLARI İLE İLGİLİ
BELGE VE YARGILAMA SONUÇLARINA
AİT BİR CETVEL GÖNDERİLMESİ TALEBİ**

Adana ve Halep vilâyetlerinden gelen bilgiler ile Divan-ı Harbler tarafından yürütülen tahkikat sonuçlarının, bu vilâyetlerde meydana gelen olayların Ermenilerce siyasî emeller gözetilerek planlandığı yönündeki kanaati güçlendirmesi sebebiyle bu husustaki belge ve delillerin toplanması gerekli görülerek her iki Valilik'ten ellerinde bulunan belgelerin birer suretinin gönderilmesinin istendiği; Divan-ı Harblerde bulunan benzer belgelerin suretleri ile şu ana kadar yapılan yargılama sonuçlarına ait ayrıntılı bir cetvelin gönderilmesi için de Harbiye Nezâreti'nden talepte bulunulduğu

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 11 Cumâdelâhire sene [1]327 ve fî 17 Haziran sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Adana ve Haleb Vilâyetlerinde zuhur eden iğtişâşâtın Ermenilerce maksad-ı mahsus-ı siyasîye binâen bi't-tertib îkâ' edilmiş olduğu mezkûr vilâyetlerden vuku bulan iş'ârât ve oralarda müteşekkil Divan-ı Harblerce icra kılınan tahkikât ile te'eyyüd etmekde olmasına nazaran bu bâbdaki vesâik ve delâilin celb ve cem'i icab edip zikrolunan vilâyetlerce elde edilen vesâikin birer suretinin ilk vasıta ile behemehâl gönderilmesi vilâyeteyn-i müşârun-ileyhimâya yazıldığından oralardaki Divan-ı Harblerce şimdiye kadar ele geçen bu misillü vesâikin de cem'iyle bunlardan Türkçe olanların suretlerinin ve Ermenice bulunanların suret-i mütercemelerinin mühr-i resmî ile ba'de't-tahtîm ilk posta ile irsâli ve şimdiye kadar İslâm ve Ermenilerden kaçır kişinin muhakemesi ikmâl olunup ne gibi cerâimden dolayı mahkum olduklarını ve cezaların nev'ini mübeyyin birer cedvelin de tanzim ve isbâli zımında icab edenlere telgrafla tebligât-ı serî'a icrası hususuna himmet buyurulması bâbında.

[30 Haziran 1909]

DH. MKT, 2861/27

123

DÖRTYOL'DAKİ TAHKİKAT KOMİSYONU
REİSİ BİNBAŞI NEDİM BEY HAKKINDAKİ İDDİALAR

Dört Yol'daki Tahkikat Komisyonu Reisi Binbaşı Nedim Efendi'nin, halktan 500 adet mavzer ve martini isteyip tehditlerde bulunduğu, köy üzerine top atışı yaptırdığı, Ermeni ileri gelenlerini tutukladığı ve tarafsızlığına gölge düşürdüğü gibi iddialar dolayısıyla görevinden alınarak başka bir yere nakli ile hakkında soruşturma açılmasının emredildiği; daha sonra Nedim Bey tarafından gönderilen telgrafta ise, taburu ile bölgeye ilk geldiği günden itibaren yapılan icraat ve bunlardan dolayı kendilerine teşekkür edildiği anlatılarak, kendisi ve taburu hakkındaki suçlamaların Mebus Babikyan'ın kendisinden cinayet zanlısı Sahak

Efendi'yi tutuklamaması yolundaki isteğini geri çevirmesinden kaynaklandığı, bu iddialardan dolayı Adana'daki Divan-ı Harb'e çağırıldığı ve taburu ile birlikte beraat ettiği belirtilerek iftiracıların cezalandırılmasının talep edildiği

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 21 Cumâdelûlâ sene [1]327 - 28 Mayıs sene [1]325

Gayet müsta'cel

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne ve Hareket Ordusu Kumandanlığı'na

Meclis-i Mebûsân azâsıyla mütehayyizân-ı memurînden mürekkeb olarak Adana'ya i'zâm kılınan Hey'et-i Tahkikiye'den şimdi alınan müsta'cel telgrafın sureti mütâlâa buyurulmak üzere leffen taraf-ı vâlâlarına irsâl kılındı. Nâ-be-mahal şiddetli ve muhalif-i kanun ve hikmet hareketlerden devletçe tevellüd edecek mazarrât-ı adîdenin mahiyât ve derecâtı izahdan müstağnî ve Hey'et-i Teftîşiye'nin tahkikât ve iş'ârâtına adem-i emniyet irâesi değil böyle bir şübhenin ihsâsı bile caiz olamayacağı bedîhî idüğünden Binbaşı Nedim Efendi'nin serî'an başka mahalle nakliyle Hey'et-i Tahkikiye Riyâseti'nin redîf kolağasına veya cihet-i askeriyece tensîb edilecek bir zâta tevdî'i ve taht-ı tevkife alınan murahhasa vekili ile mu'teberânın tahliye-i sebîlleri lüzumunun da icab edenlere bugün telgrafla tebliği ve neticesinin iş'âr buyurulması ve mûmâileyh Nedim Efendi'nin karye üzerine bilâ-lüzum top endâhtıyla itlâf-ı nüfusa cür'et etmesinden dolayı da taht-ı isticvâba alınması siyâkında tezkire.

**

Harbiye Nezâreti

Muhakemât Dairesi

Erzin'de Adana Hey'et-i Muhtelita-i Tahkikiyesi'nden Faik ve Artin imzasıyla makam-ı Sadâret-penâhî'ye gelen telgrafnâme suretidir.

Hâneleri ihrâk ve malları yağma ve bir hayli nüfusları itlâf edildiği ve bir hayli kız ile genç kadınları da İslâmlar taraflarından götürüldüğü hâlde cânîler derdest olunmadıktan ve dûcâr-ı taarruzât olan kızlar ile kadınlar tah-

lîs ve velilerine teslim edilmedikden kat‘-ı nazar Dört Yol'da Binbaşı Nedim Efendi kendilerinden beş yüz martin ve mavzer taleb ve bunlar yirmi dört saate kadar getirilmez ise haklarında pek fena muamele edileceğinden bahisle kase ile tehdid ettiği ve hayatları tehlikede bulunduğu Murahhasa Vekili Sahak Efendi tarafından mevrûd telgraflarla da beyân ve şikâyet olunmuş ve yevm-i tehdidin ferdâsı gece köy üzerine top atıldığı haber alınmış olmakla Cumartesi günü saat altıda hey'etçe Adana'dan hareket ve tâ be-sabah yolla devam ile Pazar günü sabahleyin Dört Yol'a muvâsalat olundu. Dört Yol'un medhali demek olan Ocaklı köyünde Ermeni dekâkîn ve mesâkîni kâmilan, Dört Yol önünde bir hayli Ermeni emâkin ve bunlar miyânında bazı İslâm hâneleri muhterik olduğu görülmüş, Dört Yol'a muvâsalatda Kumandan Kaymakam Ali Rıza Bey'den istîzâh-ı madde olundukda geceleyin saat ikide asker ve hatta zâbitân çadırlarına silah atılması üzerine asker tarafından mükemmel ateş edilmiş ise de bunun ilân-ı hürriyetden sonra gönüllü olarak askere girmiş olan sâbıkakal takımıdan Üsküdar[ı] Ruhi tarafından atıldığı ve fakat yüzbaşı[sı] tarafından cihet-i muhtelitaya altı pâre top atdırıldığı ve bunlardan biri kazaen bir hâne üzerine düşdüğü beyân edilmiş ise de tahkikât ve keşfiyât-ı lâzıme icra kılındıkda top güllerinden biri köyde bir bahçeye isabet etmiş olmak üzere köy üzerine üç top atıldığı ve bunlardan ikisinin güllesi meskene düşdüğü ve mesâkin-i mezkûreden biri Ebû Süfyan Agop Ağa'nın ve diğeri Zor Bidâyet Mahkemesi azâsından Abrahamyan Ohannes Efendi'nin hâneleri idüğü ve Ebû Süfyan Agop Ağa'nın hânesinde nüfusça telefât vuku'a gelmemiş ise de Ohannes Efendi'nin hânesinde Ocaklı karyesindeki emvâl ve eşyası yağma ve hâne ve dükkâmı ihrâk edilerek Dört Yol'a iltica etmiş olan mûmâileyh Ohannes Efendi'nin şimdi Boyacıyan Dikran'ın zevcesi sekiz aylık hamile reşemi zâyil ve dört yaşında erkek çocuğu Avadik gülle parçalarından hemen vefat eyledikleri ve üç yaşında Vatohi nâm kız çocuğu ile akrabalarından Boyacıyan Nahab'ın zevcesi Meryem Kadın mecrûh oldukları ve atılan silahlarla topların dehşetinden ürkerek kadın erkek bir cemm-i gafîrin kiliseye koşdukları hengâmde vâlidelerinin kucaklarından düşen diğer üç çocukların da ayaklar altında ezilerek vefat etdikleri anlaşılmıştır. Top endâhtı keyfiyeti[ni]n, tehdidâtı takib eylemiş ve atılan güllerden üçü köye düşmüş olmasına nazaran bunun pek de hüsn-i niyetle atıldığına kanaat hâsıl

olamayıp Diyarbakırlı olduğu anlaşılan Binbaşı mûmâileyh Nedim Bey'in taht-ı riyâsetinde bulunan Tahkikât Hey'eti'nin, Dört Yol üzerine vuku bulan hücum ve yağmaya³⁵ karşı mallarını ve canlarını, ırzlarını muhafazadan başka bir gûne harekât-ı tecavüzkâraneleri olmayan ve köyde kalmış olan İslâm haremelerini karyenin zaman-ı mahsûriyetinde iâşe ve hüsn-i muhafaza ve taleb vuku'unda velilerine teslim etdikleri nümâyân olan Dört Yol ahali-i Ermeniyesi'nin ileri gelenlerini tevkif ve tazyik etmesiyle mûmâileyhin bî-terafılığı şübhe bırakılmıştır. Maamâfih yevm-i hâdiseye kadar Dört Yol havalisinde ahali-i İslâmiye ve Hıristiyanıye'nin hüsn-i muâşeretleri anlaşılmakla hakan-ı mahlû'un devr-i meş'ûmunda vuku'a gelen katliâm ve yağmacılık gibi harekât-ı hunharânenin hep cezasız bırakılması Adana yağma ve kıtâlini işiden ahali-i İslâmiye'nin cür'etini arttırdığına ve Dört Yol ve civar köyler hâdisesi müessifesi bundan ileri geldiğine hey'et-i çâkerânemizce muhalefet hâsıl olmakla kâtiler, yangıncılar, yağmacılar haklarında hükm-i kanun icra edileceği ve hukuk-ı şahsiye davaları mahfûz kalacağı ba'de't-tefhîm her iki unsura mensub ahalinin kemâ fi's-sâbık yekdiğerine hüsn-i muâşeret etmek üzere ordugâhda öpüşüp sevişmeleri tensîb ve teklif-i çâkerânemiz her iki taraftan dahi kabul olunarak [ordu] mahallinde musâfahaları vuku bulmuş idüğü ma'rûzdur.

Fî 26 Mayıs sene [1]325

Aslına mutabıktır.

(Mühür)

Muhakemât Dairesi

**

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Dört Yol

Mahalli Numarası: 68

Tarih: Fî 28 Mayıs sene [1]325

Makam-ı Celîl-i Sadâret-penâhî'ye

İkinci Nizâmiye Taburu Kumandanı Ahmed Nedim Bey'in geleliden beri ta'addiyâtından emn-i³⁶ hayatımız insilâb ettiği fî 10 ve 20 Nisan sene

³⁵ Metinde "talimâta" şeklinde geçmektedir.

³⁶ Metinde "emn ve" şeklinde geçmektedir.

[1]325 tarihli telgrafla arz-ı şikâyet edilmiş idi. 21 Mayıs sene [1]325 gece-sinde dahi büyütmümü³⁷ mahv etmek maksadıyla askerin top ve kurşun atışı içerisinde bıraktı. Atılan top gülleleri iki hâneyi rahnedâr iki maktûl ile bir mecrûh düşürdüğü gibi kurşun ve heyecan dört vefata sebebiyet verdi. Vuku bulan feryadımız üzerine Adana'dan gelen Hey'et-i Tahkikiye'nin ayrılmasıyla başımıza gelen bunca felâkete merhamet, müracaatlarımıza itibar etmeye-rek sümme't-tedarik, musanna' adi bir dava isnâdıyla bi-gayrı hakkın hapso-lunduk. Hakkımızda sû-i fikr beslemekde olan mûmâileyhin vicdanından kat'ıyyen emniyetimiz kalmamış olduğundan burada durdukça on iki bin nü-fus ırzımız, canımız şiddetle muhâtaradadır. Lutfen seri çarelerle te'min-i muhafazamız için Allah aşkına olsun mûmâileyhin buradan kaldırılması müs-ted'âdır. Fermân.

Çokmerzimen Ermeni Murahhasa

Haçatoryan Brus

Vekili Papas

Sahak

**

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Mahalli Numarası: 3706

Tarih: 17 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Sadâret-i Uzmâ'ya

İkinci Ordu-yı Osmanî'ye mensub On Altıncı Alay'ın İkinci Taburu ile fî 13 Nisan sene [1]325 tarihinde Dörtyol'a geldik. Otuz bini mütecâviz İslâm ve Hristiyan birbirlerine karşı ihtilâfda, galeyanda, içlerinden bir kısmı ateş te'âtisinde idiler. Yalnız bir taburla satvet ve mehâbet-i askeriye icra kılınarak ve Hristiyanların kesilmiş bulunan sularını³⁸ en büyük tehlikeler karşısında cereyân etdirerek asayiş de te'min olundu. Tahkik Komisyonu'nun ri-

³⁷ Metinde "sübûtumuzu" şeklinde geçmektedir.

³⁸ Metinde "Hristiyanların kesilmemiş bulunanları" şeklinde geçmektedir. Düzeltmenin dayanağı olan belge için bkz. BOA, DH. MKT, 2810/72 (Bu kitaptaki 63 no'lu belge.)

yâsetinde bulunduğum zaman mebûslarla diğer zevâtdan mürekkeb komisyon Dört Yol'a geldi. İğtişâşın teskinine, taburun hizmet ve tahkikât hakkında iltizâm-ı adalet olunduğuna tekrar tekrar teşekkür etdiler. Hristiyan karyesine azîmet ve akşam çadırlara avdetlerinde katl ile maznûn Der Sahak'ı tevkiye almamaklığı³⁹ Babikyan Efendi teklif etdi. Adaletten ayrılamayacağımı musırran beyân etmekden münfa'îl oldu. Tabur hakkında gaddarâne ve hayşiyet-şikenâne isnâdâtta bulundular. Adana'da bulunan Divan-ı Harb-i Örfî'ye celb olundum. Masumiyetden mâadâ taburun hidemât-ı şecâ'at-küsterîsine kanaat hâsıl oldu. Taburumla berâet etdim. Saadet ve selâmet-i vatan uğrunda Rumeli'deki askerden bir kısmı İstanbul, kısm-ı diğeri Adana'ya yetişmiş ve Muhtar Bey'le emsali gibi birçok şühedâ ve fudalâ-yı askeriye bu uğurlarda feda-yı hayat eylemiş iken iftira-yı vâki' kalbimizi parçalamış, hayşiyet-i askeriye kanlı lekeler sürülmek istenilmesi hepimizi dil-hûn etmiştir. Müfterîlerin icra-yı mücâzâtı Meşrutiyet'in adaletinden muntazardır. Fermân.

Fî 15 Haziran sene [1]325

16. Alay 2. Tabur Kumandanı
Binbaşı
Nedim

[30 Haziran 1909]

BEO, 3571/267785

124 **CEBEL-İ BEREKET SANCAĞI ESKİ** **MUTASARRIFI MEHMED ÂSAF BEY HAKKINDA** **ŞURA-YI DEVLETÇE VERİLEN ARA KARAR**

Cebel-i Bereket Sancağı eski Mutasarrıfı Âsaf Bey'in olaylardan dolayı yargılanıp yargılanmamasına karar verilmesi için Dahiliye Nezâretince Şura-yı Devlet'e gönderilen Valilik tahkikat evrakı ile Heyet-i Teftişîye telgrafnamesinin incelenmesi neticesinde; adı geçen in istibdad tarafı olmak, ahaliyi silahlandırıp Ermenileri öldürtmek, mal yağmalatıp ev ve çiftlik yaktırmak ve Dört Yol ahalisini kuşatma altında susuz bırak-

³⁹ Metinde "almamaklığını" şeklinde geçmektedir.

makla suçlandığı, bu konuda Tahkik memurunca düzenlenen raporda suçlamaları doğrulayan bir delile rastlanmadığı ancak adı geçen olaylara karşı tedbir almakta acizlik göstermesi yüzünden olayların yayıldığı ifade edildiği, Heyet-i Teftişîye'nin telgrafnamesinde de adı geçen Adana'da olayların başladığına dair Valilik'ten gelen telgrafi halka açıklamak, mahbusları tahliye edip ahali ile birlikte silahlandırmak ve Dört Yol ahalisi üzerine silahlı bir topluluk göndermekle suçlandığı gibi olaylardan önce Liva Tahrirat Müdürü İlmî Efendi'nin azli hakkında çektiği telgrafa dayanılarak da olayları önceden bildiğinin ima edildiği, İskenderun Kumandanlığı'nın evrak içerisindeki telgrafnamesinde ise, adı geçen ahaliye nasihat etmesine rağmen ahalinin kendisini dinlemeyip Redif Taburu Deposu'nu yağmalayarak silahlandıkları ve civardaki Redif taburlarından firar edenlerin de katılımıyla tahminen 3 bin kişinin Dört Yol'da toplandığı, Dört Yol'daki Ermeniler zaten silahlı olup etraflarına kimseyi yaklaştırmadıklarından kuşatılmalarının da söz konusu olmadığı, ancak Müslümanlar tarafından sularının kesildiği ve ele geçirmiş oldukları kışlayı teslim etmeleri karşılığında suyun saliverilmesi şartıyla iki taraf arasında anlaşma sağlandığının ifade edildiği, bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde, Heyet-i Teftişîyece isnad olunan suç fiillerinin adı geçen izin ve teşviki ile değil ahalinin galeyanı sonucu gerçekleştiği anlaşılabilir bu suçlamaların dayandırıldığı delillerin vicdanî bir kanaat oluşturmak için yeterli görülmediği ve şayet bunların dayandırıldığı bir tahkikat varsa ona ait evrak ile Âsaf Bey'in halka açıkladığı belirtilen Valilik telgrafnamesinin istenmesine karar verildiği, bunun üzerine Dahiliye Nezâretince Adana Valiliği'nden söz konusu evrakın hemen gönderilmesinin istendiği; Âsaf Bey'in evrak arasında bulunan dilekçesinde ise Heyet-i Teftişîye üyelerinin kendisine yönelik sözleri ile tahkikat sırasındaki icraat ve hareketlerinden örnekler verilerek tarafsız olmadıkları ve Ermenileri temize çıkarmaya çalıştıklarının dile getirilmekte olduğu

Şûrâ-yı Devlet
Mülkiye Dairesi
Aded: 1830

Cebel-i Bereket Sancağı dahilinde vuku bulan harekât-ı igtışâşkârânenen dolayı livâ-yı mezbûr Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey hakkında icra ettirilen tahkikatı hâvî evrakın ve mûmâileyh tarafından verilen lâyihamın leffiyile

icra-yı icabı ifadesine dair Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyurulan 19 Cumâdelûlâ sene [1]327 tarihli ve yirmi yedi numaralı tezkiresi ile mûmâileyhin harekât-ı iğtişâşâtkârânenin vuku'una sebep-i müstakil olduğu tahkikât-ı vâkı'a neticesinde tebeyyün etdiği Hey'et-i Teftişîye tarafından bildirildiğinden bahisle tedkikât-ı mukteziyenin tesrî'i ifadesini mutazammın nezâret-i müşârunileyhânın ahîren havale buyurulan 25 Cumâdelûlâ sene [1]327 tarihli diğer tezkiresi ve melfûfları ve ol bâbda Bidâyet Müdde'î-i Umumîliği'nden yazılan mütâlaanâme Mülkiye Dairesi'nde kırâet ve tedkik olundu.

Evrak-ı mezkûre mündericâtına nazaran mûmâileyh Âsaf Bey'e isnâd olunan mevâd erbâb-ı istibdâddan olup otuz bini mütecâviz ahaliyi teslîh ile Ayas Nahiyesi'ne ve kurâ-yı saireye hücum ve birçok Ermeni'yi itlâf ve emvâl ve mevâşîyi gâret ve hâne ve çiftlikleri ihrâk etdirmesi ve ahaliden Dört-yol'a geçenleri üç gün muhasara altında susuz bırakması hususâtından ibaret olup bu bâbda tahkik memuru tarafından yazılan fezlekede mûmâileyhin oraca vuku bulan iğtişâş imal-i desâyis ile hudûsa getirdiğine dair bir gûne vesika görülemediği gibi irticâiyyûndan olduğunu icab etdirecek bir emâre de elde edilememiş ve maamâfih kendinin tab'an gayet korkak ve evhâma tâbi bulunmasından dolayı akîb-i vak'ada havf u telaşa düşerek ve her ağızdan çıkan erâcife de kapılarak hareket-i mezbûhâneye tâbi ve bir tedbir ittihâzından aciz kalmış ve idaresizlik göstermiş olduğu ve bu yüzden harîk ve kıtâl ve yağma ve baskının tevessü' ederek önü alınmadığı beyân ve Hey'et-i Teftişîye'den ahîren tevârüd eden telgrafnâmede dahi Adana Hâdisesi'ne dair Vali-i sâbık Cevad Bey'den livâya gelen telgraf mündericâtını akîb-i vusûlünde ahaliye ilân ve işâ'a etmek ve Erzin⁴⁰ Hapishânesi'yle Payas Kalesi mahbuslarını tahliye ve mahbusîn ile köylülere martin ve mavzer tevzî' etdirmek ve kendinden istimdâd eden Dört-yol ahali-i mahsûrası üzerine müsella bir cemm-i gafîr göndermek gibi ahvâl ve harekâtına dair edilen muhaberât-ı telgrafiye evrakı ve hâdiseyi kable'l-vukuât tasvir edercesine hâdiseden dört gün evvel Tahrirât Müdürü İlmî Efendi hakkında Adana Vilâyeti'ne çekdiği şifre telgrafi ile bunlara inzimâm eden delâil ve emârât ve ihbarât livâ-yı mezkûr dahi-

⁴⁰ Metinde "Erzin'i" şeklinde geçmektedir.

linde vuku'a gelmiş olan ahvâl-i fecî'anın sebep-i müstakilli mûmâileyh olduğu dermiyân kılınmış ve Bidâyet Müdde'î-i Umumîliği'nin sâlifü'z-zikr mûtâlaanâmesinde dahi Âsaf Bey aleyhine isnâd olunan mevâd hakkında mârru'z-zikr fezleke ve telgrafnâmede serd edilen mûtâlaâta nazaran tebeyyün-i hakikat ve izhâr-ı lâzime-i ma'delet müşkil ve istinbât-ı ahkâm için beyân-ı mûtâlaa gayr-ı kâbil olduğu gösterilmiştir.

İcabı lede'l-müzâkere bu hususda vilâyetçe icra etdirilen tahkikât neticesinde mutasarrıf-ı mûmâileyhin hudûs-ı vak'ada bir gûnâ dahl ü te'siri ve kendinin irticâiyyûndan olduğuna dair vesâik ve delâile dest-res olunamadığı ve ancak mûmâileyhin bilâ-lüzum havf u telaşa düşerek ittihâz-ı tedâbîre muvaffak olamadığı gösterildiği gibi mahallince vuku bulan isti'lâma cevaben İskenderun Kumandanlığı'ndan keşide olunup bir sureti evrak miyânında bulunan 26 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâmede dahi Dörtyol'a iki defa gidildiği ve ikinci azîmetinde mutasarrıf da birlikde bulunarak ahaliye birçok nesâyih icra edildiği hâlde ahalinin ne mutasarrıfı ne de mütehayyizâmı tanımayıp hod-serâne hareket eylemiş ve mutasarrıfın ehl-i kıyâmı teslîh ve teşvik etdiğine dair bir delile dest-res olunamamış ve ahali-i merkûmenin Redîf Taburu Deposu'nu yağma ve kendi kendilerini teslîh ederek Dörtyol'da tecemmu' etmiş olduğu ve mevcudları ise üç bin kadar tahmin olunduğu ve bunlara iltihak edenler civar redîf taburlarından silahlarıyla firar edenlerden ibaret olup mutasarrıfın bunlara pek müessir bir suretde ifa etdiği nesâyihden vak'a da zî-medhal olmadığının anlaşıldığını ve müsella olan Ermeniler civarlarına kimseyi yanaşdırmadığından Dörtyol muhasarada bulunmadığı ve yalnız İslâmlar tarafından suları kesilmiş ise de Ermenilerin kışlayı tahliye ve teslim etmeleri ve İslâmların suyu salıvermeleri şartıyla musâlaha olunduğu ve mutasarrıfın ahaliyi teşvik ve teslîh etmesi ve emvâl ve mevâşîyi gâret ve hâne ve çiftlikleri ihrâk ve Dörtyol'u muhasara etdirmesi gibi hakkında vuku bulan isnâdâtın esassızlığı beyân olunmasına ve eğerçi Hey'et-i Teftişîye'den keşide olunup nezâret-i müşârunileyhânın sâlifü'z-zikr tezkiresine melfûf telgrafnâmelerde mutasarrıfın vak'a hudûsuna sebep-i müstakil olduğu beyân edilmekde ise de delil ve emâre olarak gösterilen ve ahalinin teslîh ve teşvikinden ve mahbusîni tahliyeden ibaret bulunan mevâd mutasarrıfın bilfi'l teşvik ve tahriki ve izni ile olmayıp ahalinin husûle gelen galeyanı neticesi olduğu ev-

rak-ı tahkikiye mefâhiminden müstebân olmasına ve meselede bî-taraf olan İskenderun Kumandanlığı'nın ânîfü'z-zikr telgrafnâmesi müeddâsına nazaran Hey'et-i Teftîşiye telgrafnâmeleri kanaat-bahş-ı vicdan olacak kuvveti haiz ve bunların mündericâtına istinâden mutasarrıf-ı mûmâileyhin şimdilik taht-ı muhakemeye alınıp alınmaması hakkında karar ittihâzına kâfi olmadığından evvel emirde Hey'et-i Teftîşiye'nin ânîfü'z-zikr telgrafnâmeleri ne gibi tahki-kâta müstenid ise o tahkikâtı hâvî evrakın ve bir de vilâyetden mutasarrıflığa keşîde olunup mutasarrıf tarafından der-akab işâ'a edildiği beyân olunan şif-re telgrafnâme hallinin irsâli hususunun Adana Vilâyeti'ne tebliğinin nezâret-i müşârunileyhâya havalesi tezekkür kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 11 Cumâdelâhire sene [1]327 ve fî 16 Haziran sene [1]325

(Mühür)	Mülkiye Dairesi Reis-i Sânîsi
Şûrâ-yı Devlet	Seyyid Abdullah Macid
Azâdan	Azâdan
Arif Hikmet Paşa	Ahmed Şekib
(Müzâkeresinde bulunmadı)	
Azâdan	Azâdan
Reşid Bey	Galib Bey
(Me'zûnen Avrupa'da)	(Me'zûnen Avrupa'da)
Azâdan	Azâdan
Mehmed Kemal	Mustafa Bey
	(Hîn-i tahtîmde bulunmadı.)
Azâdan	
Musurus Gikis Vasilaki	

**

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Sâmîsi'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Tahkik için buraya gelen Hey'et-i Mebûsân'a teşriflerini müteâkib kul-ları da gitmiş idim. Birincide kabul etmediler; ikincide Mersin mutasarrıfının

şefâatiyle kabule tenezzül ve ne istediğimi sual buyurdular. Meseleyi bir kere de benden istimâ' buyurmadıkça veya sormadıkça lutfen bir karar vermeme-lerini rica etdim. Bilhassa Yusuf Kemal Bey "Biz kısmen tahkik etdik, kısmen de edeceğiz. İsterseniz siz de bir lâyiha yazınız. Fakat lâyihanızda oranın büyük memuru olmak sıfatıyla değil yalnız mes'ul hatta idam olunmak tasavvurunu derpîş ederek iş'ârâtınızı müdafaa-i nefsdan ziyade itiraf-ı kusura hasrediniz." dediler. Tarafeynden yalnız birini dinleyerek hükm-i vicdanî vermek akvâm-ı ibtidâiye ekâbirine mahsus bir kaide-i hukukîye olduğu için taaccüb ve teessüf etdim. Adaletlerini anladım ve çıkdım. Kendileri de leylen Cebel'e gitmişler. Lâyihamı henüz almamışlar. Zaten buna pek de lüzum görmedikleri anlaşılmış idi. Orada muhaberât-ı telgrafiye tedkik etmişler. Hâdiseden beş-on gün evvel Livâ Tahrirât müdürünün işden el çekdirilmiş iken cebren işe başlaması ve aleyhimde şikâyet esbâbını istihzâr için şu bu müteneffizân ve memurîni teşvik ve her birine birer türlü müsvedde ve saireler ibrâz ederek o sıralarda (el-yevm Bâbîâli'de) mevcut evrak-ı tahkiki[ye]mde munderic olduğu üzere Hıristiyanların hapishâneye hücum edecekleri havâdisi çıkarılıp bunun da yine o esnada müdür-i mûmâileyhde misafir bulunan Payas Telgraf müdürünün adamı olan bir Ermeni tarafından çıkarılması ve kendisinin bidâyet-i Meşrutiyet'de bazı memurîn-i livâyı tard için ahaliyi iki fırkaya tefrîk ve bir kısmını isti'mâl ile buna muvaffak olmuş bulunması ve Dörtöyol'da kaza merkezi yaptırmamak için miting akdi gibi bazı şeylere de teşebbüs eylemesi ve delâil-i saire müdür-i mûmâileyhin bu defa da ya Hıristiyanlara leylen musanna' bir-iki el silah sıkdırarak İslâmlar tarafından yapılmış gibi irâe ile 19 Teşrîn-i Evvel sene [1]324 tarihli sureti melfûf telgrafdaki müzevver değirmen cinayeti vechile hakkımda bir vesile-i şikâyet ihtirâ' veyahud muvaffak olamadığı mitingin akdiyle çâkerlerini memurîn-i ma'rûza misillü azletdirmek emelinde olduğunu ihsâs ettiğinden ve esasen mefsedeti bî-pâyân olduğundan azli hakkında vilâyete mürsel ve yine sureti melfûfen huzur-ı fahîmânelerine mütekaddim 28 Mart sene [1]325 tarihli şifreli mazbata-i telgrafiye Hey'et-i Tahkikiye-i mezkûre mal bulmuş gibi gerek müdür ve gerekse kulları için ehemmiyetli bir delil-i irticâ olarak telakki etmişler. Halbuki müdür-i mûmâileyhin ahvâli ve hakkındaki muhaberât ve evrak-ı tahkikiye Vali-i sâbık Cevad Beyefendi ve hatta makam-ı nezâret-i celîlece de malum

ve telgraf-ı mezkûrun yine leffen takdim kılınan kopyası da lutfen tedkik buyrulursa sırf ve her manasıyla müdürün seyyi'ât-ı şahsiyesine ve isti'dâd-ı mefsedetine aid olduğu ve hatta yaptığı ve yapacağı ifsâdâtın maâzallah ahalî aleyhinde olmayıp kendisini tahlîs için kullarının şahsım aleyhinde bulunduğu anlaşıyor.

Daha gelirken vapurda ve belki de Patrikhâne salonlarında Ermenilerin masumiyetine ve kullarının mes'uliyetime hüküm buyurmaları benim ifadâtımı dinlemeksizin karar-ı vicdanî vermelerinden anlaşılan hey'et-i muhtereme-i mezkûre Ermenilerin istihzârât ve taşkınlıkları hakkında bundan çok mühim olan bunca muhaberât ve telgrafât-ı mesbûkamı ve hiç olmazsa Tahri-rât müdürü hakkındaki diğer muhaberâtımı okumayıp ve onları görmeyip de yalnız zorla irticâ taharrîsi için bunu muvâfık-ı maslahat bulmaları ve Dört-yol Postalı Fedaileri olup bu kere elbise-i resmiye ile izhâr-ı şûriş eden haşerâtın reisi olmak sebebiyle bir gece Dört-yol'da tevkif edilen ve devr-i sâbıkda cerâim-i siyasiyeden dolayı mükerreren mahkum olan ve hatta ba'demâ ikâ'-ı fesad etmeyeceği hakkında hükûmetde mahfûz senedi bulunan papas tahliye ve tevkifine sebebiyet veren binbaşyı taburuyla beraber tebdil etdirerek makam-ı fahîmânelerine olan 7 Mayıs sene [1]325 telgrafnâme-i çâkerânemde de mahiyetini arz etdiğim Ermenilerin ecânibe yazdıkları dehâletnâmeleri eliyle tertib etmekde olan Kolağası Mustafa Efendi nâm bir casusu ora Hey'et-i Tahkikiyesi'ne reis yaptırmak derecesinde ısrar eylemeleri sübhânlah ne olursa olsun güneşi setr ile çâkerlerini mes'ul ve Ermenileri tezkiye etmek istediklerine delil-i kâfidir. Bu hey'et-i âcile ve lâubâliyenin kararını adaletde Fârûk-ı Sâni dahi olsalar kabul etmemek kullarının hakkım ve onlardan bir memur-ı sâdıkını muhafaza ve sıyânet buyurmak da efendimizin vazife-i ulviyyet ve adaleti iktizâsındandır. Evrak-ı tahkikiyem nezâret-i celîleye gitdi. Telaş-ı şûrişden Ermeni istihzârâtının mükemmeliyetinden ve askersizlikle gösterdikleri fezâhatlardan İslâm yağmagerânının da suret-i âniyede te-hâcümünden dolayı tedâbîr-i çâkerânem akîm kalmış da kusur diyorlarsa selâmet-i vazife vicdan ve vatana müte'allikdir; lâzım-ı afv ve takdirdir. Zira ben hain ve mu'în-i hain-i vatan değilim ve olamam. Halbuki iş'ârlarına mebnî taraf-ı âlî-i vilâyetden dört gündür taht-ı nezârete alındım. Hâne-i çâkerânemde bir polis ve iki zabtiye ile beraber oturmakdayım. Allah aşkına kaba-

hatim vazifede müteyakkız ve devlet ve milletime sâdık bulunmaklığım mıdır?!.. Babikyan Efendi'nin iktisâb-ı teveccüh-i hatîbânesi ve ecânibin takdîrâtıyla valiliği kuran Mersin mutasarrıfı, kullarından fazla ne yapabildi?!.. Askeri var iken merkezi muhafaza etdiyse kulları merkezi askersiz muhafaza ve Dört Yol'da kîtâlin devamını askersiz men' etdim!.. Onun harâb olan Tarsus Kazası'yla kullarının Osmaniye ve Bahçe Kazaları arasındaki fark kullarının min tarafî'llah birkaç ve onun bir kazaya hâkim olmasından başka nedir?!.. Keşki livâmde buluna idi ve karşısında altı bin Ermeni tahaşşüd ede idi de maharet ve kudretini kulları da göre idim!.. Evrakım orada, ben ailemle bî-kes ve bî-günah olarak burada sürünüyorum. Hususuyla zillet zillet üstüne olmak üzere bir de nezâret altındayım. Acaba bu efendiler böyle hod be-hod makam-ı fahîmânelerinden emir buyurulmaksızın bir mutasarrıfı tevkif edirebilecekler mi?!.. İzahâtım kâfi değilse orada da Divan-ı Harb var, Şûrâ-yı Devlet var. Beni isteyiniz esrarlarınızı, muhaberâtımı dökeyim. Kabahatli isem cezamı veriniz. Dehâletle irâde-i fahîmânelerini istîrhâm eylerim. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 3 Haziran sene [1]325 ve fî 28 Cumâdelevvel sene [1]327

Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı Sâbıkı

Mehmed Âsaf

**

Vilâyet'e fî 19 Teşrîn-i Evvel sene [1]324 tarihli keşîde kılınan telgraf suretidir.

Bugün bizzat Dört Yol'a gelinerek mesele tahkik edildi. Öyle iğtişâşa delâlet eder bir hâl hatta bir fikir bile olmadığı anlaşıldı. Ayas'da iki ay mukaddem münâza'a eden bir İslâm ile Hristiyan, İslâm olan güya Hristiyan'a "Görürsünüz, biz size neler yaparız." demiş ve onun üzerine Yumurtalık müdürü tarafından hapsedilerek iki gün sonra Hristiyan mu'teberânının iltimasıyla tahliye edilmiş olmasından istidlâlen Nacarlı karyesi Hristiyanlarından ve esasen burada da hâneleri bulunan üç-beş kimesne gelmişler ise de tekrar memleketlerine avdet etdikleri, binâenaleyh köyünden rihlet etmiş kimesne bulunmadığı anlaşıldı. Maa-zâlik bu tahkikât şiddetli takib olunacak ve menba'ı bulunacaktır. İki gece evvel Ocaklı Hristiyan değirmenine kurşunlar atıldığı ve ertesi günü bir çocuğun güya korkusundan vefat ettiği meselesine

geline; değirmenin memurîn-i zâbîta ma'rifetiyle keşfinde asla kurşun emâresi görülmediği ve çocuğun da bir aydan beri hasta olup ağleb-i ihtimale nazaran eceliyle fevt olduğu anlaşılmış ise de feth-i meyyit ameliyâtı yapıldığından neticesi raporla tebeyyün edecektir. Bu silah atıldığını duyan yok ise de birkaç gün mukaddem bir Hıristiyan'la mudârebe eden bir sâbıkalı Müslüman el-yevm derdest edildiği gibi bir ay mukaddem bir Müslüman da böyle bir iş için birlikde bir zabtiye ma'rifetiyle Erzin'e gönderilirken biraderiyle diğer iki kişi tarafından jandarmanın elinden cebren tahlîs edildiği anlaşılmamasıyla onlar da şiddetle takib edilmektedir. Bilumum mücâvir karyeler mu'teberân-ı İslâmiye ve Hıristiyanıyesi celb ile huzur-ı çâkerânemde birçok ve sâyâ ve tenbihât-ı müessireden sonra ba'demâ karyelerinde asker ve kanun firârîsi ve serseriler bulundurmayacaklarına ve maâzallah iğtişâşa delâlet eder bir şey zuhur ederse kendileri şahsen fâil gibi olacaklarına ve karye dahilinde silahlı adam gezdirmeyeceklerine ve düğün ve saire bahanesiyle dahi silah atdırmayacaklarına ve saireye dair taahhüdât-ı kaviyyeye rabt edilmişler ve taahhüdnamenin bir sureti derdest-i takdim bulunmuşdur. Hulâsa tahkikât-ı vâkı'a ve şâyî'ât-ı mezkûre li-ismillah öyle bir iğtişâş filan fikrine delâlet etmeyip iş çapkın ve uygunsuz münâza'âtından ve vukuât-ı adiyeden ibaretdir. Ancak Erzin'de arz olunduğu üzere muhacirînin iskânıyla ahaliye satvet irâesi ve gerekse bu havali kurâ-yı Hıristiyanıyesi'nde birkaç günler uygunsuz ve kaçakların derdesti ve hatta umum livâdaki mühim sâriklerin ayıklanması için elli-altmış nefer süvari neferâtının irsâli esasen idare-i livâ için de elzem ve maa-zâlik bi'n-nefs İslâm karye, nahiye ve kazalarına hatta kurâsına varıncaya kadar ifsâd eylemiş ve başı Erzin'de müftü ile Tahrirât müdürünün münâza'asından mütevellid bulunmuş olan ihtilâfât ve tarafdarânın memuriyet-i devletden peyderpey izâlesi ve Livâ Jandarma Bölüklerinin kısmen olsun Kozan'la tebdili zarurî bulunmuş olduğu ma'rûzdur. Fermân.

**

Vilâyet'e 28 Mart sene [1]325 tarihli keşîde kılınan telgrafın suretidir.

İrâde-i celîleleri Tahrirât Müdüriyeti'ne tebliğ olundu. Kemâl-i tehevürle telgrafnâme-i devletleri zeyline verdiği cevab-ı bî-edebâne evvelki günkü posta ile taahhüdlü olarak takdim edildi. Ahlâk-ı hasîse ve irtikâbât-ı de-

niyye-i mefsedetkârâne ile mülevves bu leîm a‘zam-ı mürtekibîn ve müfsi-
dînden iken ilân-ı Meşrutiyet’i müteâkib burada İttihad Komitesi nâmıyla bir
kulüp teşkil etmiş ve livâdan başka kaza ve hatta karyelere kadar ahaliyi iki
kısmı tefrîk ve bir kısmını tarafına celb edip ahaliyi hükûmet konağına hü-
cum etdirerek vesâit-i malumesiyle nâib ve müdde‘î-i umumî muâvinini ve
kazalardan diğer memurları kuvve-i müsellaha firara icbâr etmiş olduğu ge-
çen fî 16 Mart sene [1]325 tarihli ve yirmi altı numaralı mazbata ile takdim
kılınan evrak ve şimdiye kadar tahkikât ve keşfiyât-ı fahîmânelerinden anla-
şılmışdır. Bu kere hemen işine başlamış ve hatta Mülkiye Müdde‘î-i Umumî-
liği mührünü alarak aleyhine şehâdet ve dava edenler için takibât-ı kanuniye
icrasına kadar cür‘et ederek taraf-ı çâkerânemizden ... verilmiştir. Osmaniye’-
ye gidip diğer mahallere adamlar gönderip şâhidlerini tehdid ve avenesi vası-
tasıyla ahaliye güya Hıristiyanlar Osmaniye’ye ve hapishâneye hücum edecek-
lermiş gibi türlü neşriyât işâ‘a ettirmişdir. Diğer taraftan ahalinin ve memu-
rînin ve bilhassa Ermenilerin müteneffizânını "Sizin için mutasarrıf şöyle şî-
kâyet etmiştir." diye esrar-ı hükûmeti mübeyyin sahte müsveddeler göstere-
rek iğfal ile onları ve kazalardan gelip el-yevm taht-ı muhakemede bulunan
müteneffizândan Bahçe Müftüsü, Demirşamzâde ve sairleri ve esbâb-ı ma-
lumedan dolayı Dört Yol Ermenileri’yle kendi avenesinden olan karye-i mez-
kûreye mücâvir diğer Müslümanlar ekâbirini aklınca kullarının ve hakikatde
ise hükûmetin aleyhinde tahrik ve halkı yeniden ifsâd etmekte olduğu ve hat-
ta müftü tarafdarlarına bile "Geliniz, ittifak edelim. Mutasarrıfı ref‘ edersek
ben şâhidlerinizi dönderirim." gibi ifadâtta bulunduğu ve hulâsa maksadı ya
Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki tahsilât bahanesiyle bir suret-i mü-
rettebede bir gece maiyyetlerine silah sıkdırarak şikâyet veyahud hükûmet
konağına iki gün evvel çalışıp muvaffak olamadığı miting vasıtasıyla hücum
etdirerek vaktiyle memurîn-i ma‘rûza hakkında yaptığı gibi kulları için de
burada bir mesele çıkarmak olduğu anlaşılmıştır ve esasen malum-ı fahîmâ-
neleri bulunan evsâfına ve ahvâl-i livâya nazaran burada bir dakika bile be-
kâsı muhâtaradan gayr-ı sâlim bulunmuş olduğundan serî‘an vilâyet-i celîle-
lerine aldırılarak ve işden el çekdirilerek azli esbâbının istikmâli müsterham-
dır. Fermân.

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in hâdiseye dair Vali-i sâbık Cevad Bey tarafından livâyâ gelen telgrafnâmeyi akab-i vusûlünde ahalîye işâ'a etmek ve Erzin Hapishânesi'yle Payas Kalesi'ni tahliye ve mevkûfine martın ve mavzer tevzî' etdirmek gibi delâil ile livâ vekâyî'-i iğtişâşîyesinin sebep-i müstakilli olduğu Hey'et-i Teftişîye'den gelen telgrafnâmede gösterilmiş ise de ahalinin husûle gelen galeyanı neticesi idüğü evrak mündericâtından müstebân ve vilâyetin bu bâbdaki iş'ârâtı mûcib-i tereddüd olmasına binâen evvel emirde Hey'et-i Teftişîye'nin iş'ârâtı ne gibi tahkikâta müstenid ise o tahkikâtı hâvî evrakın bir de vilâyetden livâyâ çekilip mutasarrıf tarafından işâ'a edildiği iddia olunan şifre telgrafnâme hallinin lüzum-ı celbi Şûrâ-yı Devlet kararı icabından olmakla evrak-ı mezkûrenin ilk posta ile irsâli muntazardır.

Fî 19 Haziran sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

[2 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2862/85

125

İNGİLİZ AVAM KAMARASI'NDA
ADANA OLAYLARINDAKİ CAN KAYBI
MİKTARININ GÜNDEME GELMESİ

İngiltere Avam Kamarası'nda Adana olaylarındaki can kaybı miktarı hakkında sorulan bir soruya İngiltere Dışişleri bakanı tarafından tahminî olarak Adana ve köyleri için 2.000, civar bölgeler için de 20.000 rakamının verildiği, çok mübalağalı olan bu sayıların düzeltilebilmesi için bu konudaki kesin bilgilerin Hariciye Nezâretince istenmesi üzerine Dahiliye Nezâreti'nin Adana Valiliği'nden daha önce tamamlanmak üzere olduğu bildirilen konuyla ilgili tahkikatın bir an önce sonuçlandırılmasını istediği

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 448
Aded: 308

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 11 Haziran sene [1]325. Vilâyetçe vefeyât [hususunda] Hey'et-i Tahkikiye icra kılınmakda olan tahkikât iki-üç güne kadar neticeleneceği anlaşıldığından o tahkikâtın hulâsası arz olunacaktır. Fermân.

16 Haziran sene [1]325

Vali
Mustafa

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 268

***Hulâsa:** Adana ve mahâll-i sairedeki
maktûlîn adedine dair*

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir

Adana ile mahâll-i saire hâdisâtından dolayı maktûl olanların mikdar-ı takrîbîsi hakkında İngiltere Avam Kamarası'nda irâd olunan bir suale cevaben Hariciye nâzırının Adana ile kurâ-yı mütecâviredeki maktûlînin adedi iki bin tahmin ve mahâll-i mütecâvirede on beş-yirmi bin kişinin mahv ve helâk olduğu zannolunduğunu beyân eylediği Londra Sefâret-i Seniyyesi Maslahatgüzârlığı'ndan bildirilmiştir. Telefât hakkındaki beyânât hakikatden pek ziyade ba'îd ve mübâlağa ile mâlî olduğundan tebyîn-i hakikat zımnında ol bâbdaki malumât-ı kat'iyenin sür'at-i inbâsına himem-i celîle-i düstûrîleri şâyân buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 13 Cumâdelâhire sene 1327 ve fî 18 Haziran sene 1325

Hariciye Nâzırı
Rifat

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Tarih: 20 Haziran sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

C. 16 Haziran sene [1]325. Adana ve mahâll-i sairedaki maktûlînin adedi hakkında İngiltere Avam Kamarası'nda irâd olunan sual üzerine Hariciye nâzırı tarafından yirmi bin kişinin mahv ve telef olduğu zannolunduğuna dair cevap verildiği sefâretten bildirilmesine binâen vesâik-i resmîyeye istinâden tebyîn-i hakikat olunabilmek için bu bâbdaki malumâtın inbâsı Hariciye Nezâreti'nden iş'âr olunduğundan derdest-i ikmâl bulunduğu bildirilen tahkikât neticesinin serî'an inbâsı ehemmiyetle te'kîd olunur.

DH. MKT, 2864/56

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: 14 Cumâdelâhir sene [1]327 - 20 Haziran sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

18 Haziran sene [1]325 tarihli ve 268 numaralı tezkire-i devletleri cevabıdır. Adana ve mahâll-i sairedaki maktûlînin adedi hakkında gazetelerde görülen fıkârât üzerine sebk eden istifsâra cevaben Adana Vilâyeti'nden dört-beş gün evvel alınan telgrafnâmede bu bâbda icra edilmekte olan tahkikâtın iki-üç güne kadar ikmâl olunacağından bahs ile neticesinin bildirileceği iş'âr olunmuş ve vilâyet-i müşârunileyhâya şimdiye kadar ikmâl edilmiş olması me'mûl olan tahkikât neticesinin bilâ-te'hir serî'an inbâsı lüzumu bu kere de telgrafla te'kîd edilmiş olmakla alınacak cevabın vürûduyla beraber nezâret-i celîlelerine tebliği tabîî olduğunun beyânına ibtidâr olundu. Ol bâbda.

[3 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2863/68

Azadamard gazetesinde, Adana'da bulunan Patrikhane Tahkik Heyeti üyelerinden Rahib Arslanyan Kigork'un Patrikhane'ye gönderdiği bir mektuba atfen; Adana olayları ile hiç ilgisi olmayan Ermenilerin hapsedildiği, Heyet üyelerinden Serkis'in Adana'da alıkonularak Mersin'e gitmesine izin verilmediği ve valinin adı geçeni makamına çağırarak kendisine, Heyet tarafından olaylar hakkında Patrikhane'ye yollanan son beyannamenin yalanlanması, aksi takdirde Heyet'in Divan-ı Harb'e teslim edilmesi yolunda güya Dahiliye Nezâreti'nden gönderilmiş bir telgraf gösterdiğinin iddia edilmesi üzerine Adana Valiliği'nden konu hakkında bilgi istendiği

**Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Celîle-i Dahiliye
İdare-i Matbûât**

Azadamard Gazetesi'nin

18 Haziran Sene [1]909 Tarihli ve 8 Numaralı Nüshasından

Van, 17 Haziran. Gevaş kaymakamı hakkında vâki olan şikâyetlerinden dolayı makam-ı vilâyetden oraya i'zâm olunan Hey'et-i Tahkikiye azâsı miyânında hâsıl olan ihtilâf-ı efkârdan dolayı tahkikât netice-pezîr olamadı. Haklarında şikâyet edilen istibdâd tarafdarlarıyla Ermeni ahaliyi tehdid eden marûf Musa Bey henüz celb ve isticvâb olunmadılar. Ermeni Cismânî Meclisi'nin kararıyla Dersââdet'e keşîde olunan malum telgrafnâme üzerine kâtib-i hususîmiz tekrar tevkif olundu. Bu hâl ahali arasında heyecanı mûcib oldu. Geri dönmeyeceğim. Adalet tatbik ve icra olununcaya kadar burada bekleyeceğim.

Ahtamar Katogikos Vekili

Oseb Piskopos

Adana'da bulunan Patrikhâne Hey'et-i Tahkikiyesi azâsından Rahib Arslanyan Kigork Mersin'den 12 Haziran tarihli bir mektub ile Patrikhâne'ye

şu vechile iş'ârâtda bulunuyor. Bundan birkaç gün mukaddem Adana Vak'a-sı'nda hiç medhali olmayan bir takım Ermeniler hapsolunmuşlardır. Hükûmet-i mahalliye, tarafımızdan vâki olan şikâyâta havale-i sem'-i itibar etmemişdir. Bundan mâadâ Cismânî azâsından refîkim Serkis Adana'da alıkonularak Mersin'e azîmetine müsaade olunmuyor. Birkaç gün mukaddem vali, azâdan Serkis'i nezdine celb ederek Dahiliye Nezâreti'nden gelen bir telgrafi kendisine irâe eylemiştir. İşbu telgrafnâmede Patrikhâne tarafından Adana'ya gönderilen hey'et davet olunarak Adana ve havalisinde vuku bulan katliâm ve iğtişâşât hakkında Patrikhâne'ye irsâl eyledikleri son beyânnâmenin yine kendileri tarafından tekzib edilmesi ve şâyed tekzib etmezlerse bunların Divan-ı Harb'e teslim edilmesi nezâret-i müşârunileyhâ tarafından valiye emrolunuyordu.

Rahib Kigork işbu mektubunda Patrikhâne'nin emrine muntazır olduğunu beyân eylemiş ve Patrikhâne tarafından dahi Bâbîâlî'ye müracaat edilmiştir.

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı

Tarih: Fî 16 Cumâdelâhire sene [1]327 - Fî 21 Haziran sene [1]325

Tahrirât

Adana Vilâyeti'ne

Azadamard gazetesinin 18 Haziran sene [1]325 tarihli nüshasında güya nezâretten taraf-ı vâlâlarına çekilen telgrafnâmede Patrikhâne'den Adana'ya gönderilen hey'etin iğtişâşât-ı mütehaddise hakkında Patrikhâne'ye gönderdikleri son beyânnâmenin kendi taraflarından tekzib edilmesi ve şâyed tekzib olunmazsa kendilerinin Divan-ı Harb'e teslim olunması yazıldığı ve bu telgrafnâme taraf-ı saadetlerinden hey'et-i mezkûre azâsından Serkis Efendi'ye bi'l-irâe kendisinin Mersin'e azîmetine mümâna'at olunduğu Patrikhâne Hey'et-i Tahkikiyesi azâsından Rahib Arslanyan Kigork'un Patrikhâne'ye gönderdiği mektuba atfen beyân ediliyor. Nezâretten böyle bir telgrafnâme yazılmamış olmasına göre bu iddianın kizb-i mahz olduğunda şübhe yoksa

da taraf-ı saadetlerinden Serkis Efendi'ye böyle bir telgrafnâme irâe olunduğu beyân edilmesine nazaran malumât-ı behiyyelerinin inbâsına himmet.

[4 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2865/72

**ADANA'DAKİ DİVAN-I HARB'İN
127 UYGULAMALARI HAKKINDA KEGAM ORUCYAN
İMZASIYLA ÇEKİLEN TELGRAFİN ARAŞTIRILMASI**

Adana Ermenileri adına Kegam Orucyan imzasıyla çekilen ve Adana olaylarının gerçek failleri yerine günahsız Müslüman ve Ermenilerin tutuklandığı, Müslümanların silahlarının toplanmamasının Divan-ı Harb'in tarafsızlığını ortadan kaldıracığı vb. iddiaların dile getirildiği telgraf hakkında bilgi istenmesi üzerine Adana Valiliğince gönderilen cevapta, Adana'da bu isimde bir Ermeni bulunmadığı, telgrafın Kıbrıs'ın Tuzla kazasından çekilmiş olmasına bakılırsa ismin takma olduğu sonucuna varıldığı ve Divan-ı Harb'in vazifesini tarafsız ve adil bir şekilde yürütmekte olduğunun bildirildiği

**Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 121**

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

Asıl hâdisе müsebbibleri aranılmayıp esâfil-i nâsdan bazı Müslümanların taht-ı tevkife alındığı ve Ermeni mu'teberânı ise hânelerinde silah bulunmak bahanesiyle ve silah atdıkları töhmetiyle hapis ve tazyik ve hâdisede zî-medhal olan Müslümanların şehâdetleri üzerine tevkif olunan bî-günah Ermenilerin de tehdid olunmakda bulundukları haber alındığından ve asâkirin yağmalara iştirak etmesi ve umum ahali-i İslâmiye'den eslihanın toplanılması Divan-ı Harb'in bî-terafîliğini ihlâl edeceğinden bahisle celb-i nazar-ı dikkat ve taleb-i ma'deleti hâvî Adana Ermenileri nâmına Kegam Orucyan imzasıyla Hareket Ordusu Kumandanlığı'na keşîde olup tevdî' olunan telgrafnâmenin leffîyle mûndericâtına nazaran tahkikât ve tedkikât-ı lâzıme bi'l-icra

tebeyyün edecek hakâyık-ı ahvâle göre icab edenler haklarında takibât-ı kanuniye ifa ve netâyic-i hâsılanın inbâsı şeref-vârid olan 20 Mayıs sene [1]325 tarihli ve üç yüz yetmiş sekiz numaralı tahrirât-ı aliyye-i nezâret-penâhîlerinde emr u iş'âr buyurulmuştur. Mezkûr telgrafnâmede imzası bulunan Kegam nâmında Adana'da Ermeni olmadığı ve Adanalı olup da taşraya gitmiş olan Ermeniler miyânında dahi bu nâmda adam bulunmadığı Polis İdaresi ma'rifetiyle bi't-tahkik anlaşılmış ve mezkûr telgrafnâmenin Kıbrıs'a tâbi Tuzla merkezinden çekilmiş olmasına nazaran mezkûr ismin nâm-ı müsteâr olduğu ve mündericâtının tayin-i mahiyetine de bundan vâzıh bir delil olamayacağı derkârdır. Maamâfih gerek hükûmet ve gerek Divan-ı Harb-i Örfî kemâl-i bî-tarafî ile âdilâne ve muhakkâne ifa-yı vezâife sa'y ü ikdâm ederek vuku bulan şikâyât ve müracaât üzerine bi'd-defaât delâil-i fi'liye ve akliyesiyle o makûle ekâzîb ve müftereyâtın redd ü cerh olunduğu malum bulunmuş iken memleket haricinde şu suretle telgraflar yazmak şikâyetlerde ve gazetelerle neşriyâtda bulunmaktan ise bu zevât-ı mechûlenin buraya gelip müracaat-ı resmîyede bulunmaları ve müsted'âyât ve müdde'âyât-ı ma'kûlelerine delâil ve şevâhid-i kanuniye ve hiç olmazsa berâhîn-i ma'kûle göstermek daha muvâfık ve izhâr-ı hakka daha mutabık olacağı arz olunur. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Cumâdelâhire sene 1327 ve fî 22 Haziran sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

[5 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2893/68

128

KARS PAPASI VARTAN'IN ZORLA MÜSLÜMAN EDİLEN ERMENİLER VS. HAKKINDAKİ İDDİALARI

Kozan sancağının Kars kazası Papası Vartan'ın 30 kadar Ermeninin korkudan din değiştirdiği, muhtaçlara yardım konusunda müracaatlarının dikkate alınmadığı, olaylarla ilgili tahkikat yapılmadığı ve kaymakam tarafından tehdit edildiği yolundaki iddiaları üzerine yapılan incelemelerde; muhtaçlara yardım meselesinin özel bir komisyonca yürü-

tüldüğü, Kars kazasının yardım konusunda öncü olmasından dolayı bu iddianın pek de doğru olmadığı, kasabadaki gayrimüslimlere nüfus miktarlarının çok üzerinde yardım yapıldığı ve halen de yapılmaya devam edildiği, yazılı açıklama istenmesi yerine ifadesinin alınmasının haysiyet kırıcı olmadığı gibi kaymakamın ifadelerinin de tehdit içermediği, suçluların yakalanması için tahkikatın devam ettiği, daha önce 19 Müslüman'ın zanlı olarak tutuklandığı, ancak daha sonra haklarında kesin delil olmayanların serbest bırakılmasına dair emir gelince bunlardan 17'sinin serbest bırakıldığı, yakıldığı söylenen evlerin çoğunun ottan yapılmış evler ve değersiz eski binalar olduğu, gayrimüslimlerin can kaybının iddia edildiği gibi 100 değil 9'u kasaba merkezinde olmak üzere köyler dahil toplam 60 olduğu, buna karşılık Müslüman can kaybının sadece kasaba merkezinde bile 17 olduğu, yağma ve gasp edilen mal ve eşyanın bulunması hususunda duyarlı hareket edildiği, bulunan malların sahiplerine teslim edildiği, kalan bazı malların da Hükûmet Dairesi'nde muhafaza altına alındığı, dükkânlarının yağmlandığını iddia eden esnafın çoğunun aslında mallarını olaylardan önce evlerine taşıdıkları halde durumdan istifade etmeye çalıştıkları, yanan evlerin sahiplerinin de zararlarını kat kat fazla gösterip Hükûmetten yüklü miktarda tazminat almaya çalıştıkları, Kars'ın Kırıntı, Öküzlü, Hardallık ve Çukurköprü köylerinden toplam 49 Ermeni'nin kendi istekleri ile ihtida ettikleri, ancak tekrar eski dinlerine dönme ihtimali gözönünde bulundurularak haklarında resmî muamele yapılmadığı, daha sonra bunların çağırılıp tekrar eski dinlerine dönebileceklerinin bildirilmesi üzerine 23'ü hariç diğerlerinin eski dinlerine döndükleri, 1'inin de eceli ile vefat ettiği, bütün bu olanların papas efendi ve İdare Meclisi'nin gayrimüslim üyeleri huzurunda cereyan ettiği belirtilerek iddiaların *Seyhan* gazetesi vasıtasıyla tehzibinin talep edildiği

Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemî
Aded: 103

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhi'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Kozan'dan Kars Papası Vartan imzasıyla çekilen telgrafnâme kopyasının ahz ve mütâlaasıyla bu bâbda icab eden tahkikâtın sür'at-i icra ve haki-

kat-i hâlin arz u inbâsı emr u irâdesini mutazammın keşîde buyurulan 16 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâme-i sâmi-i fahîmâneleri üzerine Kozan Mutasarrıflığı'na sebk eden tebligâta cevaben vürûd eden 28 Mayıs ve 4 ve 6 Haziran sene [1]325 tarihli üç kıt'a telgrafnâme mûndericâtı mevâdd-ı müştekâ bihâ hakkında cereyân eden muameleye dair izahât-ı matlûbeyi câmi' olduğu cihetle birer sureti leffen arz u takdim olunmuş ve hâdise-i zâile münasebetiyle gerek erbâb-ı cinayetin zâhire ihracı ile haklarında muamele-i kanuniyenin icrası ve gerek emvâl-i mağsûbenin bi'l-istirdâd ashâbına iadesi ve muhtacının infâk ve iâşesi hususlarında vilâyetin her cihetinde usul-i mevzû'a daire sinde müttehiden⁴¹ ve mütesâviyen icra-yı muamele olunmakda olmakla ve Ermenilerin cebren İslâm edildikleri hakkındaki müdde'ayât ve neşriyât üzerine vilâyetçe müttehaz olan mukarrerâtın mukaddemâ arz olunduğu derkâr bulunmakla ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Cumâdelâhir sene [1]327 ve fî 8 Haziran sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

**

C. 17 Mayıs sene [1]325. Papas Vartan imzasıyla Kars'dan mütekkadim telgrafnâme kopyası bi'l-mütâlâa sebk eden isti'lâma cevaben vuku'-ı hâli mutazammın Kars Kazası Meclis-i İdaresi'nden mevrûd mazbata-i telgrafiye sureti ber-vech-i zîr arz olunur. Metn-i telgrafnâmedeki jandarmanın tezyîdi livâca mümkün olamadığından tahariyyâta mahalli müfrezesi efrâd-ı redîfesinin sevki bura Anamur Taburu Kumandanlığı'nın almış olduğu emr-i ahîr üzerine dünkü gün Kars Müfrezesi'ne yazıldığı ve Savrîngözü'nde ve Mazkaç yoluna dahi mikdar-ı kâfi efrâdın sevki için Kuvve-i Mürettebe Kumandanlığı'ndan Kozan Mevki Kumandanlığı'na emir verilmesi menûr-ı re'y-i âlî-i vilâyet-penâhîleridir. Ol bâbda.

Fî 28 Mayıs sene [1]325

Kozan Mutasarrıfı

Hasan Fehmi

⁴¹ Metinde "mütéhaddiden" şeklinde geçmektedir.

C. 18 Mayıs sene [1]325. Mûmâileyh Papas Vartan Efendi azâsından bulunduğu İstirdâd-ı Menhûbât Komisyonu'nda ifa-yı vazife eylediği esnada defaâtle celb olunmuş ve makam-ı sâmi-i Sadâret-penâhî'ye keşîde etdiği telgrafnâme mündericâtı istîzâh kılınmış ise de hiçbir şey olmadığı ve şurada burada dolaşmakda olduğu re'ye'l-ayn müşahedemiz iken rahatsızlığından bahisle edilen istîzâha şimdilik cevap veremeyeceğini ifade eylemiş ve dünkü gün tekrar davet olunarak Kozan Redîf Taburu Binbaşısı Mahmud Efendi dahi hâzır olduğu hâlde cebren İslâm edildiği beyân olunan Ermeniler nerelerde ve kimler tarafından İslâm edildiği ve müdde'ayât-ı sairesi sorulmakda yine cevap vermeyeceğini ifade etmiştir. Mûmâileyh papas efendinin makam-ı sâmi-i Sadâret-penâhî'ye keşîde eylediđi⁴² 14 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâme tekrar ale't-tekrar kırâet olunarak cevabını ve mündericâtının sıdkına itimad-ı tâmm-ı sâmilere hâsıl olmak için maa'l-kasem ve kemâl-i bî-taraîf ve adl ü hakkâniyetle ber-vech-i âtî arz eyliyoruz. Şöyle ki; muhterik olduğu beyân olunan hânelerin yedi-sekiz adedi müstesna edildiği hâlde ekserîsi birer lira kıymetinde otdan yapılmış ve huğ tabir olunan meskendir ve kısm-ı diğeri de beş ile yirmi lira arasında muhtelif kıymeti haiz ve ekserîsi köhne ve ufak binalardan ibaretdir. Katlolunan yüz kişiye gelince; dokuzu nefsi-i kasabada ve diğeri kurâ-yı mülhakada olmak üzere cemaat-i gayr-ı müslimenin mecmû' telefâtı altmış kişiden ibaretdir ve nefsi-i kasabada cemaat-i Müslime'-den on yedisi telef ve on dördü de mecrûh olup mecrûhînin birçoğu muahharan hânelerinde ağır cerhden müteessiren vefat eylemiştir. Gasbolunduğu dermiyân olunan hayvanâtın pek çoğu kazamız zâbita ve kaza-i mütecâvireden derdest olunarak sahiblerine teslim edildiği gibi nerede bir hayvanât ve emvâl-i mağsûbe haber alınır ise derhal jandarma gönderilip istirdâd ve sahiblerine vermekdedir. Ancak defaâtle arz olunduğu üzere burada umumî bir tahriyât⁴³ icrası için mevcut jandarmanın adem-i kifâyesinden nâşi ya bura jandarmasının tezyîdi veyahud Taharrî Hey'eti'ne asker-i redîf terfîkî ve Savringözü'ne ve Mazkaç yolunda karakol ikamesi zât-ı sâmi-i mutasarrıf-ı ekremîlerinden ve bura Müfre[z]e Kumandanlığı'ndan defaâtle arz ve istirhâm

⁴² Metinde "edildiği" şeklinde geçmektedir.

⁴³ Metinde "yâ tahrirât" şeklinde geçmektedir.

edilmiş ise de henüz irâde-i cevabiyesi şeref-zuhur etmemiştir ve burada Ermenilerden Belediye Reisi Panos Efendi'nin çiftliğindeki hayvanâtın birçoğu elde edilerek mûmâileyhe iade olunmuştur. Cebren İslâm etdirildiği dermiyân olunan otuz Ermeni'ye gelince; kat'îyyen asl u esası olmayıp kizb-i muhıkdır. Vak'a-i malumenin indifâ'ını müteâkib kurâ-yı mülhakada⁴⁴ ne kadar Ermeni varsa cümlesi merkez-i kazaya celb olunmak için her tarafa jandarma ve asker gönderilmiş ve bunların pek çoğu sâlimen gelerek papas efendiye teslim edilmiş ve kısm-ı diğeri de ikamet etdikleri mahalde hayatları taht-ı emniyetde olduğundan gelmekden imtinâ' eylemişlerdir ve bazıları da kabul-i İslâmiyet eylediklerini beyân etmişler ise de âtiyen bu kabîl şekvâ ve şikâyet mahâl kalmamak üzere hiçbirisi hakkında muamele-i resmiye ifa edilmemiş ve el-yevm tebdil-i mezheb eden Ermeni üç-dört kişiden ibaret bulunmuştur. Kâtil ve gâsıblar hakkında olunan muameleye gelince; fasl-ı mezkûra mütecâsir olanların zâhire ihracı zımında icra-yı tahkikâtdan geri durulmadığı iğtişâş-ı zâileden dolayı maznûnen mevkûf olan on dokuz efrâd-ı Müslime'nin taht-ı tevkifte bulunmasıyla sâbitdir. Yalnız delâil-i kâtî'a-i kanuniye olmadıkça kimsenin tevkifi icab etmeyip bu kabîl mevkûfın var ise tahliye-i sebîlleri lüzumunu âmir şeref-keşîde buyurulan 24 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâme-i sâmi-i Sadâret-penâhî'yi mübelliğ zeylnâme-i mutasarrıf-ı ekremîleri üzerine tedkikât-ı mükemmele bi'l-icra on yedi şahsın maznûniyetini istîzân etdirecek hiçbir delâil ve emârâta dest-res olunamadığından cemaat-i Müslime ve gayr-ı müslimeden mürekkeb teşkil olunan Tahkikât Komisyonu kararıyla tahliye-i sebîlleri karargâr olmuş ve ikisi el-yevm mevkûf bulunmuştur. Kasabada meskûn cemaat-i gayr-ı müslimenin mikdar-ı nüfusu resmen beş yüz dokuz kişiden ibaret iken mektûm olmak ihtimali ve zamanın nezaket-i nazar-ı dikkat[e] alınarak sızıldıya meydan verilmemek üzere maa-gurebâ iki bin kişiye yakın eşhâsa, muhtacîne iâne verilmiş ve el-yevm dört yüz doksan dört nüfusa i'tâ-yı iâne devam olunmakda bulunmuştur. Yağma ve gâret olunan eşyanın taharrî ve istirdâdı için vukuâtın ikinci günü kasabanın bilâ-istisnâ bi'l-cümle İslâm hâneleri taharrî olunarak zuhur eden eşyadan bir kısmı sahiblerine iade ve aksâm-ı mütebâkiyesi el-yevm Daire-i Hükûmet'de

⁴⁴ Metinde "mülhakâta" şeklinde geçmektedir.

mahfûz bulunduğu ve hatta⁴⁵ tüccarândan Maraşlı Hoşaklıyan Karabet Ağa huzurumuzda dükkânlarının yağma edildi[ği]ni iddia eden esnafın ekserîsi mallarını vukuâtıdan evvel hânelerine nakleyedikleri hâlde o fikirden bi'l-istifade dâyinlerini ızrâr etmek için şarlatanlık eylediklerini ve muhterik olan hâne ashâbının hemen cümlesi evvelce malzeme-i beyti[y]elerini kilise derûnunda kaldı[rdı]klarından mecmû' ziyanları ancak dört-beş bin lira râddesinde tahmin olunmakda iken zarar u ziyanlarına elli bin lira râddesinde göstermeleri Hükûmet-i Seniyye'den külliyyetli bir tazminât almak sevda-yı hâmindan veya başka bir fikr-i siyasî takib eylediklerinden ileri geldiğini ve tekrar kase ile te'yid ve te'min ederek arz ve cemaat-i gayr-ı müslimeye mensub azâların bu kabîl izhâr-ı hakika[t]e medâr olacak ma'rûzâta iştirak eylemelerini ve keyfiyetin suret-i resmiyede matbûât-ı⁴⁶ Osmaniyye ma'rifetiyle tekzi[bi]ni istirhâm eyleriz. Fermân.

Fî 28 Mayıs sene [1]325

Kars	Nâib	Müftü	Mal Müdürü	Tahrirât Kâtibi
Kaymakam Vekili	Osman	Osman Nuri	Muhtar	Hüsnü
Cemil				
Azâ			Azâ	
Mehmed			Musa	

**

Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi

Suret

C. 28 Mayıs sene [1]325. Emr-i âlî-i âsafânelerine cevaben Papas Vartan Efendi merkez-i livâyâ davet edildi. Alınan ifadesinde muhtacîn hakkında kaymakam vekilinin vuku bulan müracaatları is'âf edilmemekde ve hâdiseden dolayı tahkikâta bakılmamakda olduğu ve ifadesinin ahzı için vekil-i mûmâileyh tarafından celb edildikde kendisi bir milletin reis-i ruhânîsi olduğu

⁴⁵ Metinde "dahi" şeklinde geçmektedir.

⁴⁶ Metinde "mütâlaât-ı" şeklinde geçmektedir.

cihetle "Bir tezkire ile sorulması daha münasib olmaz mı idi?.." yolunda vuku bulan beyânına karşı "Sen ecnebi tebaasından mısın, konsolos musun?!.." diye kendisine hiddetlendiği ve çektiği telgraflarda beyân eylediği vechile esna-yı hâdisede otuz kadar gayr-ı müslimin korkudan tebdil-i mezheb etdirildiğini ve esliha-i memnû'a ve emvâl-i menhûbenin hîn-i taharrîsinde her tarafa noktalar konulmasından ve halkın o gün kasaba haricine çıkmasına müsaade edilmemesinden ve taharrînin şiddet-i icrasından nâşi ahali-i gayr-ı müslime dûçâr-ı havf u heyecan olduğunu beyân etmiştir. Muhtacînin emr-i îâşesi⁴⁷ bir komisyon-ı mahsusa mevdû' olduğu gibi bu bâbda en evvel i'tâ-yı îâneye teşebbüs eden Kars Kazası olmak hasebiyle bu bâbdaki iddia pek de mukârin-i hakikat değildir. Papas efendiden edilecek istîzâhın tezkire ile sorulmayıp ifadesinin zabtı suretiyle icra edilmesinde muhîl-i haysiyet bir hâl tasavvuru abes olduğu gibi kaymakam vekilinin kendisine verdiği cevabda da tehdide benzer bir şey yoktur. Tebdil-i mezheb eden gayr-ı müslimlere gelince; bunlardan bir kısmı merkez-i livâyâ kadar gelerek hiçbir taraftan haklarında cebir ve şiddet gösterilmeksizin ihtidâ etmek istediklerini beyân ve edilen bunca nesâyîhe karşı fikirlerinden kat'iyen rücû' etmeyeceklerini dermiyân ile mahallerine avdet etmişlerdir. Maamâfih bu gibiler hakkında şimdiye kadar hiçbir muamele-i resmiye icra edilmemiş ve kendileri her vec-hile serbest bırakılmışdır. Esliha-i memnû'a taharrîsi ise ol bâbda şeref-vârid olan emir dairesinde Kars'da da taharriyât icra kılınmasına ve akîb-i taharriyâtta ale'l-usul kaymakamlıktan livâyâ ve buradan makam-ı devletlerine arz-ı malumât edilmiştir. Hâdise tahkikâtı ise şimdiye kadar Kars'da da icra edilmekde ve hatta birkaç şahıs da mevkûf bulunmaktadır. Şikâyet-i vâkı'a'nın memurîn-i hükûmeti istedikleri mahalde hareket ettirmek arzusundan münba'is olması mülâhazadan gayr-ı ba'îd idüğü ma'rûzdur.

Fî 4 Haziran sene [1]325

Kozan Mutasarrıfı

Hasan

**

⁴⁷ Metinde "emir ve îâşesi" şeklinde geçmektedir.

Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi

Kars'ın Kırıntı karyesinde tebdil-i mezheb eden yirmi yedi nefer gayr-ı müslim hakkında cereyân eden muameleyi hâkî Kars Kaymakamlığı Vekâleti'nden cevaben alınan 4 Haziran sene [1]325 tarihli telgrafnâme sureti bu bâbda 4 Haziran sene [1]325 tarihiyle mütekaddim arıza-i telgrafiye lâhıka ber-vech-i zîr arz olunur. Fermân.

Fî 6 Haziran sene [1]325

Kozan Mutasarrıfı nâmına
Tahrirât Müdürü

Yusuf

Suret

C. 2 Haziran sene [1]325. Kırıntı karyesinde yirmi yedi nüfus cemaat-i gayr-ı müslime bi'r-rıza İslâm oldukları hâlde merkez-i livâya celb olunan bi-lâhare on nüfus mezheb-i asliyelerine rücû' ederek Sis'de kaldıkları ve on yedi nüfus karye-i mezkûreye avdetlerinden birkaç gün sonra Kars'a⁴⁸ getirilerek sekizi tekrar din-i sâbıklarına rücû' eyledikleri, bir nüfus hulûl-i ecel-i mev'ûduyla⁴⁹ vefat ettiği ve sekiz nüfus İslâmiyet'i bi'l-kabul din-i sâbıklarına kat'ıyyen avdet etmeyeceklerini ve karyede⁵⁰ esbâb-ı istirahatleri her vec-hile ber-kemâl olup kendilerine hiçbir suretle müdahale, tecavüzât gibi bir hâl vuku bulmadığı[n]ı ifade ettikleri, Öküzlü karyesinde on beş nüfusun evvelce bi'r-rıza İslâm olup bunlardan altısı Sis'e celb edilmiş mütebâkî dokuz nüfus merkez-i kazaya celb olunarak mezheb-i sâbıklarına rücû' eylemelerinde bir be's olmadığı ve hiçbir kimse tarafından müdahale edilemeyeceği tekrar ale't-tekrar kendilerine dermiyân edilmiş iken ifade-i sâbıklarında ısrar ile mezkûr karyeye avdet etmiş iseler de yine rücû' etmek ihtimaline mebnî bu defa da merkez-i kazaya celb olunmak üzere i'zâm kılınan jandarma avdet eylediğinden bu bâbda istihsâl olunacak muamelenin başkaca arz olunacağı ve Kartal Mehmed yanında evvel ve âhir cemaat-i gayr-ı müslimeden zaten

⁴⁸ Metinde "Kars'da" şeklinde geçmektedir.

⁴⁹ Metinde "mevdûduyla" şeklinde geçmektedir.

⁵⁰ Metinde "vikâyede" şeklinde geçmektedir.

kimse olmadığı ve Hardallık karyesinde bulunan dört nüfus dahi arzu-yı vicdanlarıyla İslâm olmakla beraber birisi el-yevm orada ikisi maa-aile mezkûr Kırıntı karyesinde harman çıkarmakda ve bunlardan birisi mezheb-i sâbıkasına rücû‘ eylediğinden Sis’e gönderildiği ve maa-hâzâ bunlar da Meclis-i İdare’ye celb ve isticvâb olunduklarında mücerred ilhâm-ı Rabbânî ve arzu-yı vicdanîleriyle İslâmiyet’i kabul eyledikleri cihetle mezheb-i sâbıkalarını kabul etmeyeceklerini beyân eylemeleriyle karyelerine iade olundukları ve aynı zamanda Çukurköprü’den celb edilen üç nüfus[a] da hiçbir taraftan hiçbir suretle ibrâm ve ısrar ve tecavüzât vuku bulmadığı mühtedî-i⁵¹ merkûmûnun beyânâtından anlaşıldığı, merkûmûn bu ifadâtı Meclis-i İdare’nin azâ-yı gayr-ı müslimesi ile papas efendinin huzurunda söylenmiştir ve mühtedî-i merkûmûn hakkında bir muamele-i resmiye ifa olunmamış iken böyle hilâf-ı hakikat bir takım isnâdât ve müftereyâtla şikâyâtta bulunması câlib-i nazar-ı dikkat ve teessüf ahvâlden idüğünden ba’demâ bu gibi hilâf-ı hakikat tasdî‘âtla Hükûmet-i Seniyye’yi işgal eylememesi lüzum-ı kat’îsinin katogikosluk vasıtasıyla kendisine ihtarât-ı lâzıme icrası için icab edenlere emr u irâde buyurulması zâbıtanâdan bâ-derkenar ifade kılınmış ve Zâbita Memurluğu’nun bâlâda ma’rûz ifadâtı ayn-ı hakikat olup bunların ol vechile cümlesi birer-birer Meclis-i İdare’ye celb olunarak gerek papas efendi ve gerek cemaat-i gayr-ı müslimeden olan Meclis-i İdare azâsından Arakil Efendi ve Arakil Ağa muvâcehelerinde sebk etmiş olduğundan keyfiyetin lutfen *Seyhan* gazetesi ile tekzibi hususuna müsaade buyurulması sevk-i sahîh-i maslahat nâmına müsterhamdır.

Fî 4 Haziran sene [1]325

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 22 Haziran sene 1325

Şifre

Adana Vilâyeti’ne Telgrafnâme

8 Haziran sene [1]325 tarihli ve 103 numaralı tahrirât cevabıdır. Kozan Sancağı’nda iğtişâş esnasında otuza karîb Ermeni’nin cebren İslâm edildikle-

⁵¹ Metinde "mühtedâ-yı" şeklinde geçmektedir.

rine müte'allik şikâyet ve müdde'ayâtın bütün bütün esasdan ârî olmadığı bunlardan şimdi bir kısmının din-i aslîlerine rücû' etdikleri hakkındaki iş'ârâtınızla da te'eyyüd etmektedir. Bâbîâlî'ye müracaat ve şikâyet vuku'undan evvel bu misillü ahvâlin tahkik ve ıslâhı icab eder iken vilâyet ve livâca vaktiyle tahkikât-ı lâzımeğe teşebbüs olunmaması memleket hakkında mazarratı dâ'î efkâr husûlüne sebep olmakda bulunduğu gibi Kaza Hey'et-i İdare'si'nin böyle mühim işlerde kifayetlerine itimad olunmak da mümkün olamayacağından icab eden kesânın Meclis-i İdare-i Livâ'ya celbleriyle tahkikât-ı mükemmele ifası ve havf u ikrâhdan münba'is olarak kabul-i İslâm'a mecbur olmuşlar var ise muamelenin mecra-yı şer'îye ircâ'ı tavsiye olunur.

[5 Temmuz 1909]

BEO, 3591/269254

129

İNGİLTERE KONSOLOSLUĞU'NDAKİ ZANLI ERMENİLERİN TESLİM OLMASI

İngiltere Konsolosluğu'nda bulunan Adana olayları zanlısı Bezdikyan Haykazun, Çalyan Karabet, Bezdikyan Zakarya, Doktor Recebyan ve Belediye Sandık Emni Bezdikyan İsa isimli Ermenilerin doğrudan Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim oldukları

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 557

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana Hâdisesi'nde zî-medhal olmakla maznûn olup İngiliz Konsolos-hânesi'nde bulunan Bezdikyan Haykazun ve Çalyan Karabet ve Bezdikyan Zakarya ve Doktor ve Belediye Sandık Emni Bezdikyan İsa[i] nâm eşhâs bugün akşam doğrudan doğruya Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim-i nefis etmiş oldukları li-eclî'l-malumât arz olunur. Fermân.

Fî 23 Haziran sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 18 Cumâdelâhire sene [1]327 - Fî 24 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Adana Hâdisesi'nde zî-medhal olup İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica etmiş olan Bezdikyan Haykazun ve Çalyan Karabet ile Bezdikyan Zakarya ve Doktor Recebyan ve Belediye Sandık Emini Bezdikyan İsaî'nin dün akşam doğrudan doğruya Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim-i nefis eyledikleri Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâme meâlinden / anlaşıldığı ma'rûzdur. / anlaşılmıştır. / Ol bâbda.

[7 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2869/34

130

**ADANA'DAN MEMLEKETLERİNE DÖNEN
ERMENİLERİN YOL MASRAFLARININ KARŞILANMASI**

Erzurum, Bayburt, Mamahatun ve Tercan Ermenileri'nden olup Adana'dan memleketlerine dönmekte olan ve halen Suşehri'nde bulunan 65 Ermeni'nin yol masraflarının, Adana olaylarından zarar görenler için toplanan yardım parasından karşılanması için Maliye Nezâretince ilgili defterdarlığa talimat verilmesinin istendiği

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Evrak Numarası
1905

22

Tarih: 18 Cumâdelâhir sene [1]327 - 24 Haziran sene [1]325

Maliye Nezâret-i Behiyyesi'ne

Erzurum, Bayburt, Mamahatun⁵², Tercan Ermenileri'nden olup memleketlerine li-eclî'l-i'zâm Adana'dan Sivas'a gelerek masârif-i seferiye ve yev-

⁵² Metinde "Semahatun" şeklinde geçmektedir.

miyeleri Belediyece bi't-tesviye Zara'ya oradan dahi Suşehri'ne gönderilmiş olan nisvân ve sıbyândan ibaret altmış beş nüfusun araba ve yevmiye ücretlerini i'tâyâ Suşehri Belediye vâridâtı müsaid olmadığından bahs ile bunların orada tûl müddet kalıp dûçâr-ı sefalet olmalarına mahal kalmamak için masârıf-ı mezkûrenin Hazinece tesviyesi lüzumu Sivas Vilâyet makamından alınan telgrafnâmede iş'âr kılınmış olup ancak Adana Hâdise-i mündefi'asından dolayı musâb olan ahalinin tehvîn-i ihtiyacları zımında vilâyât-ı Osmaniyyece nakden muâvenet ibrâz edilmekde olmasına nazaran masârıf-ı mebhûsün an-hânın vilâyet-i müşârunileyhâca da cem' edilmiş olması tabî olan iâne mevcudundan ifası münasib olacağından ona göre mahalli defterdarlığına tebligât icrası lüzumu Muhasebe ifadesiyle beyân olunur. Ol bâbda.

Telgraf

Sivas Vilâyeti Vekâleti'ne

C. 16 Haziran sene [1]325. Suşehri'nde bulunan Ermenilerin memleketlerine sevkî için muktezî masârıfın Adana musâbîni nâmına vilâyetçe de cem' edilmiş olması tabî bulunan iânâtdan tesviyesine me'zûniyet verilmesi Maliye Nezâreti'ne yazılmışdır.

[7 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2869/35

131 SİS KATOGİKOSHANESİ'NDE ARAMA YAPILMAMASI

Sis Katogikoshanesi'nde yasak silah bulunduğu dair elde kesin delil mevcut olmadığından, orada kesinlikle arama yapılmaması

Harbiye Nezâreti

Muhakemât Dairesi

Aded: 775

Hulâsa: Sis Katogikoshânesi'nde esliha-i memnû'anın mevcudiyetine dair delil-i kavî olmadığından iktizâsının inbâ buyurulmasına dair

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Fî 14 Haziran sene [1]325 tarihli ve dokuz yüz doksan iki numaralı tezkire-i sâmiye-i fahîmâneleri cevabıdır. Sis Katogikoshânesi'nde esliha-i mem-

nû'a bulunduğuna kanaat-i kat'îye mevcud olup olmadığının icab edenlerden tahkikiyle iş'ârına dair sebk eden tebligâta cevaben Adana Kuvâ-yı Mürettebesi Kumandanlığı'ndan bu kere vârid olan telgrafnâmede mezkûr Katogikos-hâne'de esliha-i memnû'anın mevcudiyetine dair delil-i kavî olmadığı ve bu bâbda keşf-i hakikat müşkil olduğu livâ-i mezkûr mutasarrıflığının iş'ârına atfen bildirilmiş olmakla suret-i iş'âra nazaran muktezâsının emr u inbâsı mütevakkıf-ı re'y-i sâmi-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Cumâdelâhire sene [1]327 ve fî 22 Haziran sene [1]325

Harbiye Nâzırı

Salih Hulusi

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 20 Cumâdelâhire sene [1]327 - 25 Haziran sene [1]325

Elden

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

22 Haziran sene [1]325 tarihli ve 775 numaralı tezkire-i aliyyelerine cevabdır. Sis Katogikoshânesi'nde esliha-i memnû'a bulunduğuna dair delil-i kavî olmadığı beyân olunmasına nazaran taharriyât icrası kat'iyyen caiz olmayacağına Adana Kuvâ-yı Mürettebesi Kumandanlığı'na serî'an ve cevaben tebliği hususuna himmet.

[8 Temmuz 1909]

BEO, 3593/269465

132

**OLAYLARDAKİ CAN KAYIPLARI HAKKINDA
MEBUS BABİKYAN'IN GAZETELERE VERDİĞİ BEYANAT**

Adana Valiliğince hazırlanan bir rapora göre olaylardaki can kaybı miktarının 20.008 olduğuna dair Mebus Babikyan Efendi'ye atfen gazetelerde çıkan haberler üzerine Valilik'ten bu bilginin niçin Dahiliye

Nezâreti'ne de gönderilmediği sorularak açıklama istendiği, gelen cevapta; bu konudaki ilk tahkikat sonuçlarının daha önce Nezâret'e bildirildiği belirtilerek Babikyan'a böyle bir rapor verilmediği, ancak onun da içerisinde yer aldığı Babıali ve Meclis Karma Heyeti'ne bu konudaki tahkikat evrakına ait bir hülâsa cetveli verildiği, fakat orada da gazetelere yansıtıldığı şekilde bir rakam geçmediği, can kaybının 6-7 bin civarında olduğu, Ermeni Murahhasa vekilinin dayanaksız olarak isimsiz cisimsiz 13 bin can kaybı göstermesinden dolayı bazı ruhanî reislerin afaki olarak 20 bin rakamından bahsettikleri, muhtemelen Babikyan'ın da beyanatında bu dayanağı olmayan rakamı kullandığı, Valilikçe ve adı geçen Heyet adına Mebus Yusuf Kemal Bey tarafından bu konu üzerinde çalışılmakta olduğu, ancak olaylar sırasında Adana'da 40-50 bin civarında kayıtdışı nüfus bulunması vb. sebeplerden dolayı can kaybı miktarı konusunda kesin bir rakam ortaya konulmasının mümkün olmadığı hususlarının ifade edilmekte olduğu

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 25 Haziran sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

İğtişâşda vuku bulan telefât hakkında taraf-ı vâlâlarından tanzim olunan rapora nazaran vilâyetin her tarafında yirmi bin sekiz kişi itlâf olup bunun altı yüz yirmisi Müslim ve dört yüz on sekizi Süryanî-i Kadîm ve yüz altmış üçü Keldani ve altmış beşi Keldani Katoliği, iki yüz onu Ermeni Katoliği, altı yüz elli beşi Protestan, doksan dokuzu Rum ve mütebâkîsi Ermeni olduğu bu kere avdet eden Babikyan Efendi tarafından gazete muhbirlerine beyân ve bu ifadât gazetelerle ilân edilmiştir. Bu bâbdaki malumât-ı resmiye Dahiliye Nezâreti'nden lede's-sual telefâtın mikdar-ı hakikîsi bi'd-defaât sual ve geçende te'kîd ve isti'câl olunduğu hâlde henüz bildirilmediği ifade olunmasına nazaran Babikyan Efendi'ye verilen malumâtın nezâret-i müşârunileyhâya neden i'tâ edilmediği anlaşılamamış olduğundan telefâtın mekâdîr-i sahîhası hakkındaki malumât-ı kat'iyenin serî'an iş'ârı.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Adana Vilâyeti'nden Vârid Olan Şifre Telgrafnâme

C. 25 Haziran sene [1]325. Buraya vusûlümü müteâkib mahalli kaymakamları ve sair memurlar vasıtasıyla maktûlîn hakkında icra ettirdiğim tahkikâtta tebeyyün eden mikdarı Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne arz etmiş ve bu iş'ârât ve ifadâtın malum olduğunu da ilâve eylemiş idim. Ta'mîk-ı tahkikâta da mübâşeret olunduğu sırada Bâbîâlî'den ve Kuvve-i Teşrî'ye tarafından gelen Hey'et-i Muhtelita-i Tahkikiye, iğtişâş zuhur eden mahalleri bizzat görüp bu bâbdaki tahkikâtı son derecede ta'mîk edeceklerini ifade etdiler. Mebûs-ı muhterem Yusuf Kemal Bey Efendi bu işi tamamıyla deruhde buyurdular. Onun tahkikât ve tedkikâtı derdest-i hitâm olup bugün Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne yazdığım cevabda bu suretle arz-ı keyfiyet olundu. Malum-ı sâmi Sadâret-penâhîleridir ki Adana'ya her sene kırk-elli bin amele gelir. Buradaki iğtişâş da amelenin kesretle mevcut olduğu bir zamana tesadüf etmiş ve zaten amelenin bu kesreti tevsî'-i iğtişâşa hizmet etmiştir. Mahalleri nüfus defterlerindeki tahkikâtı icra olunmuş ve isim ve şahıs malum olduğu hâlde gayr-ı mukayyed olanlar da deftere idhal edilmiş ise de kat'iyyen kaydı bulunmayan ve isim ve şahıs ve hüviyeti külliyyen meçhûl kalan birçok gayr-ı müslimlerin de bedelât-ı askeriye mektûmîninden dolayı mikdar-ı sahîhin kat'iyyen tahkiki adeta imkânsızdır. Ne kadar tedkikât yapılsa kavâ'id-i ri'yâziye gibi meydana bir hakikat çıkarmak kâbil olamıyor. Yusuf Kemal Beyefendi'nin tahkikâtı ikmâl edip de vilâyetin tahkikâtıyla birleşirse sıhhate karîb ve müdde'ayât-ı gayr-ı ma'kûlenin def'ini mûcib bir netice hâsıl olacağından cedvelin takdimi hususunda bu neticeye intizâr ediyorum. Mebûs-ı mükerrerrem Babikyan Efendi'ye taraf-ı çâkerîden yirmi bin telefât hakkında rapor verilmemiştir. Hey'et-i Muhtelita'nın vürûdlarında vilâyetçe tahkikât netâyetini mutazammın evrakın bir hulâsa cedveli Yusuf Kemal Beyefendi'ye ve Bâbîâlî Hey'et-i Tahkikiyesi'ne verildi. Orada yirmi bin kişinin itlâf olduğu beyân edilmemiştir. Telefâtın şimdiye kadar ber-vech-i ma'rûz tahakkuk eden mikdarı altı bin ile yedi bin arasındadır. Vâkı'â bazı rüesâ-yı ruhâniye yirmi bin olduğunu söylüyor. Fakat hiçbir delile istinâd ediremiyorlar.

Bu galat ve ihtilâf Ermeni murahhasası vekili isimsiz ve cisimsiz on üç bin telefât göstermesidir ki hiçbir delilini gösteremiyor. Babikyan Efendi şu mev-hûm adedi kabul etmiş demek oluyor. Gerek Yusuf Kemal Beyefendi gerek vilâyet işte bu ifadât ve müdde‘ayâtı tedkik ederek nihayet sıhhate karîb bir netice istihsâline çalışmaktadır. Kavâ‘id-i riyâziye gibi tahkiki imkânsızlığı esbâb-ı mûcibesiyle bi'd-defaât arz olunduğu hâlde yine müdellelen, muvaz-zahan mikdar-ı kat‘îsi taleb buyuruluyor ki esbâb-ı ma‘rûzadan dolayı kat‘iy-yen imkânsız ise de tedkikâtın ta‘mîkî müdde‘ayât ve ifadât-ı vâkı‘a-i mübâ-lağakârânenin çürütülmesi esbâbının takviyesine medâr olabileceği arz olunur. Fermân.

Fî 27 Haziran sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

[10 Temmuz 1909]

BEO, 3621/271522

II. BÖLÜM

BELGELER

الحمد لله الذي جعله سفيره حليم

[illegible]

DH-MLT
2761/101

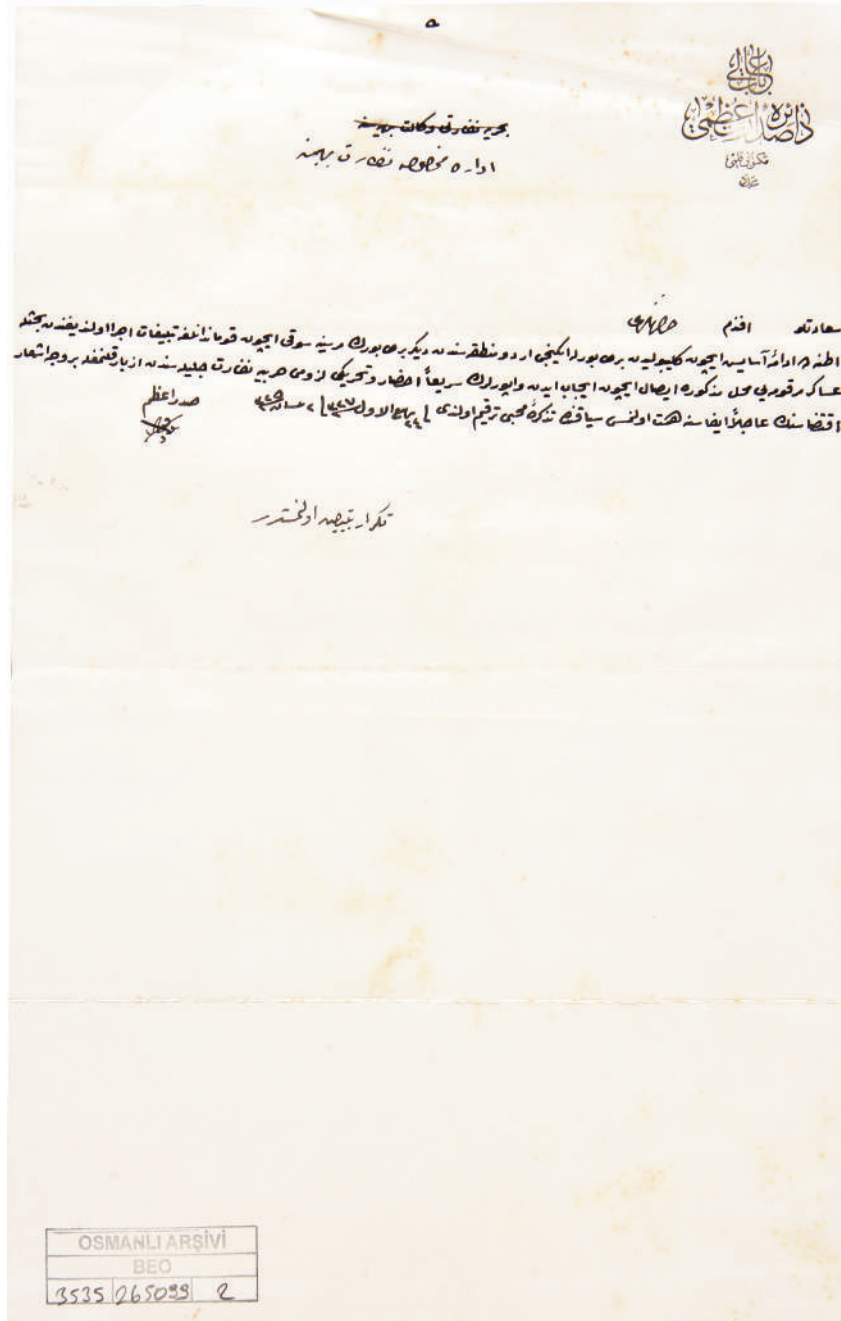
221

غالب

[illegible]

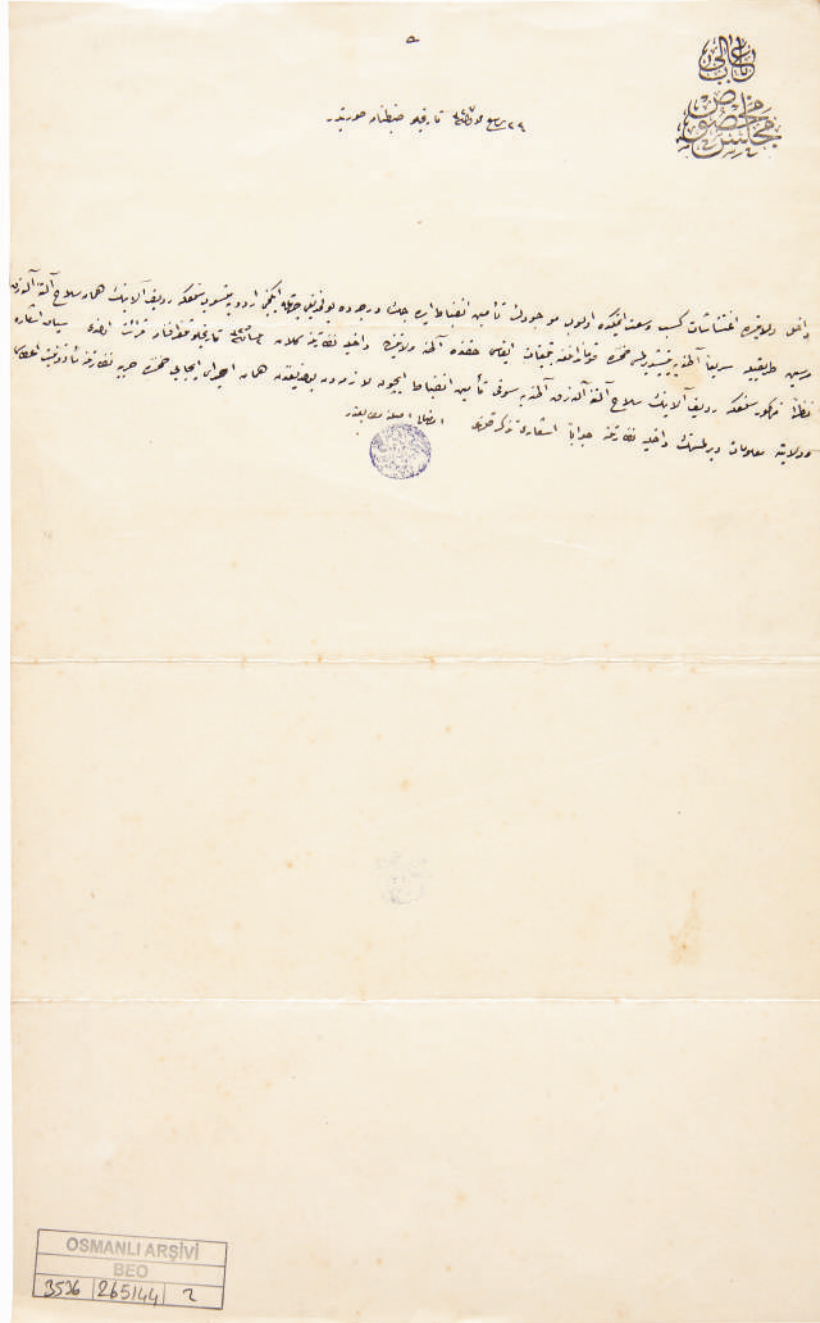
فہم طرہ

BEO, 3534/264992

BEO, 3535/265099

[illegible]

BEO, 3536/265144

OSMANLI ARŞIVI		BEO		3535 265119 2					
ذو حال و مود		<p>L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie</p>		مستوسط مرکز	۱۰				
سوق نومردی				مرج مرکز	۱۰				
ارسال تاریخی				مستوسط ایدان مأمور	۱۰				
ارسال مامور				مستوسط ایدان مأمور	۱۰				
سوق مامور				مستوسط ایدان مامور	۱۰				
عمل نومردی	کلی	غوب	عمل تاریخی	سامه	دقیقه	روز و شب	طریق	اشاران مخصوصه	۱۰
N° du dépôt	Nombre des mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou Soir	Voies	Indications non taxées	۱۰
۱۲۱۶	۱۵۱			۶		روز			۱۰

منجمله عفو ساعی صدره بنالکھی

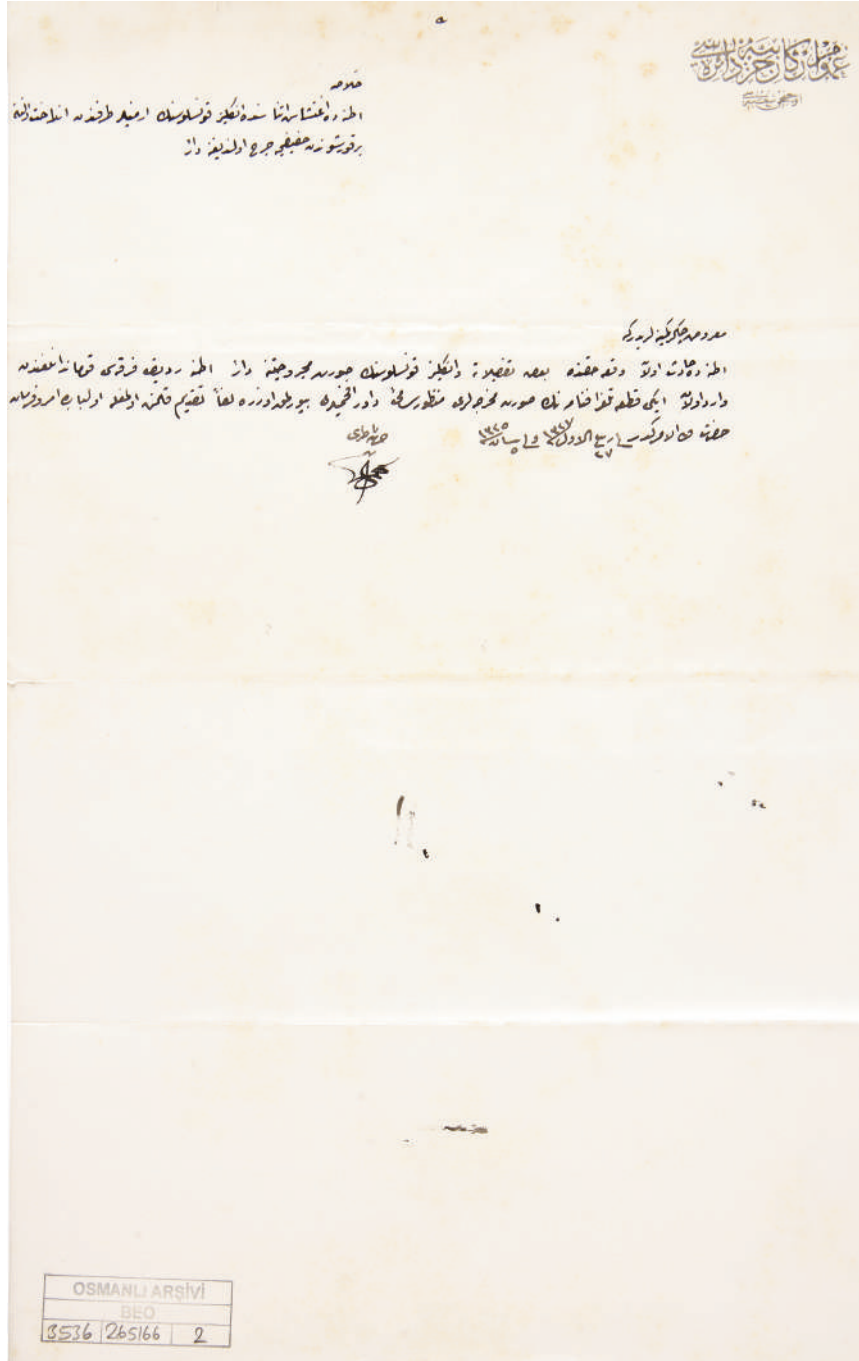
طریق درخه سوریه و اندول نیاده لسوی عربیه ظهر انجمله
 با کلوین کجی دیوید که اسلحه و جیانه الهاله طرقتیه بالاجوم
 یغیا ایدلکلی لایدر سکیا بلقده اسکار ایدلکده ایسه ده بورده
 نفعیه کندن ملک دکل موجود لقمه مبه و افراد دلیفه ایله ده
 نسبه قتال و غلبه محکم اولم میور مجار طالبور کرده بیدلی
 افراد دلیفه سوره اولقمده ایدلیسه ده اولرده یاسه کوشته
 و کیکجه تناید ایدلکلیه مطوب افراد یغینک دلیفه یارای
 انجمله مانم اولدی بنا علیه ولایتکلی هر طرفی انسه اندول محکم
 یکلی کوندوزلی کرک طرف عاجانه سکرک سر بمانیه توانایی
 و اشراف متجربه بده ایله ایدلکلیه ماسی و تحلیفه محکم تر قالمده
 اولد یقینه و لوبه مالک کنگجه کسب دهامنه انجمله اولد یقینه
 بوجیه چاهه فدیسه دلیفه کرده علفیظه ظهور ایدک هزاره در
 اولوس اولوسه لاف ایدک ایدک تقیم طالبورینه یغینکلی
 کمال انجمله عفو ساعی (دولت) ساعی انجمله و الله مجار

BEO, 3535/265119

[illegible][illegible]

OSMANLI ARŞİVİ		
BEO		
3535	265082	14

[illegible]

مجلس شورای ملی
ادبیات و فقه

المنه دینیه و فقهیه در امور دینیه و دنیایه
نصفه خفایه در صورتیه

دو اقامت دیگری بوده بوظیفه افکار فقهیه و دینیه بود که در آن حال افکار بولنیفیه و غیر طوالتی محدود بود
سالم اولیه میهنی در طرف عاقلانه و در آن جانب و دینیه در میان اولیای و فقط مومنی که یکی دفعه واقع بودند که
و کذا این برهان ضمیمه تصادف ایجابی و غیر بگویند که او همی دفعه اولیه که در آن مکان و در آن محله ای و در آن احوالی
کلامه اینست و بگویند اصحابی از آن در آن مکان ایستاده و در آن وقت در آن احوالی ایستاده و در آن وقت در آن احوالی
افراد و شخصه ایستاده و در آن مکان ایستاده و در آن وقت در آن احوالی ایستاده و در آن وقت در آن احوالی
نه عده آتشه ایستاده و در آن مکان ایستاده و در آن وقت در آن احوالی ایستاده و در آن وقت در آن احوالی
ایک نفر افندی و در آن مکان ایستاده و در آن وقت در آن احوالی ایستاده و در آن وقت در آن احوالی
در میان آن که در آن مکان ایستاده و در آن وقت در آن احوالی ایستاده و در آن وقت در آن احوالی
خارجیه که در آن مکان ایستاده و در آن وقت در آن احوالی ایستاده و در آن وقت در آن احوالی

OSMANLI ARŞIVI		
BEO		
3536	265166	4

کتابخانه

عدد

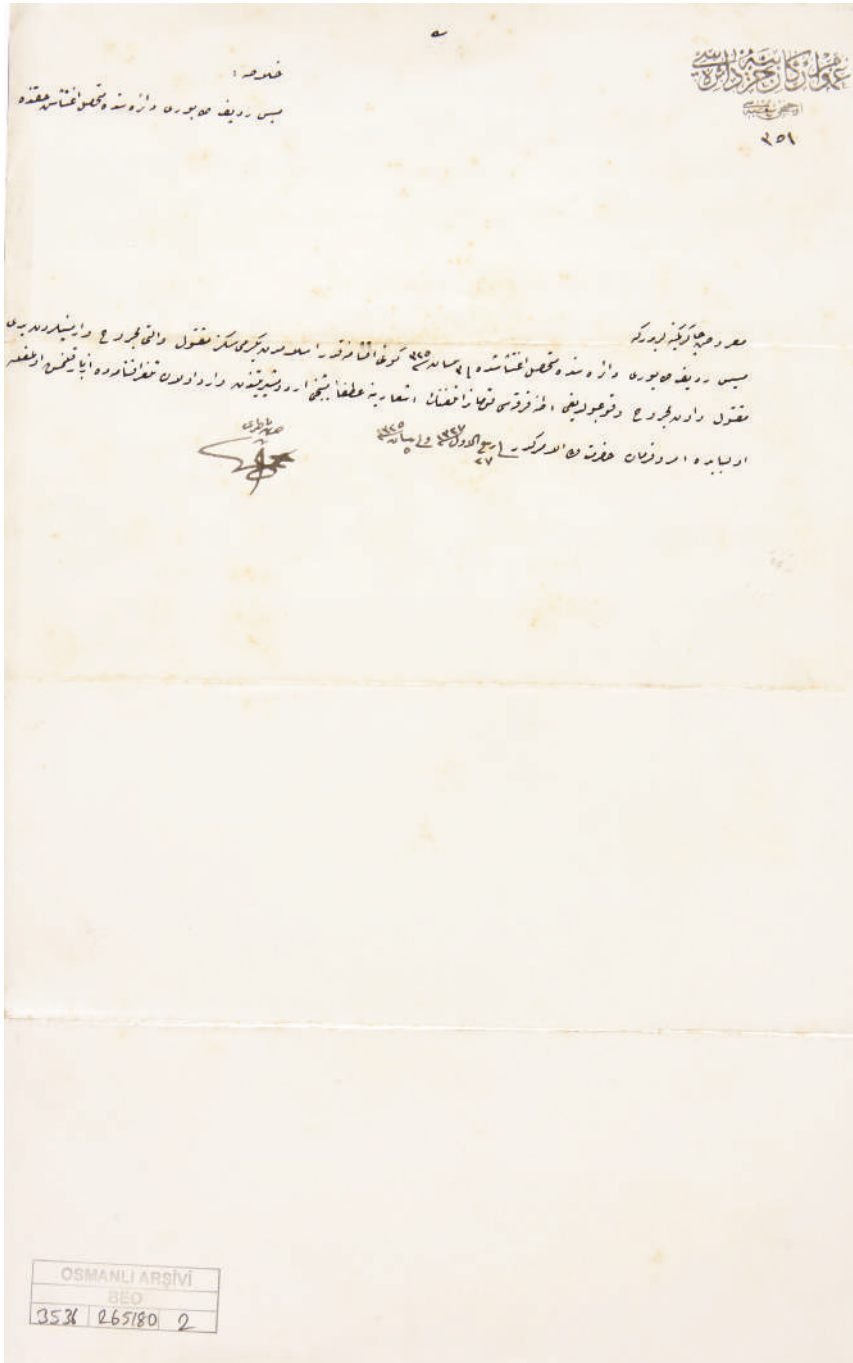
۲۹۹

معرضه عارفه حضرت صدیق اکبر

معرضه عارفه حضرت صدیق اکبر
 الهام شده فضا: قولنده پادشاه اولده انقیز فرستون الویه مرسته کونور ملک اوزره مرسته اظنه بر مقصود
 انقیز عارفه کیده جان خارجه ناطرون دونلویت حضرت طوقده اقامه اولنده ولایه لکنه بیخانه اجرا اولنده اوزره عارفه و سوزله
 کیفیت انبار فضا الیه امر و فرمانده حضرت و امر کدر [] عارفه اولنده و عارفه
 و اظنه ناطرون
 مکتوب

OSMANLI ARŞIVI		
BEO		
3536	265166	3

<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>	<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>	<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>	<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>	<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>
<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>	<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>	<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>	<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>	<p>نور</p> <p>۷۹</p> <p>۷۸</p> <p>۷۷</p> <p>۷۶</p>

دور ناموړی							متوسط مرکز
سوق نوموړی	۱۶۲						چ مرکزې
ارسال تاریخ	۲۵						کشیده ایندی مامور
ارسال ساعت	۲						الحق اینی مامور
ساعت ماموری							اختاری برسانع
L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie							
علی نوموړی	کتابان	طوبان	علی تاریخی	ساعت	دقیقه	روز و قش	متریق
N° du dépôt	Nombre des mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou Soir	Indications non taxes
۱۶۸۹	۱۵۰		۷				یس

صه ارده عظمی ملوک فی

تاریخ ورود	تاریخ خروج	محل	محل	محل	محل
تاریخ ورود	تاریخ خروج	محل	محل	محل	محل

اطه ولایت نغازه

۱. پاشا بیگ متقی اردو رافضه مکه حج بیت المقدس سوریه عاصه
 ولایت بیلک سفینه اردو متقی اردو بیلک بیگ سفینه مکه سوریه
 دایره اردو بر سر سفینه اردو برافضه مکه ولایت اردو عاصه
 بر سر سفینه اردو برافضه مکه اردو بر سر سفینه اردو
 لایحه مال دربره خیمه اردو حج ناطه بات طافه افانقه

OSMANLI ARŞIVI	
BEO	
3537	265233 1

BEO, 3537/265233

OSMANLI ARŞİVİ		
BEO		
3537	265242	

داخلی و توفیق نامی طراف شمی

تاریخ ثبت	شماره	نوع	مبلغ	صاحب و دایره	توضیحات
۸۱		۷	۷	صاحب و دایره	۷۰۰

۷۰۰ مسکنی در فوار نفقه به کف سر عند تربت و سوزی صبره
نفقه زن بازلد بقدر چو کف در و دایره قدر خدایر حکم اخذ شد
انعام ایچس خمداد
بجور
و شورش مع سرایت
دو سلف
بیت

1327

DA. MET. PRE.
2828-54-2

دوره سال نومردی		سوی نومردی		۱۷۲		ارپال تاریخی		۲۴۰		ارپال ساعته		۸		سوی مأموری		۵۵		عملی نومردی		کلمات		غروب		عملی تاریخی		ساعت		دقیقه		روز و شب		مراقب		Voies		Indications non taxées	
N° du dépôt		Nombres des mots		Group		Date du dépôt		Heures		Minutes		Matin ou Soir		Voies		Indications non taxées		1768		150		8															

L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

مقام شریفه شاهی

غالبه مقبله

۱۲۵

تلفوزده غفره و طابورن ارباب ایلم له حمله ابتدایه ایستاده اند. اولیقه ایسه ده بو وایو -
 کیلوی دده اغاج ده بنه چک اوکوردیکو آیه ده بوری دخی امله اوزه ده یکم جلم بویوزده
 بر فایکوده ده تاغله و قوه ده جلم محققه - حالیکه امون حاضره اعتباریم عسکرل سرکده
 و صولی سلاصده و طبعه حائر ایستاده غایبه و بر دخیقه تاغری ایسه بوجیه تاغله و صیم
 ایدوکنه بولا جلدانه قاطعه اوزه ده تلفوزده غفره حمله ایلم وایو له یو برده و غرا دخیقه
 خدیجیم حوسینه ایستاده کیلوی دده اغاج ده سووه ده جلم حمله وایو له دخی دیکو وایو له
 ویدک سربج بر صولیم بنه شریفه طریقه و صولیم

۲۴۰

۸

اغده و کیسه

جوز

OSMANLI ARŞIVI	
BEO	
3537	265151 2

تخلیه

صبر الکریم حافظ اولیقتہ دایورل اور ارانتقا -
 ایلکینہ عدہ الحب طوغری مریہ عینہ ایلکینہ دمع ہذا
 عدل نفع تخمیلہ برآتہ کہ سوتی ایلکینہ نفع طبعی دوزہ
 متفیلہ تبلیغہ ایلکینہ قلیفہ برآتہ
 صایا صاعہ تفاف ایلکینہ

OSMANLI ARŞIVI		
BEO		
3537	265251	3

نمونه ۱

فی ۱۹ ۲۵۰۰ سنه
 Le 19 1900
 واسطه سبله
 Transmis par ۱۵۰
 دقیقه ساعت
 h. m. du
 بدا بخارم
 Commence à
 ختام بخارم
 Fin à
 مأمورك امضایی
 Signature de l'Employé

فی ۱۹ ۱۹۰۰ سنه
 Le 19 1900
 وصول نومروسی
 N° d'arrivée
 دقیقه ساعت
 h. m. du
 ارسالی
 Réexpédié
 مأمورك امضایی
 Signature de l'Employé

L'état n'accepte aucune responsabilité
à raison du service de la télégraphie.

De Pour عن اصل الی

شماره مخصوصه	طریق	روز و شب	دقیقه	ساعت	محل تاریخی	غروه	عدد کلمات	محل نومروسی
Indications nos taxes	Voie	Matin ou soir	Minutes	Heures	Date du dépôt	Groupe	Nombre de mots	N° du dépôt
۱۵۰	۱۵۰	روز	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵۰	۱۵۰

مرکز ولایت بکوند در بکوند برو سکونده اسامیه بر درام
 اولوب قه توبکونه موجود دمانداجهده اهالی و احتیاج
 ایسه و کوجارید مشغول اولمده در شوال سکونده ارام
 و تحکیم ایجهده موجود قوه عسکریه اید هر درلو تیار احتیاط
 و تحکیم ایجهده بولنده و تحکیم ایجهده نا هر دفعه بشق
 دموه و شریف و قانونه اساس اطاف عایده
 کشت دندا و شریف اهالیله حقوق می فطریه
 مشروطیت اداره نیک هر صنف اهالیله حقوق می فطریه
 داخل اولمده بایده نامرر تبلیغ واریا اولمده ملحقه طروسی
 ایچ ایلی و مرسته و قواعد بوقه اخچد مرسته ملحقه طروسی
 قضا سنه ایله کوبه اول طر- ایسه غلبایه و اعتقاد به بعضه
 کونا تحاجاتی و مرید و قوه موجب اولمده ایسه ده اما که

OSMANLI ARŞIVI
 BEO
 3538 265303 4

نمونه ۱

ف ۱۹
Le ۱۹
وصول نومروسی
N° d'arrivée
دقیقه ساعت
h. m. du
ارسالی
Réexpédié
à
مأمورک امضاسی
Signature de l'Employé

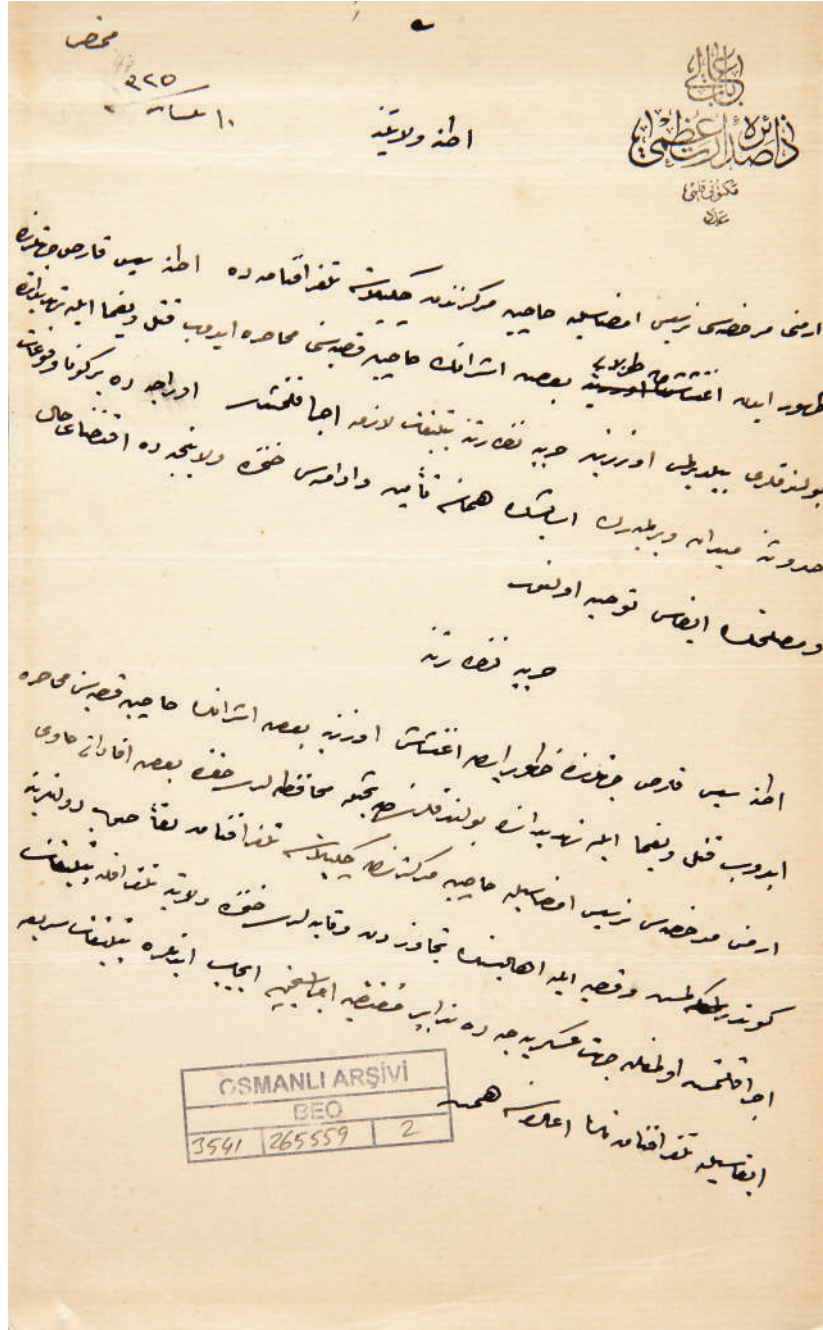
ف ۱۹
Le ۱۹
واسطه سله
Transmis par
دقیقه ساعت
h. m. du
بدأ خابره
Commencé à
ختم خابره
Fin à
مأمورک امضاسی
Signature de l'Employé

L'état n'accepte aucune responsabilité
à raison du service de la télégraphie.

De		Pour		الى		عن	
محل نومروسی	عدد کلمات	غروب	محل تاریخی	ساعت	دقیقه	روز و یا شب	طریق
N° du dépôt	Nombre de mots	Groupe	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou soir	Voie

اینجی تحت محافظه ده خامسه و شمس یک اونزاده ده
 کوه موجود بولنده چیل برکت سجا غنک درسه بول
 عامه عثمانیه و باغچه قضا لرله مختلفه قریه لرده قتل نفوس
 و راه و تجارت و یکدیگرینه تعرضه و تجاوز سهر ها لایق باری
 اولاده غلبانه و اعتنا شه الله دوام اتمکده بولنده نفی
 اعلام شه - قوزیه سجا غنک سیه و قاضیه و قاضیه
 قهر بری ادرینه اطرافیه بر طاقم سیه و افتار و سایر عهده
 یغما جلع خداید زمامه زمامه تجاوزاته بولنده قادی و
 یغما جلع خداید ایدیه قریه خرب الیدکای و قاضیه
 هکذا لرینه رضاد ایدیه قریه خرب الیدکای و قاضیه
 و قاضیه ادرینه عمارت مقومه نک ناموسیه ملک و ضابطه
 موجود بر مقدار افراد ریفه اهاره محله طرندیه یک
 بود خدام ایقله مشغله غلبانه سلاخ

OSMANLI ARŞIVI
 BEO
 3538 265303 3

BEO, 3541/265559

BEO, 3539/265364

 L'état n'accepte aucune responsabilité
 à raison du service de la télégraphie

نمونه ۱			
متوسط مرکز	مخرج مرکزی	کشیده ایند مأمور	الحظ ایند مأمور
اشارات مخصوصه	طریق	روز و شب	ساعت
Indications non taxées	Voies	Matin ou Soir	Heures
نمونه ۱	نمونه ۱	نمونه ۱	نمونه ۱

بابت اولون مجلته حقیقین سقا ادره بدانه اولون ایچنده
 تکیه موقضیه ادره تدبیر علیه رتخده نموده بقیه
 برسی اولوب ابدای دفعه دفعه ایستادن قوه علیه ادره
 بولنه اولون ندره قطعی حوا اول نمایه مکنه امکان بقیه بدی
 درگاه ابدی بنایه بویا بدی همه معطلات حقه حق

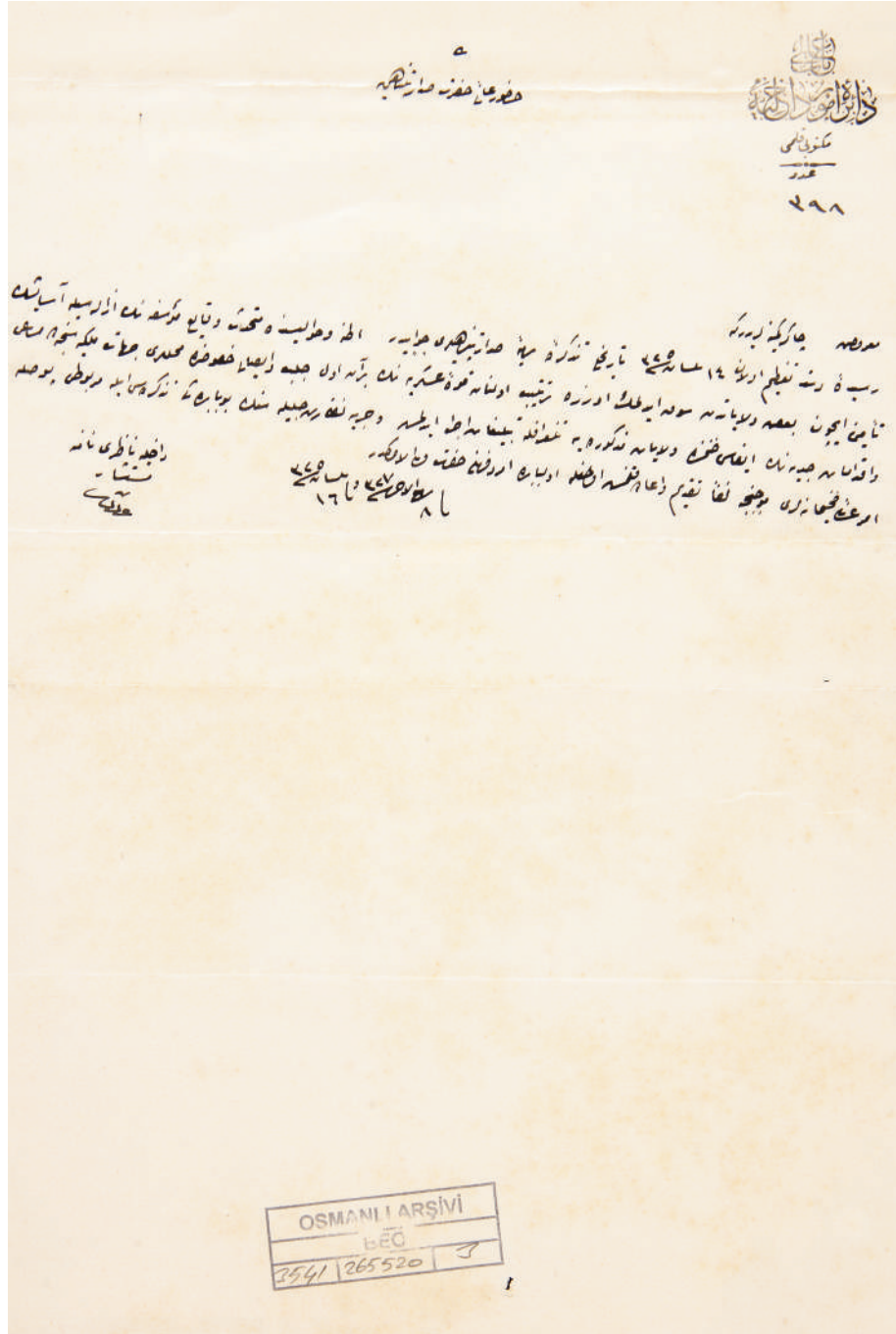
۲۵۰
 ۱۴

اذ و الیه
 بیواد

OSMANLI ARŞIVI
 BEC
 3539 265356 2

BEO, 3539/265356

OSMANLI ARŞIVI
EFO
3539/265357

مجلس شورای ملی

تاریخ ۱۳۰۲

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی

OSMANLI ARŞIVI		
CEO		
3541	265520	4

BEO, 3541/265520

ص-ن

[illegible]

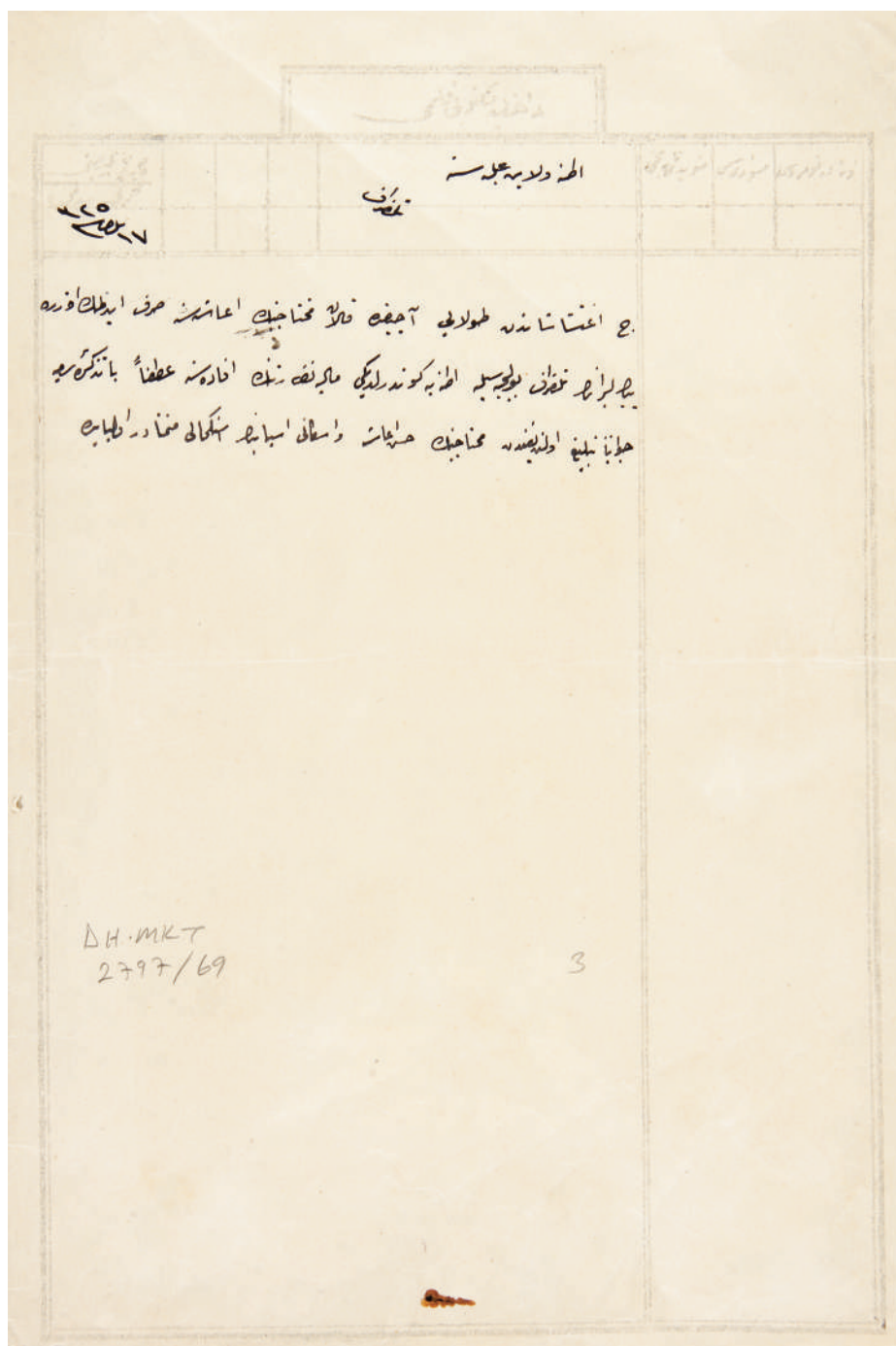
DH.MKT-PRK-2829-124-1

[illegible]

محکم دلائل سے مزین متنوع و منفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

اناطولی تحریک اید بر قایق قانک استقلال نشایند امید است که او را
مذاصلاتی و از استقلال و هویتی آن حصه اید میان این استقلال قوتی که
لای الحام او و میانک مذهب اید بید که کیلیکیا قطع شده سیه اید
طرفه برون بر آندیت تکیه اید و از استقلال اید تکیه برون
آنچه که برون و از اید در آینه آینه که برون و از اید در آینه
نیمه اید برون برون برون برون برون برون برون برون برون
آنکه برون برون برون برون برون برون برون برون برون
صلی الرنه قانک اید اید برون برون برون برون برون برون
این افکار برون برون برون برون برون برون برون برون
چون برون برون برون برون برون برون برون برون برون
مهاجرات برون برون برون برون برون برون برون برون
اید برون برون برون برون برون برون برون برون برون
دکانی اید برون برون برون برون برون برون برون برون
اینها برون برون برون برون برون برون برون برون
من و تو برون برون برون برون برون برون برون برون
بول برون برون برون برون برون برون برون برون برون

PH. MKT. - PRF. - 2829-124-11

DH. MKT, 2797/69

 L'état n'accepte aucune responsabilité
 à raison du service de la télégraphie

نورال نومروسی	صوق نومروسی	ارسال تاریخی	ارسال ساعتی	صوق مأموری	نالی نومروسی	نکات	غروب	عقی تاریخی	ساعت	دقیقه	روز و شب	طریق	اشارات مخصوصه	
	۹۸۹	۱۸۸۱	۴											
N° du dépôt	Nombres des mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou Soir	Voirs	Indications non taxées						
۷۸۹	۹۵													

ص د ر ا خ ل ف ر ی ک م ه

در این سیمکس نامه رفته به ندر به وقت نامه حدوده حقوقی
 و این قبیل و اعتباریه در اوله اوزده تقدیریه قدر لاف ایکی یوز
 نقد به باریس ای ای فواید برکت اقام دارا مملکتیه با پیوسته
 اولون اعتباریه قوت داده شده بدو بودیه بود تفاوت امراییده سواید
 نمرده در لغو شده وقت که بلیه اعتباریه امر و استایر برب بودن
 چلی برکت بود و امانت و طهر اولون اعتباریه و حربه اعتباریه
 تا بیه و نقد و نقد حربه نقد رنه و این اعتباریه بویس و حربه
 و امانت و نقد

۷۸۹
 ۱۸۸۱

DH.MKT
 2798/99

2798/95

[illegible]

دفتري کتب و اسناد

قلم ۱۹	قلم ۱۹	قلم ۱۹	قلم ۱۹	قلم ۱۹	قلم ۱۹
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

۱۹
 ۱۹
 ۱۹

۱۹
 ۱۹
 ۱۹

۱۹
 ۱۹
 ۱۹

[illegible]

معروضه داعی حکمت لبرورد کم

[illegible][illegible]

کبریا میثا سانی قزلباش آلبانی و اچین اردولک طرابلس قطیف و تهیدیات شیریه لری اترکیا لری ۱۱ عوز ناخجه مشروفتیک عاده غایبده اول درمغوس سیداره خاتم حکیمیکیز و آناکجه ادرینجی دیرده بدیه دیرده اولدرک القامیر اولجف و احکام شری و توفیق مساوات حقود و وظائف قاعده مسلمست ادریدر هغه فحی طریقی ادرجده خاتمه حاصل اولده و هی کرک ویشارته کرک و ولایه عون استبداد کرکی متعده اولدری مجازات شیریه دیر طویلی عظیمه دیرشده و دوشکاری مشاهده اولمده نه حایده کرک و عاده معلوم ادری برفاق

اما يك موقوفه استغنا^ا و^ا بمقتضى سيرة اهل^ا حاكم^ا برده بعضه را در^اي بوداين^ا كوئي^ا قولنامه^ا مي^اكند و^ا بقيه^ا را در^ا اوقاف^ا و^ا بوساينه^ا و^ا عو^ان^ا استدار^ا عس^اول^ا ع^اول^اي^ا تحت^ا سلك^ا فخر^ا يافته^ا نائب^ا اول^ا و^ا حيا^ا اعلي^ا مفتي^ا و^ا اعاده^ا علم^ا و^ا استدار^ا حاشي^اه^ا مي^اده^ا بول^ايه^ا و^ا اهل^ا اتحاد^ا و^ا شرط^ا ع^ات^امي^ا را^اك^ا زايده^ا حيد^ات^ا و^ا خلعي^ا و^ا صفوت^ا ايد^ا حيا^ا رسيد^ا و^ا ولاد^ا ارضي^ا ع^اض^ايه^ا قاي^ام^ا سلك^ا و^ا اوقاف^ا بعضه^ا و^ا عداوت^ا و^ا خوات^ا بيل^ا و^ا در^اج^ام^ا زياده^ا و^ا تشدد^ا احي^اا^ا شول^ا بعضه^ا و^ا عداوت^ا ق^ال^ا عام^ا زيدي^ا و^ا حيايات^ا سوي^ا و^ا عس^اول^ا نظر^ا ايد^ا اما^اات^ا و^ا دليل^ا ماد^ايه^ا عقد^ا و^ا نظ^ااي^ا طرف^ايه^ا كر^اا^ا و^ا ملا^ا مقام^اات^ا عال^ايه^ا يك^ا بعضي^ا كر^اا^ا اسوي^ا را^افي^ا ناري^ا حق^ايك^ا كر^اا^ا اخذ^ا و^ا يك^ا نظر^ا ر^افي^ا جلب^ا ا^ايه^ا و^ا هر^ا دفع^ا سده^ا و^ا اخذ^ا نظ^ااي^ا جان^ايه^ا يا^ا عا^ابه^ا استدار^ا ا^اداث^ا ا^ايه^ا اصول^ا عا^ايه^ا ب^ا توقيف^ا حيايات^ا و^ا و^ا ترديد^ا حيايات^ا و^ا ا^اداث^ا يك^ا سبب^ا و^ا با^ا سر^از^ايه^ا بعد^ا الاست^اع^امل^ا ا^اذر^ا يك^ا حيايات^ا و^ا ا^است^اخ^ايا^ا و^ا حيايات^ا ارضي^ا صا^ايه^ا عز^ا و^ا سا^ادي^ا عي^اه^ا حقيقت^ا و^ا ع^انا^ا عا^ا ا^ايه^ا او^ا بول^ايه^ا را^افي^ا اعط^ااي^ا جواب^ا اول^ايه^ا ا^ايه^ا بولا^ا مثال^ا ا^اده^ا و^ا ا^اده^ا قهر^ايه^ا كه^ا و^ا ذ^ال^ات^ا معلوم^ا عقيد^اه^ا موقوف^ا

OSMANLI ARŞİVİ		
BEO		
3543	265702	2

و نظونند نقل و عاری ناسبتند لوا و حکم تمیز مدعی عمومی طرفه تنظیم قلمه طلبنامه و امانت درک و حتی ایوم آله را بیقاع
 ایلکده اولده جنایات قلمه نیک مسئولیتی ارسیده عمل ایزده عده صورت یار و اغاری اغفال قضیه واقع اولده نیک و عهده
 توصیه اولده بیلیر و بعضی دخی مواعید و ناسبتند مبره اید آلتقا اولوب ترکه نیک طریقه اتمال برقیجه مدبر طبع لوسل
 اولقشریه نادر ا مأموریه مستطاع عهده نیک بیک بیکریم بجاییشی یعنی ترکه ملحوظ نیک بر حمله نیک دیکر محله نقلی معاملسیم و طیف لری
 ایضا انجیه عد اولور ایدی علی المصطفی حامی یا حفر نیک دافله نقلی انجیه در عهده انجیه اولدق و طیف صدره قنا سنک
 دافله نقلی نیک اداره امور جاری بالطبع و الضرر و عهده نه ترتیب اید مستشار عادل نیک انجاز ایدی مملک و ولایتده کی
 عونه ظلم و اغسان نیک عاده دور استبداد اغورنده ترش اید کار جنایات و قوغض میدانی اید بر قنده بر قیل غفلت ایدی
 اولور نه نتیجه احوال و قوتان همج و ناسبتند تقوی و ناسبتند نیک کذب اید عتی تبلیس و ولایتده حایو و ناسبتند اید
 هفتقه قدر مسدود قلمه مدینه و برمه اولدند طولانی مستحوز اولدنی دافله نقلی نیک در نظر اولد ناسبتند و اید در حال
 غلظه قدر ایدوب نرات دیکر بر و ریت و ایلکده نقل مأموریت ایزد مملک آلتقا اید مستشار عادل نیک حکمت
 حکومت کلیاً مفایر شو حرکتیه آلتق و ولایت نیک دوما اولدنی شویوک فلوکتیک طریقه نیک اولد آلتقه
 شقاوت و جنایت معروف نیک اشتیاق استیجانه ایدی دنیلم رک مجاز اید قریب آب آجیه سلاسل طولانیه سر سبت
 براغیور و محض مدافعه نفس غلظه سلام و شقیف مضر اولده اهالی طبع و مضموم حایق و شقیف بید ماعده
 اولور و حتی شیدی حاله مفید و حایق عد اولور دی
 و برانه سر نه صحر قیظ تبلیس با یورد طریقه قهریه ده کویا ایزد طرفه کجور حافله عده اید و دایر و عوام
 ناسبتند افراد صحرایی خور و نسله القا و عصبیت دین لری تحریک و قوعات البی ابقاعه تسویو قیلم نضیم و شری و عهده
 ایدیه حوادث با ذمه ۷۱ مارت تا ییلو حفر مضموم سیاست نیک مقدم و توطئه نیک شقیف برشی اولدنی جاییش و تردد اولور
 علی لفظی آلتق و نوابغه ظهور اید قتل عام و اهلیه و غضب و غارت فاجعه لری ارنجی عیونک مزدولت دکن نیک
 ییلدیز عور نیک هتیم بر صورت مالهاده و بر وقت و زمانیه حاضر نیک و عیه کونده عیه نایزده یعنی مرکز سلطه کلا ۷۱ مارت
 و احاطه و قوتانیه معضای اولور آله ده لمسوده صبیده و سایر قرا و نواحیه ابقاع ایلدنی مرتبه شومه در
 آله و قوتانیه و سلیم بانه صا حایک کینج بر ارمینک عهده تسلط ایلدک اوزره تعقیب انجیه بر قیاق دفعر و لای و لایه و لایه
 قومیرک: مزاجیه عهده کیفیت ایدیه و عیه و حایق نیک ده بولمندن عهده حکومت حساب و حایق استیقا و ایزد انجیه اولدنی
 حالده شو طلب محقق اید اهل بیت و بر طامنده حایق اله اولده ارباب جنایت دها شکی تعقیب و تفسیق قدری ایلدی

۲۴۵
 ۲۶۵۷۵۷

RED
265705

معلوم عالی قیامت لری بولانه و قوعای عرصه و کرامتیه مقصد را عیانیم لکیمه عثمانیه تشکیل ایدیم غاصریده بر قوعای
محو و ازایسی ضمیمه او بیهوده نه درود امور مختلفه در ترتیب واجرا ایلم کلمه اولاده مملک سیاسته کرد ایلمی ملت صادقه
کرک و هجود دولت ایرات المیدیک فیه بر خاتم ویردیر مکنده عایدت

شوراییده عرصه و ندرتار مجبور مکنه انالوطی قلم مکنه حال و مایه معلوم اولونه نظر شاید بایر سریم و شدیده آغازیه
ماعت قلنا دینی تقصیده و قوعات مبسوطه مکنه ولایت سائریه دینی ساری محفوظ و بکلمه محققه عد اولونه بایم کلینده لزوم
استیجاب در حق و هجوده و

واقعا تلفات فادله و هائای نادر ایفا قندین ادا مرشدیده ویردیر عساکر کافیه سوره اولدین مراعات متوالیه را عیانیم
هوا بایر بیلدیه ایله ده او بولده کی او امرک مشرا و لینی و اول هوالدیه کی عساکر عکس مکنده بولین و قوعای
تظاهر ایسه اولیل و لها مشر و لها مشدی تدبیر آغازیه لزوم قطعی و در سائر علی بو مقصدک جهولیه مدله
اولعه آورده بطریقیه مجلس خلط هینیه ده بعد از ذکره تدبیر آتیه مکنه اتخاذ و اجلیسی تدعانه مجبوریه الیوریه

شوراییم :

اول . اله و حلب و تلویک و قوعات استیبارک جلیم تسلیم مکنده اولفلم بایر مشروطیتیک یکیده

الفا و استیبارک اعاده ای امرده ۱۱ ماده ای تاریخیه کی دعوات حانه معلوم مکنه جلیم مشدکه مکنده عد اولیلیم

بناد اولره دینی قویانه حرکت اوردی جاننده و له و له دفع حریه و مشروطیت ارکانه ضابطه مکنه مشکل

بر دیوانه عرب عرفیه نصیه و اغرامیم محلی مسبب و مباشرینک تحت محاکمه آتیه

ثانی . قوعات مذکور مکنه الی با شلو میبلر مکنه عد اولی لدر مکنه و علی الدفات تقاضا و لها لدریه

طولی و والی ولایت ایم راهله مشاری عادل بکله دیوانه عرب مذکوره تسلیم قوعایک تحت قراره آتیه

ثالث . دیوانه عربی شکل ادوب اغرام قلم حقیقک و مسبب و مشوقه مکنه مجازات شدیده ترتیب اولونه

و والی ولایت عادل بکله دینی دیوانه عرب تسلیم قلع بکله هم اله و حلب و لایدریه و هجوده ولایت سائریه

نعمیاً استاء و اعلاسه اولی

اربع . دیوانه عربی تحقیقات ابتداییه ایله اولونده معاوضه بولونه و له بر مملک تلفات نفوس الی

ضایعات مادیه مکنه مقارنی و احوال سائریه تحقیق و دیوانه عرب عرفیه و طیفی تسریعیه اولونه حریه

شخصیه لری و مشروطیت و لکری معروف و مسلم اولونه زودانه مکینه آریوم بر تحقیق قومیون مکنه نصیه

و اغرام و استو تحقیق قومیونده بطریقیه را عیان مکنه دینی ایرات اولونه ایکی و هجود اولونه بر زانده اعنا

۲۵۵

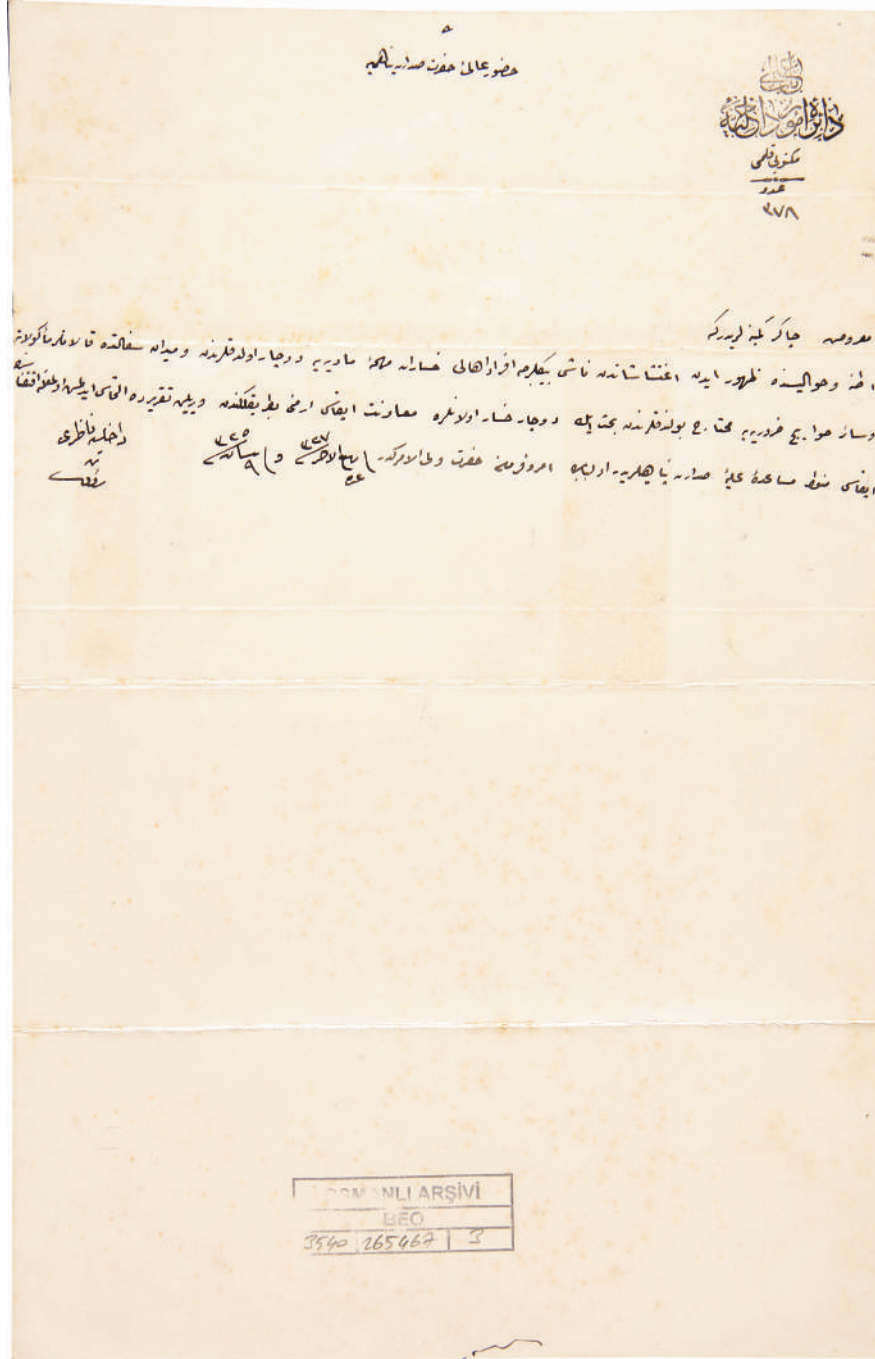
265707

و صورت قطعیه ده تأیید و تحقیق اید و چنانچه بودند بولیم بر دهها بویکی محض ناموس انسانیت احوال وقوعه اسطافه قلمه عقد
 استم دوله عثمانیه نیک مایه الحاقی اولون متوقفه جلیلک صولی انجود انجود اعزام اولشویه دیوان حرب عربی قلمینک
 عقاقیه و رقاقیه معروفه عقل و ادراکینک بتونه قوی و قلیب و جدالینک بتونه مجابیلیم قانع اولور می ثابت و متحقق
 اولاده اسطافه حربده مرکب اولسنه منوط و متوقفه
 معروضات مسکونه راغبانه ملک اهمیت و چو بی طرف سنی خالکفاریارنده نصوب و ترویجیه نیک غلبت بویزه حق امید
 و اعتقاد قوسنده بولینک عرصه و بیانی هویدیه انجود نریده دلا اولاده اهل زمانه فائقه راغبانه ملک تألیف و تأییدیه
 و سبب اتخاذ انجود اولابری و هوای امر و فرمانده حضرت و طاکر مکرر ۱۹۷۱ میلادی ۱۹۷۱
 تألیف بلایه

BEO
 265707

6

$\xi \cdot \nu$

نصف

راخله نامی نامہ
منتار
علی

۱۱۰۰ ۱۹۱۵

339

4
۱۵ ربيع الاول ۱۲۸۵
۲۴ صفر ۱۲۸۵

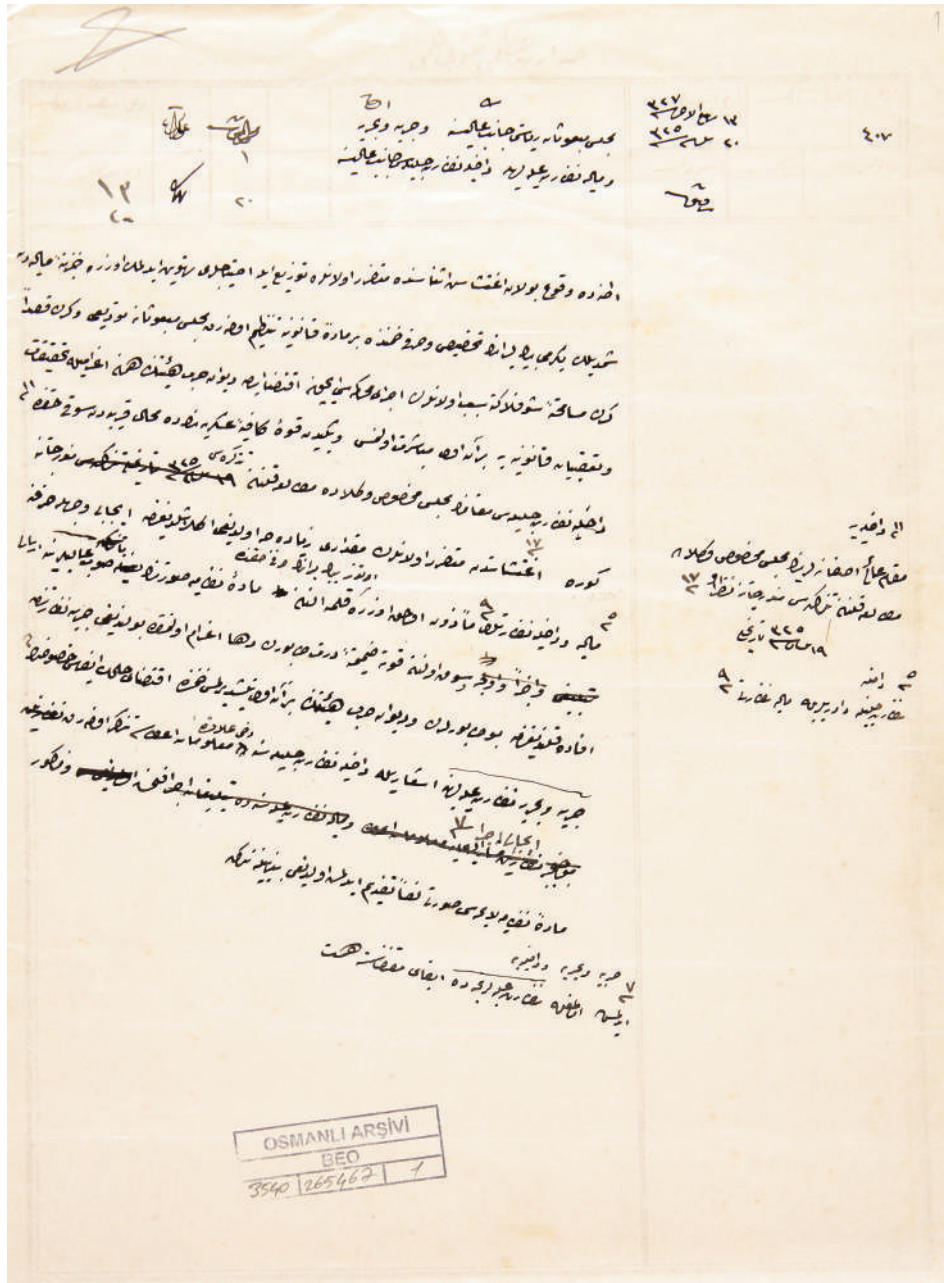
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين

بسم الله الرحمن الرحيم

المذموم وقوع بود اغتشاش انسانه مقبره اولاديه توزیع این احتیاجی نه بود ایستادگاری اوزره خزینه مالی و نه تمدن بکری بلک لیست تحفین و صرفه فو محقق بر مادی
قانونه قلم اولادیه مجلس معونه توزیع و کرک قضا کرک ماحنه شوقه سید اولادیه ایستادگاری محکمی ایستادگاری و نه حربه هکات الهام اعلا میده
تحقیق و تحقیق قانونیه برانه اول مباشرت و یکدیقه قوه قاعده حکمیه نه محاکمیه و نه سوتی حق و راضیه نظارت ۱۱ ربيع الاول ۱۲۸۵ قاعده و نه توزیع
تکراره قاعده اولادیه
سیاده شعاره کوره اغتشاشه مقبره اولادیه مقبره زیاده ج ۱۲۸۵ اعلامیه ایستادگاری و نه حربه هکات الهام اعلا میده
محرر بر مادی ماده نظامیه نه حکمیه معونه ریاسته تکراره نظریه و نه حربه هکات الهام اعلا میده
قانونیه بوطا بولر و نه حربه هکات الهام اعلا میده
اعضای تکراره قاعده
ماده نظامیه لایحه
المذموم وقوع بود اغتشاشه مقبره اولادیه تحفه ایستادگاری و نه حربه هکات الهام اعلا میده
مصارف عادی بودجه سرعلاوه و نه حربه هکات الهام اعلا میده

OSMANLI ARŞIVI
BEO
3540 1265462 2

BEO, 3540/265467

[illegible]

7

57

2

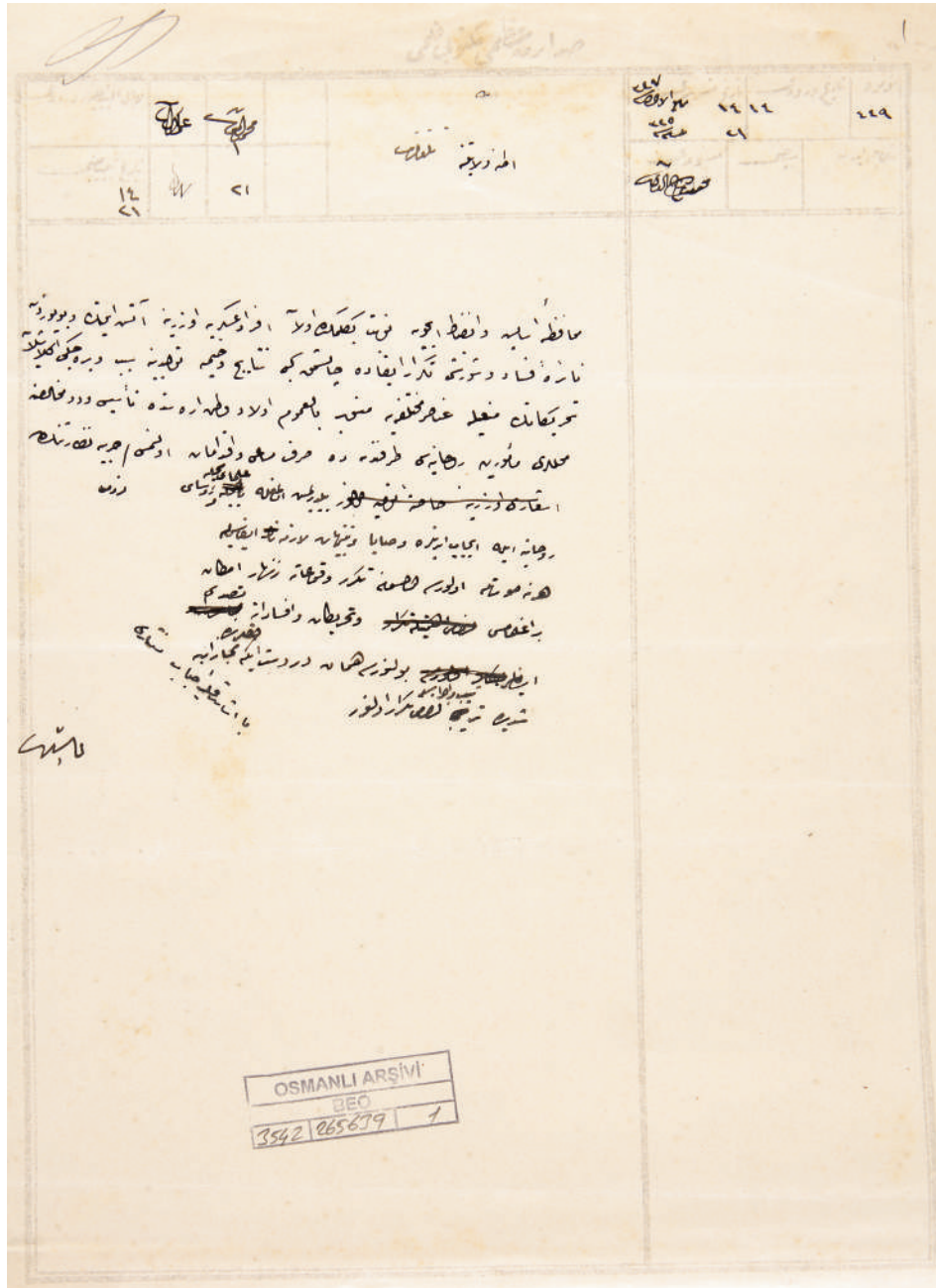
DH. MKT
2801/99

داخلہ کنوینشن

نمبر	تاریخ	محل	مذہب و ملت	نمبر	تاریخ	محل	مذہب و ملت
۱	۱۹۰۰				
<p>۱۹۰۰ء طے کرنے کے لئے اس کے لئے ایک نوادہ دیا گیا ہے اور اس کے لئے ایک نوادہ دیا گیا ہے</p> <p>مذہب و ملت</p>							
<p style="text-align: right;">80 247</p>							

DH. MKT, 2801/99

ژوندال نومبروسی	 <p>ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԷԼԵԿՏՐՈԳՐԱԿԻ ԿԵՆՏՐՈՆ</p> <p>TELEGRAMME</p> <p>ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԷԼԵԿՏՐՈԳՐԱԿԻ ԿԵՆՏՐՈՆ</p> <p>L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie</p>	متوسط مرکز						
سوق نومبروسی		خرج مرکزی						
ارسال تاریخی		کشیده ایدن مأمور						
ارسال ساعتی		اخت ایدن مأمور						
سوق مأموری		اخت تاریخی وساعتی						
عجلی نومبروسی	کلمات	عرب	عجلی تاریخی	دقیقه	ساعت	روز و شب	ماری	اشارات مخصوصه
N° du dépôt	Nombres des mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou Soir	Voies	Indications non taxées

BEO, 3542/265639

[illegible]

1/9

[illegible]

2

DH. MKT
2802/51

د اخلیه مکتوبی فیلی نظراف قسمی

1/2

تاریخ تفتیش	مورد	مورد	مورد	
سید				
<p>بکی متبادر اهلای پنج اید رک ایستاده نه در کتاره -</p> <p>لجوم و بر وجهه ارمی با اتلاف اموال و مواسطه غارت و خانه</p> <p>و حقیقتی احاده ابتدای دها لیده جلد درت بولم کتاره</p> <p>اود و در کتاره آتده عوسر بر اندیشی اجبار اولدنیق بواج</p> <p>عاشق تحقیقات اجاسید احوال محلی صحتی اکلایقن عوسر بواج</p> <p>فالمه بواج حقایق تحقیقاتی اکلایقن عوسر بواج</p> <p>تودین و کیفیت بواج اشاری تویه قنور</p>				

تیرایه مد
مقاصد رضا و احادی

DH. MKT, 2802/51

DH. MKT
2803/11

د افغانستان د کابل د ...
 د ... د ... د ...

نمبر	تاریخ	موضوع	ملاحظات	ملاحظات	ملاحظات	ملاحظات	ملاحظات	ملاحظات	ملاحظات
۱	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۲	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۳	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۴	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۵	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۶	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۷	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۸	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۹	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...
۱۰	۱۳۸۵/۱۱/۱۱	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...	د ... د ... د ...

د ... د ... د ...

DH. MKT, 2803/11

داخله مكتوب في هامش تصرف فتم

2

آله و دلائل	نسخه	شک	تاریخ خطی
			۱۵۰۲

ج. ۱. نسخہ کرک اچھے فالانک اسطے و درجہ انیا فالتی فقہی تحقیقات
کرک مقدار نفاد فقہی تحقیقات سربا اکالیہ نجمہ شد اعجاز نظر ر
بیب

DH. MKT, 2803/45

عَلَّامٌ مِّنْ غَيْبَاتِ الْغُيُوبِ

مَكْنُونٍ قَلْبِي
عَلَّامٌ

اِنَّ اسْتِغْنَاءَ مَوْلَانِ بِمَوْلَانِ
صَوْرَتُهُ

بِسْمِ كُوْنِهِ دَوْلَمِ اَبَدِيٍّ سَوِيٍّ زَانِبٍ وَبَرٍّ وَلَدِيٍّ وَحَقَائِقٍ وَفُجُوٍّ قَوْلَمِ وَفُجُوٍّ وَفُجُوٍّ وَفُجُوٍّ
بِطَرَفِ تَحْقِيقٍ مَعْلَمِ اَبَرِّ اَبَرِّ سَارِ مَحَلِّ مَعْلَمِ وَفُجُوٍّ مَحَبِّ مَعْلَمِ اَبَرِّ تَحَقُّقٍ بِطَرَفِ تَحْقِيقٍ
اَعْلَمُ اسْتِغْنَاءِ مَوْلَانِ بِمَوْلَانِ وَفُجُوٍّ مَعْلَمِ اَبَرِّ

81
405

DH.MKT
2804/36

81
405

3

[illegible]

362

2

[illegible]

7.

ع. سید ۴۰ تاریخ مذکور به جولای
اشاء امتحان خود به میل برکت و اینجی حسن خان کریم بابا حسین خان
و سایر به محبت سید در دست ایلدای سید استقامت صفت فوئیه جواس و در تیر به لفافه
چینان او افتد راجعه
بافوئیه
نویس

آخه ولائجه كاه سبفه

الحمد لله
الملك العظمى
مكتوبه
عز

بسم الله الرحمن الرحيم
اولادى فالت مع التالىك هو قدر التالى وقدره
صاوتهم اولادى زياره اولادى بوزك سبفه تحقيق مفدى ده شكده مع مافيه لمفاته بازر
بوراجه ده مكله مرتبه تحقيقه ضابطه وپوليسى اداره رتبه تنبه انبهم حمد اولويه آسايله عودت انبه كينده
تجلم ونفدى حاله كينده عودت ابره هكله طبعيه سفانكه نهونى ايجويه وساطه مكله ايله
الديه كلاه نه عتبه كچه كوندوز قصور افها مقده در نفهم المصحه
الى
مكتوبه
دور

OSMANLI ARŞIVI		
EEO		
3543	265703	3

[illegible]

DH-MKT
2807/47

$$\begin{array}{r} 82 \\ \hline 499 \end{array}$$

DH-MKT
2807/47

2

دانشگاه تهران

شماره سند	تاریخ	موضوع	ملاحظات
۱۸	۱۳۰۶	ماده ۱۸	
۱۹	۱۳۰۶	ماده ۱۹	
۲۰	۱۳۰۶	ماده ۲۰	
۲۱	۱۳۰۶	ماده ۲۱	
۲۲	۱۳۰۶	ماده ۲۲	
۲۳	۱۳۰۶	ماده ۲۳	
۲۴	۱۳۰۶	ماده ۲۴	
۲۵	۱۳۰۶	ماده ۲۵	
۲۶	۱۳۰۶	ماده ۲۶	
۲۷	۱۳۰۶	ماده ۲۷	
۲۸	۱۳۰۶	ماده ۲۸	
۲۹	۱۳۰۶	ماده ۲۹	
۳۰	۱۳۰۶	ماده ۳۰	
۳۱	۱۳۰۶	ماده ۳۱	
۳۲	۱۳۰۶	ماده ۳۲	
۳۳	۱۳۰۶	ماده ۳۳	
۳۴	۱۳۰۶	ماده ۳۴	
۳۵	۱۳۰۶	ماده ۳۵	
۳۶	۱۳۰۶	ماده ۳۶	
۳۷	۱۳۰۶	ماده ۳۷	
۳۸	۱۳۰۶	ماده ۳۸	
۳۹	۱۳۰۶	ماده ۳۹	
۴۰	۱۳۰۶	ماده ۴۰	
۴۱	۱۳۰۶	ماده ۴۱	
۴۲	۱۳۰۶	ماده ۴۲	
۴۳	۱۳۰۶	ماده ۴۳	
۴۴	۱۳۰۶	ماده ۴۴	
۴۵	۱۳۰۶	ماده ۴۵	
۴۶	۱۳۰۶	ماده ۴۶	
۴۷	۱۳۰۶	ماده ۴۷	
۴۸	۱۳۰۶	ماده ۴۸	
۴۹	۱۳۰۶	ماده ۴۹	
۵۰	۱۳۰۶	ماده ۵۰	
۵۱	۱۳۰۶	ماده ۵۱	
۵۲	۱۳۰۶	ماده ۵۲	
۵۳	۱۳۰۶	ماده ۵۳	
۵۴	۱۳۰۶	ماده ۵۴	
۵۵	۱۳۰۶	ماده ۵۵	
۵۶	۱۳۰۶	ماده ۵۶	
۵۷	۱۳۰۶	ماده ۵۷	
۵۸	۱۳۰۶	ماده ۵۸	
۵۹	۱۳۰۶	ماده ۵۹	
۶۰	۱۳۰۶	ماده ۶۰	
۶۱	۱۳۰۶	ماده ۶۱	
۶۲	۱۳۰۶	ماده ۶۲	
۶۳	۱۳۰۶	ماده ۶۳	
۶۴	۱۳۰۶	ماده ۶۴	
۶۵	۱۳۰۶	ماده ۶۵	
۶۶	۱۳۰۶	ماده ۶۶	
۶۷	۱۳۰۶	ماده ۶۷	
۶۸	۱۳۰۶	ماده ۶۸	
۶۹	۱۳۰۶	ماده ۶۹	
۷۰	۱۳۰۶	ماده ۷۰	
۷۱	۱۳۰۶	ماده ۷۱	
۷۲	۱۳۰۶	ماده ۷۲	
۷۳	۱۳۰۶	ماده ۷۳	
۷۴	۱۳۰۶	ماده ۷۴	
۷۵	۱۳۰۶	ماده ۷۵	
۷۶	۱۳۰۶	ماده ۷۶	
۷۷	۱۳۰۶	ماده ۷۷	
۷۸	۱۳۰۶	ماده ۷۸	
۷۹	۱۳۰۶	ماده ۷۹	
۸۰	۱۳۰۶	ماده ۸۰	
۸۱	۱۳۰۶	ماده ۸۱	
۸۲	۱۳۰۶	ماده ۸۲	
۸۳	۱۳۰۶	ماده ۸۳	
۸۴	۱۳۰۶	ماده ۸۴	
۸۵	۱۳۰۶	ماده ۸۵	
۸۶	۱۳۰۶	ماده ۸۶	
۸۷	۱۳۰۶	ماده ۸۷	
۸۸	۱۳۰۶	ماده ۸۸	
۸۹	۱۳۰۶	ماده ۸۹	
۹۰	۱۳۰۶	ماده ۹۰	
۹۱	۱۳۰۶	ماده ۹۱	
۹۲	۱۳۰۶	ماده ۹۲	
۹۳	۱۳۰۶	ماده ۹۳	
۹۴	۱۳۰۶	ماده ۹۴	
۹۵	۱۳۰۶	ماده ۹۵	
۹۶	۱۳۰۶	ماده ۹۶	
۹۷	۱۳۰۶	ماده ۹۷	
۹۸	۱۳۰۶	ماده ۹۸	
۹۹	۱۳۰۶	ماده ۹۹	
۱۰۰	۱۳۰۶	ماده ۱۰۰	

DH. MKT, 2807/47

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن
أزكى ما خلق

الحمد لله الذي جعل القرآن
أزكى ما خلق

الحمد لله الذي جعل القرآن
أزكى ما خلق

OSMANLI ARŞIVI		
BEO		
3546	265904	3

BEO, 3546/265904

ΔΗ.ΜΚΤ
2807/40

2

لورال نومروسی		نومروسی		سوق نومروسی		ارسال تاریخی		ارسال ساعتی		سوق مانوری	
کلمات		Group		Date du dépôt		Heures Minutes		Matin ou Soir		Voies	
Nombres des mots		Group		Date du dépôt		Heures Minutes		Matin ou Soir		Voies	
Indications non taxées											

مجموع وارینه ۴۰۰ مقول و میریه سنجاقه طرسوی قضایه ایلامده ۴۰۰ وارینه
 ۵۰ مقول اولیه و خاصه و صلویه ده هفت جواب الزامده بواسطه نظر ایلامده
 ۱۹۴۴ مقول و ۴۴۲ مجموع وارینه ۱۴۵۵ مقول و ۴۸۲ مجموع
 ۴۴۴ مقول و ۴۴۴ مجموع عبادتیه من برای و عبادتیه سیر و عروص
 و در کم مجموع تقاضیه و مجروحیه ۴۴۴ مقول و ۴۴۴ مجموع عبادتیه سیر و عروص
 بعضی نخبه ایسا و بعضی ده مقولیه و مجروحیه و عبادتیه سیر و عروص
 بولنیق فرجه مقولیه و عبادتیه سیر و عروص
 ایدو کم ایسا قلیو - ثوابداره از هیوه بر صورت معلومده و عبادتیه سیر و عروص
 مستخدمه جاکانه کلیمه حادثه نیک جریانه افاده مانویه حکومتده دفع مقامیه مقولیه
 و قومه اولدنده بقدر تقاضیه و عبادتیه سیر و عروص
 حادثه نیک لم الحمد و صوابیه سیر و عبادتیه سیر و عروص
 اولد فون و عبادتیه سیر و عبادتیه سیر و عروص
 ایستاده مانویه حکومت معلومه صحیحه سیر و عبادتیه سیر و عروص
 و عبادتیه سیر و عبادتیه سیر و عروص
 درجه حقیقه ده دوه اولدینق نه قدر محققه ایسا و عبادتیه سیر و عروص
 عبادتیه سیر و عبادتیه سیر و عروص

4

378

5

و اذله مكنو في قلمي

[illegible]

DH.MKT
2808/48

زورنال نومبرسی موقت نومبرسی ارسال تاریخی ارسال ساعتی موقت ساعتی		متوسط مرکز خروج مرکزی کشیده این مأمور این مأمور انداز مأمور و مامور	اخط اخط اخط اخط اخط
L'etat n'accepte aucune responsabilité a raison du service de la telegraphie			
N° du depot 4879	Nombre des mots 100	Group 100	Date de depot 2808/48
			Heures 100
			Matin ou Soir 100
			Voies 100
			Indications non taxes 100

دفعه نفارت جدید

بگویند انکند نه بحر سفید فیلیو قوماندان ایلسا سر ضابطه نه
 بحر بی و سریه انکند قونسولی نزد جلیبی کل و قی اولاد
 مدقاند اخط هارتنه و محتاج معاونت اولاندله بحر و خلیجندای
 دایوانه در تقصید و معلوما المده ارزوسن بولند قدرند اولاد
 اوج کونیز و دایره هر طرف ایله و تقفم بر دوم هرچین و کونند کون
 اسیت عمومی نه تداید ایتد و بولین و مصیبه و مجریه ماده ندای
 اید لکده هرچین ایجاب ایجاب جکده دفع ایجاب و احوال با مضامند
 لازم اجرائی نه هرچین کوندرین بیاه اولدره ایضا حات واقع
 کوندرین و قونسولی نه هد اینه ده میدانده بولند بیانه شد
 ایدال با بیانی کوندرین کی انکند فیلیو الحاقه قی اولدره
 سریه صدرند مفارقت اید جعدی افاره و بیاه اید کلک
 راجع المعلومات جعدی
 اخط و ایست مصطفی
 زهن

83
541

2

داخدا بکسری فانی

[illegible]

DH. MKT, 2808/48

385

اصف و لایقہ سیف

جبل برکتہ تھری محمد اصف بن ابی اصلاحہ مالک مدینہ انجمن
واقعہ دہ ذی مدخل اولی صوبہ قطیف دہ افادہ ایٹک اولیغندہ
اجا ایٹک بولنی بدیریدہ تحقیقات حضور اکمل ایٹک اولیغندہ
مکزولایقہ مقدر و بی طرف بہ لورن ہمارہ غامید تحقیقات برائی
کفر ایٹک یقینہ و غام ایٹک اولیغندہ ایٹک لوتہ ایٹک ایٹک
و تحقیقات واقعہ کفرین ذہ مدخل اولیغندہ یا خود
ایٹک قطیف دہ تہ سلایقہ کفرین قطیف لازم کلمہ
معلم قنویہ اجا ویرلہ ویدہ یقینہ و غام و غام
و یقینہ مدینہ ہمارہ و یقینہ و غام ایٹک کفر
ایٹک کفر و یقینہ و غام ایٹک کفر و یقینہ و غام
ایٹک کفر و یقینہ و غام ایٹک کفر و یقینہ و غام

سیف
۸۱
۵۳۵

DH-MKT
2808/57

83
535

داخليه مائوي نهي تفران مني

DH.MKT
2808/72

تاريخ	محل	مبلغ	ملاحظات	ملاحظات	ملاحظات
٨ شعبان	ل		آلة و لوبه	٨ شعبان	
تقديم					
<p>نقصان و تصحيح بالذات مني الان ابرو جك نفعه به بوريدك سيطر و بره سيطر</p> <p>مسوئت طوفوز ربيع اول مني ايجار و نفعه سيطر و به ايجار</p> <p>تصحيحات خاتمه طوفان ايجار و نفعه سيطر و به ايجار</p> <p>اوله كوره بره خيل مسوئت خيل و نفعه سيطر و به ايجار</p> <p>ان روتنه عبد الله ربيع خور يلد و بره جاب سبه اوله نفعه سيطر و به ايجار</p> <p>وصوف اهل بيت تشبه شفا به ايجار و نفعه سيطر و به ايجار</p> <p>تقاضي و نفعه سيطر و به ايجار</p> <p>ملاحظات و نفعه سيطر و به ايجار</p>					

DH. MKT, 2808/72

388

بنیاد او و جنبی پزار ابرقی کوئی علی الصبح منسوب اولدینم طا بور له بابر جبل برکت سبانی واخلنده درت
 بدل نام موقع کلدیکم کوه یا لکن طا بور له بولندم متعاقباً قصبه ردیف طا بور له و قاصد مقام رضا به فرمانده اسبه
 اکتبی اردود به برفق به طا بور له به جبل بطریقی کلدیکم زمانه عا جزیینه عا نه مشهورات آتیا عیبه اولفتدر درنه بولده
 بغیر رایمیده بیکی متبوا و ارض خانه سی و یا ندرنده به مقام اسلام خانه سی و عجز بر لو او جاقلی قریه درنه مختلف اسلام
 و فرستاده و جالیده اسلام و اردو طا بور له دراهنده بو قریه لک اراضی ایجابی قدر عکله محافظه اولورده نهایت و طولت
 عکله به کوشلوی اطرافده هار جده کلمه به هیوه اها لیده و ارایدی قطیف و اسکندرونه فرمانده ای هفوز لیده لر میلدرونه
 به قایق کتی جیب و اسلامدرده حاضر اولد قریه هالده نصایح لازم ا جاقلیندی ارمنی لک تحت اشغالنده بولنده قلمه و قریه خانه
 شایم آن ره ارمنی لک کلمه هوری هر یانه اندیر لوی اطردنه کلندی مملدینه اعاده قلمه ره اسایسه محلیم اعاده
 اولندی دور به در زینب و قریه لک خط و ربطه وقت و دگاه کشا دینه و متوالیاً نصایح ایفا سز قریه ایملی اری کونده که
 اسلام و اسلام کوبدرنده که فرستاده خانه ندرنده به هیوه اها لیده و قریه درت بولک اسلام و فرستاده کوبدرنده تلفات
 جزویدر فقط حوار و طشره هفتده معلومات صحیح یوقدر و قوعات ای ساهیه تاریمنده با سلاصه اوده اولی بنیاده
 تاریمنده مقام بولمدر و قوعاتده خارجده که اختلا شانه مکسی ایتمدر هویله کشا دنده بالذات کبدلعه طشره لیده
 طرفنده عکله و عا جزیینه به قایق الاسلوح آنکدر اید در حال مقابله و غلغمه و عکله تلفات و قویعولامدر
 اوده کوه طرفنده جردلو قریه لک ایفا قفنده اسلام و ارضه ارا سنده ذره قدر اختلافه میدان و برلامدر فقط
 و قوعات اشناسنده ضرب و مقاتله و اراقدره طولای موسم هصاره تضاد ایده شومانه خارجده زراعت
 ایچیه امنیت متقابل سنده تاسیسی ایجاب ایده مواقع عکله مفرده فرینه کوندر لسه وابسته در موقع
 فرماندهانله امریه ریاست عا جزیینه مشکل قوسیویه و قریه میبدی هفتده تحقیقات اولیه دوام اتمکدر در جبل
 برکت جزا ریمنده ریاسته مشکل اسزاد قوسیویا معینده آتلی بولمدر یقنده اجرای فعالیت ایده عا عکله در
 افکار محوم شدلی و قونلی بر اجرات اشناسنده در قاتل و مجر و هلاک و محقره خانه لک و محتاجینه امر معاطی
 و یومیه در حال شوبی لابد در سعی به قدر بداده اها لیه نوز یو ایچیه بسه بیل غرضه کوندر لستر
 جبل برکت لوا جتی بداینده فعالیت مقتضیه کوشتماسه و سجدیه ندیر اتمادنده اصابت فکر لوی اصلا
 کورلامدر بر مالک مینیک شکایت متوالیه و مکرمه سی موجب اولمقد در سلطون عکله به اجرات سریع
 و ملکونه اشقام انجسی کا آشنا ضلای مأمورینک هاله اعزامی بالوجهه شایه اهلیت اولدینم معروضه و ازان

DH. MKT

2810/72

84
370

DH-MKT
2810/72

داخلی کارهای مالی نظارت عمومی

3

تاریخ	شرح	مبلغ	نوع	اطلاعات	توضیحات
۱۳۰۰

الیه تقدیم

فایل
جهت لایحه و قندک بهایه فعالیت لازمی کسبه مدکل کی شمرده
اقان تیاریده امانده کوریه دیکنده و بهال طریقه شایان شود امانده
ب- آشنا و فعال ناموریه همراه اخصام عتیبه و جوبده دیکنده التیم الیه ایکنه
طوریست قوامه انفسه اریجن اردو و دکت اردوس قوامه انفسه جلیله توریج
ارمانه تقاضا کرده کوسندیکنده دیکه تقاضا به بیلیدیک و جوبده دیکنده ناموریه
همراه الیه ایکنه جلیله دیکه ایکنه کوره سعادته و جوبده ایکنه سعادته
و صفری بالاطان تحقیقات
اجرا ایکنه دیکه ایکنه جوبده ایکنه سعادته

و تاج فاعله سعادته

84
369

3

آلة ومدينة رفعة

۱۰۰
 ۱۰۱

تقریباً

[illegible]

394

واحد و بیست و پنج

A historical document, likely a tax or land record from the Qajar era, featuring Persian text and a table at the top. The table has four columns with headers in Persian script. The main body of the document contains several lines of handwritten text in Persian, some of which are crossed out or written in a different ink. There are also some marginal notes and a signature at the bottom right.

داخليہ مکتوبی قلمی طرز ان سہمی

[illegible]

DH. MKT, 2810/95

حکومت عثمانی ملوک عثمانی

رقم	تاریخ درود	تاریخ شورش	الحقه و دینه			تاریخ اتمام

۲۰ ساله است که انکلیز ندر هلیس فرماندانی طرفه کونیه یلانه قهره طغیان و نه جواب
 و بر طبق در ملوک عثمانی استعاده و بر ملا اسیر باب عالی به شمار رفته قدر جدا خبری

بازجهت قندسار

OSMANLI ARŞIVI	
LEO	
3542 265636	1

مقام سید حبیب اللہ شاہ قادیان

✓

دائیفہ نقد - - - - -

۶۸۰

۱۰۰ روپے

دولت تہذیبیہ ایک وطنہ اجرا ایسے و بروا
حرب خفا کو نہ دیکھیں تجر بر حیات و صحت
ایسے وہ تقدیر ایسے اور فیضہ اور قید
بریں لیں

Y. PRK. - AZN

1327 Ra 23

25/39

Y. PRK. AZN, 25/39

403

داخليہ سائنس

2

DH. MKT, 2812/41

بسم الله الرحمن الرحيم
 ذائقه العظمى
 محمد بن عبد الله
 ع

موصوفه جاگوریدر که
 ابراهیم بن یحیی و ۵۷۹ نور و دولت که علیه آصفه زنیه میاچر
 در سعادت ازین بطریق زنیه اله ازین بطریق زنیه اعلاء هیت طریقند که
 اول وجه تسمیه ازین بده وقت ایچونه میاچر شیعی موصوفه اصول و امثال اولی فیه ترویج و تفسیر و اجازت کردیده و اولی فیه
 از و از این موصوفه مدد الا که در این موصوفه
 صحت

DH-MKT
2816/18

صدر اعظمی مکتوبی شفی

نمبر و درجہ	تاریخ و درجہ	نمبر و درجہ	نمبر و درجہ	نمبر و درجہ	نمبر و درجہ
۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹
۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹

علیہ تفویض و کانت علیہ

ماہوریدہ و سہولتہ مکملہ الحظ اعزام مقرر اولادہ ہیئتہ مریدہ شہر فی بد جزائر جزیہ اشیا فی شہرستانہ
 ترخیصہ لازمہ و اہلیہ نفرت جلیہ سنہ یا زلیہ یکہ نفرت مشارالہ بدہ جواباً کلوب لقا صوبہ والارینہ تیار
 قضاہ ۶ مارچ ۱۸۹۹ و ۶ مارچ ۱۸۹۹ شہر شاریہ جزیہ اشیا فی شہرستانہ یا زلیہ یکہ
 بہ طرف والارینہ در شہرستانہ جزیہ اشیا فی شہرستانہ یا زلیہ یکہ نظر اقصانہ سربا ایضا و انبا سنہ
 و نفوذ اعزام سنہ ہیئتہ

۶۹ علیہ تفویض و کانت

OSMANLI ARŞIVI
 BEO
 3549 266160

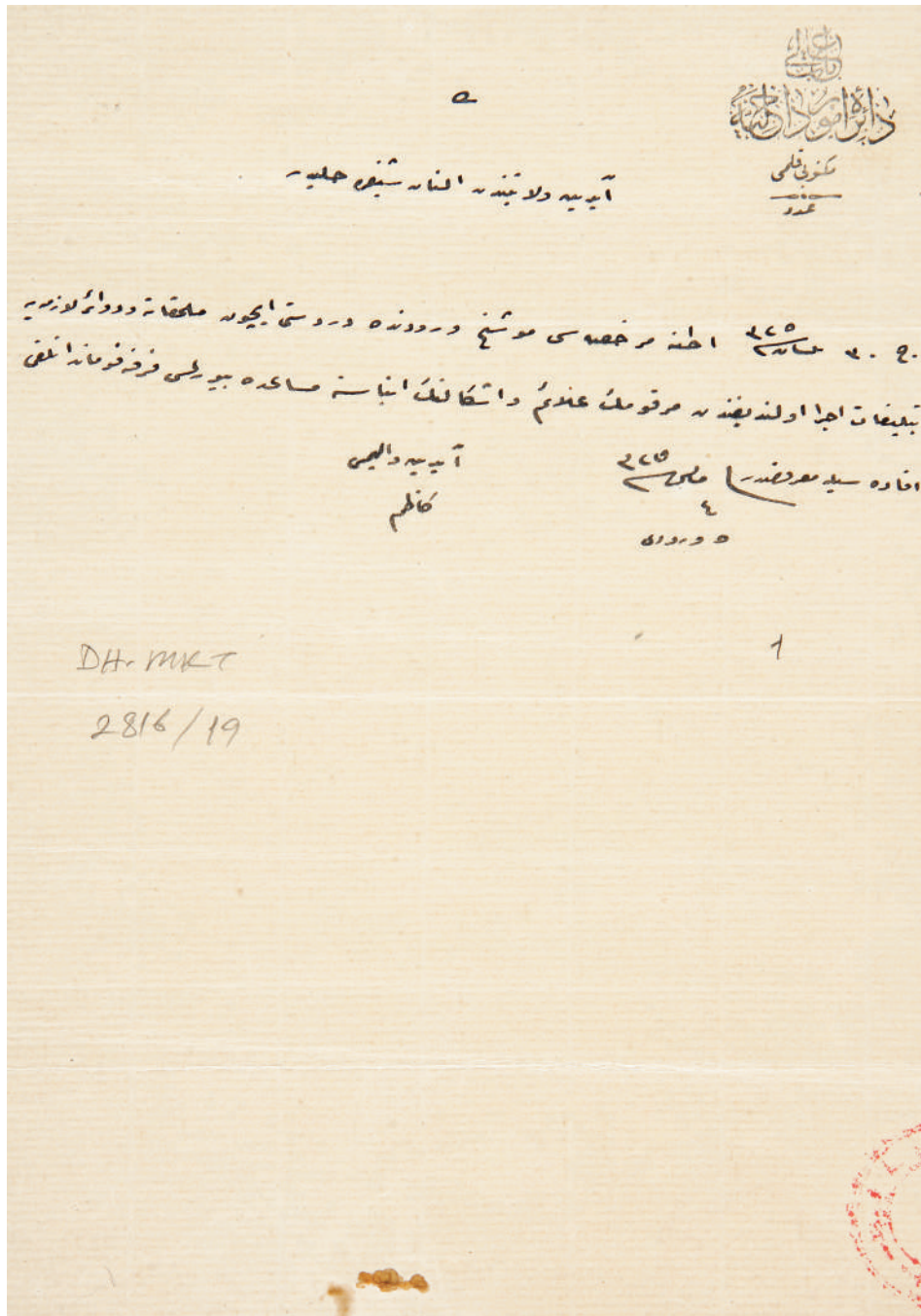
BEO, 3549/266160

DH. MKT
2814/69

داخلی مکاتباتی شرف

تاریخ	موضوع	محل	محل	محل	محل
۵/۱۰/۶۹	فائزده عدیه نقس آینه اف				۵/۱۰/۶۹
<p>الحمد لله که به جا هائیکه تحقیق به مأمور اوله نقس ده ابلت و کتابیه جلد نزد عیبت اولش ایچکد لازم کید تجرب</p>					

DH. MKT, 2814/69

2

فراچہ الہیہ مدرسہ ہوشیاری درسی قلم علامہ وائیکانند بھوشن انیس
آئینہ دلالت اہلاری اورینٹل بیوروہ
نظر
بیابانہ اولوہ

409

৪৭৫৭ ৪০

60

د. محمد صالح

المجموعه كبريه رت تحت طريفه رض كرل وكرنم وكرن ملحقات
وكرن كل امده واساسه رتفا وملحقات اولد رتفا محمد رضا اسكاري
ويولي ارايه سله زونالا او شير معوضه - او شير

دانی
مستحق دینی

DH. MKT
2819/55

2

$$\begin{array}{r} 86 \\ \hline 279 \end{array}$$

زودنال نومردی سوق نومردی ارسال تاریخی حق مال ماموری حق مال ماموری	۵۸ ۵۸ ۵۸ ۵۸ ۵۸	L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie	متوسط مرکز کار ج مرکز کشیده ایند مامور اخذ ایند مامور اخذ تاریخی و مامور اشارات مخصوصه ۵۸
No du dépôt ۵۸۸۹۰	Nombres des mots ۵۸	Group ۵۸	Date du dépôt ۵۸
Heures ۵۸	Minutes ۵۸	Matin ou Soir ۵۸	Voies ۵۸

داخله وقت سه صلیبه

الحاحاً سندہ مکتوب اولیٰ روزی سہی بہ قدر مسلم اولیٰ روزہ بوز درہ و بی صلہ روزی کہ
 طغوز نقایا بہ برقا دیند اخذ و توفیق اولیٰ روزہ نہ فہماہ و محاکمہ ایجن دہ و ہا
 عکس برہم اولیٰ روزی برای معلومہ علیہ مکتوب فرستہ
 ۵۸

۵۸

DH. MKT
2819/55

4

86
277

DH. MKT, 2819/55

[illegible]

کتابخانه

کتابخانه

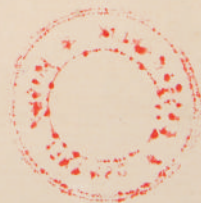
عنوان کتاب: کتاب در بیان قوت و ضعف
 مؤلف: میرزا یحیی خان
 موضوع: تاریخ و جغرافیه
 تاریخ: ۱۲۷۵
 مکان: تهران

کتابخانه

کتابخانه

ΔΗ. Μ. Κ. Τ.
 2816 / 20

2

417

454
455

[illegible]

ایسے وہ ہیں اور جو تیریا نہ مہاجر دہ
حالی قلمی تیر کی

۶۴
۱- این مطبوعات در حدود ۱۹۳۵
۲- این مطبوعات در حدود ۱۹۳۵
۳- این مطبوعات در حدود ۱۹۳۵

۴۵
ارضی بطریق کائنات در رسد و در
اول قصه اولاد دیگر حکایت کردیم
تکلیف ایستاده بودند بوسه
نشان خانه خاری فتنه عیون و کرم
افرام سده ایستاد اولاد اولاد
قدیر بود سده بریده شد و از او
مراجعه جویند خویش و دلان او را
خود زین تکلیف نریای و از بد
مشتاق و مضامنه کردی هر دو

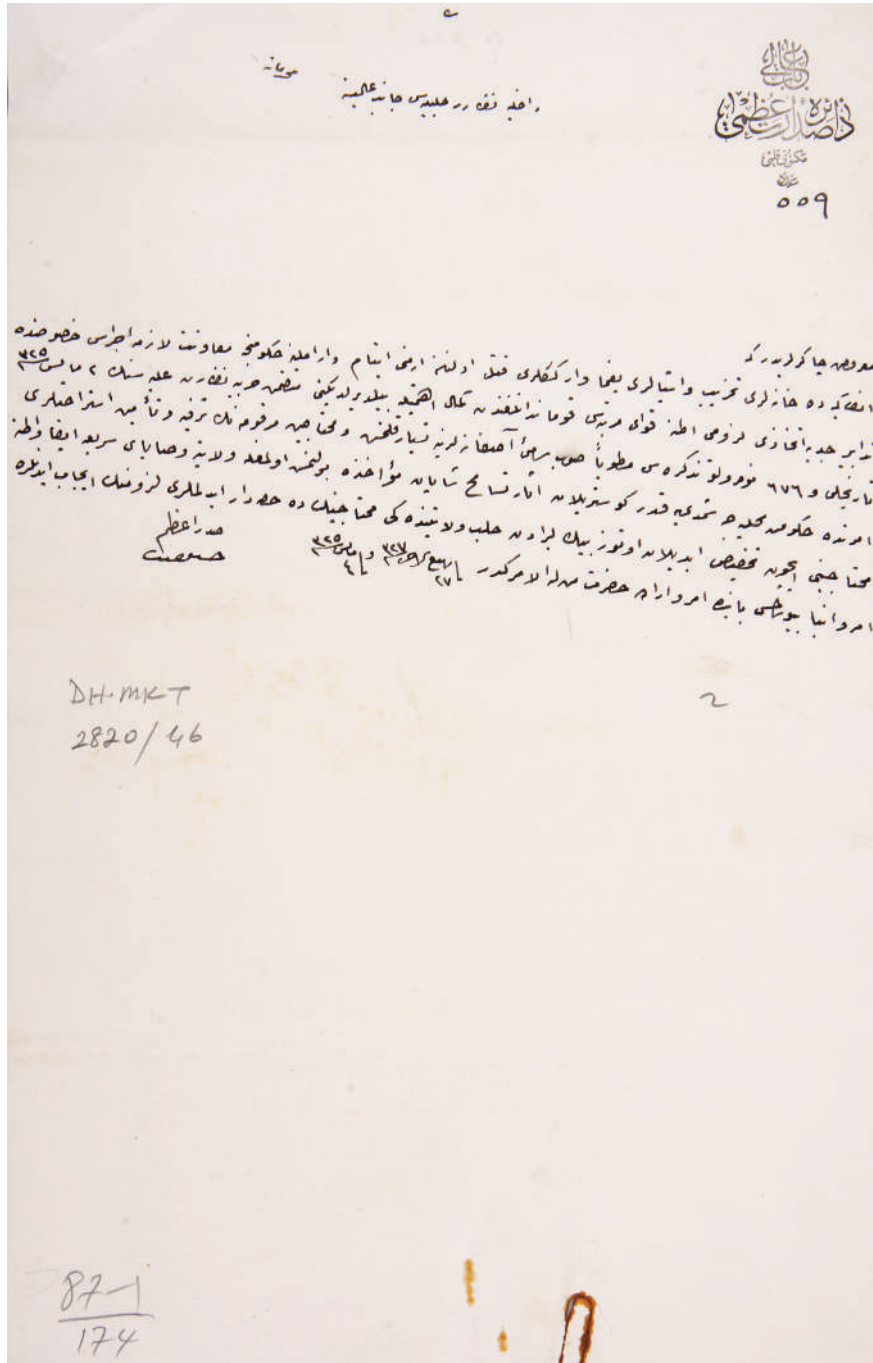
بو غزوة وک هسکه برده قاضی مکّه و تقدّر احوال و کوه
جبله بوستان و تریان بلور و دلم اندکری طاهره غزوة و کوه
نقطه ایدیه حقه و ادر کبیره و اصفان و تریان و ادره ایضا
طرف دایم متاری ای و کوه

مطوعات از سده ۱۶

DH. MKT

2817/85

OSMANLI ARŞİVİ	
BEO	
3553	266464

محمد زکاء محمد زکاء

۶۷۶

صدمه
انصت بفرمانی عاظمه و به حدیثی معارفه و لازم ایضا را

سویات

مدرسه علمیه نجف اشرف

[illegible]

DH. Mkt
2820/46

$$\frac{87-1}{172}$$

مجلس شورای ملی
تاریخ ۱۳۰۲

الحمد لله الذي جعلنا من قومك
مؤلفي هذا الكتاب

انفک کرم از بند خانگی و تباری و نامزدیها و در کلید قیادیه و ارام و ایام و صاغ خالای عالم از خیر
حکومت محترم ترمیم ایستاد امتدادی خانیه برسد برسد برسد خانگی و تباری و نامزدیها و در کلید قیادیه و ارام و ایام و صاغ خالای عالم از خیر
خالد و از آن نامیده اسطوره و احاطه کرد ایچیه حکومت محترم ترمیم ایستاد امتدادی خانیه برسد برسد برسد خانگی و تباری و نامزدیها و در کلید قیادیه و ارام و ایام و صاغ خالای عالم از خیر
انفک کرم ده بوضوح میسمه کمانه و بوری یکبار شریفی طرفه به به بر بویور ارام و ایام و صاغ خالای عالم از خیر
به حاله عالمه انسانیت و شاه مشروطیت موافق و در لیف کب اجبیده سرمایه و فعال در جبهه اشکال و انتم
بویور مقتضاتک رعیت ایفای ماعده بیو طری با بنده

DH. MKT
2820/46

1

DH-MKT
2820/46

5

دائرة مکتوبی

تاریخ	شماره	موضوع	ملاحظات
۱۳۰۹	۵	موضوع	

انظار به غایت قریب و استیادان فیما وارکده قتل اطفال این ایام و از این جهت معلوم است که
 اجازت قتل تباریه جیه افاده درین وجه سمعانه و برین یکبار شست و شوی و درین وقت معلوم است
 استعاره عطفاً برین فقره و عیسیه مقام سکن صارت با هم برین سیم متابعه و درین وقت
 تنبیه و تأسیه استیاده و درین وقت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که
 متابعین اجود قتل این ایام و از این جهت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که
 اجاب این ایام و از این جهت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که
 تا از این جهت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که
 این ایام و از این جهت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که
 تقوید و از این جهت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که این ایام و از این جهت معلوم است که
 سرایا

الحمد لله رب العالمين

اعتباری دی مودعاً و لرب برکت دیوادم برمودع او دوزیر یوزیر می دی نفصیح و لقادیمی نفیر می ادریب
کلی کر می اید عقد نه تحقیقات و محاکمه ابراهیم و محمد
۲ یا سید

DH. MKT
2825/2

1

دورن مال نومبروسى		موقع نومبروسى		ارسال تاريخى		ارسال ساعتى		موقع نامبرى	
2825		1000		10		10		10	
N° du dépôt		Nombres des mots		Group		Date du dépôt		Heures Minutes	
2825		1000		10		10		10	

L'état n'accepte aucune responsabilité
à raison du service de la télégraphie

راخلى نظامت جليليه سته
الجنه وقعه فجب سته زجيد حل اولدقارى شهرور منفرده شهرور
تابت اوللاه بزيكيا نه اها يا بزيكيا نه ريقانه ورعوى
بيلارندله جاليا نه قره بيه بزيكيا نه عيبان روقور جيبا
تام ساتان الجنه ده انقلتره رولت فجب سته قونسلون سته
ماقر اولدقارى خانه به انجا ايليم اليوم او اره بولندقارى
عبدالله و مرقومونان اجراى محال كرى ختمده ريوانه
عرفى اعضاى لائمه رده كور لائمه اولدقارى نسيان قفقده
بولنديله قوتدور سته اقد و جليليه ريوانه رده كور لائمه
ريوانه رده عرفى يا سته اقد و جليليه ريوانه رده كور لائمه
منصوره قونسلون سته بيليك ايقاسنه مساعد بولمى

الجنه والى
موقعه زنه

نظامت سته لائمه
موقعه قونسلون سته

90
603

۲

DH-MKT
 2825/2

دفتري کتبخانه

ردیف	تاریخ	موضوع	شرح	ملاحظات	توضیحات
۹۰	۱۳۰۲	۵۰۲	<p> این کتابخانه در سال ۱۳۰۲ در شهر تهران واقع گردید و در آن زمان در آنجا به کتابخانه‌های دیگر مراجعه می‌شد و در آن زمان در آنجا به کتابخانه‌های دیگر مراجعه می‌شد و در آن زمان در آنجا به کتابخانه‌های دیگر مراجعه می‌شد </p>		

۹۰
 ۵۰۲

این کتاب

DH. MKT, 2825/2

DIH. MKT
2824/16

دوره نشریه

روز دوشنبه ۱۳۹۶/۱۱/۱۱

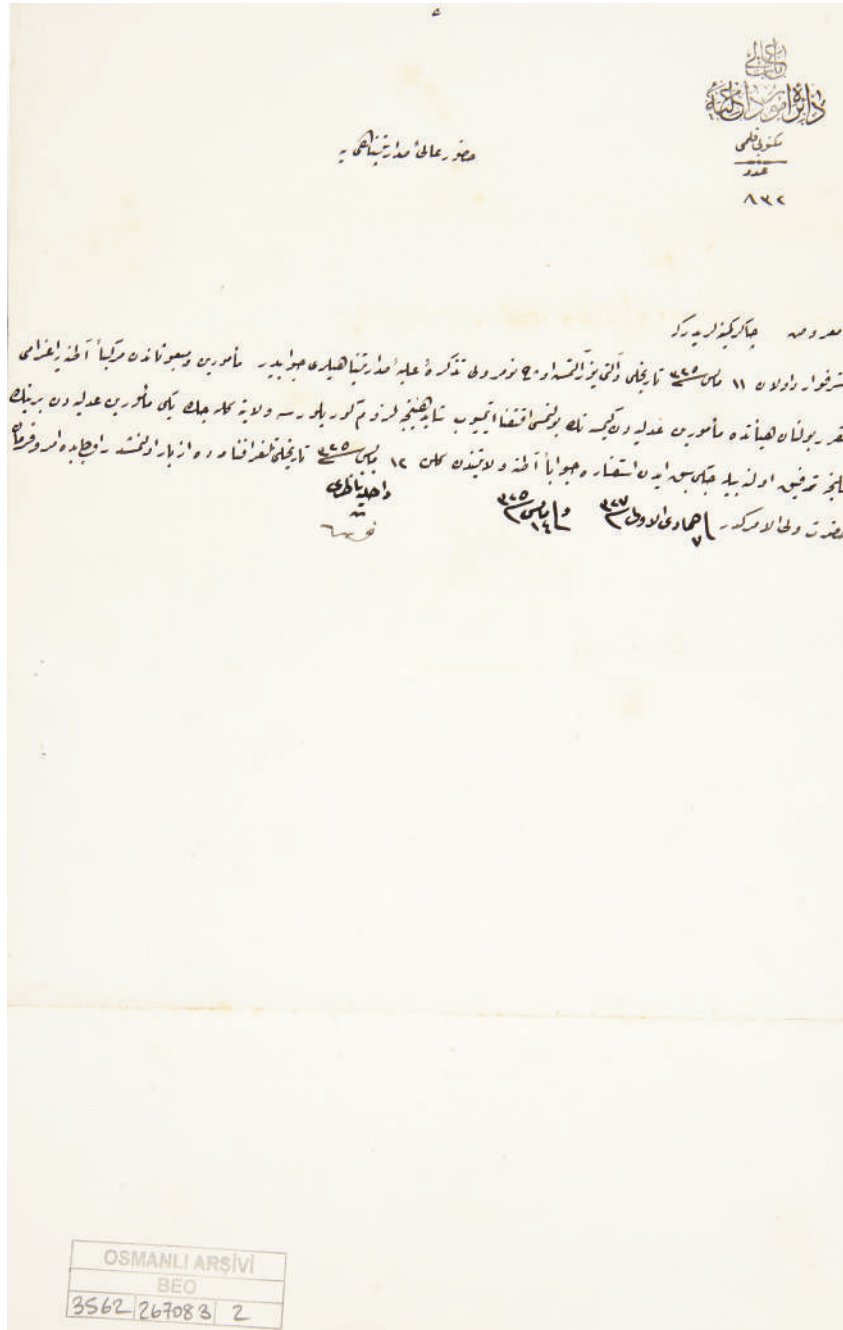
ردیف	تاریخ	موضوع	محل	ملاحظات	توضیحات	تاریخ	موضوع	محل	ملاحظات	توضیحات
۱	۱۳۹۶/۱۱/۱۱	موضوع: ...	۱۴			۱۱	۱۱			
<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 45%;"> <p>اولین ...</p> <p>۱. ...</p> <p>۲. ...</p> <p>۳. ...</p> <p>۴. ...</p> <p>۵. ...</p> <p>۶. ...</p> <p>۷. ...</p> <p>۸. ...</p> <p>۹. ...</p> <p>۱۰. ...</p> <p>۱۱. ...</p> <p>۱۲. ...</p> <p>۱۳. ...</p> <p>۱۴. ...</p> <p>۱۵. ...</p> <p>۱۶. ...</p> <p>۱۷. ...</p> <p>۱۸. ...</p> <p>۱۹. ...</p> <p>۲۰. ...</p> <p>۲۱. ...</p> <p>۲۲. ...</p> <p>۲۳. ...</p> <p>۲۴. ...</p> <p>۲۵. ...</p> <p>۲۶. ...</p> <p>۲۷. ...</p> <p>۲۸. ...</p> <p>۲۹. ...</p> <p>۳۰. ...</p> <p>۳۱. ...</p> <p>۳۲. ...</p> <p>۳۳. ...</p> <p>۳۴. ...</p> <p>۳۵. ...</p> <p>۳۶. ...</p> <p>۳۷. ...</p> <p>۳۸. ...</p> <p>۳۹. ...</p> <p>۴۰. ...</p> <p>۴۱. ...</p> <p>۴۲. ...</p> <p>۴۳. ...</p> <p>۴۴. ...</p> <p>۴۵. ...</p> <p>۴۶. ...</p> <p>۴۷. ...</p> <p>۴۸. ...</p> <p>۴۹. ...</p> <p>۵۰. ...</p> <p>۵۱. ...</p> <p>۵۲. ...</p> <p>۵۳. ...</p> <p>۵۴. ...</p> <p>۵۵. ...</p> <p>۵۶. ...</p> <p>۵۷. ...</p> <p>۵۸. ...</p> <p>۵۹. ...</p> <p>۶۰. ...</p> <p>۶۱. ...</p> <p>۶۲. ...</p> <p>۶۳. ...</p> <p>۶۴. ...</p> <p>۶۵. ...</p> <p>۶۶. ...</p> <p>۶۷. ...</p> <p>۶۸. ...</p> <p>۶۹. ...</p> <p>۷۰. ...</p> <p>۷۱. ...</p> <p>۷۲. ...</p> <p>۷۳. ...</p> <p>۷۴. ...</p> <p>۷۵. ...</p> <p>۷۶. ...</p> <p>۷۷. ...</p> <p>۷۸. ...</p> <p>۷۹. ...</p> <p>۸۰. ...</p> <p>۸۱. ...</p> <p>۸۲. ...</p> <p>۸۳. ...</p> <p>۸۴. ...</p> <p>۸۵. ...</p> <p>۸۶. ...</p> <p>۸۷. ...</p> <p>۸۸. ...</p> <p>۸۹. ...</p> <p>۹۰. ...</p> <p>۹۱. ...</p> <p>۹۲. ...</p> <p>۹۳. ...</p> <p>۹۴. ...</p> <p>۹۵. ...</p> <p>۹۶. ...</p> <p>۹۷. ...</p> <p>۹۸. ...</p> <p>۹۹. ...</p> <p>۱۰۰. ...</p> </div> <div style="width: 45%;"> <p>دومین ...</p> <p>۱. ...</p> <p>۲. ...</p> <p>۳. ...</p> <p>۴. ...</p> <p>۵. ...</p> <p>۶. ...</p> <p>۷. ...</p> <p>۸. ...</p> <p>۹. ...</p> <p>۱۰. ...</p> <p>۱۱. ...</p> <p>۱۲. ...</p> <p>۱۳. ...</p> <p>۱۴. ...</p> <p>۱۵. ...</p> <p>۱۶. ...</p> <p>۱۷. ...</p> <p>۱۸. ...</p> <p>۱۹. ...</p> <p>۲۰. ...</p> <p>۲۱. ...</p> <p>۲۲. ...</p> <p>۲۳. ...</p> <p>۲۴. ...</p> <p>۲۵. ...</p> <p>۲۶. ...</p> <p>۲۷. ...</p> <p>۲۸. ...</p> <p>۲۹. ...</p> <p>۳۰. ...</p> <p>۳۱. ...</p> <p>۳۲. ...</p> <p>۳۳. ...</p> <p>۳۴. ...</p> <p>۳۵. ...</p> <p>۳۶. ...</p> <p>۳۷. ...</p> <p>۳۸. ...</p> <p>۳۹. ...</p> <p>۴۰. ...</p> <p>۴۱. ...</p> <p>۴۲. ...</p> <p>۴۳. ...</p> <p>۴۴. ...</p> <p>۴۵. ...</p> <p>۴۶. ...</p> <p>۴۷. ...</p> <p>۴۸. ...</p> <p>۴۹. ...</p> <p>۵۰. ...</p> <p>۵۱. ...</p> <p>۵۲. ...</p> <p>۵۳. ...</p> <p>۵۴. ...</p> <p>۵۵. ...</p> <p>۵۶. ...</p> <p>۵۷. ...</p> <p>۵۸. ...</p> <p>۵۹. ...</p> <p>۶۰. ...</p> <p>۶۱. ...</p> <p>۶۲. ...</p> <p>۶۳. ...</p> <p>۶۴. ...</p> <p>۶۵. ...</p> <p>۶۶. ...</p> <p>۶۷. ...</p> <p>۶۸. ...</p> <p>۶۹. ...</p> <p>۷۰. ...</p> <p>۷۱. ...</p> <p>۷۲. ...</p> <p>۷۳. ...</p> <p>۷۴. ...</p> <p>۷۵. ...</p> <p>۷۶. ...</p> <p>۷۷. ...</p> <p>۷۸. ...</p> <p>۷۹. ...</p> <p>۸۰. ...</p> <p>۸۱. ...</p> <p>۸۲. ...</p> <p>۸۳. ...</p> <p>۸۴. ...</p> <p>۸۵. ...</p> <p>۸۶. ...</p> <p>۸۷. ...</p> <p>۸۸. ...</p> <p>۸۹. ...</p> <p>۹۰. ...</p> </div> </div>										

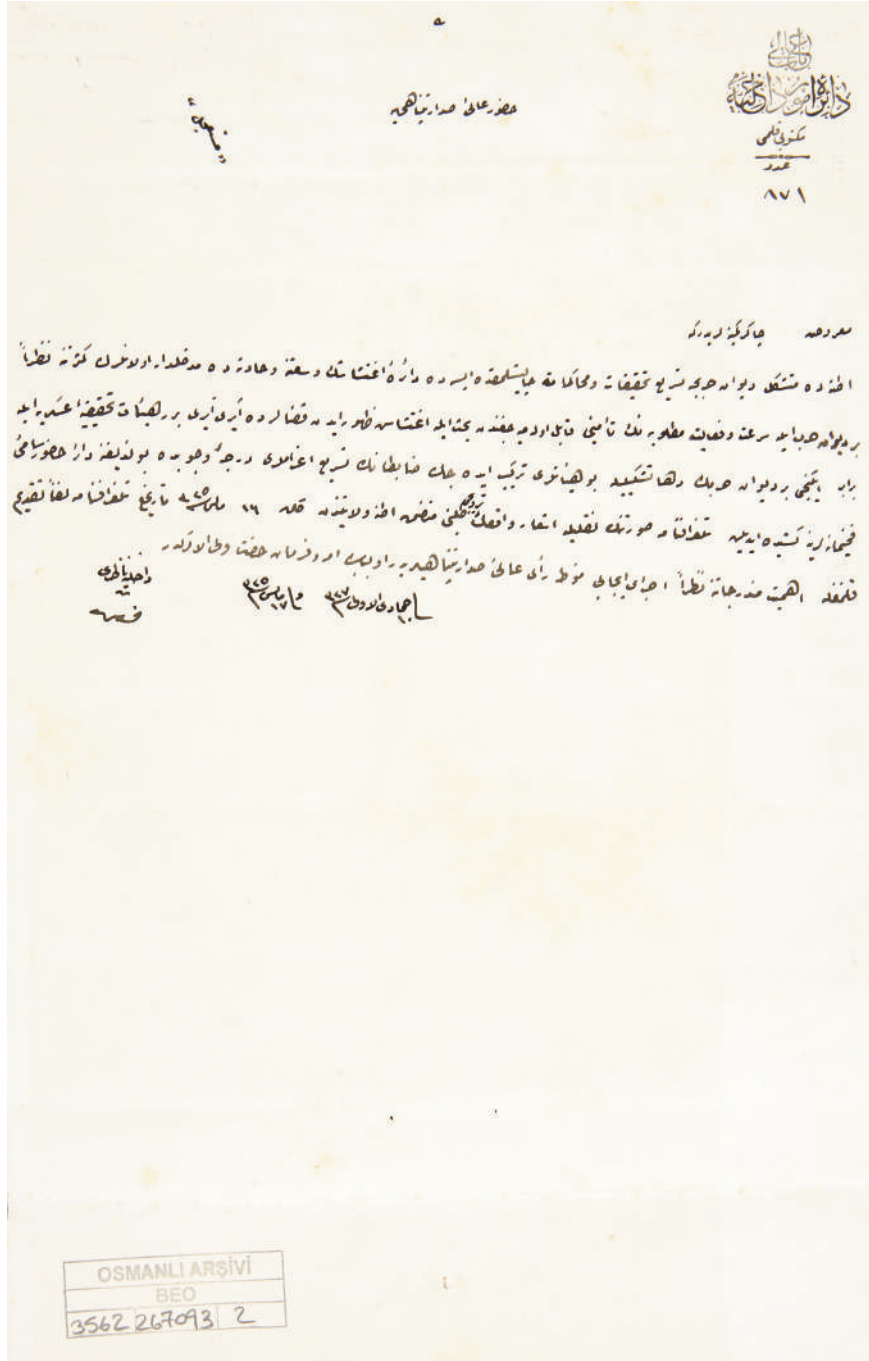
DH. MKT, 2824/16

داخله مکتوبی

نام و نام خانوادگی	شماره ثبت	تاریخ ثبت	محل ثبت	ملاحظات
محمد زکریا	۱	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۲	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۳	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۴	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۵	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۶	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۷	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۸	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۹	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۰	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۱	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۲	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۳	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۴	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۵	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۶	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۷	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۸	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۱۹	۱۳۰۲	تهران	مدرس
محمد زکریا	۲۰	۱۳۰۲	تهران	مدرس

DH. MKT, 2826/3

[illegible]

حزق الله

تكملة

٤٦٧

معدود و صمد و کبریا که در هر که
آنکه در عین الوهیت است تابع تو بودی و بر کسی الهالیت نه قاصد علی برادرسه و صوفی و عینی بر هیکل معالی و تو بر سبیل مجاز نه ولی دفعه حساب دفعه
صاحب این پند سرور و سرای نه منیع بخیر نه تسبیح یا تحریف ثابت و لایق نه مکتب جزا قانو نه در علم و حکمت بی نور و نه برنجی مادی بر منو بعد از شتر بر پنج
کوثر که تو خلقی و نه هم علی دیوانه عربی ریاست نه بد کرده و تو عیون نه شعرا و نه ریه و بجای احوال و معنی منجمه آنکه ده خوی مرتبه قومانای
میرای محمد علی که نه در دایره نه در فاضل آنکه صورتی لغات فیه فلفله اولیا به امر و نه مایه معرفت و نه امر که
اصول و معانی ۱۱۷

صمد و کبریا

حزب اسلام

مکتبہ اسلامیہ

الحمد لله قوی مرتبه قومانی میرالدی محمد علی کیده وارد اولده ما ۱۲ ماسی ۱۳۱۰
تلفافنامه نیک صورتیه

الحمد لله قوه عبالقضاء تابع قویو صبی قریبی اهل البیت فاضلی علی ماوسه وصفی اوغلی ابراهیمک بیضالی وقویو جابر هوانده کی
وقته هابیه قصده عجب ایدیه سالهداری سرادنده منع اچونه نهید ایلدکاری بابت اولدیفنده مملکته خرافا نوتار قهرایونک ایلکوز اوده غی
ماده سی بویجه بعد التشریح اوج من کور که قوللاری لازم کلدیکی دیوانه عرب عرفی یاست عید سرب باند کده استاری وزیریه ایجابی احراف فایده می هر قنده

OSMANLI ARŞIVI		
BEO		
3562	267148	3

مَذَاهِبُ مُدِيرِ لَكِي

115

راخلم نظارت جلیده سی جانب عالیہ

[illegible]
$$\frac{9^3}{255}$$

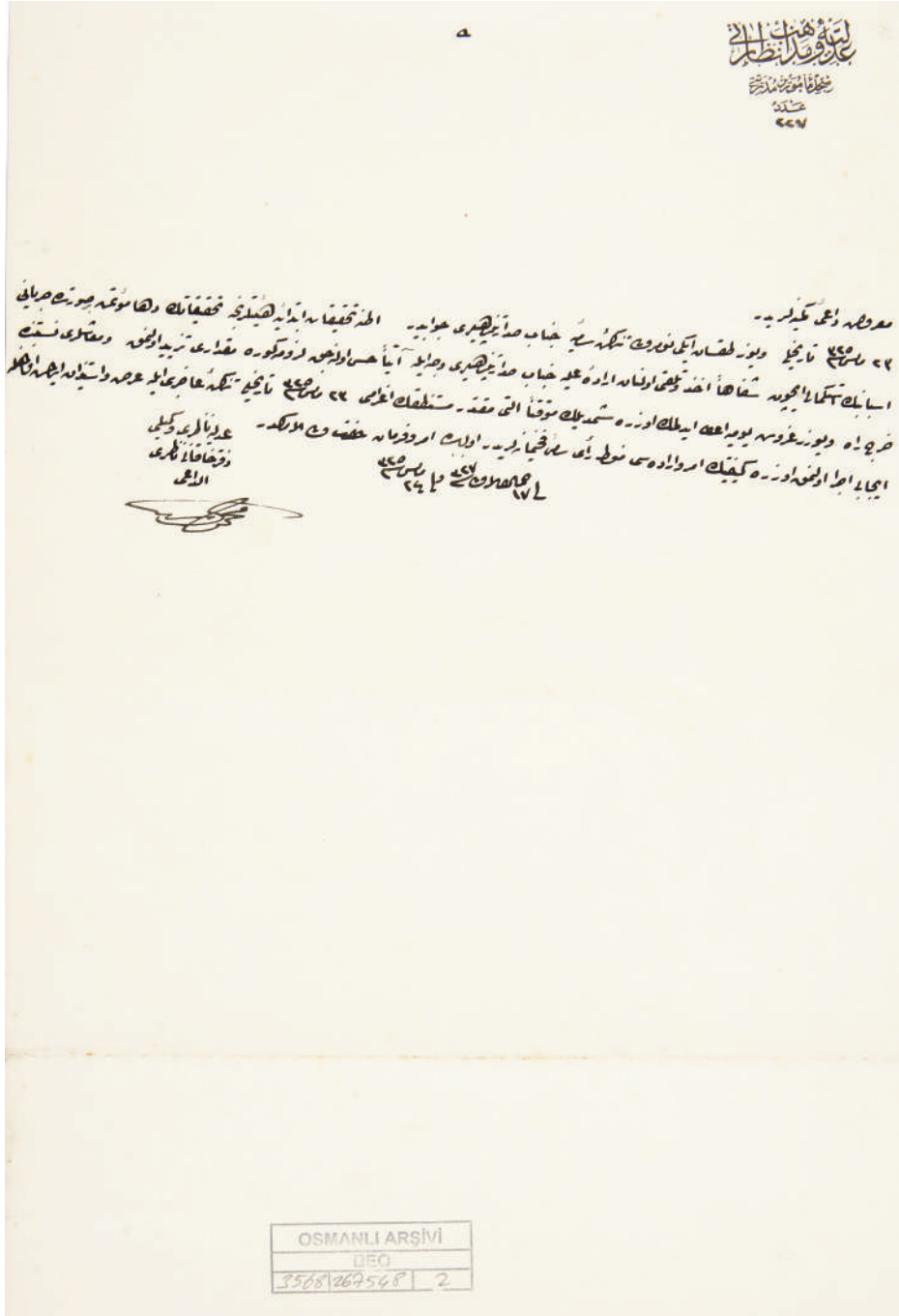
ДН.МКТ
2831/89

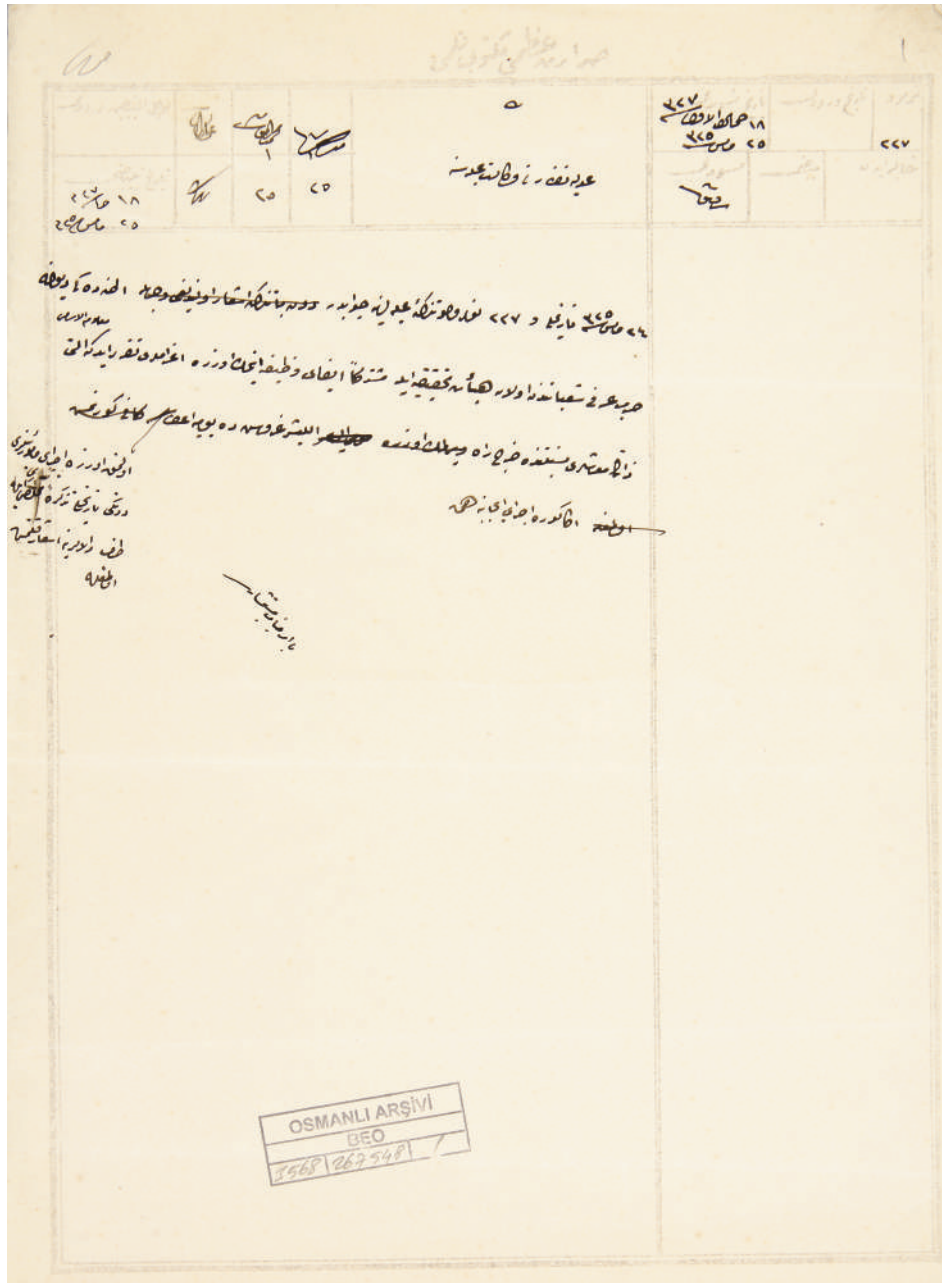
[illegible]

445

BEO, 3565/267373

[illegible]

BEO, 3568/267548

شفقة وقلبي
عليها

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

۱۶۶
 ع
 مکرر قلمی
 ناصر اعظمی
 علیہ السلام

[illegible]

DH MKT. 2835-88-6

95-A/321

داخله متروقی									
روزنامه					روزنامه				
۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۳	۱۰۴	۱۰۵	۱۰۶	۱۰۷	۱۰۸	۱۰۹
<p>نصفه یکم تا نصفه دوم / در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p> <p>در وقت صبح / در وقت ظهر / در وقت عصر / در وقت شب / در وقت خواب</p>									

DH. MKT, 2835/88

DA-MKT
2838/36

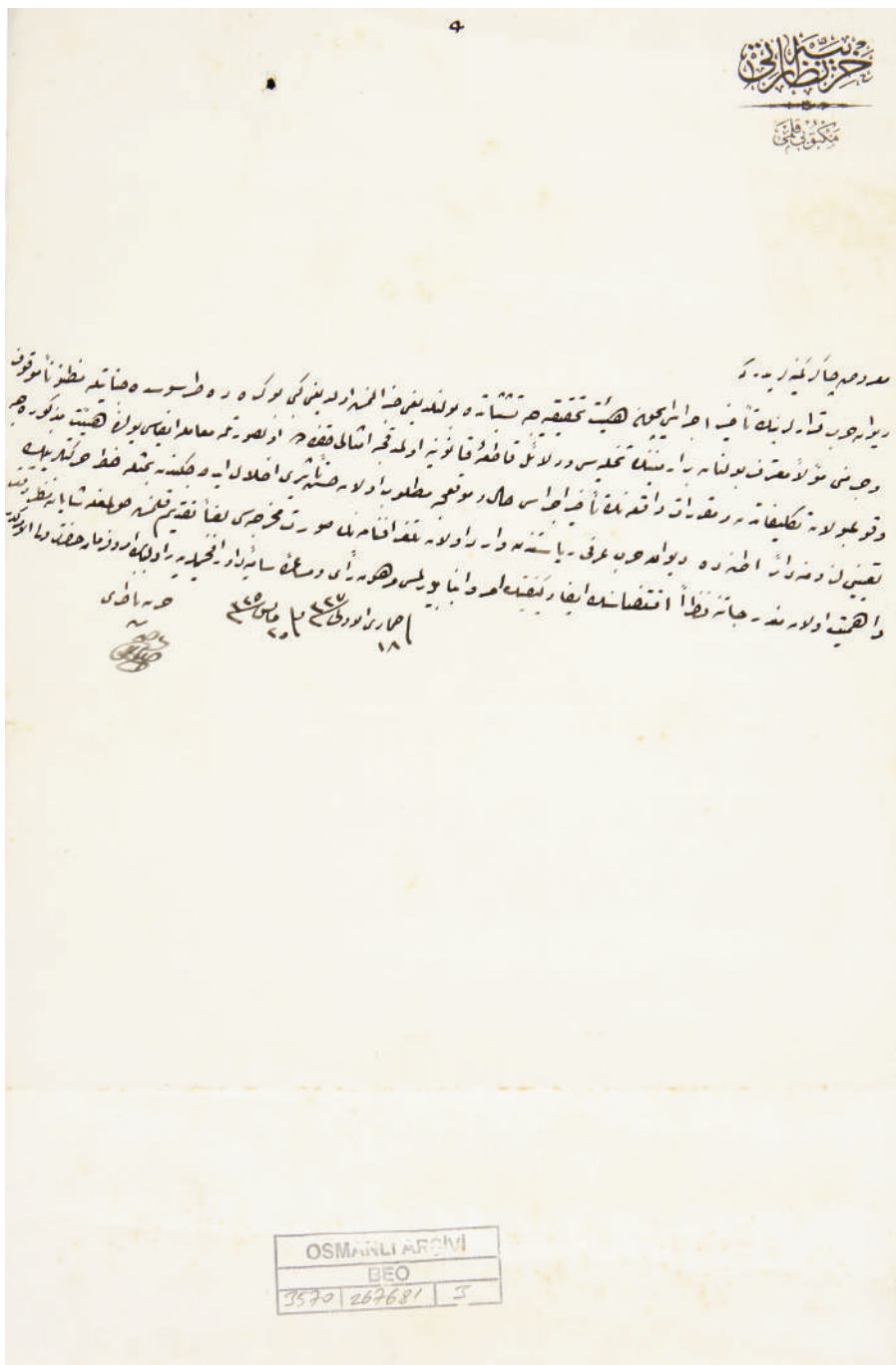
دخیره کتب و خط

2

نوع کتاب	تعداد	نوع خط	نوع کاتب	تاریخ کتبه	توضیحات
کتاب	۴۷	خط	مدرسه دارالعلوم	۱۳۰۲	کتابخانه
خط	۴۷	خط	مدرسه دارالعلوم	۱۳۰۲	کتابخانه

الحمد لله رب العالمین در این کتابخانه اولیاد و محتاجین با نفعده بر نفعده طریقه انچه نوشته اند
 قوما نماندند بیا به محتاجین این کتابخانه در این کتابخانه در این کتابخانه در این کتابخانه
 بیا به محتاجین این کتابخانه در این کتابخانه در این کتابخانه در این کتابخانه
 اولیاد این کتابخانه در این کتابخانه در این کتابخانه در این کتابخانه
 مذکور است این کتابخانه در این کتابخانه در این کتابخانه در این کتابخانه

DH. MKT, 2838/36

خبر خط المرقوم

مكتوب قاجار

المنزلة ديوانه حبيب عرفت شمس ميرزا انعامه ياشاده مورد مودت
تا بحال تعلق انداخته

مرد وطنه اداره نك عند صلوات الله عليه بحسب ايدى نك مساوتت معقود ديوانه حبيب واما نظر دنده طوبه در
ايفاي وظيفه ايدى نك در لفت تحقيقاته معقود بالحياتة اقدى نك اقام طرفى ايد ديوانه حبيب و در بيليه
مكمل نك تاثير اجرائه مقام صدر نك طلب و اشراف ايدى نك اولج خزانة ديوانه طوسه خزانة مظنونا
موقوف و حرمى مؤلف معترف بر نك به ايدى نك تمديد و دولتى فاطمة خانويه اولج خزانة املا نك تحقيقاته
اولم نك ايفاي نك در در مسبه فخرى ايد بر نك مقام شالاي انعام نك بر ليدى و حداثه درى
او ديوانه ديوانه امر و بر ليدى بر نك و اما ياشاده الله بر نك در حبان اولم ديوانه حبيب و بر نك
بجى بر تاثير حاجيه تابع اولمى الهى و انهم ايدى نك لفت تحقيقاته مساوتت معقودى بر نك در اولم
اولم نك بالظن ديوانه حبيب تاثير معقود طوبه نك ايفاي وظيفه ايدى نك اعطا ايدى نك حكمه در حال
مردق نك نك نك نك در ديوانه مظنونا اولم ايدى نك تحقيقاته نك نك نك نك نك نك نك نك نك نك
زمانه در اولم مقدم اولم اجرائه بر طمان نك عظم نك نك نك نك نك نك نك نك نك نك نك نك
ديوانه حبيب خط حرمون استاذة مباركة الله و

متوسط مركزى	اقتصادى
سراج مركزى	دريستول
كشيدنه ايند ماؤور	۲۵۰
اختلاف ايند ماؤور	۱۵۰
اختلاف تاريخ وساعت	۱۵۰
اشارات مخصوصه	
Indications non taxées	
Voies	
Matin ou Soir	
Heures	
Date du dépôt	
Group	
Nombres des mots	
No du dépôt	

[illegible]

[illegible]

باجه

میرزا محمد - ۱۵۰۵

و

موضوع

BEO, 3570/267681

471

DH. MKT
2838/100

راخندہ سنبھلی فلمی

4

[illegible]

DH. MKT, 2838/100

موجود	بارغ درویش	بارغ شویب	۴	موجود	بارغ درویش	بارغ شویب
موجود	بارغ درویش	بارغ شویب	(موجود)	موجود	بارغ درویش	بارغ شویب
موجود	بارغ درویش	بارغ شویب	موجود	بارغ درویش	بارغ شویب	موجود

[illegible]

10

حزین بن علی

مَكْتُوبِي قَلْبِي

57.

[illegible]

OSMANLI ARŞİVİ		
BEO		
3560	266965	3

[illegible]

OSMANLI ARŞIVI		
BEO		
3560	266965	6

حسین علی بن ابی طالب

مکتب اعلیٰ عثمانی

الله ده قوه ربّه فرماده که میرزا محمد علی بیگ درود (۱۰۰۰) سال
تا قبل از وفات او -

۲. ۱۰۰۰ سال پیش کیفیت دیوانه حب و عذر ریاسته بخواهد از روی ماده مجهول در مقام عبودیت علیه باری و درین
قوه غویه موجود اولی فی توفیق ایلکندیه تحقیقات احوال برصغیر انشاء معلومند که آنست که تاملی تقدیر
ایست مبادی دولت دامن مرست گرفت بینه و بره یکتا بود که در هر دره محدود بود و درین دگرگونی
بلکه امتداد از دره و قوتی که سبب بود از قوه مرصعه انی یوزی حد جنایه عامه از اینجه که ایضا هیئت تحقیق
در دیوانه حب و قریب معلومند که مرتبه قایل از بدینجهن نظریه انی ریاسته بجهت یکتا دیوانه حب و عذر
جحد کرده و حق اولی فی حال که کوه با جسد که ساعت در دره قدیم بجهت تقدیر در معلوم از اینجه که در
از دره عذر که احوال مجهول است ایجاب بیداری جنایه بلیه از اینجه که مکتب سکون و سبب اعاده و تقدیر
تقدیر فی اولوب از دره عذر که نامرسته صفای اولی که احکام تقدیر موقتاً حکم ساری از اینجه که
دیوانه حب و عذر است در حقیقت ایجاب باطله که قوه بر قوه حاکم و در دره مدغم و تقدیر
و تحین در از دره بر کوه قوه اعاده اولوب بر وصافیه دیوانه حب و عذر شده و تقدیر فی تأخیر بجهت
دیوانه حب و عذر مقدرات و دره قدیم که احوال باری تقدیر و دیوانه حب و عذر از دره حاکم از اینجه که تأخیر برادری
درین زمان از اینجه که حب ببارید دیوانه حب هیئت تحقیقات قریب و ندرت ده سن از دره جندی جمعی و در
دیوانه حب احکام مرصعه ایجاب در دیوانه حب نگردد از اینجه که طبع اولی دیوانه حب در تحقیقات قریب و ندرت
در حقیقت ایجاب در دیوانه حب اجازات و مقدرات تمام مرست بر اینجه که از دره ایجاب ایضا مبادی تحقیق
قدیم و احوال ساری ایضا موقتاً از اینجه که در دره اولی

حدت بقیه

OSMANLI ARŞIVI		
BEC		
3647	273454	4

BEO, 3560/266965

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فَاصْبِرْ لِعِصْيَاكَ

مکونو قلی

9vΛ

معروضہ چاکریہ رک

موضوعه چاکریدرگ
۱۶ ساری تا بنی مذکره عاجزی نگیرد چنانکه پیشتر صرف سابق آصف بکله هتوز توقیف ایستاده اولدیغنه و حال بوک موس ایلیک لوی
مذکور را فاضله تحفه اینه حرکات اعتنا کارانه و وقوعه سبب استقلال اولدیغ اراقغه تحقیقات تجریدی تبیه ایدیکنه بحث بعضه اوراق لوی
اطنه ایان قضیه نه کهله ایی قطعه نقل فاضله ایی قلمسه و معلوم ساری آصف لوی اولدیغ اوزره ارار ایله خطوب ساریک تحفه
وایکریه القوی باوینانه شرفه اولدیغ اوراق سیه بلوگانه توقیف اولدیغ اوراق سیه ارار سارورک توقیف و صلاحیتدار اولانه برسطه لوقه
مذکره اعده سه وابسته بوضعه اولدیغنه شرف موس ایلیک تحفه حکایه اندیشه ایجاب ایتیره احوال قضیه بروجب احوال و قانونه تحقیقات
ابتدایه اواسط اوراق تحفه ساریه ایان هیات مذکوریه جواباً توضیه اولدیغنه رت حیدر وارورنجی تحقیقات قانونی ایفانه هله و نقل
یولسی بانه اسرار وار حقه سه لار لار مکرر احوال و توضیه

DH. MKT

2843/48

92

468

2

DH. MKT, 2843/48

[illegible]

MF. MKT
1122 / 58

1122/58

معارف عمومی نظامت جلیله سنه

۱۱۸

دولتو اقدم حضرتی
«عاشق» نازکی و بدی نومرولو تجربیات علیه جناب نظامت جلیله جوابی - الله ملک عذری ایچی معاش - سکانه او دانشا فکر جفا نشده بریدنی
اولیض ارماسیله نظامت جلیله نوقیف ایستلده بده معصومی تقصیر بنه بنی د حال تخلیه و تمسیه مامورنه اعاده ایلدیک و کیفیت جوابا نظامت جلیله لایحه عرض اولدی
و بدیت معارفی مدیریتده افاده اولمفل اولیا بده امروضا به حضرت ممدار ادرکرد - جبارا لایحه عرض و بی پریرا شیخ الله والیسی

MF. MKT
1122/58

3

1122/58

MF. MKT, 1122/58

DH.MKT
2849/28

[illegible]

حضرت ابو جناب صدیق اکبر علیہ السلام

[illegible]

DH-MKT

2849/10

4

۵۷۰ ۶۰	الحمد لله بولنامه هفت خط تصفیه	۷۶۵ ۷۱
۱۱ ۱۲	<p>اطرافه عاده مندرست صداقت جبل برکت داخله صوره طریقه طایفه اتحاد کتباته تفصیل و ایضا ماق تدبیر و حیا در هر قصه فادانه و بیادانه در وقت حادی جبل برکت سفری مندرج بقای صفت بیت لطفند صاده غلام با تقدیم تحقیق ایضا هفت مدینه کتب بتدریس ادب و ترویج بویک و سوال صورت لقا ا - کال قلمبسته مدینه جانتان تصفیه بدر ایضا و بی سید ابابکر تصفیه</p>	<p>دعوت و دفع برت و تریکاه و اسناد طریق تصفیه طلب مدتی ۱۱ ۱۲</p>
99 357		

DH. MKT, 2849/10

$$\frac{100}{281}$$

DH. MKT
2852/32

4

مقرر عالی صادره

۸ صلاحتی

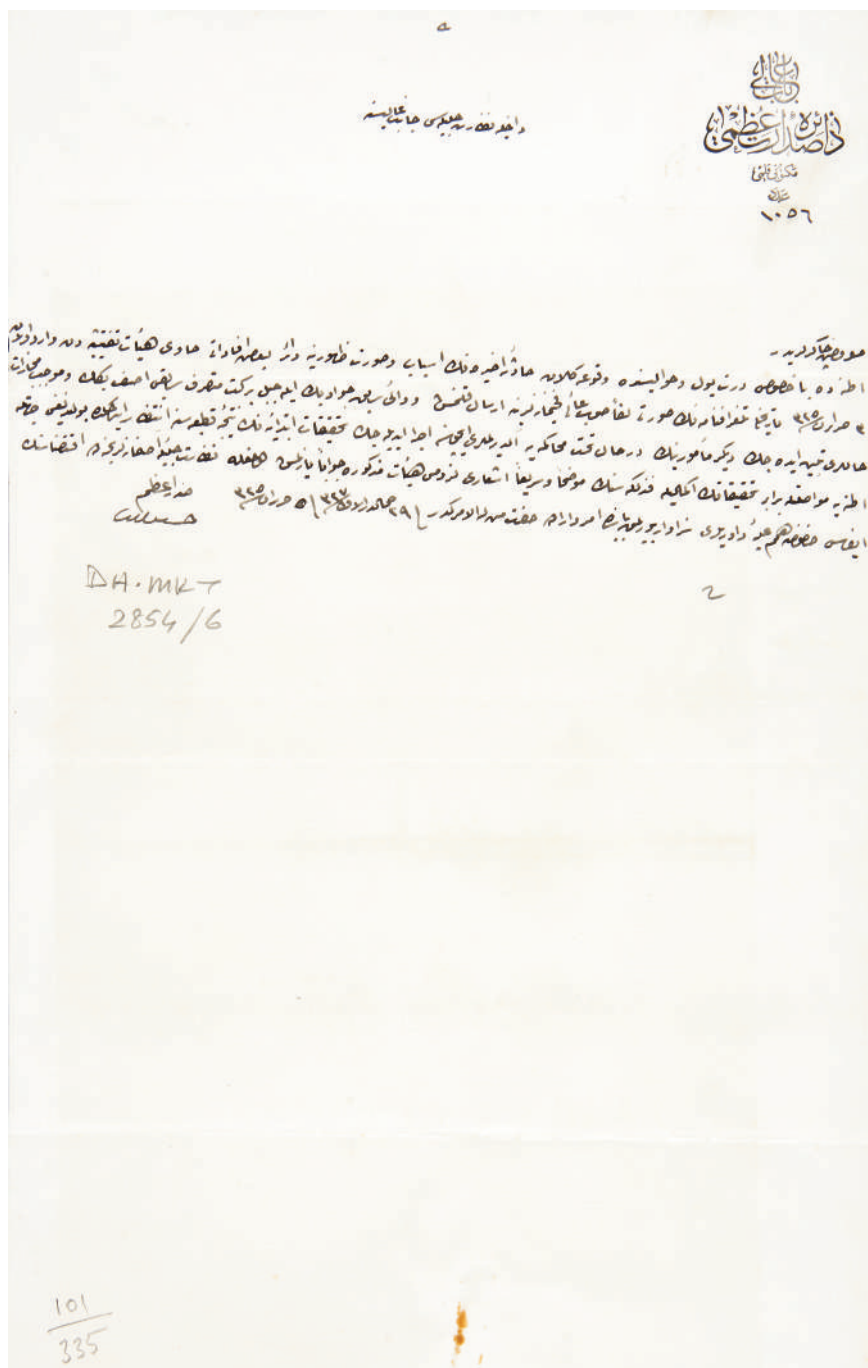
۸۶۴
۲۰۰
۷

الطرحه مشکلی دیوانه صریحی وقوع کلمه قتل عامی و تخمیناً دهشت عوامی مؤثره می نماید
توی و تعقیب اید چه بوده بر تقیم عادی قاتل و امانی و قدره دافعه قضای مجری سراسر مجرای اولیه
حکوم آید و در میان توبیخ و بیچاره می باشد اولیه دارنده و در میان توبیخ و بیچاره می باشد
اصلاً در تقیم اید که اولیه دارنده و در میان توبیخ و بیچاره می باشد اولیه دارنده
می باشد و در تقیم اید که اولیه دارنده و در میان توبیخ و بیچاره می باشد اولیه دارنده
فقط هیأت تحقیق و تقیم اید که اولیه دارنده و در میان توبیخ و بیچاره می باشد اولیه دارنده
داخل و خارج و تقیم اید که اولیه دارنده و در میان توبیخ و بیچاره می باشد اولیه دارنده
مقرر و در تقیم اید که اولیه دارنده و در میان توبیخ و بیچاره می باشد اولیه دارنده
و در تقیم اید که اولیه دارنده و در میان توبیخ و بیچاره می باشد اولیه دارنده
ایضا و در تقیم اید که اولیه دارنده و در میان توبیخ و بیچاره می باشد اولیه دارنده

DH. MKT, 2852/32

2

DH. MKT, 2853/65

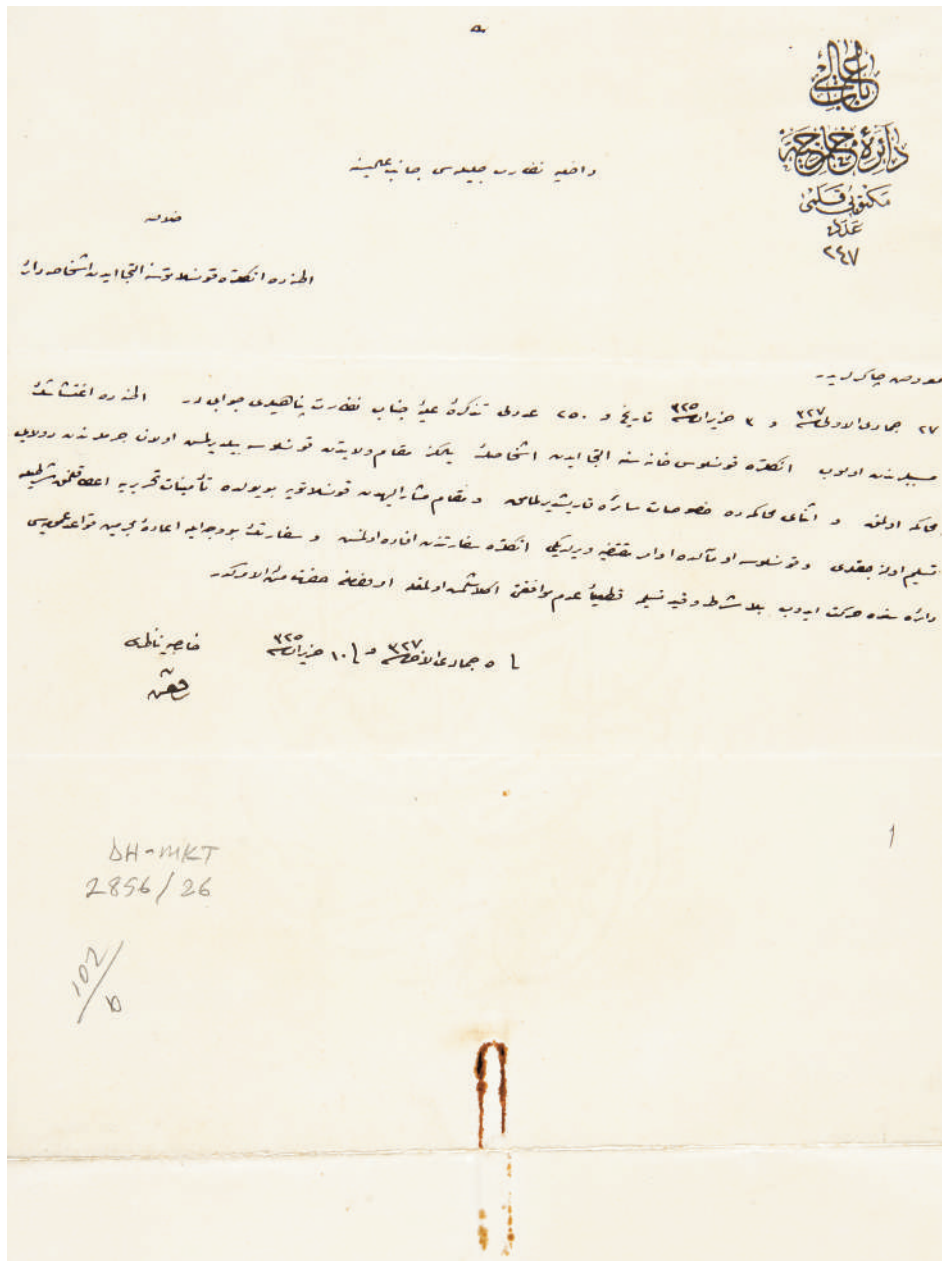
— 10 —

[illegible][illegible]

احمد رضا خان
نور محمد

DH.MKT
 2854/6

$$\begin{array}{r} 101 \\ \hline 336 \end{array}$$

2

مستجد

داخلی مکتوبی نامی مکتوب

تاریخ	موضوع	محل	مستند

مقام تبلیغ و تفسیر
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع
 انحصاری نظامی

برق تبلیغ ایلامه مدرسه دارم
 عدم تبلیغ نزدیکی مکتوبه
 سبب و عربی

تجربه

DH.MKT
 2859/39

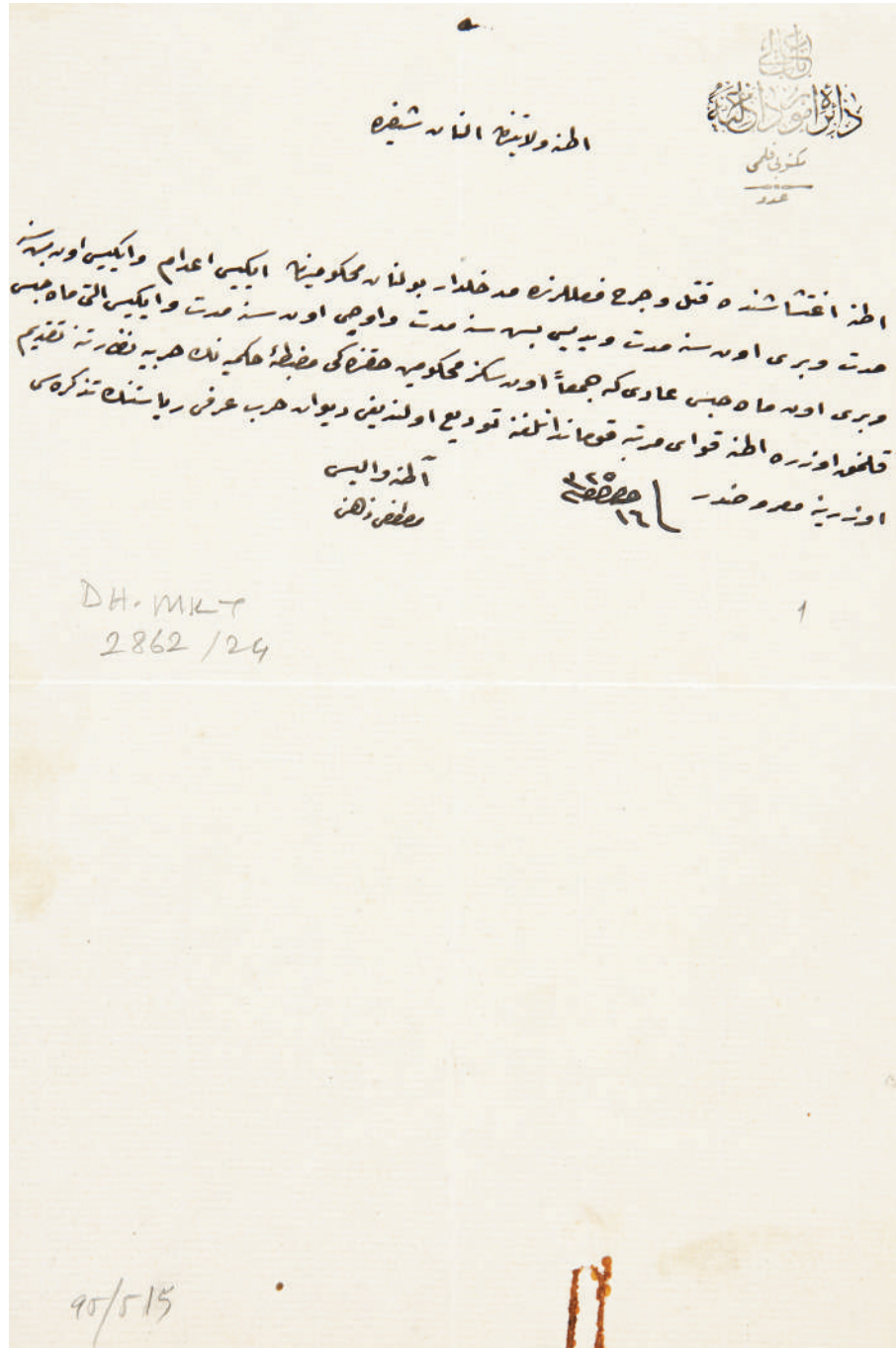
2/2

DH. MKT, 2859/39

2

۱۱۶
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸۰
 ۴۸۱
 ۴۸۲
 ۴۸۳
 ۴۸۴
 ۴۸۵
 ۴۸۶
 ۴۸۷
 ۴۸۸
 ۴۸۹
 ۴۹۰
 ۴۹۱
 ۴۹۲
 ۴۹۳
 ۴۹۴
 ۴۹۵
 ۴۹۶
 ۴۹۷
 ۴۹۸
 ۴۹۹
 ۵۰۰
 ۵۰۱
 ۵۰۲
 ۵۰۳
 ۵۰۴
 ۵۰۵
 ۵۰۶
 ۵۰۷
 ۵۰۸
 ۵۰۹
 ۵۱۰
 ۵۱۱
 ۵۱۲
 ۵۱۳
 ۵۱۴
 ۵۱۵
 ۵۱۶
 ۵۱۷
 ۵۱۸
 ۵۱۹
 ۵۲۰
 ۵۲۱
 ۵۲۲
 ۵۲۳
 ۵۲۴
 ۵۲۵
 ۵۲۶
 ۵۲۷
 ۵۲۸
 ۵۲۹
 ۵۳۰
 ۵۳۱

DH. MKT, 2862/31

2

[illegible]

DH. MKT, 2861/28

DH.MKT
 2861/27

تذکرہ	متوسط مرکز	روز و اشباح	دقیقہ	ساعت	عربی تاریخ	گروپ	کلمات	عربی نومبر
۱	تاریخ مرکزی	۲۰	۰	۱۲	۸	۰	۱۵۷	۶۸
۲	شعبہ ابدن مأمور	۲۰	۰	۱۲	۸	۰	۱۵۷	۶۸
۳	اخذ ابدن مأمور	۲۰	۰	۱۲	۸	۰	۱۵۷	۶۸
۴	اخذ تاریخ و ساعت	۲۰	۰	۱۲	۸	۰	۱۵۷	۶۸
۵	اشارت نامعلومہ	۲۰	۰	۱۲	۸	۰	۱۵۷	۶۸
۶	Voies	۲۰	۰	۱۲	۸	۰	۱۵۷	۶۸
۷	Indications non taxées	۲۰	۰	۱۲	۸	۰	۱۵۷	۶۸
۸	عمر	۲۰	۰	۱۲	۸	۰	۱۵۷	۶۸

[illegible]

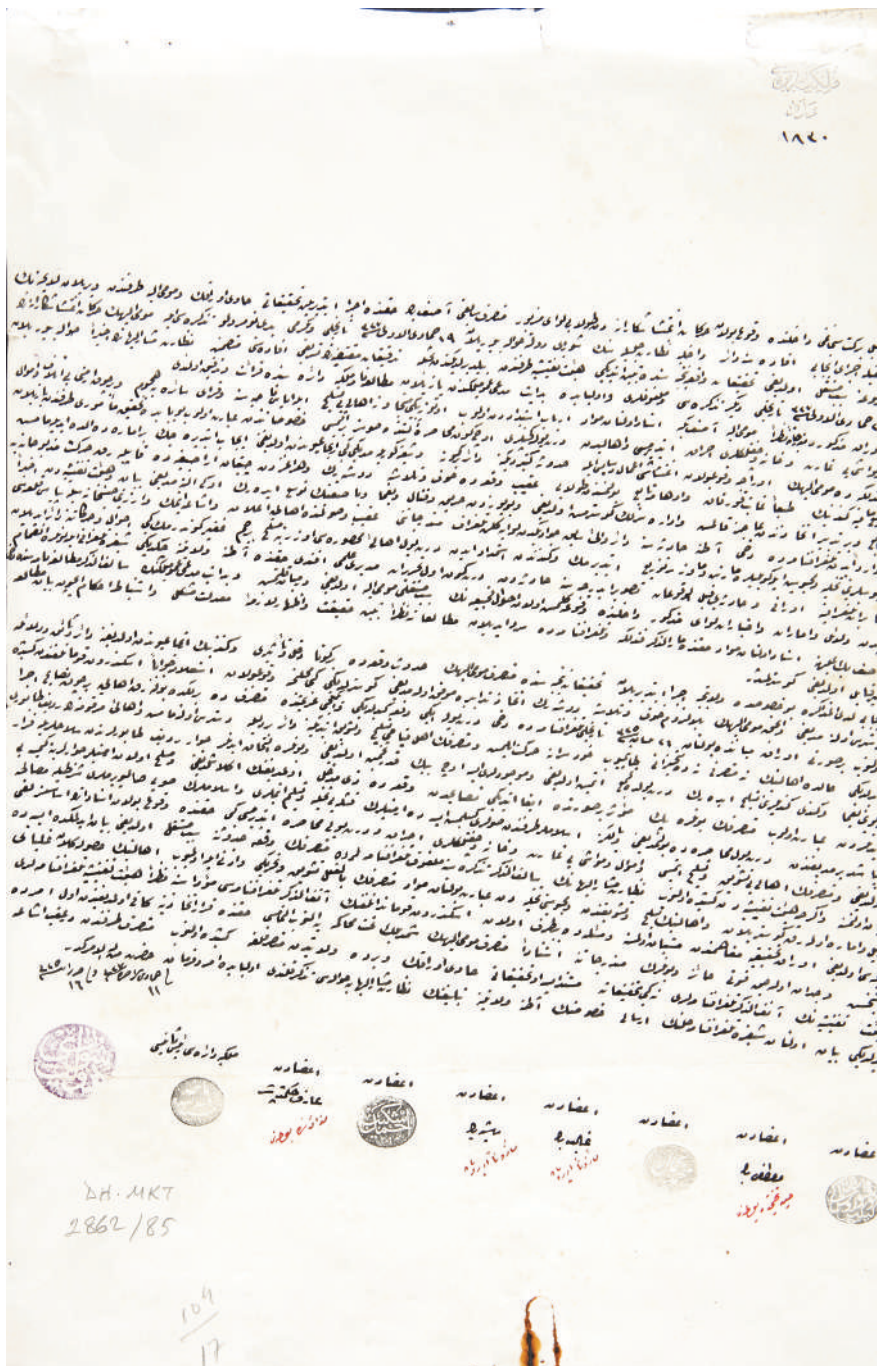
L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

شماره ژورنال نومبروسی	سوت نومبروسی ارسال تاریخی ارسال ساعتی سوت مأموری	متوسط حرکت کشیده این مأمور اخذ این مأمور اخذ تاریخی اخذ ساعتی	شماره مرکزی
محل نومبروسی Ne du dépôt	کلمات Nombres des mots	غروب Group	محل تاریخی Date du dépôt
		ساعت Heures	دقیقه Minutes
		روز و شب Matin ou Soir	Voies
		اشارات Ind. non taxées	٢

این نامه هیجری درخواسته شد، مفید آن اجرای مجازات سوطیه
 عدالت مشط در وقت (۱۰ صبح) ۱۶۱۷
 قوامند استیکانی
 ندیم

OSMANLI ARŞIVI
 BEO
 3571 267785 6

BEO, 3571/267785

[illegible]

را حله نظر به جلدی سابقه

خداوند
الله و ملاک ساره و کماله مودت

موردی که چاکرید -
الله و ملاک ساره و کماله مودت
خارجی که ملاک ساره و کماله مودت
اولی که ملاک ساره و کماله مودت
بسیار و ملاک ساره و کماله مودت
بسیار و ملاک ساره و کماله مودت

A.H.M.T
2864/56

3

سوال او زریہ

وفاقه بحمد استاذنا

در دست الامام یوسف

اولہ جلیک ایجنسہ برابہ کی

529

ازاداعاد غزته سنك ۱۸ هرراند ۵۹ تاريخي و ۸ نومرولونج سنده :

وانه ۱۷ حزبانه — کواسه فامقامي حقنده واقع اولانه شکارینه طولاي مقام ولايتيه اورام اعزام اولانه
هينته تحقيقاتي اعضاسي ميانده حاصل اولانه اختلافي افکارده طولاي تحقيقاتي نتيجه بزر اوله مري حقنده
شکايه ايدلانه استبداد طرفداريه ارمني اهالي بي شهيد ايدنه معروف موسي باک هنوز جلبه واستجواب اولمدير
ارمني جسماني مجلسك قرايلم ويسفاده کشيده اولانه معلوم تلفرافنام اورينه کاتبه خصوصيه تکرار توقيف
اولندي . بوجال اهالي آره سنده لهيجاي موجب اولدي . کري دوغيم جلم . عدالت نظيمه واجرا اولنجيه قدر
اختيار قنوغيقوس وکيلي
اورميه قنوغيقوس
بورده بطليم جلم .

اطنه ده بولانه بطريقخانه هينته تحقيقاتي اعضاسنده راهبازسلانيه کيفورده مرسيده ۱۷ حزبانه تاريخي
برکتوب ايلم بطريقخانه بنودجهده اشعارنده بولينور . بونده برقاج کويه مقدم اطنه وقفه سنده هين
مدخله اوليلانه بر طاقم ارمنيده جيس اولمشدر . حکومت محليه طرفنده واقع اولانه شکايه حواله سمع اعتبار
ايتلاشه . بونده ماعدا جسماني اعضاسنده رفيقم سرکس اطنه ده آليقونيلمده مرسيه عزيمت ماعده
اولمير . برقاج کويه مقدم والي اعضاده سرکس تزيينه جلبه ايدرك داخله نظاره سنده کلمه برتلفاني
کندينه اراشه . اشبونلغرافنامه ده بطريقخانه طرفنده اطنه کوندر بديره هينته دعوت اولمده اطنه
وجوالينده وقوع بولانه قتل عام واغتشاشانه حقنده بطريقخانه ارسال ايدلکري صولک بيانامدک بيه
کنديري طرفنده تکذيب ايرلسي وشايد تکذيب ايتزارس بوندرک ديوانه حرب تسليم ايرلسي نظاره مشا ايهالوقيه
واليه امر اولينوردي .
راهبه کيفورده اشبونلغرافنامه ده بطريقخانه نلک امرينه منتظر اولميشي بيايه ايلمه ويطريقخانه طرفنده دض
بابه عاجله مراجعت ايرلدر .
95-A/386

DH.MKT

2865/72

2

DH. MKT, 2865/72

مفوض سانی جناب صدر بنامی

اطلاق
۱۰۴

معروضه - جاگیر کد لبر در کد

فورا ندنه فایس پانی و طایفه امضا سید یکلیله لغزافه تو سیک اند و مطاله سید بوباده ایجا باده تحقیقات سرعت اجراء و حقیقت
حالت عرصه وانیس امروا روی مشقه کشیده جویده ۶۶ ماسون ایچیل لغزافه سانی محمد زری اوزریه فورا ندنه مشقه سید
ابده نیلغافه جوایا و و دایده ۴۸ مایس ۱۴ و ۶ مراد ایچیل اوج قطعه لغزافه صدیاتی مواد مشقه برافنده حیانه بده
معامله در ایضاغات مطلوبی جامع اولدین برید بر صورتی لغزافه عرصه و تقسیم اولمنه و عادت زالد مناسبت کرک ایجا بانیل مشقه
اخر ایلیه حفر بنده معامله قانونیک اجرائی و کرک اموال مفعولیک بالدراد ایجا باده ای و محتاجیک انفاذ و اعانتی حضوریک
و بدیلک تعجب بنده اصول موضوعه دائره سنده محمد و منساویا اجرائی معامله و منفده و لغزافه واریتیک سید اسدیم ابدل کرک مشقه کی
مدعیات و تشریفات اوزریه و بدیلک محمد اوندنه مقررانک مقدم عرصه اولدین در کار بونقله اولیاده و لغزافه امروا حفرته و لاد کرک
ایچیل مراد ایچیل و ۸ مراد ایچیل
الحنه و ایسی

[illegible]

[illegible]

فارسه فرقه قریب تبیل مذہب این یاری بی نفرین سلیم حقه جریانه این معاملیه حال قاصد قاصد قاصد و کائنات حوایا
 و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده
 ۶۷ حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده
 حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده
 حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده

صورت

۶۷ حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده و حوائج نایک و نفع خالص صورت بویاده
 اصبغرینه و جوع ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 دهر سابقینه و جوع ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 عودت اتیم جلالی و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 افاده ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 مرکز قضای حلیب ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 در مبادیه ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 حلیب ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 و آخر جماعت غیبه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 برین الوهم ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 دمع کفایت بوندر محس ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 قویله ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 ارام دوار و کجاده و دوعولیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 سینه و دوار و کجاده و دوعولیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 نظردت و نافع ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 کدوسه اخطات و نافع ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 عبه حقیقت ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 اعضا نده ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار
 مصاصت نانه و نافع ایدیه سید و خالفری وادیه بی نفوس فریه مذکور به خودنظره بر فای کوبه صکاره خاصه کوبیده سکر مار

2

DH. MKT, 2869/34

DH. MKT, 2869/35

OSMANLI ARŞİVİ			
BEO			
3691	271522		

المنه وبتفصيل وارد جهته شفه تفاضله

[illegible]

BELGE REFERANSLARI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)

BEO, 3535/265099	BEO, 3542/265639
BEO, 3535/265119	BEO, 3543/265703
BEO, 3535/265120	BEO, 3543/265707_1
BEO, 3535/265123	BEO, 3543/265707_2
BEO, 3536/265127	BEO, 3543/265713_1
BEO, 3536/265144	BEO, 3543/265713_2
BEO, 3536/265150	BEO, 3545/265862
BEO, 3536/265166	BEO, 3546/265904
BEO, 3536/265180	BEO, 3549/266160
BEO, 3537/265233	BEO, 3553/266464
BEO, 3537/265237	BEO, 3554/266482
BEO, 3537/265242	BEO, 3557/266702
BEO, 3537/265251	BEO, 3560/266965
BEO, 3538/265303	BEO, 3562/267083
BEO, 3538/265305	BEO, 3562/267093
BEO, 3539/265355	BEO, 3562/267148
BEO, 3539/265356	BEO, 3564/267266
BEO, 3539/265357	BEO, 3565/267373
BEO, 3539/265364	BEO, 3568/267534
BEO, 3539/265423	BEO, 3568/267548
BEO, 3540/265427	BEO, 3568/267600
BEO, 3540/265434	BEO, 3570/267681
BEO, 3540/265467	BEO, 3571/267785
BEO, 3540/265486	BEO, 3572/267892
BEO, 3541/265520	BEO, 3573/267907
BEO, 3541/265559	BEO, 3591/269254
BEO, 3541/265560	BEO, 3593/269465
BEO, 3542/265632	BEO, 3621/271522
BEO, 3542/265636	BEO, 3647/273454

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT)

DH. MKT, 2761/101	DH. MKT, 2816/55
DH. MKT, 2797/69	DH. MKT, 2817/41
DH. MKT, 2798/100	DH. MKT, 2817/85
DH. MKT, 2798/95	DH. MKT, 2817/86
DH. MKT, 2798/99	DH. MKT, 2818/21
DH. MKT, 2799/55	DH. MKT, 2819/55
DH. MKT, 2800/51	DH. MKT, 2820/46
DH. MKT, 2801/99	DH. MKT, 2824/16
DH. MKT, 2802/51	DH. MKT, 2825/2
DH. MKT, 2803/11	DH. MKT, 2826/3
DH. MKT, 2803/45	DH. MKT, 2828/70
DH. MKT, 2804/36	DH. MKT, 2831/70
DH. MKT, 2805/4	DH. MKT, 2831/89
DH. MKT, 2807/40	DH. MKT, 2835/88
DH. MKT, 2807/47	DH. MKT, 2836/86
DH. MKT, 2807/86	DH. MKT, 2838/100
DH. MKT, 2808/48	DH. MKT, 2838/36
DH. MKT, 2808/57	DH. MKT, 2843/48
DH. MKT, 2808/72	DH. MKT, 2845/74
DH. MKT, 2809/80	DH. MKT, 2846/94
DH. MKT, 2810/40	DH. MKT, 2849/10
DH. MKT, 2810/72	DH. MKT, 2849/28
DH. MKT, 2810/74	DH. MKT, 2852/32
DH. MKT, 2810/95	DH. MKT, 2852/43
DH. MKT, 2812/14	DH. MKT, 2853/65
DH. MKT, 2812/41	DH. MKT, 2854/6
DH. MKT, 2814/69	DH. MKT, 2856/26
DH. MKT, 2816/18	DH. MKT, 2859/39
DH. MKT, 2816/19	DH. MKT, 2861/27
DH. MKT, 2816/20	DH. MKT, 2861/28

DH. MKT, 2862/24
DH. MKT, 2862/31
DH. MKT, 2862/85
DH. MKT, 2863/68
DH. MKT, 2864/56

DH. MKT, 2865/72
DH. MKT, 2869/34
DH. MKT, 2869/35
DH. MKT, 2893/68

Dahiliye Mektubi Kalemi Perâkende (DH. MKT. PRK)

DH. MKT. PRK, 2826/140
DH. MKT. PRK, 2826/95
DH. MKT. PRK, 2827/82

DH. MKT. PRK, 2828/54
DH. MKT. PRK, 2828/8
DH. MKT. PRK, 2829/124

Maarif Nezâreti Mektubi Kalemi (MF. MKT)

MF. MKT, 1122/58

Yıldız Perâkende Arzuhal (Y. PRK. AZN)

Y. PRK. AZN, 25/39

İ N D E K S

İNDEKS

A

- Abdülhamid II, Sultan 48, 197
- Abdülkadir, Adana Hadisesi zanlılarından, 105
- Abdülmesih veled-i İstepan, Adana Hadisesi zanlılarından, 187
- Abdürrezzak oğlu Mehmed, Çakallı karyesinden, 160, 180
- Abdüsselam, Dörtyol ahalisinden 49
- Abrahamyan, Ohannes Efendi, Zor Bidâyet Mahkemesi azâsı, 216
- Adana, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 45, 51, 54, 55, 57, 58, 60, 62, 63, 66, 67, 69, 70, 74, 75, 76, 79, 81, 82, 84, 86, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 100, 101, 107, 115, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 134, 135, 137, 139, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 149, 150, 152, 153, 161, 162, 164, 165, 168, 173, 175, 178, 180, 181, 185, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 206, 207, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 230, 231, 232, 233, 235, 245, 246, 249
- Bidâyet Müdde'î-i Umumîliği, 221, 222
- Divan-ı Harb-i Örfî Riyaseti 66, 119, 132, 137, 138, 144, 145, 146, 155, 156, 157, 159, 164, 165, 166, 170, 171, 172, 178, 179, 180, 182, 183, 185, 187, 189, 190, 191, 199, 200, 201, 207, 208, 212, 219, 235, 244, 245
- Ermeni Murahhasahânesi, 176
- Ermeni Patrikhânesi İâne Hey'eti, 120
- Fırkası Kumandanlığı, 3, 24, 45, 80
- Hâdisesi, 21, 22, 63, 64, 69, 71, 73, 74, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 102, 106, 112, 113, 123, 130, 136, 137, 138, 143, 144, 147, 151, 254, 155, 158, 159, 168, 181, 187, 198, 201, 204, 207, 211, 212, 213, 221, 233, 244, 245
- Hey'et-i Muhtelita-i Tahkikiyesi, 215, 249
- Hey'et-i Teftişiyesi, 186, 211
- İâne Komisyonu, 161, 162, 168
- İğtişâsı, bkz. Adana Hâdisesi
- İhtilâl Komitesi, 152, 153, 155, 207, 209
- İkinci Divan-ı Harb Hey'eti, 163
- İngiltere/İngiliz Konsoloshânesi, bkz. İngiltere Adana Konsoloshanesi
- İstînâf Müdde'î-i Umumîliği, 85, 87, 88
- Jandarma Alayı, 187
- Jandarma Kumandanlığı, 17
- Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı, 17, 95, 131, 134, 135, 143, 148, 165, 180, 182, 187, 194, 195, 212, 237, 247
- Kuvâ-yı Umumiye Kumandanlığı, 181

- Maârif Müdüriyeti, 192, 193
- Polis İdaresi, 123, 235
- Redîf Fırkası Kumandanlığı, 19, 20
- Tahkikât-ı İbtidâiye Hey'etleri, 156
- Vak'ası, bkz. Adana Hâdisesi
- Vilâyeti, 3, 7, 8, 10, 11, 13, 16, 18, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 36, 37, 39, 42, 43, 45, 46, 54, 55, 57, 59, 63, 73, 74, 80, 81, 83, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 97, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 125, 126, 128, 129, 131, 132, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 152, 155, 157, 158, 160, 161, 162, 166, 168, 176, 184, 186, 191, 192, 193, 194, 195, 200, 202, 205, 207, 208, 209, 211, 212, 221, 223, 229, 231, 233, 243, 245, 248, 249
- Vukuâtı, bkz. Adana Hâdisesi
- Adil Bey, Dahiliye Müsteşarı, 44, 62, 63, 66, 70
- Adliye ve Mezâhib Nezâreti, 86, 88, 90, 113, 120, 125, 126, 141, 150, 151, 156, 158, 184
- Afşar, 36
- Agavnuni, Piskopos, İskenderiye Ermeni Murahhasası, 117
- Agop, Jandarma, 154
- Ahmed İzzet, Erkân-ı Harbiye-i Umu-miye Reisi, 45
- Ahmed Nedim Bey, Binbaş, İkinci Ni-zâmiye Taburu Kumandanı, 215, 216, 217, 219
- Ahmed Şekib, Hey'et-i Teftişîye azâsı, 223
- Ahmed, ulemadan, 52
- Akbes karyesi, İskenderun civarı, 38
- Ali Rıza Bey, Dört Yol Kaymakamı ve Kumandan, 216
- Ali, ulemadan, 52
- Âmedî-i Divan-ı Hümâyûn, 8, 13, 71
- Amerika/lılar, 151, 161
 - Hastahânesi, 78
 - Misyonerleri, 151
 - Sefâreti, 11, 12
- Anadolu, 51, 65
- Anamur Taburu Kumandanlığı, 79, 237
- Antakya, 31, 131, 133, 134, 135
- Arakil Ağa, Meclis-i İdare azâsı, 243
- Arakil Efendi, Meclis-i İdare azâsı, 243
- Aravelk, 130
- Arif Hikmet Paşa, Hey'et-i Teftişîye azâ-sı, 223
- Arsen, Papas, Ermeni Murahhasa Veki-li, 199
- Arslanyan, Kigork, Rahib, Patrikhane Hey'et-i Tahkikiyesi azâsı, 28, 29, 232, 233
- Artin Efendi, Manastır Adliye Müfetti-şi ve Adana Teftiş Hey'eti azâsı, 121, 204, 210, 211
- Artin, Adana Hey'et-i Muhtelita-i Tah-kikiye azâsı 215
- Artur Efendi, Adana İstînâf Müdde'î-i Umumisi, 86
- Âsaf Bey, bkz. Mehmed Asaf Bey
- Askerî Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu, 178
- Aşağı Kilise, 153, 207

Avadik, Boyacıyan Dikran'ın oğlu, Dört-yol olaylarında vefat eden, 216
Avadis, Adana eski tercümanı, 154
Avrupa/lılar, 51, 115, 223
— gazeteleri, 106, 130
Ayas, 75, 83, 207, 221, 226
— iskelesi, 153
Aydın Vilâyeti, 121, 122, 195
Ayntab, 125
— Nizâmiye Bölüğü, 125
— Taburu, 45
Azadamard, 232, 233
Aziziye, 23

B

Bab Taburu, 45
Bâbîâli, 85, 116, 146, 158, 182, 184, 210, 211, 224, 233, 244, 249
— Hey'et-i Tahkikiyesi, 249
— Teshîlât Sandığı, 139
Babikyan Agob Efendi, Mebus, Hey'et-i Tahkikiye azâsı, 139, 151, 170, 171, 172, 204, 219, 226, 248, 249, 250
Babikyan Artin, Hey'et-i Tahkikiye azâsı 174
Bağçeğaz Ermeni karyesi, Lazkiye, 76
Bahçe, 24, 25, 41, 196, 204, 226, 228
— Hapishânesi, 87, 88
— Kaymakamlığı, 10
— Kazası, 96
Bahriye Nezâreti, 26, 71, 72
Basît Nahiyesi, Lazkiye 76, 77
Bayburd, 63, 245

Bedelât-ı Askeriye Vergisi, 97, 249
Beledîzâde, Ahmed, Adana ileri gelenlerinden, 49
Belen, 41
Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyeti, 4, 17, 24, 26, 31, 32, 44, 45, 147
Beşir Ağa oğlu Beşir, Mısırlı, 159, 177, 180
Beyrut, 4, 7, 21
— Vilâyeti, 78
Bezdikyan Dikran, Adana İhtilal Komitesi azâsı 137, 138, 153, 154, 207
Bezdikyan Haykazun, Adana İhtilal Komitesi azâsı, 208, 244, 245
Bezdikyan İsai, Belediye Sandık Emni, Adana İhtilal Komitesi azâsı, 137, 138, 153, 154, 207, 208, 244, 245
Bezdikyan Zaharya, bkz. Bezdikyan Zakarya
Bezdikyan Zakar, bkz. Bezdikyan Zakarya
Bezdikyan Zakarya, Adana İhtilal Komitesi azâsı, 56, 57, 137, 153, 207, 208, 244, 245
Bitlis, 63
— Vilâyeti, 63
Bogos, Piskopos, Protestan Reis-i Ruhânîsi, 199
Borlu Hanı, Adana, 178
Boyacıyan, Dikran, Adanalı 216
Boyacıyan, Nahab, Dört-yol ahalisinden, 216
Burhaneddin Efendi, Adanalı, Mekteb-i Mülkiye me'zûnlarından, 192

C

- Cebel, 143, 224
Cebel-i Bereket, 23, 58, 59, 104, 108, 174, 185, 186, 198, 203, 220, 229
— Hapishânesi, 87, 88
— İstirdad Komisyonu, 108
— Mutasarrıflığı, 15, 23, 59
— Sancağı, 25, 36, 40, 96, 107, 132, 133, 204
Cebel-i Sem‘ân Taburu Binbaşılığı, 134, 135
Celal, İmam Beyzâde, 49
Cemil, Kars Kaymakam Vekili, 240
Cenova, 99
— Şehbenderliği, 101
Cercis Efendi, Adana Vali Muavini, 149
Ceridyan, Karabet oğlu Gazozcu Mihran, Adana Hadisesi zanlılarından, 187
Cevad Bey, Adana Valisi 3, 6, 7, 9, 12, 14, 15, 26, 34, 36, 41, 203, 205, 221, 224, 229
Cezayir-i Bahr-ı Sefîd İstînâf müdde‘î-i umumîsi, bkz. Talat Efendi
Christie, Mister, Amerika misyonerlerinden, 151
Cisr Kazası, 41
Curcu Hüseyin oğlu Hasan, Çakallı karyesinden, 160, 180

Ç

- Çakallı, 145, 146
Çalyan, Dava vekili, 137
Çalyan, Karabet, Adana İhtilal Komitesi azâsı, 56, 57, 138, 153, 154, 207, 208, 244, 245

Çaylı karyesi, 107

Çenesiz Kivork, Kiragos oğlu, Ganiâsaf Mahalleli, 160, 178, 180

Çokmerzimen, karyesi 39, 46, 48, 65, 173

Çukurköprü, 243

D

Dahiliye

- Müsteşarlığı, 64
— Nezâreti, 8, 10, 13, 18, 29, 31, 32, 54, 55, 56, 58, 62, 63, 71, 72, 73, 75, 76, 79, 84, 85, 87, 89, 90, 93, 95, 100, 102, 107, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 128, 131, 132, 133, 137, 142, 143, 144, 148, 149, 153, 154, 159, 161, 167, 175, 185, 188, 189, 190, 201, 203, 206, 210, 221, 223, 230, 233, 234, 244, 248, 249

Darende, 149

Dedeâğaç, 10, 16, 18, 26, 34

— Mutasarrıflığı, 34

Demirşamzâde, Cebel-i Bereket sancağı ileri gelenlerinden, 228

Dersaâdet, 62, 65, 66, 100, 117, 119, 130, 132, 133, 210, 211, 232

— Ermeni Patrikhânesi, 119

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 61, 68, 165, 167

Divan-ı Harb, 66, 110, 111, 118, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 142, 143, 144, 146, 151, 153, 158, 159, 162, 169, 170, 171, 172, 175, 178, 181, 182, 183, 184, 197, 199, 200, 209, 214, 226, 233, 234

— Kararnâmesi, 202

Divan-ı Harb-i

— Askerî, 46, 97, 123, 176

— Örfî Hey'eti, 68, 86, 110

Doughty-Wylie, İngiliz Konsolosu, 115

Dördüncü Ordu Müşiriyeti, 44

Dörtöl, 15, 25, 36, 40, 49, 53, 55, 58, 59,
79, 83, 96, 107, 173, 194, 195, 196,
197, 203, 204, 216, 217, 218, 219,
221, 222, 224, 225, 226

— Ermenileri, 53, 173, 217, 228

— Postallı Fedaileri, 225

Durdu Mustafa oğlu Mehmed, Adana
Hadisesi zanlılarından, 159

Düvel-i Muazzama, 115

Düvel-i Selâse, 58, 59

E

Ebû Süfyan Agop Ağa, Dörtöl ahali-
sinden 216

Edhem, Harbiye Nâzırı, 5, 17, 18, 19, 24

Elci Hacı Mahmud, İbrahim oğlu, Ada-
na Hadisesi zanlılarından, 159,
180

El-Huri Filibos, Süryani Katolik Patrik
Vekili, 199

El-Kas İlyas, Rum Katolik Reis-i Ruhâ-
nisi, 199

El-Kas İstefan, Keldanî Patrik Vekili,
199

El-Kas Mansur, Süryanî-i Kadîm Patrik
Vekili, 199

Ermeni/ler, 3, 10, 11, 14, 15, 19, 20, 21,
24, 25, 28, 29, 39, 41, 48, 49, 50,
51, 52, 53, 56, 57, 58, 61, 62, 63,
64, 67, 68, 78, 80, 81, 83, 84, 90,

91, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 104,
105, 106, 107, 108, 110, 114, 117,
118, 119, 125, 126, 135, 140, 147,
149, 150, 151, 153, 158, 162, 163,
170, 173, 176, 185, 194, 195, 196,
197, 200, 207, 209, 213, 214, 221,
222, 225, 226, 228, 232, 233, 234,
237, 239, 243, 245, 246, 248

— Cismânî Meclisi, 232

— eytâmı, 133, 134, 135

— fedaileri, 208

— İhtilâl Komitesi/leri, 51, 208

— kilise cemiyetleri, 140

— Patrikhânesi, 28, 61, 69, 120, 162,
189, 191

— Patrikliği, bkz. Ermeni Patrikha-
nesi

— Patrikliği Kaymakamlığı, 29, 90,
141

Ermenice, 119, 130, 214

Ermenistan, 48, 53, 154

— Beyliği, 153, 154, 155, 207, 209

Erzin, 25, 53, 173, 204, 215, 221, 227

— Hapishânesi, 204, 229

Erzurum, 245

Esad Efendi, Mersin Mutasarrıfı ve Ada-
na Hey'et-i Teftişîye azâsı, 204

F

Faik Bey, Adana Hey'et-i Teftişîyesi'n-
den, 174, 204, 210, 211, 215

Feke Kazası, 79, 96

Ferafera Taburu, 45

Ferid, Dahiliye Nâzırı, 78, 136, 143

Fransa Sefâreti, 126

Fransız Zırhlı Kruvazörü, 78

G

Galib Bey, Hey'et-i Teftişiye azâsı, 223
Gelibolu, 5, 10, 16, 26, 34
— Mutasarrıflığı, 34
Gevaş, 232
Gökkafesi, şaki, 173

H

Hacı Ahmed oğlu Nebi, Barakdağı karyesinden 160, 180
Hacı Mahmud, İbrahim oğlu, Kargalar Mahallesi'nde mukim, 177
Hacitakis, Mekteb-i İdadi muallimlerinden, 154
Haçatoryan, Bruş, 218
Haçer oğlu Kasab Artin, Adana'nın Hamamkurbu Mahallesi'nden, 160, 178, 180
Haçer oğlu Kasab Karabet, Adana'nın Hamamkurbu Mahallesi'nden, 160, 178, 180
Haçer oğlu Kasab Ohannes, Adana'nın Şabaniye Mahallesi'nde mukim, 160, 178, 180
Haçin Kazası, 23, 24, 25, 36, 37, 40, 79, 80, 96173, 200
Hakkı Bey, Dahiliye Nâzırı, 62
Haleb, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 41, 66, 67, 70, 75, 76, 77, 83, 88, 91, 125, 126, 134, 136, 214
— Fırkası, 45
— Fransız konsolosu, 114, 125, 129
— Vilâyeti, 23, 30, 31, 33, 36, 76, 78, 125, 126, 132, 135, 140, 141

Halid Ziya, Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî, 188
Halil, Cebel-i Bereket Belediye Reisi, 49
Halil, Ocaklı karyesinden, 53
Hamidiye Kazası, 6, 63, 173
Harbiye Nezâreti, 5, 7, 8, 16, 17, 23, 24, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 43, 55, 60, 70, 71, 72, 78, 81, 101, 104, 131, 132, 133, 134, 135, 144, 146, 147, 148, 151, 152, 159, 160, 165, 166, 172, 179, 183, 187, 188, 195, 200, 212, 214, 215, 245, 247
Hardallık karyesi, 243
Hareket Ordusu Kumandanlığı, 66, 131, 132, 171, 189, 190, 215, 234
Hariciye Nezâreti, 22, 57, 59, 83, 94, 95, 99, 103, 106, 138, 140, 141, 147, 154, 155, 166, 168, 176, 207, 231
Hasan Beyzâde el-Hâc Ali, Dört Yol ahalisinden 49
Hasan Fehmi, Kozan Mutasarrıfı, 237, 241
Hasan, Çaylı karyesinden müderris, 49, 53
Hasan, Karakeniseli, 49
Hasan, ulemadan, 52
Hassa Kazası, 36, 40, 45, 96, 204
Haydar bin Ahmed, Adana jandarma Alayı onbaşı, 178, 187
Haykazun, bkz. Bezdikyan Haykazun
Hazine-i Hassa, 169
Hey'et-i Mebûsân, 223
Hey'et-i Nâsiha, 35, 40, 58, 59
Hey'et-i Tahkikiye Riyâseti, 82, 85, 86, 90, 97, 110, 111, 118, 119, 121,

140, 141, 156, 169, 170, 172, 173,
174, 181, 183, 184, 189, 191, 198,
200, 215, 218, 224, 225, 230, 232
Hey'et-i Tahkikiye-i Askeriye, 132, 133,
142, 144, 175
Hey'et-i Teftişiye, 161, 184, 203, 205,
215, 221, 222, 223, 229
Hınçak komitesi, 56
Hilmi Paşa, bkz. Hüseyin Hilmi
Horen veled-i Serkis, Malatyalı, Adana
Hadisesi zanlılarından, 187
Hoşaklıyan Karabet Ağa, Maraşlı, Tü-
car, 240
Hudeyde Vapuru, 42, 45
Hükûmet-i Osmaniyye/Seniyye, 49, 89,
185, 240, 243
Hüseyin Fikri, İtidal Gazetesi Muharri-
ri, 118
Hüseyin Hilmi, Sadrazam, 62, 120, 134,
162, 186, 188, 203
Hüseyin oğlu Edhem, Belediye Kahve-
cisi, 160, 178
Hüsnü, Tahrirât Kâtibi, 240

İ

İade-i Mücrimîn Kavâ'id-i Umumiyesi,
206, 207
İbrahim, ulemadan, 52
İçel, 35, 122
— Mutasarrıflığı, 123
İdare-i Mahsusa Nezâreti, 42
İdare-i örfiye, 100, 131, 183
— Kararnâmesi, 172, 183
İdlib Taburu, 45
İkinci Ordu, 5, 18, 43, 45, 79, 107, 125,
218

İlmî Efendi, Tahrirât Müdürü, 221

İngiliz

— Adana Konsoloshânesi, bkz. İn-
giltere Adana Konsoloshanesi
— harb seffinesi, 122
— Maden Ticaret Kumpanyası, 122

İngiltere, 102, 103

— Adana Konsoloshânesi, 56, 57, 83,
94, 95, 116, 138, 153, 154, 155,
164, 165, 166, 206, 207, 208, 209,
224, 245
— Avam Kamarası, 230, 231
— Bahr-i Sefîd Filosu, 102, 103
— Sefâreti, 22, 165, 166, 206, 207

İsai, bkz. Bezdikyan İsai

İsalızâde Hasan Hüsnü, 49

İskenderiye, 117

İskenderun, 11, 15, 21, 38, 43, 65, 75, 76,
79, 125, 131, 173, 197
— Kaymakamlığı, 75
— Kumandanlığı, 15, 222, 223

İslahiye, 10, 40, 96, 104, 114, 204

İstanbul, 28, 61

İstirdâd Komisyonu, bkz. İstirdâd-ı Men-
hûbât Komisyonu

İstirdâd-ı Menhûbât Komisyonu, 108,
238

İtidal, 118

İzmir, 45, 73, 194, 195

— Vilâyeti, 73

İ

Jandarma ve Polis İdaresi, 95

K

Kadir, ulemadan, 52

Kahvecioğlu Ahmed oğlu Mehmed,
Adana Hadisesi zanlılarından
160

Kaleağası oğlu Süleyman, Adana Hadi-
sesi zanlılarından, 160

Kâmil oğlu Mustafa, Çakallı karyesin-
den, 159, 180

Kanun-ı Esasî, 35

Karabet oğlu Kasab Haço, Tepebağ Ma-
hallesi'nde mukim, 160, 178, 180

Karabet, Gökdereli, 208

Karaca Mehmed oğlu Osman, Divan-ı
Harb'de yargılanan, 160

Karacaoğlu İsmail oğlu Şükrü, Çakallı
karyesinden 160, 180

Karafakih oğlu Hasan, Dörtyol ahalisin-
den 49

Karaisalı, 21

— Kaymakamlığı, 14

— Kazası, 145

— Taburu, 4

Karakese karyesi, 49

Karaman 131

Karasu Efendi, Mebûs, 210, 211

Karataş

— İskeleleri, 153, 207

— Nahiyesi, 96

Karık Taburu, 45

Kars, Kozan, 25, 36, 37, 79, 96, 237, 241,
242

— Kaymakamlığı Vekâleti, 242

— Kazası Meclis-i İdaresi, 237

— Müfrezesi, 237

Karslı Ali Çavuş, Kuyucu karyeli, 145,
146, 187

Kartal Mehmed, Kars kazası ahalisin-
den 242

Kasir Nahiyesi, Halep, 77

Kayseri Livâsı, 45

Kayseriye, 62, 63

Kazım, Aydın Valisi, 121

Kegam Orucyan, Adana Ermenilerinden,
234, 235

Keldani Katoliği, 248

Kemeraltı Cami-i Şerifi, 153, 207, 208

Kenan Paşa, Adana'da Divan-ı Harb-i
Örfî Reisi Mirlivâ, 170

Kennedy, Hey'et-i Nâsiha erkânından
58, 59

Kerim oğlu Ahmed, Çakallı karyeli, 187

Kerope Efendi, Ermeni mu'teberânı, 151,
157, 182

Keseb Kasabası, Halep, 41, 76, 77, 78,
104

Kıbrıs, 235

Kırıkhan karyesi, 41, 149

Kırıntı karyesi, Kars, 242, 243

Kızılhisar Taburu, 45

Kızlaryan Avadik oğlu Kahveci Marsob,
Adana Hadisesi zanlılarından,
187

Kigork, Rahib, Patrikhane Hey'et-i Tah-
kikiye azâsı, 233

Kilikya Kıt'ası, 51

Kilis, 23

— Taburu, 45

Kirastayuz, Rahib, Ermeni Protestan
Murahhasası, İskenderiye, 117
Kolonyan, Piskopos, Ermeni Katolik
Murahhası, İskenderiye, 117
Konya, 88
— Redîf Fırkası, 16
— Taburları, 126, 131
— Vilâyeti, 16
Kozan, 25, 27, 79, 96, 143, 227, 236, 243
— Mevki Kumandanlığı, 237
— Mutasarrıflığı, 237
Köse Ali oğlu Mehmed, Adana Hadise-
si zanlılarından, 160
Kudüs kuvveti, 4
Kuyucular karyesi, Karisalı 145, 146
Kürd, 36

L

Latin kiliseleri, 78
Lazkiye, 41, 70, 71, 76, 77, 78, 93, 95,
100, 104
— Mutasarrıflığı, 78, 93
— Taburu, 45
Le Liberal, 190
Lehosya, Ermeni kızı, 149, 150
Londra, 154
— Sefâret-i Seniyyesi Maslahatgü-
zârlığı, 230
Lutfig, Doğramacı, 64
Lütfü, ulemadan, 52

M

Maârif
— Müdüriyeti, 192, 193

— Nezâreti, 119, 128, 192, 193
Mahkeme-i Temyiz Müdde'î-i Umumî-
liği, 62
Mahmud Efendi, Kozan Redîf Taburu
Binbaşısı, 238
Mahmud Esad, Defter-i Hakanî Nâzırı,
150, 156
Mahmud Şevket bin Süleyman, bkz.
Mahmud Şevket Paşa
Mahmud Şevket Paşa, Üçüncü Ordu ve
Hareket Ordusu Kumandanı 46,
107, 131, 171, 172, 189, 190, 191
Mahmud, ulemadan, 52
Maliye Nezâreti, 13, 54, 71, 72, 89, 93,
127, 128, 135, 162, 245, 246
Mamahatun, 245
Manastır, 121
Mannlicher, 153
Manzûme-i Efkâr, 130, 176
Maraş, 23, 29, 30, 32, 33, 38, 41, 125, 126,
131, 140
— Hükûmet Dairesi, 125
— İstintâk Dairesi, 126
— Mustantıklığı, 126
— Mutasarrıflığı, 30, 32, 125
— Müdde'î-i Umumî Muâvinliği,
125, 126, 127
Marmaris, 102, 103
— İskeleyi, 123
Marso, Adana Belediye Dairesi'nde Tan-
zifât Memuru, 177, 178
Martin, 15, 51, 53, 153, 207
Matbûât İdaresi, 130
Mavzer, 51, 153, 207
Mazkaç yolu, 238

Mazkaç, 237

Meclis-i

— Ayân Riyâseti, 213

— Beledî Dairesi, 64

— Mahsus-ı Vükelâ, 27, 72, 132, 140, 141

— Mebûsân, 69, 70, 72, 86, 89, 98, 99, 100, 106, 139, 158, 215

— Mebûsân Riyâseti, 49, 51, 53, 71, 98

— Millî, 197

Mehmed Ali Bey, Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanı, 94, 135, 145, 165, 177, 179, 181

Mehmed Ali Bey, Miralay, Beşinci Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi, 74

Mehmed Ali, Lazkiye Mutasarrıfı, 77

Mehmed Âsaf Bey, Cebel-i Bereket Mutasarrıfı, 11, 15, 23, 50, 59, 83, 104, 109, 114, 185, 186, 197, 198, 203, 204, 205, 220, 221, 222, 226, 229

Mehmed Kemâl, Hey'et-i Teftişîye azâsı, 223

Mehmed Lutfü Efendi, Adana Müftüsü, 213

Mehmed Molla Ahmed oğlu Hasan'ın oğlu, 160

Mehmed, Kars İdare Meclisi azâsı, 240

Mehmed, ulemadan, 52

Mekâtib-i İ'dâdiye İdaresi, 154, 192

Melleç İskeleyi, İçel, 122

Menzil Hanı, Adana'da, 178

Mersin, 4, 5, 7, 8, 21, 22, 27, 34, 35, 36, 42, 43, 74, 75, 81, 82, 102, 103, 113, 115, 120, 122, 129, 131, 151, 170,

175, 176, 197, 207, 210, 211, 223, 226, 232, 233

— iskeleyi, 153

— Limanı, 115, 116

— Mutasarrıflığı, 82, 171

— Redîf Taburu, 74, 75

— Sancağı, 96

— ve Tarsus Redîf Taburları, 4

Meryem Kadın, Dört Yol'da Boyacı Nahab'ın zevcesi, 216

Messageries Vapuru, 78

Meşrutiyet, 35, 61, 62, 63, 66, 135, 170, 185, 197, 224

Mısır, 94, 95, 117

Misis, 7, 96

— Redîf Tabur/ları, 24, 40, 79

Mollaoğlu Hasan oğlu Ahmed, Çakallı karyesinden, 180

Muhtar Bey, şehit, 219

Muhtar, Mal Müdürü, 240

Musa Bey, 232

Musa, Kars İdare Meclisi azâsı 240

Mustafa Bey, Hey'et-i Teftişîye azâsı, 223

Mustafa Efendi, Kolağası, casus, 225

Mustafa Nuri, Maçaklı Müderris, 49

Mustafa oğlu Mehmed, Kuyucu karyesinden ve jandarma efrâdından 180

Mustafa Paşa, bkz. Mustafa Remzi Paşa

Mustafa Remzi Paşa, Adana Kumandanı 20, 175, 176

Mustafa Zihni Paşa, 56, 59, 66, 74, 82, 84, 92, 97, 102, 112, 115, 119, 123,

138, 144, 153, 158, 168, 176, 193,
201, 209, 212, 230, 235, 237, 244,
250

Mustafa Zihni, bkz. Mustafa Zihni Paşa

Mustafa, Karakenise karyesinden, 53

Mustafa, Kırıkhan karyesinde çerçilik
eden, 149

Musurus Gikis Vasilaki, Hey'et-i Tefti-
şiye azâsı, 223

Muşeh Efendi, Adana Ermeni Murah-
hasası 94, 95, 81, 82, 121, 122,
201, 202

Mülâyimzade Osman, 49

Mülkiye

— Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu,
145, 146, 177, 178

— Müdde'î-i Umumîliği, 228

Mülteciler, 77

N

Nacarlı, 173, 226

Nedim Bey, bkz. Ahmed Nedim Bey,
Binbaşı, 217

Nersis, Haçin Ermeni Murahhasası, 37

Nizâmiye taburu/ları, 9, 10, 18, 21, 25,
33, 36, 40, 45, 79, 107, 125

Nuri, Hazine-i Hassa Nâzırı, 169

O

Ocaklı, karyesi, 15, 107, 173, 216, 226

Ohannes Efendi, bkz. Abraham Ohan-
nes

Ohannes, Patrik Kaymakamı, 28, 68

Ohanoğlu Hamı, Adana'da, 178

On Altıncı Alay'ın İkinci Tabur Kuman-
danlığı, 107, 218

Ordu Nahiyesi, Halep, 77

Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyeti, 21, 26, 33

Oseb, Piskopos, Ahtamar Katogikos Ve-
kili, 232

Osman Nuri, Kars kazası Müftüsü, 240

Osman, Ceyhan ahalisinden, 49

Osman, Kuzulu karyesinden, 53

Osman, Nâib, 240

Osman, ulemadan, 52

Osmaniye, 25, 36, 79, 96, 196, 204, 226,
228

— Tabur Deposu, 16

Otuzbir (31) Mart, vukuâtı, 63, 66

Ö

Öküzlü karyesi, Kozan 242

Ömer, ulemadan, 52

P

Panos Efendi, Kozan Belediye Reisi,
239

Paskalya yortuları, 4, 64

Patrikhâne, 28, 62, 66, 83, 90, 149, 163,
189, 190, 225, 232, 233

— Hey'et-i Tahkikiyesi, 232, 233

— Meclis-i Muhtelit Hey'eti, 65

Patrikhâne-i Millet-i Ermeniyân, bkz.
Ermeni Patrikliği

Payas, 15, 39, 49, 224

— Hapishânesi, 87, 88

— Kalesi, 204, 221, 229

Postallı, 196

Pozantiyon, 130, 176

Protestan, 248

— Mektebi, 75

Prusya kruvazörü, 75

R

Rauf, Adana'da bulunan Hey'et-i Tefti-
şiye'den, 204

Rauf, Dahiliye Nâzırı, 21, 69

Rauf, ulemadan, 52

Recebyan, Doktor, Adana İhtilal Kom-
tesi azâsı, 56, 57, 137, 138, 153,
154, 207, 208, 244, 245

Reşid Bey, Hey'et-i Teftişiye azâsı, 223

Reşid, Haleb Valisi, 29, 31, 33, 42, 75,
126

Rıza Bey, Dört Yol Kaymakamı, 107

Rifat, Hariciye Nâzırı, 116, 166, 206, 230

Rifat, Maliye Nâzırı, 93

Ruhi, Dört Yol'da Başçavuş, 194, 195

Ruhi, Üsküdarlı, 216

Rum, 248

Rum gazeteleri, 194, 195

Rumeli, 219

Rupen veled-i Panos Boyacıyan, Adana
Hadisesi zanlılarından, 161, 187

S

Sadâret, 6, 9, 14, 15, 21, 25, 28, 29, 30, 31,
33, 34, 35, 39, 41, 43, 59, 61, 69,
70, 78, 79, 82, 103, 106, 112, 113,
115, 116, 117, 128, 129, 130, 135,
136, 139, 140, 142, 143, 155, 156,
165, 166, 170, 171, 173, 179, 182,

186, 187, 188, 189, 196, 198, 199,
205, 207, 211, 212, 213, 215, 217,
218, 236, 238, 239, 245, 249

Sahak Efendi, Ermeni Murahhasa Veki-
li, 216, 218, 219

Salih Hulusi, Harbiye Nâzırı, 80, 94, 134,
145, 165, 170, 179, 180, 182, 194,
247

Sarı Agop oğlu Torikyan Vahan, Ada-
na Hadisesi zanlılarından, 187

Savringözü, 237, 238

Seksen İkinci Alay, 131

Semikyan Ohannes Efendi, Mekteb-i
İ'dâdî Ermenice Muallimi, 192,
193

Serkis Efendi, Patrikhane Cismani azâ-
sı 233, 234

Serkis oğlu Kasab Misak, Adana'nın Çu-
kurmescid Mahallesi'nden, 160,
178, 180

Serkiz Suin Efendi, Meclis-i Millî azâ-
sı, 28, 29,

Seyhan gazetesi, 243

Seyyid Abdullah Macid, Mülkiye Daire-
si Reis-i Sâni'si, 223

Silahaltı, 45

Silifke

— Alayı, 8, 45

— Taburu, 79

Simekyan, Ohannes, Mekteb-i İdadi
muallimi, 154

Sis, 21, 25, 36, 37, 39, 242, 243

— Katogikoshânesi, 246, 247

Sivas, 36, 88, 245

— Vilâyeti, 149, 150, 246

Sofu oğlu İbrahim, Kuyucu karyeli, 145, 146, 187
Sultan Hamid, bkz. Abdülhamid II
Suşehri, 246
Süreyya Bey, Maârif Nezâret-i Aliyyesi Mekâtib-i Hususiye müfettişlerinden, 124, 127, 128
Süryanî-i Kadîm, 248

Ş

Şadarevyan, Harutyun, Urfa İstinâf Mahkemesi azâsı 64
Şadrikyan, Artin Efendi, Adana Belediye Dairesi azâsı, 177
Şahir, Haleb ahalisinden 83
Şeriat-ı Ahmediye, 49
Şûrâ-yı Devlet, 186, 187, 221, 223, 226, 229
Şükrü, Adliye Müsteşarı, 86, 87

T

Tahkikât Komisyonları, 126, 183, 218, 239
Tahkikât-ı İbtidâiye Hey'etleri, 151, 203
Tahrirât Müdüriyeti, 227
Takvim-i Vekâyî, 63
Talat Efendi, Cezayir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti İstînâf müdde'î-i umumîsi, 113, 120, 142
Tanin, 190
Tarsus, 7, 9, 20, 21, 36, 63, 79, 96, 151, 157, 169, 170, 171, 175, 226
— Redif Taburu, 74, 75
Tarsuskapısı, Adana'da, 178

Taşnaksiyun Komiteleri, 56
Tekfurdağı, 26, 34
Telgraf ve Posta Nezâreti Vekâleti, 12
Tercan, 245
Tevfik, Sadriazam, 54
Ticaret ve Nâfia Nezâreti, 89
Trabzon, 63
Tripani, Adana'da Fabrikatör, 20
Truşak Komitesi, 99, 101
Turunçlu, 96
Tuzla, Kıbrıs, 235

U

Uncuyan, Kabriyel oğlu Nazar, Adana Hadisesi zanlılarından, 187
Urfa Taburu, 45
Urfalıyan, David, Murahhasahâne Meclis-i Cismâni Reisi ve İstînâf Mahkemesi azâsı, 64
Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Kanunu, 202

Ü

Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanlığı, 107, 109
Üçüncü Ordu, 45
Üzerli, 15, 49, 107, 173

V

Vagarşak, Zeytun Ermeni Murahhasası, 60
Van, 232
Vanesoğlu, Armenak, Adana Hadisesi zanlılarından, 187

Vartan Efendi, Kars Papası, 236, 237,
238, 240

Vatohi, Dört Yol'da Boyacı Dikran'ın kızı, 216

Vebel bataryası, 107

Viranşehir, 63

W

Winchester cephânesi, 15

Y

Yafa, 79

Yarpuz, 20

Yarpuz Redîf Taburu, 6

Yeni Gazete, 99

Yenice karyesi, 149

Yıldız Sarayı, 61, 63, 64

Yumurtalık Limanı, 197

Yumurtalık Nahiyesi, 96, 196, 226

Yusuf Kemal Bey, Mebûs, Adana Tahkik Hey'eti azâsı, 139, 174, 224, 249, 250

Yusuf, Tahrirât Müdürü, 242

Yusuf, ulemadan, 52

Yümni, ulemadan, 52

Z

Zakarya, bkz. Bezdikyan, Zakarya

Zara, 246

Zenci Hacı Hüseyin, Adana Sucuzâde Mahallesi'nden, 178

Zeytun, 23, 29, 30, 32, 33, 60, 140

— Ermenileri, 32, 33

Ziraat Bank, 89

Zohrab Efendi, İstanbul Mebûsu, 200